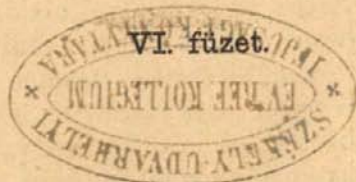

A Sz. Udvarteleki ev. ref.
collegium olvasó körének
Orbán Balázs

ORBÁN BALÁZS.

ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÉDEI

az 1884—87-diki országgyűlésen.

(Különlenyomat az országgyűlési naplóból.)

BUDAPEST

Tettel Nándor és társánál, Kolozsvárti Demjén Lászlónál.

1887.

42104

A felirati vitánál.

(1884. október 16-án.)

T. ház! Parlamentáris szokás szerint, minden esetre legelőbb a miniszerelnök ur beszédére kellene észrevételt tenni; azonban azon helyzetben vagyok, hogy ezt röviden tehetem meg, mert arra nézve, mit ő külügyi politikánkat illetőleg mondott, komoly észrevételt nem tudok tenni, miután, fájdalom, tudjuk azt, hogy a közösügyesek oly helyzetet teremtettek a hazának, hogy azon külügyek akként intéztetnek el, hogy rólunk és nélkülünk. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Legszembeötlőbb példa erre Bosznia. Nemde, akkor az egész nemzet és a törvényhozás ellenzte Bosznia elfoglalását és annak dacára külügyi politikánk mégis akként vezetett, hogy a foglalás a nemzet akarata ellenére mégis megtörtént. És én figyeltem arra, hogy a miniszerelnök ur, valahányszor külügyi dolgokban hozzá kérdés intéztetett, korábbi időben bizonyos kékszinű papirosról olvasta le a feleletét; ma is olvasott; pedig tudjak, hogy a miniszerelnök ur egyike a legkitünőbb rögtönzőknek, nincs tehát rászorulva, hogy papirosról olvassa feleletét. Ma is olvasta a külügyi kérdésre vonatkozó feleletét, csak hogy nem kékszinű, hanem fehér papírról. Ez arra mutat, hogy csak azt felelheti, a mit ott helyeselnek.

A tisztelt miniszerelnök ur azt mondja, hogy ő elítéli a visszaéléseket, bárminő oldalról jöjjenek és hogy ő is rosszalja a hivatalnokok beavat-

kozását. De ha rosszalja a hivatalnokok beavatkozását, hát miért nem tiltja el és miért nem bünteti; hiszen meg lett kísérelve, hogy feljelentések történtek ugy a közigazgatási hatósághoz, mint a törvényszékhez az ilyen hivatalnoki visszaélések ellen, de arról semmit nem hallottunk, hogy csak egy is valaha megbüntettetett volna. Azt mondja a miniszerelnök ur, hogy ő nem akarja meggátolni és nem is tudná meggátolni a hivatalnokokat abban, hogy tanácsadó befolyást ne gyakoroljanak a választókra. Már köszönöm én azt a tanácsadó befolyást, a mely zsandárral és pénzzel markában korteskedik a választók között. Már most áttérek a válaszfelíratra. (*Halljuk! Halljuk!*)

T. ház! A válaszfelíratí vita egyike az országgyűlés legfontosabb ténykedéseinek, fontosabb még a költségvetés tárgyalásánál is, mert ez csak egy évre rendezi az állam háztartását s leginkább anyagi kérdésekkel foglalkozik: míg a válaszfelírat irányt szabó kiindulási pontját képezi az országgyűlés általános működésének nemcsak, hanem oly izenet, melyet a nemzet souveraine országgyűlése az egyenjogú uralkodóhoz intéz, oly államokmány, mely hosszabb időre, néha évtizedekre, sőt századokra kihatólag gyakorol befolyást a nemzet sorsára.

Ez az egyenes és közvetlen érintkezési pont a nemzet és az uralkodó közt; ez oly nemzeti ki nyilatkoztatás, mely kihatással van az államélet minden mozzanatára s ép azért kiindulási pontja csak a bizalom és az alkotmány mindenhatóságában vetett erős hit lehet. Ez okon a felíratnak őszin-

tének, nyiltnak kell lennie, azt nem lengheti át a szolgálai hízelgés, az udvaronczi megalázkodás szelleme, a rideg valónak szépítgetése. Annak az ország igaz helyzetét kell feltárnia, rá kell irányoznia az uralkodó atyáskodó figyelmét az ország bajaira, közigazgatási, kormányzati, törvénykezési és közigazgatási hibáira, politikai és nemzetiségi viszályságaira.

E feliratnak meg kell győznie a Felséget, hogy a fénynek, a melylyel környezik, előtte elfedett nagyon sötét háttére van, hogy az ittjártakor rendezett fényes, hivatalos fogadtatás mögött ama díszes diadalívek és fényelgő díszküldöttségek háttérében ott van a végletekig kisajtott, nyomorba süllyedt nép; a kivilágítások fényözöne mögött sötét árnyként ott van a nép kétségbeesése és sötét resignációja, hogy a díszebédek túlterhelt asztalai mögött: ott van a kenyér után sóvárgóknak nagy sokasága, melytől megvonatnak a megélhetés feltételei.

A válaszfeliratnak figyelmeztető szózatnak, őszinte nyilatkozatnak kell lennie; fel kell nyiltnak tárnia, hogy mi fáj a népnek; rá kell mutatnia a baj kútforrására, megjelölnie a bűnt, a mi mindazt előidézi. És ha ez feltáratik, egyszersmind meg kell jelölnie azon orvosszereket is, a melyek a gyógyítást előidézhetik.

Meg kell mondani az uralkodónak a magyart jellemző férfias nyiltsággal, hogy a történelmi fejlődésünkkel, ezredéves alkotmányunkkal s a nemzet szent hagyományaival ellentétes jeleni állapotba e szabadságszerető nemzet soha magát bele

találni, bele élni nem fogja; hogy ez ország megelégedése, népének jóléte és boldogsága csakis a personal unio alapján nyugvó önállóság és különállamiság által érhető el, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) hogy a magyar nemzet csak úgy fejtheti ki ellenállhatlan hatalmát és csodákat mívelt nagy erejét, s ezek által csak úgy biztosíthatja a trónt, ha had- és pénzügye felett önmaga rendelkezik, ha nemzetgazdászatiilag függetlenítettik azon idegen nyomás alól, mely gyarmati alárendeltségre kárhoztatja. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ki kell fejtenie e válaszfeliratnak, hogy a közösség, mely minket siámi ikerként csatol a sorvadásban sínlődő vén Ausztriához, (*Tetszés a szélső baloldalon*) absorbeálja a mi fiatal életünket is, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) enerválja a mi tetterős nemzetünket, paralizálja a mi erőnket. Anyagilag kimeríti, önbizalmát előli, tetterejét és hősiességét megbénítja a magyar nemzetnek.

Meg kell értetnie e válaszfeliratnak a népeit szeretni látszó uralkodóval, hogy széles, nagy kettős birodalmában csak a magyar vert itt erős gyökeret, csak ez nem vágyódik sehová, sőt ha elsodortatott is innen, a hazaszeretet ellenállhatlan delejes ereje által vonzódik ide vissza. Ki kell fejtenie, hogy a többi faj mind kifelé gravitál, mindenik a felbomlásban, a trón összeomlásában keresi boldogulásának feltételeit, hogy mindenik kisebb-nagyobb mérvben az aláásás vakond-munkáját űzi, csakis a hű magyar igyekszik sziláridítani. Mindenik bomlasztásra tör, csak a magyar conservál.

Meg kell értetnie, hogy ha a hű és az uralkodóval — már az érdekegységnél fogva is — egy cél felé törekvő magyar nemzetet folyton gyengítik, ugyanakkor egyszersem gyengítik és lazítják az összetartó kapcsolatot is, mely ha szakadni talál, akkor mint oldott kéve omlik szét a birodalom is.

Meg kell e feliratnak értetnie, hogy majd a mikor a kényeztetett, a mi rovásunkra dédelgetett, a mi romlásunkra felgazdagított osztrákok a természet és faji törvények változhatlan végzet-szerű utain a Deutsches Vaterland-ot keresik s az egységesség deleje által természetes sarkpontjuk felé vonzatnak, mások meg az északi sarkpont felé: akkor csak a magyar nép fog itt megmaradni, mint a mely itt a közép Dunánál találja természetes nehézkedési pontját. Igen, meglesz itt akkor is a hű Magyarország, mely a kisértések, a megpróbáltatások, a szerencsétlenségek napjaiban is épenlovagias jelleméből kifolyólag — alkalmasint ragaszkodni fog övétől elhagyandó uralkodójához; ámde ha meglesz is a nemzet hűsége, nem lesz meg — ha a jelenlegi szomorú helyzetet továbbra is ráerőszakolják — az az erős Magyarország, a mely megvédeni is tudja s a mely a hazát és a trónt oly erős érzéfallal övedze körül, hogy azon semmiféle birvágy és agressio áttörni ne tudjon.

E feliratnak meg kell értetni a magyar királlyal, hogy az erőszakolt reál-unio szétmálasztja az erős védfalat; azt csakis a personal-unio vízhatlan cementjével lehet úgy kijavítani, hogy az úgy

a kívülről, mint a belülről hömpölygő árt feltartóztassa és megtörje.

Itt egyedül Magyarország a szilárd talaj, melyre biztosan, állandóan építeni lehet, a többi mind sikamlós futó-talaj, a mely kiesuszamlik s összeroskad, a mit arra helyeztek.

E feliratnak — ha az igazság tükre akar lenni — fel kell mindezt fejtenie, meg kell mondania a magyar királynak, hogy rosz tanácsosai rosz tanácsosal éltetik, hogy a választási törvények kijátszása s undok vesztegetéssel oly többséget vásárolnak össze, mely a nép érzületével ellentétben áll, mely a valót elpalástolja a király előtt s megátolja azt, hogy jó és nemes szíve összedobbanjon szenvedő magyar népe szívverésével s annak bajait felismerve, gyógyírt helyezhessen vérző sebeire.

Én a válaszfeliratot, melyet ajánlnak, nem pártolhatom, mert az a kormány konyháján kelt, az nem az igazság tükre, hanem fátyol akar lenni, a melylyel e kormány végtelen hibáit, nemzet- és erkölcsellenes bűneit akarják elleplezni. Az a hizelgés tetszetős syren-hangjával akarja elaltatni azt, a kinek nagyon is éberem kell őrködni.

Az védlevele akar lenni a kormány eljárásának, holott a valódi igaz feliratnak vádlevélnek kellene lennie a kormány bűnözésével szemben, a melyet főleg a választások folyama alatt elkövetett és vádlevél azért is, mert a nemzet vagyonával és jogaival rosszul gazdálkodott, államjavain-

kat elprédálja és a nemzetet iszonyatos adósságok özönével terheli. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

E válaszfelirat tetszetős akar lenni az osztrák császár előtt, kivel nekünk semmi közünk, a kit mi nem ismerhetünk; mi oly feliratot akarunk, a mely tessék a magyar királynak, mert csak e minőségben tisztelt előttünk, csak e minőségben számíthat a magyar nép ragaszkodó hódolatára, minden ellenséggel daczó hősieségére és törhetlen hűségére, a megpróbáltatások nehéz napjaiban.

Önök válaszfelirata hivatalos hizelgés, mely ürt támaszt nemzet és királya közt; mi oly feliratot akarunk, a mely legyen igaz, őszinte szó, hogy tüntesse el az ürt a bizalom fényénél és annak melegével, hogy hozza közel az uralkodót a nemzethez, hogy forraszsza össze azokat, a kik egymásra vannak utalva, kik az együtt élésre s bizalomteljes összműködésre vannak rendelve érdekességüknél fogva is.

Mind e fontos, életbevágó okoknál fogva, az ország népének valódi érzelmeit kifejező, az ország szomorú helyzetét felderítő azon válaszfelirati javaslatot támogatom, a melyet Irányi Dániel barátom pártunk megbízásából beterjesztett s melyet az előbb kifejtett indokokból a t. háznak is elfogadásra bátor vagyok ajánlani. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! A felirati vita nemcsak érintkezés a törvényhozás két souveraine hatalma közt, hanem egyszersmind alkalom és pedig legelső alkalom arra, hogy az ország helyzetét vizsgáljuk, hogy a parlamenti élet követelményeivel foglalkozzunk

s a kormánynak eljárását egyáltalában, de főleg az országgyűlés szünetelése alatt, bonczkés alá vegyük és bírálatunkat felette kimondjuk.

T. ház! A parlamentarismus a népakarat érvényre juttatását jelenti, különben az meg van hamisítva; de hát lehet e nálunk népakarat érvényesüléséről szó, a midőn a népakarat nyilvánulása már a választási összeírásoknál s még inkább maguknál a választásoknál meghamisítatik, galád módon kijátszatik.

T. ház! Én nekem alkalmam volt igen sok választásnál és pedig az ország különböző részein jelen lehetni; de megvallom, hogy kénytelen voltam oly tapasztalatokat szerezni, a melyekre felforr minden igaz magyarnak a vére, fellázad minden jellemes embernek igazságérzete. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Az összeírások mindenütt tendentiosus módon hajtottak végre a kormány-hivatalnokok kortes-hada által; azokat a választókat, a kikről a korábbi választások lajstromából kiolvasták, hogy ellenzéki jelöltre adták szavazataikat, tömegesen százával, ezrével hagyták ki a választók névlajstromából; egykori kerületemben a székely-kereszturiban 1,500-at töröltek, a választási székelyhelyen csak a hivatalnok-szavazókat hagyták meg, 500 választót simpliciter töröltek és megrabolták legszebb polgári jogaiktól.

A jograblás ez undok mestersége gyakoroltatott pártszempontból mindenütt; de a vegyes kerületben nem rettentek vissza a vérárulás égbekiáltó bűnétől sem. A magyar nép becsületérzete

és tiszta hazaszeretete igen sok helytt ellentáll a vesztegetéseknek, az undok lélekvásárlásoknak; önérzete daczolt a hivatalnokok erőszakoskodása és nyomásával szemben is; míg ellenben hazánk politikailag fejletlen más nemzetiségű választóival könnyebben tudtak elbánni, mert azok részint megvásárolhatók, részint a hivatalnokok és előjáróságok által könnyeben megfélemlíthetők és orruknál fogva vezethetők lévén: az összeírást ugy eszközölték, hogy ezek által majorizálják a magyarságot ott is, a hol az a népesség kétszeresét tette ki.

Concret esetül felhozom Bihar megye bihari kerületét, a hol a tekintélyes nagy magyar községekben alig hagytak meg választót. Így Biharban, hol az előtt 400-on felül volt a választó jogosultak száma, 90-et, Püspökiben 80-at, a nagy Bocskayt szült Kis-Marja városában 40-et, Hódoson 20-at, Félegyházán 15-öt, Nyüveden 10-et s így tovább, míg a kormánypárti jelölt által uralt kisdud Kovácsiban — hol még a téglavető ezigányokat is mind beírták — 150, csekély kis oláh falukban — hol tulajdonképen alig lett volna 4—5 választó-jogosult — összeírtak 100—150 választót. Ily módon vitték ki azt, hogy ezen kerületben, melynek magyarsága a kerület összes lakóinak $\frac{3}{4}$ -ét teszi, mégis a különben is szegény oláhságnak több szavazata volt, mint a három annyit kitevő jómódú magyarságnak. Az igaz, hogy itt saját kétélű fegyverük verte meg; de ez a példa, a mely minden vegyes népességű kerületben a magyarság rovására ismétlődött, szomorúan tanúsítja, hogy mit lehet

építeni e kormány oly előszeretettel hangoztatott magyar politikájára; hisz az a vértagadástól sem rettent vissza ott, hol kortes-érdekei a magyarság jogfosztását igényelték.

Ott, a hol az előmunkálatoknál: az összeírásoknál ily szemérmetlen törvénytíprást és jogkobjást mertek elkövetni az összeírást hivatalból vezető közegek, elképzelhető, hogy mit míveltek magánál a választási actusnál. Nincs az erőszakoskodásnak, a törvénytíprásnak oly kigondolható neme, a mi alkalmazva ne lett volna; mert eltekintve, hogy a vesztegetést és a hivatalos pressio minden kigondolható nemét egész nyílt cynismussal gyakorolták: még a választások színhelyén is a bejáratokat a hivatalnokok tömege állta el; míg azok a katonaság által elzárt semleges területen megtűrettek, az ellenzék vezéreiből teljesen kiszorították onnan, hogy még az utolsó perczben is osztogathassák a Judásbért s gyakorolhassák a megfélemlítést. (*Ugy van! a szélső balon.*)

S ha mindezek daczára az ellenzéki választók nagyobb tömegben voltak: akkor a választási elnökök a már az összeírásakor úgyis reducált ellenzéki választókat, mindenféle banális ürügyek alatt megfosztották szavazhatási joguktól. Egyik fogás volt az évszám. Tudjuk azt, hogy a választók életidejét találomra szokták a községi előljárók bedicálni; már most az elnök kérdésére, hogy hány éves? a választó megmondotta valódi évszámát s ha csak pár évvel is eltért a beírt képzeleti, vagy hozzávetőleges évszámtól, azonnal — rendesen durva módon — elutasították.

Másik fogás az volt, hogy a hasonnevű emberek megkülönböztetésére az összeírásakor bizonyos betűket szoktak a névhez illeszteni; az elnökök rendszerint e betűk jelentésének magyarázatát, értelmezését kívánták s ha azt az illető nem tudta vagy pedig nem úgy értelmezte, a hogy az elnök phantásiája kifundálta, elutasítva lett.

Harmadik fogás az volt, hogy az elnöknek tetszett a beírt nevét másként olvasni; például a jákóhalmi kerület egyik községében Mihálytelken van 16 választó a tekintélyes Vas családból, de az osztrák szemüvegen néző elnöknek tetszett a Vast Veisnak olvasni; hiába bizonyították az előljárók a házsámokra támaszkodva, hogy azok Vasok s hogy Veis abban a tiszta magyar faluban soha se létezett, hogy ők maguk is jelen voltak az összeírásnál, s különben az adózási viszonyok alapján is tudják, hogy ezek választó-jogosultak voltak mindig s azok most is: de azért az elnök mind a 16-ot elutasította. Nagyon szembeötlő volt az, hogy az ily kötekedés csak az ellenzékiekkel szemben gyakoroltatott, kormánypártitól soha az évszám, a betűmagyarázat nem kívántatott, sőt ugyanazon kormánypárti választóknak többszörös leszávatatása mindenhol gyakoroltatott.

S ha mindez nem használt, akkor törvény ellenére megszakították a szavazást 2—3 órára minden elfogadható ok nélkül, a midőn a sorrend szerint következő községből még több mint 200 ellenzéki szavazó várt az előbocsátásra s hirtelen kitűzetett a rövid egy órai záróra s akkor sem a sorrend szerint következő ellenzékieket s nem is

azon községhez tartozó, hanem más községekből elmaradt hulladék kormánypártiakat bocsátották szavazni; de még így is meg lett volna az ellenzéki többség, ha előrebocsátják a záróra letelte előtt leszavazni képes ellenzéki polgárokat: ekkor aztán elővették az ultima ratiót: a szuronyt s szétszórták a békésen és szónélkül tíró ellenzéki választókat s vérükkel áztatták a kövezetet, a mint ez Tasnádon és másutt is történt. Ugy hogy elvárom gr. Károlyi Sándor lovagiasságától, hogy az ily módon nyújtott mandátumot vissza fogja utasítani.

És mivel ez mindenütt egyformán ment, azt kell feltennem, hogy utasításra történt, úgy látszik; az elnök urak be voltak oktattva valamely titkos tanfolyamon vagy utasítással, mert különben lehetetlen lett volna az ily egyöntetű eljárás. Sőt úgy látszik, hogy alapról is gondoskodva volt, melyből az elnökökre ily visszaélések esetében kiszabott 2000 frt bírság fedeztessék; mert különben egészen vagyontalan és fizetéseképtelen elnökök nem merészeltek volna ekként paczkázni a törvényekkel s azok büntető hatalmával. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Én t. ház, e dolgokat nem csak úgy találomra s hallomás után mondom, hanem vagy 15—20 választásnál szerzett személyes tapasztalatok alapján, mint szemmel látott eseteket állítom és e személyes tapasztalatok alapján azt is legszen-
tebb meggyőződéseim szerint állítom, hogy ha az összeírások meghamisítva nem lettek volna; ha vesztegetés és hivatalos erőszakoskodás nem működik, ha a választási elnökök a törvényt ki nem játszák: akkor ma e házban — a horvátokon

kivül — nem ülne 50 kormánypárti — vagy a mint gúnyolni szokták — szabadelvű párti képviselő. Valamint azt is merem állítani, hogy a választások lefolyása olyan volt, hogy ha minden hamis választás kérvénnyel támadtatnék meg s a választások érvénye felett nem az uralkodó párt többségének kifolyását alkotó bizottságok, hanem — törvényeink értelmében — a Curia ítélne: akkor a választásoknak legalább jó fele-része — értem a kormánypártiakat — megsemmisítenék s önök vásárolt s törvénytíprással kierőszakolt többsége törpe minoritássá zsugorodnék össze. (*Ugy van! balfelől.*)

De ne csüggeszsen minket, a jog és szabadság védőit, az ily eszközökkel kierőszakolt pillanatnyi siker, mert annak — az örök igazság törvényei szerint — tartóssága nem lehet, mert a corruptio alapján állam fenn nem állhat, a gonosz-ság diadalára az nem támaszkodhatik.

E kormányt programmszegés és elvtagadás hozta létre, a választások corruptiója tartja fenn, a munkátlan vagyombukottak s végzett földesurak szövetsége élteti. Ámde mindez csak ephemer lételt ad, mert az erkölestelenség e férczmívvét összetépendi a nemzet öntudatra ébredése és méltó felháborodása; s államunk talpkövét ismét a tiszta erkölcsök és a hamisíthatlan hazaszeretet egyedül biztos talajára fogja fektetni, hogy így e haza lételét továbbra is biztosíthassa s a haza függetlenségének diadalívét a milleniumra felépíthesse.

Ezen munkálkodunk mi kitartóan, erős hittel, törhetlen meggyőződéssel és céltudatosan s az

biztosan meghozandja az eredményt, mert a nemzet velünk van, Magyarország ma nincs, de biztosan lesz.

T. ház! Még csak pár szóban kívánom a mondottakat alkalmazni s a következtetéseket azokból levonni.

T. ház! Az előadottakból önként következik, hogy törvényhozásilag kell és pedig nagyon erőlyesen intézkedni, ha nem akarjuk a legszebb polgári jogot, sőt magát az alkotmányosságot is egyes törvénytudatlan vagy roszakaratú választási elnök és erőszakoskodó hivatalnokok könnyű és szabad zsákmányává tenni.

Ámde az országgyűlés tartamának 5 évre való meghosszabbítása a létező bajokat nem enyhítené, hanem még inkább elmérgesítené; mert ha a 3 éves tartam mellett is a kormány és a választások intézését egészen magukhoz ragadott közegei ily égbekiáltó erőszakoskodásokat, sőt vérengzéseket is készek elkövetni: több mint bizonyos, hogy az 5 évi tartam mellett azok még fokozottabb mérvben fordulnának elő s nem egyébre vezetnének, minthogy a szintén kilátásba helyezett megszorító rendszabályok hozzájárultával, a nép és a sajtó ellenőrző befolyásának elnémításával valósítanak azon hatalomsóvár ember egyeduralmát, a ki már most is nem kormányoz, hanem uralkodik a fentebbi módon összealkotott engedelmes többség segélyével.

Az önök felirata az országgyűlés tartamának meghosszabbítását az ország minden rétegét meg-rázkódtató választási izgalmakkal indokolja; de

hát az izgatottságot és a közfelháborodást mindig és mindenütt nem-e a hivatalnokok önkénykedése, törvényellenes beavatkozása s undort keltő lélek-vásárlása idézi-e elő? S nem a pártérdekben működő választási elnökök visszaélései, jogelkobzásai s a vérengzésig menő erőszakoskodásai fokozzák-e egészen a végelkeseredésig? Ugy hogy igazán, csak a mi jó népünk páratlan türelmének és ritka törvénytiszteletének lehet köszönni, hogy ezen a kormány hatalmi túlkapásai által előidézett izgatottság veszélyes kitörésekben nem nyilvánult s több ártatlanul kiontott vér nem tapad a fusio kormányának ugyis eléggé gyászos emlékéhez; hisz a választási elnökök attól sem igen riadtak vissza.

Próbálnák meg csak Angliában, Franciaországban, Belgiumban vagy bármely más alkotmányos országban az összeíró biztosok a választó jogosultak ezreit kihagyni és a választási elnökök az összeírtakat mindenféle ármányos fogásokkal megfosztani választási joguktól: bizony tudom, hogy a nép darabokra tépné az ily jogorzókat.

Az ily üzelmek által előidézett izgatottság lecsillapítása és a választási szabadság megvédésére csak egy mód van: a titkos szavazat behozatala, a választási törvények szigorú végrehajtása, a választási elnökök hatalmaskodásának korlátozása és a hivatalnokoknak a választástól való teljes eltiltása és a Curia biráskodása.

Ez iránti előgondoskodást csakis az Irányi Dániel t. barátom által benyújtott válaszfelirati javaslatban talállok s ez okból is azt támogatom

szavazatommal, mert ha a választások corruptióját továbbra is megtűri a törvényhozás, az által csak a Tisza-uralom sorvasztó rendszerének ad táplálékot, azon rendszernek, mely máris sötétebb nyomokat hagyand történelmünkben a hitszegés előidézte várnai vésznél. Óvakodjunk attól, nehogy az alkotmányos létünk Mohácsává változzék, mert vesztett csaták rombolásait kiépülheti a nemzet, de a tiszta erkölcsök csődjéből nincsen felüdülés, mert minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvesz, Róma ledől s rabigába görnyed. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Pártolom az Irányi Dániel által benyújtott válaszfelirati javaslatot. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A költségvetés általános vitájakor.

(1884. deczember 4-én.)

T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) A költségvetési vita már elnevezésénél fogva is pénzügyi kérdések vitatását feltételezi, az leginkább az államháztartás gazdaságával foglalkozik, minek első kelléke a pénz, ámde egy valódi költségvetésben a pénz sohasem lehet cél, hanem csakis eszközmagasabb állami és nemzeti célok elérésére.

Igy is van ez valódi önrendelkezési joggal bíró független államok parlamentjének munkarendjében. Ott a költségvetési vita rendesen csak a körül forog, hogy az ország jövedelmei miként fektetessenek a legcélszerűsággal be és oly módon, hogy abból az állampolgároknak minél több haszon, minél több áldás háromoljék, ott a hazafias törekvések nemes versenye folyik a felett, hogy a honpolgárok által befizetett adók és az ország más jövedelmei miként fordítottassanak meg sokszorosítva vissza maguknak az adózó honpolgároknak szellemileg és anyagilag dúsan kamatozó befektetésekben.

Ámde a mi szerencsétlen, függetlenségétől és szabad önrendelkezési jogától megfosztott országunkban a költségvetési vita nem lehet ily nemes törekvések versenyévé, mert itt a pénzbeszerzés nem eszköz az állam magasztos hivatásának betöltésére, hanem eszköz az állami élet megbénítására. Itt nem két párt áll szembe, mely a felett vitatkozik, hogy miként lehetne az ország jövedelmeit

leggyümölcsözőbben befektetni: hanem van egy párt, a mely a jövedelem minél nagyobb részét akarja az országból kiadni és vagyunk mi, kik igyekezünk a jövedelemből minél többet benmarasztani és a haza jólétére fordítani.

Fájdalom a mi nemes törekvésünk mind ez ideig sikertelen volt, kormányunknak, a többség által támogatott ezen pénzkiliferálási szenvedélye megteremtette az osztakozásnak azon hazánkra nézve lesújtó arányát, hogy országunk jövedelmeiből odaadnak az osztrákoknak 82°/o-ot, míg az ország belszükségleteire koldus alamizsnaként juttatnak 18°/o-ot, a mint Ugron Gábor barátom, egykori pénzügyministerünk Széll Kálmán adatai nyomán ezt jeles beszédében tüzetesen kifejtette. S ép azért, mert úgy ő, mint előttem felszólalt többi barátaim tüzetesen foglalkoztak költségvetésünk eléggé szomorú pénzügyi oldalával, fölmentve érzem magamat attól, hogy a költségvetést e szempontból vegyem bírálat alá s azért én annak inkább államjogi és politikai oldalával fogok igen röviden foglalkozni.

T. ház! Az alkotmányos életnek egy bizonyos tartama szükségeltetik arra, hogy a népek szabadságérzete kifejlődjék, hogy a szabad intézmények gyökeret verjenek, hogy az emberi jogok öntudata a népek közkincsévé váljon.

Itt Európa északkeletén az egy Magyarország kivételével, a többi népek még mind ujoncok az alkotmányos élet terén, hogy úgy mondjam annak kiskorúságát élik s még nem tudták magukat felszabadítani, emancipálni az önkényuralom azon nyomása alól, a mely gyámság alatt igyekezett

tartani a népeket s korlátok közé szorítani azok szabad elhatározását.

Ez okon itt Európa északkeletén a népek még nem juthattak el a valódi alkotmányosság azon helyes állapotáig, hogy alkalmazzák mindenben „a semmit rólunk nélkülünk“ nagy elvét. Itt még nincsen a politikai légkör telítve a szabadságérzet azon üdvös áramlatával, hogy a nép souveraine hatalmának kell irányadónak lenni, ennek kell uralogni a helyzetet, ennek kell minden hatalom és jog kútforrásának lenni s hogy az uralkodók maguk is legfőbb szintén felelősséggel bíró fő őrsei a népboldogságra vezető intézményeknek, hogy ők legfőbb első polgárai az államnak, hogy az ő hatalmuk és befolyásuk is a törvény és alkotmány korlátai közzé van szorítva s uralmuk alapját többé nem túlvilági lény, hanem a nép kegyelme képezi.

Nagy csapás és szerencsétlenség Európa e részének most ébredező és felszabaduló népeire az, hogy az alkotmányosság minta-talaján, az Európa legrégebbi alkotmányával büszkélkedett Magyarországon — mely az ujoncz népek oktatója és vezetője kell vala hogy legyen — épen most az alkotmányos lendület e korszakában, midőn példájának kell vala az irányt megszabnia: meghamisították a közösügyes kotyvalékkal az alkotmány tisztaságát s ősi szent alkotmányunkat valódi parodiájává tették a parlament minden hatalmát magához ragadó delegatióknak, ennek a jogainkkal táplálkozó szörnynek.

Ezen visszás helyzetnek, ennek a népjogellenes fejleménynek szomorú következménye

az, hogy a néphatalom itt e tájakon nem tud érvényesülni, a néptestvéresülés létre jönni, hogy a népek még mindig az ugynevezett szent aliance — mely azonban nagyon kevésbé szent czélokot tűzött ki — lidércz-nyomása alatt szenvednek. Látjuk a despotismus ez áldástalan szövetségét új alakban hármass és kettős szövetség alakjában s látjuk Európa e részének uralkodóit, az osztozkodók utódait, összejönni Lengyelország martyr népének vérével szentesített talaján, hol e hős népet megfeszíték s ott titokszerűleg tanácskoznak, egyezkednek, a népek és parlamentjeik tudta nélkül; a mit ott végeznek oly oraculum homálylyal övedzik körül, hogy abból misem szívárog ki s a népek csak sejtelmek, még pedig nem is valami üdítő és biztató sejtelmek terére vannak utalva.

Azt sejtetik, hogy ez összejövétel czélja a béke biztosítása lenne; de a látszat és a tények is az ellenkezővel rémítgetnek. Hisz a béke polgári áldás, a kik ott összejöttek a polgáriasságnak még csak a színezetét is gondosan kerülték, mindenik — még a kiséret polgári foglalkozásu része is — katonai mundérban parádirozott s az átöltözködésnek, egyik a másik mundérjával való felcserélésnek oly rohamos esetei váltakoztak, miszerint kétségbe kell vonnunk a béke művén való munkálkodás őszinteségét az ily katonásdival szembe, sőt ellenkezőleg azt kell feltételeznünk, hogy ott a népek jólétét tönkretevő, a nép fáradalmainak gyümölcsét felemésztő militarismus uralmát igyekeztek megszilárdítani.

És ezt nemcsak a polgári színezetet kerülő katonai külemről, hanem a hadsereg költségveté-

sének sajnosan tapasztalható emelkedéséből is következtethetjük. Mert a béke biztosításának természetes és okszerű következményeként a haderőnek nem emelése, hanem leszállításával kell vala találkozoznunk, (*Ugy van! a szélső balon*) főleg a mi viszonyaink közt, a midőn épen a túlesigázott, erőnket felülmuló nagy hadi kiadások idézik elő azt, hogy költségvetéseink folytonos nagy deficitel küzdenek; a midőn e gyümölestelen nagy kiadások meggátolnak abban, hogy megtehessük hazánkban azon elkerülhetlenül szükséges befektetéseket, a melyek a nemzet anyagi és szellemi felvirágzását idézhetnék elő. (*Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.*)

A hadi kiadások e folytonos emelkedése annál inkább megdöbbenhet, mert az nem a minden alkalommal kitünőnek és mintaszerűnek mutakozó honvédségünk fejlesztésére, annak tüzérség és műszaki csapatokkal való ellátására: hanem leginkább a czéltalan hadi tengerészet fejlesztésére fordittatik.

Csak 2 millió forinttal akarják a hadi tengerészet budgetjét emelni, nem is úgy átmenetileg, hanem állandólag minden évben ismétlődőleg, sőt előreláthatólag olyképen, hogy az évente fokozódó rendes kiadássá fogna átváltozni; mert a tengerészek különben is az éles tengeri levegő által fokozott jó étvágygyal szoktak birni, az étvágy pedig az étkezés közt szokott megjönni, mint a francia példabeszéd mondja. (*Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.*)

De hát t. ház, vizsgáljuk egy kissé komolyan és behatóan, hogy hadi tengerészetünknek egy-

általában és annak fejlesztésében különösen lehet-e valamely komoly czélt és indokot vagy a szükségességnek még csak a látszatát is felfedeznünk?

T. ház! Én úgy találom, miszerint az, hogy mi tenger hatalomra játszuk magunkat, nemcsak indokolatlan, hanem az absurdumok legnagyobbika s e törekvés nagyon comicusnak tűnhetnék fel, ha annak árát nem nekünk kellene oly keservesen kiizzadnunk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hisz hadi tengerészetre oly államoknak van szükségük, a melyeket tengerek öveznek, melyeknek nagy terjedelmű partvidékeiket kell ellenséges támadások ellen fedezniük. Szüksége van továbbá oly országoknak, melyeknek messze földön, távol oceántúli földrészekén féltett gyarmataik vannak, honnan pénzelnek, hová kiviteli kereskedelmük irányul. Oly országoknak, melyeknek védelmi sulypontja a tengeren van s melyek sorsát tengeri ütközet döntheti el.

Amde nálunk e körülmények egyike sem fordul elő, nekünk alig van partvidékünk, melyet oltalmaznunk kellene a tenger felől, mert a mi kevés van, annak olyan geográfiai fekvése van, hogy azt tenger felől bajosan lehet megtámadni, de ha lehetne is, a nagy költséggel létesített part-erődök és lerakható torpedók eléggé biztosítják az invasio ellen; de nem is vágyik oly nagyon egy tengeri hatalom sem e keskeny, szalagszerű, kopár, terméketlen s békétlen vad lakosságú partvidékünkre, melynek semmi értékes háttére nincsen, mert Boszniára, mely háttérét képezi, senki sem vágyakodik, mert senki sem akar viperát keblébe rejtetni, miként mi tevénk, de különben is az egy

Fiumén kívül nincsen oly tengerpartunk, melyet az idetartozandóság erős érzete csatolna birodalmunkhoz, hisz Triesztet Olaszország, Dalmátiát és Hinterlandját Boszniát Horvátország követeli magának s ezek egyike sem érdemli meg, hogy oly roppant kiadást igénylő hadi tengerészetet tartsunk védelmükre, hisz Horvátországra és Triesztre e nélkül is eleget ráfizetünk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Gyarmataink sincsenek, melyeket oltalmazzunk kellene, mert a mi szerencsétlen kivándorlóink Amerika távol vidékeire huzódnak, a hová hadi hajóink eljutni nem tudnak, arra se lehet kilátásunk, hogy ezután foglaljunk gyarmatokat bárcsak Afrika kanibáljai közt, mert az utolsót lefoglalta már ott is Nachtigal Németország számára.

Kereskedelmünk védelmére sem kell tengeri haderő, mert ez fájdalom, nagyon kismérvű a tengeren s arra már mi meghozzuk a czéltalan nagy áldozatot a trieszti Lloyd nagy subventiója által.

Mi, t. ház, száraz tengeri hatalom vagyunk, a melynek sorsára egy szerencsés vagy szerencsétlen tengeri ütközet mi befolyást sem gyakorolhat, hisz Lissánál győzött egyszer életében a mi flottánk, de azért Lombardia és Velenceze mégis elveszett.

A mi tengeri haderőnket tönkre tehetnék, hadi hajóinkat mind elsüllyeszthetnék, de azért a győztes mi eredményt sem tudna felmutatni mindaddig, míg szárazföldünk szívébe be nem hatolna s ott nem szórná szét hadseregeinket. E küzdelemnél pedig egy század honvéd-huszárnak több hasznát vennők, mint egész flottánknak.

Hadi tengerészetünknek még lehetett létezéséig addig, míg Lombardiát és Velenczét kellett őriznie, de ma teljesen megszűnt létokas az a roppant összeg a mi ráfordítottatik, a tenger mélységes fenekére van céltalanul belökve; hadi tengerészetünk legfőlebb arra szolgált eddig, hogy a krivoscsiei lázadók sziklahegyeiről lenevessék hatástalan erőlködését és a jövőben arra szolgálhat, hogy ellenségeink száma a válságok napjaiban szaporodjék, mert mindenki tudja, hogy hadi tengerészetünk legénysége nagyobb részt a kifelé gravitáló elemekből van összeállítva.

Ezt szükségesnek tartottam előadni és kifejezni, mert nekem soha sem lesz alkalmam azt a delegációban szellőztetni, hová a külügy- és hadügyre vonatkozó észrevételeinket utalni szokták, de szerény meggyőződéseim szerint, ha valami, ugye ezen a nemzeti élet legfőbb és nagyon sok pénzt felemésztő ügyleteit a parlament hatásköréből és az alkotmányos ellenőrzés alól elvonni nem lehet. Mi a megvitatás jogától soha el nem állunk, mert a delegacionális tál lencseért ősi örökségünkről soha lemondani nem fogunk.

Hisz az a delegatio a miként azt a komoly ellenzék kizárásával vagy paralizálásával összealkotják. minden komoly aggodalom nélkül szokta a bécsi körök és a hadügyminister ur kívánatait teljesíteni, még ha az önök szerint sérthetetlen nemzetközi szerződés jellegét viselő közösügyes alkuba ütközik is. Hisz annak értelmében a hadügyi kiadások 10 évre változatlanul állapítottak meg s mégis nincsen olyan év, hogy a hadügyminister túlkidadásokkal és oly póthitelekkel ne

állana elő, a mit önök mindig utólagosan is helyben szoktak hagyni.

Ezt megkivánta a mi új admirálunk s túlköveteléssel áll elő, mit a többség kész lesz a többi száz milliók után szintén a tengerbe dobni. Hadd emelkedjék a kizsarrolt nemzet nevében tiltakozó szó legalább e padokról.

Ha delegatiónk kötelességérzete nem bizonyult eddig elég erős óvszernek, fájdalom, országgyűléseink sem tudják régi országgyűléseinken oly hatalmasan nyilvánult ellentállási és jogvédelmi hatalmukat kifejtteni; hisz, fájdalom, ennek döntő többsége egy ember akarátának, néha szeszélyének van alárendelve, a ki a jogvédelemben nem igen bizonyult valami erős és kitartó harczosnak. Minden parlamentben a többség dönt; csak hogy ez alkotmányos elvnek csak ott lehet az alkalmazásban üdvös eredménye, a hol a többség öntudatos gondolkozással bír, nagy elvek és erős meggyőződések s nem személyes ambitiók által vezéreltetik. *(Igaz! Igaz! a szélső baloldalon.)*

Amde nálunk ily parlamenti tényezőt hiába keresünk, itt nem a meggyőző érvelés, hanem a szavazás dönt, a lényegét lenyomja a mérlegben az üres számtöbbség.

Itt nem a többség vezérszónokai, irányadó férfiai, hanem még a legcsekélyebb kérdésben is vezérszónokként szereplő egyetlen ember akarata dönt. Ő kiadja a jelszót s a szavazó-gép működik. De nem is itt a házban, hanem a clubban és a bizottságokban oldatnak meg a kérdések, hol ismét ugyanazon ember szava dönt, ide már bevégzett tényként érkeznek az ügyek, a melyeken a parla-

menti bölcsesség mit sem tud változtatni. Nem is emlékszem 10 éves parlamenti életünkben oly esetre, hogy azon, a mit Tisza Kálmán a clubban elhatározott és a bizottságokon átkergetett: itt a parlamentben csekély irályi vagy más lényegtelen módosításon kívül változás történt volna. Amde clubban és bizottságokban, valamint itt a házban is vezér- és zárszónok mindig a miniszerelnök urból telik ki s így az előkészítés és az eldöntés is mindig az ő egyedáruságát képezi. Hogy ez egyedáruság vagy helyesebben mondva egyeduralom jót nem, hanem csak rosszat eredményez, azt közéletünk minden téren sajnosan tapasztalhatjuk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ha politikai, államjogi és parlamentaris életünket a közösügyes rendszer és egy ember mindenható szenvedélye ily szomorú helyzetbe sodorta, közigazgatási tekintetben szintén oly helyzetbe jutottunk, a melyet ázsiai és török állapotoknak szoktak nevezni; de én ez elnevezést már túlhaladott álláspontnak tekintem, mert a törökre nézve sértés van ez összehasonlításban, azt legfőlebb a muszka viszonyokkal helyezhetjük párhuzamba.

Mert közigazgatásunk nemcsak rossz, hanem kevésbé megbízható is. Az árvapénzek és a posta-kezelés körüli hűtlenségek és tolvajlásokról nem is szólva az ujonczállítás és szállításoknál oly botrányos visszaélések fordulnak elő, a melyeket mindenki tud, mindenki lát; a miknek létezését a mi volt honvédministerünk Szende Béla is az ő becsületes őszinteségével Thaly barátom egy felszólalására bevallotta, de mint mondá, az ily titokban folytatott üzelmeket kiirtani nem lehet. Nem

bizony, mert még soha senkit ily üzelmekért meg nem büntettek, mert hát az ily manipulánsok jó kortesek is szoktak lenni. Magam is tettem ily feljelentést, a hol a szolgabíró tanuk előtt elvette a pénzt s a fiut mégis besorozták; de a vizsgálat ugy lett vezetve, hogy a szegény rászédettét fenyegették elzárással, ha vallani mer, természetes, hogy az ügy el lett simítva, mert az illető mintakortos volt.

Ha az árvapénzeknél, postánál, adóhivataloknál, hol még van ellenőrzés oly gyakoriak a hűtlenségek, hát mik történhetnek a közmunkaváltság, büntetéspénzek, rovatatoknál, jótékonycélú gyűjtéseknél, a melyeknél egyáltalában semmi ellenőrzés sincsen. Legfőlebb az alispán szokta évi jelentésében átmenetileg általános számtételekben fölemlíteni, hogy közmunkaváltságból, büntetéspénzből, rovatatból befolyt az egész megyéből ennyi meg ennyi, dehogyan csak annyi vettetett-e ki valóban, annak csak a jó Isten a tudója. Ily módon történhetett meg, hogy itt a központi megye egyik szolgabírája 10 éven át elsajátította a kezén forgott közpénzeket, mit csak az agyába röpített golyó derített ki.

Közbiztonsági, mezőrendőrségi, közegészségügyi, népnevelési, cseléd- és munkásügyi állapotaink mind százalmas helyzetben vannak, rubricázás az folyik mindenütt untig elég; de tulajdonképi közgazgatás alig létezik. A közigazgatási tisztviselők lelkiismereteskednek s járásaikat szorgalmasan látogatják egyszer minden három évben: országos képviseléválasztáskor, midőn a törvény ezt tiltja; ekkor aztán ugy kifáradnak, hogy ismét

nyugosznak évekig szerzett babéraikon, néha mulatoznak is a szerzeményen. Magok a főispán urak is úgy ki szoktak merülni az ily választási cam-pagneban, hogy azután elégségesnek tartják a bizottmányi gyűléseken való elnöklést. Tisztelet azon keveseknek, kik máskor is adnak életjelt.

De t. ház! E szomorú jelenségek korántsem kifolyásai és kinövésai az önkormányzatnak, a mint azt a centralisták elhitetni akarnák, hisz azok a mi régi valódi önkormányzatunk idejében ismeretlenek voltak: hanem igenis kifolyásai és fattyúkinövésai a jelen helyzetnek, a mely az önkormányzatnak csak látszata, a mely csak névleges önkormányzat, de valóban a legmerevebb centralisatio. Kifolyása az önök kortes-rendszerének, a mely mindent elnéz, mindent megenged a választásokkor jó szolgálatokat tett hivatalnoknak. Kifolyása azon pajtáskodásnak, mely utat nyit minden rossz és bűnös hivatalnoknak, hogy a kormány palástjába kapaszkodják s felebbvalóiba — kik vele együtt törvénytelenkedtek — ne szigorú feleltre vonóját, hanem bűnrészesét tekintse. Kifolyása a fegyelmi bizottságok pajtáskodásának és a legfelsőbb felügyelet hiányának. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

E felügyeletet a belügyérnek kellene gyakorolnia, következésképen a belügyministerium élére egy buzgó, tevékeny, az administratióban szakavatott, egészen a közigazgatásnak élő, minden tevékenységét, minden buzgalmát annak szentelő, a közigazgatás minden csinját-binyját értő oly egyént kell állítani, a ki rendre megjárna — nem banderiummal s a zenekarok nagy dobszójával — meg-

lepné a megyéket és törvényhatóságokat, szigorú felügyelet és ellenőrzés alatt tartaná a tisztikarokat, a visszaéléseket, hűtlenségeket, sőt hanyagságot is könnyörtelenül üldözné és drakói szigorral büntetné.

Én igen nagy elismeréssel vagyok a miniszterelnök ur nagy munkabírósága iránt, azt is bevallom, hogy ő oly sokra képes a mint kevés halandó; de hogy valaki tevékeny miniszterelnök legyen, a ki folyton Budapest és Bécs között kénytelen lebegni, hogy a ministertanácsokban itt és ott mindig irányadó részt vegyen, hogy a ministeriumok mindenikében döntő befolyást gyakoroljon, hogy delegatióban s az országgyűlés mindkét házában, azoknak bizottságaiban, a pártelubban mindig és mindenütt jelen legyen, mindenütt a vezérszónok szerepét vigye elannyira, hogy minisztertársait még a parlamenti vitákban való szereplésről is leszorítsa, hogy naponta számos küldöttséget fogadjon, ministeriumaiba kihallgatásokat adjon, az ügykezelést vezesse, ünnepélyeségeken, banquetteken, templomi parádékon, jótékonyozó előadásokon, lóversenyeken, sportkedveléseken, casino s nem tudom más mindenféle gyűléseken jelen legyen, saját gazdaságát inspiciálja, tengeri fürdőt élvezzen, (*Derültség a szélső baloldalon*) a „rózsabokorba“ is betérjen magas politikát hangsúlyozni s még mind ezeken felül a nagyon sokoldalú belügyministeri teendőket is jól el tudja végezni: az t. ház, lehetetlenség, az az emberi képességet túlhaladja; hisz a ki nálunk a belügyministerséget jól akarja betölteni, annak nappalátéjjelét arra kell szentelnie s még így is bajosan

foghat hivatásának megfelelni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De a belügyministeri szék elfoglalása korántsem azért történik, mintha ministerelnök ur arról lenne meggyőződve, hogy sokoldalú és bokros teendői közepette a belügyministeri teendőket is jól el tudná végezni, hanem történik azért, mert a belügyministerségre szüksége van neki a képviselőválasztások olyképeni vezethetéseért, hogy a hatalmat biztosíthassa a maga számára; mert hát a belügyérség legalább is 50,000 ingyen-kortest biztosít számára; mert az a hivatalos pressio büntetlen gyakorlására, a baloldali választóknak az összeírásakor való kihagyására, a szegény választóknak a bírák, jegyzők és csendőrök általi beexcortiroztatására, a választási elnökök törvényellenes erőszakoskodásai elsimítása és felbátorítására nagyon kedvező alkalmat nyújt.

Ez a valódi oka, hogy a ministerelnök ur 10 év óta miért tartja megszállva a belügyministerséget, a melynek teendőivel tüzetesen szokott foglalkozni minden három évben egyszer: a választások folyama alatt, ezért van nekünk rubricázásunk ugyan elég, de közigazgatási életünk majdnem semmi. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hát mit mondjak famosus igazságszolgáltatásunkról, mely lassú és utólérhetlenül költséges, úgy hogy Magyarországon az igazság keresése manapság csak a gazdagok sportjává válik, mert a szegény ember, bár minő igaza legyen is, nem mer perlekedni, ha ügyvéd, stempli s folytonos perújítások költségei által kis vagyunkáját fölémésztetni nem akarja.

Ezen bajon természetesen ez idő szerint nem tudunk segíteni, mert a külföldieskedés itt is bele-sodort a tömkelegbe; de nem tehetem, hogy az igazságügyér ur figyelmét föl ne hívjam, azon abnormis eljárásra, hogy a törvényszéki bírák, bár elég jól vannak díjazva, mégis ha akár magán, akár hivatalos vagy bűntügyben vidékre kiszállnak, az őket jogosan megillető fuvardíjon kívül még külön napidíjt is szednek. Hisz ez valódi két-fizetés, mert a míg künn jár, addig benn a törvényszék vagy járásbiróságnál nem dolgozik, csak egy munkát végez s mégis kettős fizetést húz az állam nagy kárára.

Ez még magánügyben sem indokolt, mert a honpolgár azért fizeti a nagy adót s fogyasztja a drága stemplit, hogy az állam képesítve legyen olcsó igazságot szolgáltatni; de hogy hivatalos kiküldetésben is rendes fizetése mellett a bíró még külön nagy napidíjakat szedjen, azt huzavonánál egyébnek nem nevezhetem.

A költségvetésben nem találom kimutatását az ilyenmú kiadás mennyiségének, de hogy az nem csekély összeget tehet ki, példával illusztrálom. Régi kerületembe feljelentést tettem a szolgabíró s néhány jegyző ellen, a kik nyilvánosan vesztegettek és hivatalos nyomást gyakoroltak; s mivel igen sok volt a községekbe szetszórt tanu, egy vizsgáló-bíró lett hivatalból kiküldve. A vizsgálat megkezdése előtt a vizsgáló-bíró és a vádlott szolgabíró bevezetésül egy nagyot pezsgöztek, azután a vizsgálat ügyrendje ugy osztatott be, amicabiliter, hogy a vádlott szolgabíró a vizsgáló-bíró előtt járt s a tanukat elijesztette, rögtöni

bebörtönöztetés fenyegetésével a vallomástól. Így természetesen a vizsgálat eredménytelen lett; de a vizsgáló-bírónak külön fuvar- és napidíj czímen liquidáltak vagy 400 frtot. Ez egy kissé igen nagy remuneratio volt a hivatalos bűnpalástolásért.

Ilyen országszerte gyakorlatban levő huza-vona következtében természetes, hogy igazságszolgáltatásunk excellál abban, hogy aránylag legdrágább egész Európában; de hogy legjobb lenne, azt talán az igazságügyér se merné állítani.

Adó- és illeték-ügyünkről alig merek szólani, mert ez olyan, hogy arról felháborodás és megdöbbenés nélkül nem lehet beszélni. E téren valódi hivatalos pirateria és hajtóvadászat van folyamatban az adózók ellen. Az adókezelés ez országban olyan, hogy ma-holnap kiöl minden iparkodást, minden meggazdagodási hajlamot a nemzetből, megfojt az minden kereskedelmet, minden gyár- és kisipart, a mezőgazdaszat fejlődését pedig egészen megakasztja.

A jövedelmi és kereseti adó kivetése valódi versenygés a kivető közegek közt a felett, hogy melyik tudja gyorsabban kiszivattyúzni és tönkretenni a népet. Az illetékkiszabások és bélyegbirságok valódi sarcz jellegét öltik magukra.

Mindez ered a pénzügyministerium azon intézkedéséből, miszerint a kémkedők és népnyuzók szivtelenségük fokozata szerint számíthatnak nagyobb jutalom, osztalék és előléptetésre. Hisz ez valódi premium-tűzés az embertelenségre, hisz ez az emberzsarolásnak egész rafineriával berendezett képezdése.

Ne csodálkozzék aztán a pénzügyminister ur,

ha kedves rendszere ezrivel teremti a földönfutókat, az eddig nálunk ismeretlen proletariusokat, a kelet felé és Amerikába kivándorlókat. Ha e rendszerert tovább is folytatja és fejleszti, megszerezheti rövid időn magának azon gyászos dicsőséget, hogy az embervonta taligákat és ekéket a nép Szapáry szekerének és ekéjének nevezendi el, a mint történelmünk fentartotta a Kún László szekerének és Basta ekéjének gyászos emlékét.

Sokat lehetne még mondani pénz- és közlekedésügyünkről, elárvult földművelésünk, iparunk és tengődő kereskedelmünkről; de ezt mások részére hagyván fenn, bevégezem beszédem annak kijelentésével, hogy én a költségvetési előirányzatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául s csatlakozom az Ugron Gábor barátom által benyújtott határozati javaslatához. *(Zajos helyeslés és éljenzés a szélső balon.)*

A megyék és törvényhatóságok költségvetésének tárgyalásakor.

(1884. december 11-én.)

T. ház! Mindenekelőtt miniszerelnök ur tegnap-i beszédére kívánok néhány rövid észrevételt tenni. Ő a fővárosi rendőrséget az állami kezelés alatt jobbnak tartja más nagy városok autonóm rendőrségénél. Nem lehet czélom, legalább nem itt e rovatnál, a fővárosi állami rendőrség tüzetes bírálatába bocsátkozni, hanem azt nagyon merész gondolatnak találom, hogy a miniszerelnök ur azok

utáni is, a míg a legujabban felmerültek, még védelmébe tudja venni azon rendőrséget, a melynél rosszabb még a chinai rendőrség sem lehet. Hiába dicséri — mint a cigány a lovát — egyedül e minister ur, ha rajta kívül mindenki rossznak találja. Aztán nem is lehet az autonom rendőrséget oly könnyedén elítélni, hisz a világ elismert első rendőrsége, az angol is autonom rendőrség.

Azt nem akarom vitatni, hogy a csendőrség felállítása óta közbiztonsági állapotaink javultak, ez katonai szervezetéből s jobb fizetéséből is ered; de a csendőrség talán még inkább megfelelné hivatásának, ha a kormány kevesebbé használná fel pártérdekei előmozdítására. Aztán a Curia által is felhozott vád a vallatásoknál alkalmazott kínzásra nézve nem kis árnyat vet ez intézményre. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A katonaságnak feldicsért kiméletességét és részrehajlatlanságát — fájdalom — a választásoknál nem igen tapasztaltam, nem legalább az ellenzéki választókkal szemben, én úgy tapasztaltam, hogy a vezénylő tisztek legtöbb helyen ellenségesen voltak hangolva az ellenzéki választókkal szemben s a midőn a kormánykorteseknek sok mindent elnéztek, az ellenzéki választókat nem egy helyen, minden elfogadható ok nélkül molestáltak, nem egyszer megrohantatták és szétszórták.

A mi már most azt a mixtum compositumot illeti, a mit a minisiterelnök ur a particularismus és centralismusból összekevert, abból nem kérünk, hisz az a mostani rendszer, a minél rosszabbat széles e világon találni nem lehet.

Mi az önkormányzat őszinte hívei vagyunk,

de nem azon önkormányzatnak, a minőt a ministerelnök ur a megyéken inaugurált, hisz azok a közgyűlések legfőbb teendőit magához ragadott közigazgatási bizottságaikkal, a megyék e jogelkobzó delegatióival, a hivatalnokok, virilisek, községi jegyzők és birákból összealkotott bizottmányi gyűléseikkel: az önállóságnak még csak az árnyékával sem birnak. Ott most az történik, a mit a főispán akar; a választás is csak névleges, mert a candidatio azt kinevezéssé zsugorítja össze. Mi az ily névleges önkormányzatért nem lelkesedünk, hanem a jogainak teljességébe visszahelyezett törvényhatóságokért. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A ministerelnök ur Mózes szerepét követeli magának, ki az arany borjut összetörte s ki a pusztában népét vezette; de én úgy találom, hogy inkább a megtévedt Josue szerepe illik hozzá, mert ő nem törte össze, hanem felállította a közös ügyek arany borjuját s nem bolygott a pusztában, hanem behelyezkedett az ígéret-föld kényelmes bársony székébe; kerülgette ugyan Jerichó falait egy darabig; de a midőn látta, hogy a trombitaharsogásra azok nem dőlnek le, hát önmaga hódolt meg a szorongatott őrizet előtt, szegre akasztá a harczi trombitával együtt elveit is s azóta áldozik idegen bálványok előtt

T. ház! Itt lenne talán leginkább helyén, hogy közigazgatásunk ferdeségeit felderítsük, de én közigazgatási rendszerünk árnyoldalaival már foglalkoztam az általános vita alkalmával, a kortespolitika fékvesztett visszaéléseit tőlem telhetőleg ostromoztam akkor, a mit még hozzá tehetnék, elmondották előttem felszólalt pártfeleim s így én

szorítkozom közigazgatási életünk egyik betegségére, annak azon veszélyes kórtünetére, a mi a minősítési törvénnyel üzetik.

A túloldalról merült fel azon eszme, hogy a hivatalnokoknak jó javadalmazást kell adnunk, ha azt akarjuk, hogy képes és szakképzett hivatalnokokat kapjunk. Ez az elv t. ház, egymagában nem rossz, elfogadom, azonban azt találom, hogy fizetésfelemelések eszközöltettek ott is, a hol arra szükség nem volt. Ilyen volt a megyék dotatiójának felemelése. Hisz a hivatalnokok ott nincsenek egészen elfoglalva teendőikkel s azok egy része mellékesen gazdaságát is folytathatja, mint folytatja is. Így abból, hogy e hivatalokra oly sok pályázó találkozott a korábbi fizetések mellett is, azt kell következtetni, hogy meg voltak fizetésükkel elégedve. De a miniszerelnök ur szükségesnek tartotta a megyék dotatióját felemelni. Nem akarok ennek a választásoknál manifestált indokaival most foglalkozni, hanem kiemelem azt, hogy miután a fizetéseket felemelték, a miniszer ur szükségesnek találta a minősítési törvény meghozatalát, hogy az így felemelt fizetésekre minősített jeles tisztviselőket kaphasson. A minősítési törvény eléggé szigorú; bírói, ügyvédi és államvizsgát kíván a magasabb állású hivatalokra, sőt a harmadik szakasz még a gyakornokoktól is megkívánja, hogy az államvizsgát legalább utólagosan letegyék. Azonban becsempésztek a törvénybe két oly szakaszt, melyek ezen törvény üdvös intézkedéseit teljesen illusoriussá teszik s annak kijátszására tárták fel a tág kaput. Ezek az átmeneti intézkedésekben foglalt 34. és 35. §§-ok, melyek a tényleges szolgál-

latot 1867 óta beszámítják még az esetben is, hogy ha az megszakadt volna és azon intézkedés, mely szerint a közigazgatási bizottságba való két évi részvét a vizsga letételétől felmenti az illetőt.

Ezen két szakasz elégséges volt arra, hogy a törvény teljesen kijátszassék. Előfordult azon szomorú eset t. ház, hogy a főispánok adott joguknál fogva ezen szakaszok értelmében megtartották az ő protegaltjaikat és bevitték az ő tudatlan, neveletlen embereiket; előfordul azon szomorú eset, hogy egyetemeinkből ezrenként jönnek ki a szakképzett, a birói, ügyvédi és államvizsgát letett jeles fiatal emberek, de ezek sehol sem tudnak alkalmazást találni, a „Protections-Kind“-ek és a bukott földesurak minden állást elharácsolván előttük és előfordul azon abnormis állapot, hogy szerény fizetésű községjegyzői állásra tiz-húsz oly fiatal ember pályázik, a kik a birói, ügyvédi államvizsgát tették le, míg átmehetünk 3—4 megyén, a hol elvéteve találhatunk csak egy vagy két képesített hivatalnokot. Ismerek megyét, a hol az alispán kivételével a többi hivatalnokok közül egyetlenegy sincs, a ki a törvény által kívánt minősítéssel bírna; ismerek megyét, hol a szolgabíró a műhelyből és a pudli mellől lépett be hivatalába. És a hol a törvényt ily módon kijátszani nem lehetett, ott a főispán urak másképen segítettek. Voltak pl. oly protegalt urfiak, a kik sem elméleti, sem gyakorlati képességgel nem bírtak valamely hivatal elnyerésére, ezeken ugy segített a főispán, hogy kinevezte tiszteletbeli jegyzőnek vagy szolgabírónak és a következő gyűlésen már candidalta és megválasztatta tényleges hivatalra.

Ugron Gábor képviselő ur felhozott egy esetet, egy csiikmegyei szolgabíróra vonatkozólag; a miniszterelnök ur megígérte, hogy ezt az ügyet tisztázni fogja, azonban ez az urficska még most is 40,000 embernek feltétlen ura és a mostani választások alkalmával Dobránszkyval boldogította a házat.

Én azt hiszem t. ház, hogy a törvényhozás méltósága megkívánja, hogy alkotott törvényeink ily könnyű kijátszására alkalom ne szolgáltassék. Én kötelességszerűleg felemlítettem ezen visszaéléseket azért, hogy meggyőzzem ugy a t. kormányt, mint a t. házat annak szükségéről, hogy a minősítési törvény módosítandó és különösen annak említett két szakasza kihagyandó, mely a törvény jótékony intézkedéseit teljesen hatálytalanná teszi. Felhívom tehát a t. kormány figyelmét, hogy a minősítési törvénynek ily értelemben való módosítása iránt javaslatot terjesszen be, hogy legalább jövőre a törvény ily kijátszása meggátoltathassék és valaha elérhessük azt, hogy közigazgatási hivatalnokaink szakképzettséggel és minősítéssel birjanak. Ezt kívántam a t. kormány figyelmébe ajánlani. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A marhasó ügyében.

(1884. december 13-án.)

T. ház! Fájdalom, gyakran vagyunk azon szomorú és visszás helyzetben, hogy a régi Bach-rendszer intézkedéseire, mint sokkal jobbakra kell hivatkozni és mintegy csaknem jobb korra visszasóhajtozni.

Igy vagyunk a marhasóval is t. ház. Hisz a Bach-rendszer kitalálta annak módját, hogy a föld műves osztálynak mily marhasót kell előállítani, mely az emberi használatra nem volt alkalmas és a marhatenyésztésre igen nagy mértékben alkalmazható. Ép azok után, a miket a minister ur méltóztatott mondani, hogy még nem tudom, hány ország megkérdezése és az ottani viszonyok tanulmányozása van hátra, kérem, hogy az Ugron képviselőtársam által említett hosszú tanulmányozási korszak még igen hosszúra ne nyuljon.

De t. ház, a sótermelés kérdésének van ennél egy talán sokkal fontosabb oldala is, az t. i., hogy igyekezzünk, minthogy a természet hazánkat oly roppant mérvben megáldotta a sóval, e sóból nemcsak azt a korlátolt hasznot kivonni, a melyet hazai közönségünk fogyasztása nyújt, hanem igyekezzünk e természeti adományt kiviteli kereskedési czikké tenni.

Már máskor bátor voltam erre nézve tüzetesebb észrevételeket tenni. Felhoztam többek közt azt, hogy azelőtt az erdélyi fejedelemség legtöbb jövedelme a sóból volt, holott akkor semminemű

könnyű közlekedési eszközeink, még jó utaink sem voltak, vasuti és vízi közlekedésről egyáltalán szó sem lehetvén és mégis nagy mennyiségben szállították keletre a sót. Most, mikor vasuti hálózat van mindenütt az országban, midőn hajózható folyók állnak rendelkezésünkre 3—4 sóakna közelében, egyetlen egy szem sót sem adunk el külföldre, mert a mi eladásunk régebben Szerbiában volt, azt most már az osztrákok szintén a maguk kezére kaparították és vasuton szállítják a sót Szerbiába, sőt azon anomal helyzetben vagyunk, hogy sóhegyeink közt fekvő határszéli megyéink sok pénzt adnak ki az Ausztriából és Galicziából behozott sóért.

Azt hiszem t. ház, hogy ez oly kérdés, melyet a minister urnak tanulmányozni kellene, de nem oly hosszasan, mint a másik kérdést, azon czélból, hogy hazánknak ezen bedugult jövedelemforrását felnyissa és ne csak a mi népünk nyomorítása által szerezzen csekély jövedelmet, hanem a sót a világkereskedelem forgalmába bevívén, nagymérvű bevételt szerezzen hazánknak.

Természetes, hogy ennek egyedüli módja a só árának leszállítása és ennek az európai árfolyamhoz való viszonyítása.

Tudom, hogy ez nehézségekbe ütközik, tudom, hogy gátul áll ebben az, hogy Ausztria nem tudja sóját oly olcsón adni, mint mi, kiknek azt ingyen adta a természet, mert nekik mesterséges uton kell azt szerezniök; de azt hiszem, hogy e tekintetben már eljött az ideje annak, hogy emancipáljuk magunkat az idegen érdekek alól és tekintsük azt, a mi hazánk jövedelmezőségét emeli.

Ezért ajánlom a t. pénzügyminister urnak, méltóztassék a kérdésnek ezen ágát is tanulmányozni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az államjavak eladása ellen.

(1884. december 15-én.)

T. ház! A magán életben is szomorúan tapasztalhatjuk, hogy ha egyesek egyszer a könnyelmű tékozlás terére lépnek, ha egyszer az ősi örökséghez való szent ragaszkodásnak érzete kivesz a keblekből, ha a gazdálkodás és gyümölcsöztetés szükségességének élénk önérzete kihal és az észszerűség egyensúlya felbomlik: akkor nem igen szoktak a szomorú következményekre és a jövőre gondolni s gyorsan és könnyelműen pazarolják el a mi még megvan s a mivel okszerű berendezéssel s egy kis önmegtagadással még rendezhetnék ügyeiket; de magával ragadja őket rossz szellemük, uzsora-adósságokat kötnek, eladják csekély árban mindazt mire gyors vevőt kapnak s egyszer csak arra ébrednek, hogy megütik a dobot az ősi kastély, az ősi lak előtt s bekövetkezik az őket utczára juttató katasztrófa.

Ezen az úton halad a mi könnyelmű, a mi tékozló kormányunk is, él napról napra, a jövőre nem gondolva, az ősi örökséget elhanyagolva, annak termőképességét a befektetések megvonása által kimerítve, könnyelmű adósságot adósságra halmozva, uzsora-kölesönöket — Rente — aláírva,

az ősi örökség értékes birtokait potom áron elvesztegetve s mind ezáltal előkészítve a tönkrejutás kikerülhetlen katastrópháját.

Nem elégszik meg, hogy ez országra, mely 1867-ig adósságmentes volt, békés időben és szerencsés közgazdasági viszonyok közt, a francziák hadi sarczát felülmuló adósságot, még pedig törlesztés által soha nem fogyó stabilis adósságot csinált, hanem az őseink által ezredév viszontagságai közt megtartott államjavakat, őseinknek e gazdag hagyományát, ezen elidegeníthetlen hitbizományt, ezen az utódokra átszármasztatni kellett majoratust, melynek csak haszonélvezetére volna jogosítva: potom árért eltékozolja, oly potom árért, hogy pár év múlva a kapott csekély összeget többszörösön kellend visszatérítenie.

Ha az eddigi eladásokat és a most eladásra kitűzött államjavakat vizsgáljuk, azon szomorú meggyőződésre jutunk, hogy leginkább oly birtokok és szolgálmányok tűzetnek ki eladásra, a melyeknél a vevő többszörös haszonra s a vételár gyors visszatérítésére számíthat.

Azt látjuk ugyanis, hogy a birtokok regalejogaikkal, de a regalejogok s azt élvező vendéglők és koresmák külön is eladatnak vagy inkább elvesztegettetnek potom árért, hogy az inscribált birtokok tulajdonjoga átruháztatik ingyen vagy csekély értékért.

Már most tekintsük ennek következményeit. Az országgyűlés kimondotta a regalejog váltóságát, a híbériség ez utolsó maradványának és szégyenletes igájának eltörlését. Ez oly égető

kérdés, a melyet már soká elodázhatni nem lehet. E műveletet nagyon megkönnyítette volna azon szerencsés körülmény, hogy az italmérési jognak több mint egy negyed része az állambirtokába volt s így azért nem kellett volna kárpótlást fizetni.

De mit tesz a mi bölcs pénzügyministerünk? Épen az italmérési jogot s az ezzel egybekötött vendéglőket, korcsmákat, fürdőket és birtokokat pazarolja el oly potom árért, hogy majd azok megváltásának pár év múlva bekövetkezendő kimondásakor, a most kapott összegnek kétszeresét, háromszorosát kellend az államnak visszafizetnie.

Én tisztelt ház, figyelemmel kísértem az államjavak eladását, különösen az erdélyi részekben s azt tapasztaltam, hogy azok nem eladva, hanem el lettek ajándékozva, természetesen a kormánynak a választásoknál szolgálatot tett kegyenczeknek. Így ha jól tudom, a krakkói uradalom, melyhez sok falu regale-joga is a többek közt tartozott 60,000 forintért, biztosíthatom a pénzügyér urat, hogy majd a regale-váltságkor legalább is 2—3 ennyit leend kénytelen visszafizetni.

Az inscribált jószágok közül felhozom a gyalui uradalmat, a melyet többszöri felszólásaim és ellenvetéseim daczára, olyaténképen bocsátottak a 98,000 ezer forint inscribationalis összegért az inscribensek örök birtokába, hogy azoknak engedtetek át az összes belső telkek, szántók, kaszálók, közeli erdők, malmok, hidvámok stb. a mik olcsó számításban megértek,

a mint akkor kimutattam volt 430,000 frtot, nekik adták a 150,000 frt urbéri kárpótlást, a mi kamatjaival kitett 300,000 frtot és nekik hagyták 13 falunak és Gyalu városnak összes korcsmáit és regale-jogát, azon 28,000 hold távoli letarolt erdőségért, a mi — a mint akkor is kifejtetem — nem ér többet 56,000 frtnál.

Majd a pénzügyminister ur megteheti összehasonlító számláját és kiszámíthatja a nyerevény egyenleget akkor, a midőn ez 56,000 forinttal szembe állítandja azon váltságösszeget, a melyet majd az állam a Gyalu város és a 13 község regalejaért fizetni lesz kénytelen amaz uradalmat ily módon kézre kaparított uraknak. Az idén eladásra szánt birtokok közt találunk a pancsovatieli uradalom területén olyat, melynek holdja 11 forintra van becsülve, mert a becsértéket a csekély jövedelem-átlag alapján számítják a pénzügyministeriumban. A valódi érték 10-ed részeért adják el, mikor szegény csángó testvéreinknek nem juttatnak telephelyet.

Hisz ez t. ház, a pazarlás örültsége, a tékozlásnak valódi mániája, a minőt csak olyan vesztegetőknél észlelhetünk, a kiket a közéletben gondnokság alá szoktak helyezni.

Én, mint a ki a néppel sokat érintkezem s annak e kormányt és gazdálkodását minden rétegében elítélő, annak erőszakoskodásait és erkölcstelen eszközeit kárhóztató érzelmeit ismerem; igen sokat gondolkoztam azon szomorú lélektani jelenségen, hogy egy ily, a nemzet nagy zöme által rosszalt, elítélt s mondhatnám utált kormány miként tudhatja magát évtizeden át fentartani,

sőt minden választásból látszólag megerősödve kikerülni? Mig végre hosszas tanulmány és beható vizsgálódás után rájöttem annak nyitjára s felfedeztem annak indokait.

Nevelési rendszerünk még most sem eléggé gyakorlati, még most is igen sok jogászt nevelünk; kereskedő, iparos, sőt még a jobb módú földműves sem abban igyekezik, hogy gyermekét foglalkozásának és szakmájának fejlesztésére képezze, abban tökélyesítse: hanem mindenik urat akar nevelni, mintha egy jó kereskedő, egy kitűnő iparos nem lenne a társadalomnak ép oly hasznos és tisztelt tagja, mint bármelyik ur.

Régen nevelési rendszerünk még szerencsétlenebb volt, nagy uraink, sőt középosztályunk is félszeg nevelést adott az ifjú nemzedéknek, felnőtt egy csomó ember felületes csiszolással és balfogalmakkal, kik munkát nem szokva és nem is tudva, democraticus korszakunkba — mely csak a munka és tevékenységnek ad létjogosultságot — nem találták bele magukat. Ezek lassanként aztán elmulatták, elmuzsikáltatták vagy onukat s hamar kipottyantak az ősi örökségből s lett a végzett földesuraknak egy nagy sokasága, a kaputos proletariatusnak egy oly veszélyes osztálya, a mely dolgozni nem szokván és komolyan nem is akarván, kizökkent az életfentartás kerékvágásából.

Fájdalom, ezek száma igen nagy volt, ezek mind a hatalom árnyékába igyekeztek bejutni s a hatalom fel is karolta őket s ott látjuk őket ezrivel a kataszternél, a pénzügyi hivatalokban, az adóvégrehajtók, a becslőbiztosok s a közigaz-

gatás, vizszabályozás, jószágigazgatóságok, tanfelügyelőségeknél, kormánybiztosság, szóval az államélet minden functióinál, ezek szállnak meg minden állást, ezek lesnek és nyernek el minden konczt, ezek miatt a valódilag képzett munkaképes hivatalnokok előrehaladni, boldogulni nem tudnak, mindentütt mellőztetnek, mindentütt háttérbe szorittatnak a protectio gyermekei által a minősítési törvény álnok kijátszásával.

A hatalom felfogta, hogy az ilyenek könnyen felhasználhatók, az ily talányos existentiákból kerülnek ki aztán a jó kortes-hivatalnokok, mert existentiájuk a reájuk támaszkodó hatalomhoz levén kötve, azt minden módon fentartani iparkodnak.

A munkátlanul tönkrejutottak e conglomerátuma tartja fenn e kormányt, ezekből kerül ki az a pár százezer kortes, a mely a választásokat uralja és a nemzet érzületét meghamisítja. E had görcsösen ragaszkodik ez uralomhoz, mely nélkül semmiségébe hanyatlik vissza.

Ámde a minő az alap, olyan az épület is, a miként ezek tönkretették önmagukat, akként akarja ez országot is tönkre tenni, az adósságok özönébe fulasztani e kormány. A miként azok eltékozolták ősi örökségüket, akként akarja e kormány is elpazarolni a mi államjavainkat; minden évben elad abból egy-egy részt, a mult évben 36 ezer holdat, az idénre 42 ezer hold van eladásra kitűzve nevetséges potom árért. Így megy ez évről évre, a mig egyszer csak azon vesszünk észre magunkat, hogy birtokon kívül

vagyunk; addig csinálja a könnyelmű adósságot, a mig megütik a dobot ajtónk előtt.

A munkátlan bankrotirozottak szövetségéből meríti erejét e kormány, e talányos existenciák nyujtják lételét s a miként azok elgazdálkodták magukat: akként akarja a kormány elgazdálkodni Magyarországot.

De nem addig van ez uraim! nem addig van ez tisztelt pénzügyminister ur! Azok az államjavak nem a jelen, hanem a jövő tőkéjét képezik, azoknak jövedelmét élvezheti az állam, de a tőkét magát hitbizományi természeténél fogva érinteni nem szabad, nem lehet.

A nemzetet mi képviseljük, kiket a nép ingyen bizalma küldött ide s nem azok, a kik a nép akarata ellenére bevásárolták ide magukat; mi a nemzet hamisítatlan képviselői soha bele nem egyeztünk és soha beleegyezni nem fogunk, szent hitbizományul ránk szállt államjavaink ily módon való elpazarlásába s az ellen miként más-kor ugy most is tünnepélyesen tiltakozunk és óvást emelünk s az eladáshoz hozzá nem járunk.

A közlekedési ministerium költségvetéséről és úthálózatunkról.

(1884. december 17.)

T. ház! Forgalmi ügyünk bizonyos szakában el kell ismernem a haladást, míg más szakában sajnálatos stagnatio jelentkezik. Eredménye ez azon rendszertelenségnek, a melylyel közlekedés-ügyünk egész terén találkozunk.

Igy vasutaink, ha nem is tartanak lépést más országok fejlődésével, ha nincsenek is arányban, az oly könnyelműen átvállalt kamatbiztosítás terheivel és a bukófélben levő vasutvonalak megvétele által keletkezett nagy terhekkel: mégis csak épültek; míg ellenben a vasuti vonalakhoz vezető kőútaink, a fő arteriáknak ez életerei, a legszánandóbb elhagyatottságban vannak s hazánk közszegény vidékein oly kezdetleges állapotban tartatnak, mint a minőben lehettek Árpád atyánk bejövetelekor, (*Élénk derűtség és tetszés a szélső baloldalon*) sőt talán még rosszabb helyzetben, mert akkor még a római uralom építette hadútak itt-ott használhatóbb helyzetben voltak.

Gazdag alföldünkön, sőt a dunántúli részeken, a Duna és Tisza közt és a Tisza áldott vidékein utak hiánya miatt a közlekedés néha hónapokig szünetel; gyakori az eset, hogy a közvetlen vasut mellett fekvő városokba nem lehet az indóháztól kocsival behatolni. Nagy városok és népes vidékek vannak hónap számra avilágtól elszigetelve és sártengerbe temetve. (*Ugy van! a szélső balon.*) Pedig mind ez nem azért van így, mintha pénz és munkaerő hiányoznék, hanem azért, hogy mindkettő céltalanul, slendrián módra elpazaroltatik, be-

temettetik a feneketlen sártengerbe s elzüllik az ellenőrzés nélküli jöttünk-mentünk-féle kezelés alatt.

Az, a mit az állami költségvetés fordít a közútakra, köztudomású dolog, az magában is tekintélyes összeget tesz, de hogy a közmunka egy részének köteles és más részének önkéntes váltóságából mi folyik be? — azt soha senki sem tudhatta és a jelen rendszer mellett nem is tudhatja meg, mert e tekintetben egészen az alispáni jelentések átlagozására vagyunk utalva, a mi bizony a szigorú ellenőrzést lehetetlenné teszi, mert legfőlebb csak azt tudjuk meg, hogy az egész megyéből mi folyt be a központba; de hogy egyes járásokban és községekben mennyi hajtatott be, azt számba venni nem adatik alkalom.

T. ház! Hogy ha a teljesített közmunkát pénzértékre reducáljuk — a minthogy azt képvisel — bizonyosan kitesz évenként 5—6 millió frtot s így nem túlzok, ha azt állítom, hogy Magyarország évenként pénz- és munkaerőben 8—10 millió frtot fordít a kőútakra. Ez ott, a hol kő bőségben van, helyesen használtatik fel és útaink ott jó karban is vannak; de a kőszegény vidékeken nem egyébre, mint a sárnak sárra való halmozására s így az útnak nem javítása, hanem inkább megrontására pazaroltatik el. A sok középítési hivatal elég nagy számú mérnökeivel s alattuk levő útbiztosokkal és útkaparókkal alig tesznek egyebet, mint ezen példátlan pénz és munkaerő pazarlást evidentiába tertják. *(Igaz! Úgy van! a szélső balon.)*

Hát t. ház, ez oly gyámoltalanság s az önelhagyottságnak oly szármalmas állapota, a melyen

mihamarabb változtatni, gyökeres reformokat behozni s az egész rendszert átalakítani, illetőleg a rendszertelenség helyére észszerű rendszert kell behozni s főleg szigorú ellenőrzést honosítani, hogy közmunka-váltáság és közmunka lelkiismeretesen és czélszerűen hasznosíttassék és kitűzött czéljától semmi körülmények közt el ne vonassék. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ha kő nincsen, az nem azt teszi, hogy a közmunkaerőt és váltáságot elpocsékolják, mert a hol kő nincsen, oda lehet fedanyagot szállítani vasuton; a kormány az államvasutakon szállíthat díjtalanul, a társulati vasutaknál kieszközölheti az olcsó szállítást. Ha a vasutak vonalainak különböző pontjain lesz fedanyag kellő mennyiségben, onnan aztán a törvényhatóságok a közmunkaerővel széthordattatják a szükséges helyekre, ső már ki van találva annak módja is, hogy kőszegény vidékeken is miként lehet a fedanyagot nagyobb távolságról is gyorsan és könnyen szállítani; ideiglenes síneket raknak le s azon szállítják gőzerővel a fedanyagot az építendő útakra s a midőn egy úttal készen vannak, akkor más vonalra teszik át. Ily módon a mostani pénz- és munkaerővel pár évtized alatt úthálózatunk minden irányban kiépíthető lenne.

Közlekedésügyünk vezetőitől méltán elvárhatjuk, hogy legalább azt, a mit már mások évtizedek előtt kitaláltak, utánozni és alkalmazni tudják; de hisz az már nálunk is volt alkalmazva Szeged feltöltésénél. Fejünk lágya már régen benőtt s nagyon is eljött az ideje, hogy közlekedésügyünk gyermekkorából kilépjünk s gondol-

kozzunk és cselekedjünk meglett emberek modorában.

Az itt röviden előadottakból meggyőződhetik mindenki arról, hogy közlekedésügyünk s főleg útaink kezelésébe gyökeres rendszerváltoztatást kell behoznunk; különösen a közlekedésügyi minister ur jóindulatától elvárhatjuk, hogy átlátva az eddigi slendrián rendszer tarthatatlanságát, legalább a jövőre nézve gondoskodni fog arról, hogy a budget keretében megszavazott és a közmunkaváltásból befolyó igen tekintélyes összeg szigorú ellenőrzés mellett valóban útesinálásra és ne sárhalmozásra fordítsassék s ezzel kapcsolatosan a népnek útesinálással való túlterhelhetése s főleg mezei munkaidőben való kizsákmányolása is megszüntetessék. Mert például nálunk divatban van az útesinálásnak is korteskedési czélokra való kihasználása s a szegény ellenzéki választóknak az általi gyötörtetése, hogy a legsürgősebb mezei munka idején szokták útesinálásra kihajtani. Szükséges lenne azért intézkedni az iránt, hogy a közmunkaerő a mezei munka teljes bevégeztekor rendeltetessék csak ki. (*Helyeslés a szélső balon.*)

De t. ház, útaink jókarba hozatalának van egy, a felhozottaknál még sokkal fontosabb nemzetgazdasági előnye is, a miről eddig úgy látszik senki sem gondolkozott e hazában, legalább én eddig azt semminemű nemzetgazdasági munkában vagy szaklapban még csak felemlítve sem láttam; (*Halljuk!*) és ez az, hogy jól kiépített és kikavicsolt utaknál a 4 öl szélesség tökéletesen elégséges, nálunk például a legélénkebb közlekedési vonalokon se szélesebbek az utak 3—4 ölnél s nincsen eset

arra, hogy a közlekedésben valaha a legesekélyebb fennakadás történt volna; míg itt a Királyhágón inneni részben sárral csinált útaink és töltéseink épen a legtermékenyebb alföldön 12—16 öl szélesek szoktak lenni a végett, hogy a feneketlen sárban egymást kerülgethessék a kocsik. Méltóztassék egy kissé utána gondolni, hogy ez által mily roppant terület vonatik el a földműveléstől, a kihasználástól s méltóztassék egy kissé utánszámitani, hogy ha ezen roppant sok ezer folyómért-földet kitevő utak kiépítésével, útaink 4 öl szélességre vétetnének, az által mily nagy kiterjedésű, sok százezer holdra menő területet adhatnánk vissza a földművelésnek; a mi által nemzetgazdaságunk igen nagy lendületet nyerne. (*Ugy van! a szélső balon*)

Nem lehet ellenvetésül azt felhozni, hogy ily módon keskeny és bajosan hasznosítható parcellák támadnának, a melyek alig lennének földművelési célokra hasznosíthatók, mert ha megtekintik önök például a székelyföldön levő egy öl szélességű szántóföldeket, akkor az útaink mentén így keletkező 8—12 öl szélességű parcellák latifundiumoknak tekinthetők.

Aztán t. ház, tudjuk azt, hogy vasutaink mellett is fenmaradtak ilyen, sőt jóval keskenyebb parcellák s azok mégis értékesíthetők és földművelésre felhasználhatók voltak, sőt a kisajátítás és eladással foglalkozók még meg is gazdagodtak, pedig a vasuti töltésekhez azoknak humusos felső rétegeit elhordták, a mi utaink maradványföldjeinél nem fordulna elő.

Én t. ház, meg vagyok győződve, hogy az

ily maradványföldek ép azért, mert könnyű és jó közlekedés vonalába esnek, nagyon könnyen és nagy árban lennének értéksíthetők, az útmenti birtokosok sietnének még áldozatok árán is magukhoz váltani s így ezek vételárából oly összeg folyna be, a melyből minden állami támogatás nélkül a költségvetésbe előírányzott tételek meggazdálkodása mellett is kiépíthetnők hazánk összes útvonalait.

Hármas előny kínálkozik, 1-ször úthálózatunk alapos kiépíthetése, 2-szor hazánk termelési képességének nagymérvű fokozása, 3-szor az állam költségvetésben való meggazdálkodás, sőt még egy 4-ik, az adóképeség emelkedése is, mert ezen most művelés és így adó alól kivont roppant területek hasznosítás alá jövén, új adóalapot teremtenének.

Azt hiszem t. ház, hogy ez eszmék olyanok, a melyek méltók arra, hogy a hazai sajtó felkarolja, kifejtse és megérlelje és hogy a t. közlekedési minister ur is becses figyelmére méltassa, mert ez nem párt-, nem kortes-, hanem oly nemzetgazdasági kérdés, mely ha jól oldatik meg, nagy lendületet adhat hazánk fejlődésének. *Dixi et salvavi animam meam. (Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az igazságügyministerium költségvetése tárgyalasakor.

(1885. január 28-án.)

T. ház! Igazságügyi kiadásaink jóval felülmulják, csaknem kétszeresét teszik annak, a mit honvédségünkre, tehát egy tekintélyes hadsereg fentartására és felszerelésére kiadunk. Nem csoda, mert igazságszolgáltatásunk valóban egy hadsergecskét foglalkoztat.

Én, t. ház, fáradságot vettem magamnak s a mennyiben a költségvetés személyi járandóságaiából ki lehetett venni, összeszámítottam azok létszámát, kik igazságszolgáltatásunknál mint hivatalnokok, mint szolgák s mint fegyőrök stb. alkalmazva vannak s 8,640 lelket találtam; a mihez ha hozzávesszük az oda be nem számított bírósági végrehajtókat s a szintén igazságszolgáltatási teendőkkel is foglalkozó alispánokat, szolgabirákat, falusi jegyzőket, árvaszékek és a városi municipiumok, valamint az esküdtszékek birói teendőkkel foglalkozó tagjait: akkor a létszám bizonyosan túl fogja haladni a 12,000-ret is.

Tehát a mi igazságügyministerünk nagyobb hadsereggel őrzi Justitia templomát, mint a megnyit a francziák a roppant chinai birodalom megfenyítésére elégségesnek tartanak.

Igazságszolgáltatásunk ezen tényleges szolgálatban levő hadseregének évi fizetése túlhaladja a 8 millió forintot; míg szabadságolt állománya vagyis nyugdíjazásai évente 747,790 frtot emésztenek fel; tehát vagy háromszorosát annak, a mibe

régen, valódi alkotmányos aeránkban, összes igazságszolgáltatásunk került.

Pedig a nyugdíjasak e legiója csak 17 éves szervezetnek képezi rokkantjait. Hová fog majd ez emelkedni, ha a most még fiatal erők ezrei a nyugdíjasak korosztályába jutnak s ha főleg az új nyugdíj-törvényt megalkotják és a közigazgatási hivatalnokok tervben levő kinevezését is áthajszolják.

Hisz akkor egész Magyarország egy roppant nyugdíjintézet végtelen telepévé változandna át, a hol a nép fáradalmainak gyümölcsét nagyrészen a bureaucratia rokkantjainak sáska-hada emésztene fel, a skárta helyezett szintén nyugdíjazandó ministerek és államtitkárok élödi csapatjával az élén, a minek sötét árnyát az új nyugdíj-törvény már előre veti.

A modern igazságszolgáltatás divatos emberei gúnyolódni szoktak régi táblabiráink igazságszolgáltatásával; pedig t. ház, az az önkormányzatnak valódi nemes kinyomata, az a mívelt népek törekvéseinek tárgyát képező békebirói intézmény és esküdtszéki eljárás, valamint a szóbeliség következetes alkalmazása volt üdvös hatásának egész teljességében.

Az a néhány fizeteses és ennél jóval több tiszteletbeli, de egyaránt jogi képzettséggel és birói minősítvénynyel felruházott táblabiró, a kik megyéenként — a béke-birói tisztet gyakorló szolgabirákkal és alispánokkal — az igazságszolgáltatást gyakorolták, gyorsan, olcsón szolgáltatták ki az igazságot, pedig az akkori személyzet bizonynyal nem tette ki a mostaninak huszad-

részét; költsége pedig a mostaninak századrészét s mégis minden folyt az önkormányzat palladiuma alatt a honpolgárok teljes megelégedésére a szóbeliség üdvös rendszere alapján. Az igaz, hogy akkor nem volt oly sok nagyságos ur s nem fogyott oly sok stempli. De elvégre is a czél nem a stempli, hanem az igazság, a mi napjainkban vajmi sokszor vesz el a sok bába közt a stempli özönében. (*Derültség és helyeslés a szélső balon.*)

Még csak egyre nézve kívánok rövid észrevételt tenni. Igazságszolgáltatásunk önmagában, szervezeténél fogva is eléggé drága, nincsen arra szükség, hogy azt mesterkélten is megdrágítsuk, már pedig azt teszik akkor, a midőn a törvényszéki és járásbiráknak megengedik azt, hogy vidéki kiküldetéseik alkalmával — törtéjék az magán, avagy hivatalos ügyben — külön napi-díjakat szedjenek.

Már a költségvetés általános vitájánál felvettem e kérdést; de nem lehettem szerencsés az igazságügyér urtól felvilágosítást nyerni s ezokon azt most ismét felújítom.

T. ház! Biráink meglehetősen, sőt ha veszszük pótlékaikat — mit én csak az előmenetellel nem bíró állásoknál tartok indokoltnak — elég jól vannak díjazva; ha kiküldetnek, akkor a központon munkát nem, hanem csakis kiküldetésük helyén végeznek.

Már most miként lehet az osztó igazsággal megegyeztetni azt, hogy valaki épen az igazságszolgáltatás terén egy munkáért kétszer díjaztassék.

Én ily esetekben legfőlebb a fuvardíjat

tartom méltányosnak; de a külön napidíj-szedést a meg nem engedhető visszaélések közé sorozom, még magántígyben is, annyival inkább büntígyekben s így hivatalos kiküldetésben, pedig hogy ilyenkor is szednek a kiküldött bírák napidíjakat, arról én meggyőződést szereztem magamnak.

Ugy látszik, hogy a költségvetés összeállításával foglalkozók is érezték e visszás helyzet nyomását s az ily kiadásokat elrejtteni igyekeztek, legalább én e czímen nem látok a költségvetésbe előirányozva semminemű kiadást, csak sejtem, hogy:

A XX. fej. 6. czím, 2. rovatában „Évi díjak“ czímén felvett	84,400 frt;
a 4. rovatnál „Jutalmak és segélyek“ czímén felvett . . .	25,000 >
a 7. rovatnál „Egyebek“ czímén felvett	28,000 >
a 9. rovatnál „Előre nem látott kiadásokra“ felvett . .	5,000 >
a 10. rovatnál „Helyszínelési és telekkönyv átalakítási költségekre“ felvett	100,000 >
Továbbá a XX. fej. 7. czím, 8. rovat „Egyebekre“ felvett .	21,420 >
a 10. rovatnál „Bűnvádi eljárás költségei“ czímén felvett	198,000 >
és a 11. rovatnál „Hivatalos utazások“ czímén felvett . . .	14,000 >

Tehát összesen . . . 450,820 frtban nyer kinyomatot az ily külön [napi- és fuvar-díjak] összesített költsége.

Megeshetik, hogy e hozzávetőleges számí-

tásom talán túlzott, hogy a felhozott címek és rovatok alatt kimutatott összegeket csak részben emésztik fel a kiküldött bírák napidíjai. De ép azért, mert a költségvetés e tekintetben nem nyújt biztos támpontot, kérem fel egész tisztelettel az igazságügyér urat nyilatkozatra az iránt, hogy a törvényeinkben ismeretlen külön napidíjakat minő alapon szedik és az így nézetem szerint visszaélés képen — mert ezt megengedő törvényt nem ismerek — szedett napidíjak mily összeget tesznek ki évente?

Az ez iránti tájékozást nem nélkülözheti a törvényhozás mielőtt a költségvetés megszavazásának komoly felelősséggel járó kötelességét teljesítené. Én most felvetem a kérdést azért, hogy majd a részleteknél — ha szükségét látnám — megtehessem ellenészrevételeimet.

Nem fogadom el a költségvetést. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A törvényszékek és járásbiróságok költségvetésénél.

(1885. január 30-án.)

T. ház! (*Halljuk!*) A kiküldött törvényszéki közegek külön napidíjának kérdését kénytelen vagyok itt a részleteknél harmadszor is felvetni, mivel az igazságügyér ur által adott magyarázat és felvilágosítás által egyáltalában nem vagyok, nem lehetek megnyugtatta, mert sem azt nem mondotta meg, hogy mily törvényen alapulnak e külön napidíjak, sem azt, hogy meny-

nyire rug azok elburkolt összege. Már pedig, ha van törvényhozás, a melynek kötelességszerűleg szigorúan kell a parlamenti ellenőrzést gyakorolnia s az indokolatlan és szükségtelen kiadások törlését eszközölnie: ugy bizonyosan a magyar parlament ez idő szerint erre nagyon is utalva van, most a midőn a folytonos adóemelések sem képesek az államháztartásnak rendszeressé vált hiánylatait elenyésztetni.

De különben is t. ház, a mostani közösügyes rendszer kétes értékű morálja nagyon előtérbe hozta a magán haszonhajhászatot; önök alkalmazkodó politikája egy oly nemzedéket, egy oly burocraticus kasztot hozott létre, melynek szivéből kiveszett az a nemes ösztön, a honszeretetnek az a magasztos versenye, mely szerint a haza jóvoltán való ingyen munkálkodás nemes szenvedélye hevíté a kebleket s a mely szép nemzeti tulajdon tette volt e hazát nagygyá és szabaddá a multban. Ma, fájdalom, mindenki bérért dolgozik, mindenki igyekezik az állam által minél drágábban megfizettetni magát. Nem azt nézik, mi üdvös a hazára, hanem, hogy mi hoz többet a konyhára. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Innen ered, hogy vannak családok, a melynek minden tagja két-három hivatal mellett még egy csomó presens-márkos alkalmazást is élvez s így 40—50,000 frtját emésztik fel évente az államnak.

A mi idegen érdekek szolgálatában álló kormányunk látván azt, hogy a nemzet elfordul tőle: igyekezik minél több embert az érdek, a haszonvágy kötelékei által magához csatolni s ekként teremtet meg egy oly burocratiát, egy oly hiva-

talos nemzedéket, a melynek keblében érző szív helyett tintatartó van s a mely a hazára nézve káros vak engedelmességnek lelkiismereti furdáltságait minél nagyobb haszonkereséssel igyekezik elaltatni, az önzés hinárjába fojtani.

A kormány, hogy azokat kellőleg kihasználhassa, nem mulasztja el ez anyagszenves vágyaknak a lehetőleg kielégítést adni, de a midőn a kormányzat ez úzérszellemét, az emberi gyengeségekkel úzött speculatióját elítéljük: nem nyithatunk tért arra, hogy a hivatalnokok haszonvágyuk kielégítését önmaguk is tetszésük szerint fokozhassák. Már pedig erre nyitunk szabad tért a bírósági napidíjak engedélyezésével, mert a bíró bölcs belátására van bizva az, hogy helyszíni vizsgát tarthasson, hogy a tanukat a helyszínén hallgathassa ki.

Az emberi gyarlóság, a fennebb kifejtett kormánypolitika és közösügyes Dressirungból önként következik a haszonvágnak előtérbe nyomulása s így természetesen gyakran fordulnak elő oly bírói kiszállások és kiküldetések, a melyek a külön napidíjakban találják magyarázatukat.

Erre nézve semmi ellenőrzés, semmi mérséklés, semmi visszatartás nem létezik, a minister ur innen a központból, ha akarná sem tudná az ily napidíjak jogosságát és szükségét megítélni és ellenőrizni. Az egyenesen a bírák, törvényszékek és kir. ügyészségek bölcs belátására van bizva, e bölcs belátás pedig gyakran lehet és van is alárendelve az egyéni és emberi gyarlóságokból kifolyó önérdéknek; nem egy esetet tudok, hogy holmi apró-cseprő kihágás, verekedés vonta maga

után a bírósági apparatus mozgósítását, mert hát azok a 8 és 10 frtos napidíjak és fuvarilletékek igen hasznos járulékait képezik a rendes fizetéseknek, hallottam olyanforma okoskodást is, hogy hiszen a ministerek, főispánok, mások is elfogadnak traktálásra destinált illetékeket, de azért nem tractálnak, (*Derültség és helyeslés a szélső balon*) miért ne lehetne az alantas hivatalnokoknak is ilyenszerű mellékjövedelmeeskét teremteni. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Én a rossz példát és visszaélést, jöjjön az felül-ről, avagy találjam azt lent, egyaránt elítélem.

Az igazságügyér ur azt az ellenvetést tette, hogy ha a bíró a vidékre kimegy, azért szállása a központon megmarad s falun neki rendesen más szállást kell fogadnia. Hát t. ház, ily kiküldöttek rendszerint éjjelre vissza szoktak térni székhelyeikre, de ha falun maradnának is, ott ingyen szokták elszállásolni; de különben is faluhelyen a szállás oly olcsó szokott lenni, hogy egész évre sem kerül pár frtnál többbe.

A minister ur azt mondja továbbá, hogy az ily kiszállások alkalmával külön kell az illetőnek magát élelmeznie; de t. ház, miután az ily hivatalnok is csak egy gyomorral van ellátva, csak egy helyt fogyaszt és e fogyasztás sokkal kevesebbe kerül faluhelyen, mint a mennyit a központon elköltene, sőt nálunk a nép vendégszeretete nem is engedi meg, hogy az ily kiszálló bíró élelmezésére költsön, mert mindenütt van valamely birtokos vagy vendégszerető lelkész, a ki erővel is letartóztatja a községében megforduló ily értelmes embert, de ha nincsen ily birtokos, hát maga a

községi előljáróság szokta díjtalanul ellátni az ily küldöttet és az bármily lelkiismeretes legyen is, kénytelen e vendégszeretetet igénybe venni, miután faluhelyen ritkán szokott oly vendéglő lenni, a hol ellátásban részesülhetne.

Nem költ tehát az ily kiküldött többet, hanem rendszerint meggazdálkodik azt is, a mit a városban kiadna.

T. ház! Nem csekélységről, hanem pár száz-ezer forint indokolatlan elpazarlásáról van itt szó s nekünk nem szabad szemet hunynunk akkor, a midőn épen a legközelebből letárgyalt cultus budgetnél merült fel azon valóban elszomorító és elszégyenítő jelenség, hogy a cultusminister ur a néha csak pár ezer forintot igénylő legégetőbb szellemi szükségletekkel szemben is kénytelen volt a pénz hiányával mentetetődzni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Egyáltalában az igazságügyi ministerium költségvetésében roppant nagy latitudo van engedve főleg a törvényszékek és királyi ügyészségek-nél, hol a mint az általános vitánál részleteztem, mintegy 450 ezer frtnyi oly általánosságban tartott kiadás van előirányozva, a mit komolyan ellenőrizni lehetetlen, ezért és a fennebb kifejtettekért sem szavazhatom meg e tételt.

T. ház! Itt a törvényszékek és járásbiróságok rovatánál, helyén látom reflectálni azon furcsa s gyakran ismétlődő jelenségre is, miszerint a ministerelnök ur mindannyiszor, valahányszor egyik vagy másik képviselő itt valamely törvényszék vagy bíró eljárását vagy mulasztását, avagy a közigazgatási hivatalnokoknak választásoknál el-

követett gyalázatosságait bonczkés alá veszi és megrójjja, a miniserelnök ur ideges lesz és nemes haragra gerjed — a minek meg van az a jó oldala, hogy máskor alig hallható fátyolozott hangja érczessé válik és magát érthetővé teszi — s erősen apostrofálja az ily képviselő eljárását.

Pedig törvényszéki és közigazgatási hivatalnokok, mint a közszolgálat emberei igen is a sajtó, közvélemény, és a képviselők birálata alá vannak rendelve s ha talán gyakrabban vagyunk kénytelenek egyes visszaéléseiket, törvénysértéseiket itt felszínre hozni: annak oka leginkább abban keresendő, hogy mulasztásaik és bűneik a pajtáskodás és a kortes-érdemek miatt oly gyakran maradnak az életben büntetettlenül. (*Ugy van! Igaz! a szélső baloldalon*)

Én bíróságainknak megadom a kellő tiszteletet; de a kritikán felülieknek egyáltalában nem tartom, főleg a midőn oly esetek merülnek fel, mint a keleti vasut ügye, a hol milliók sikkasztattak el, a hol a főügyészség és törvényszék bűnöket igen, de büntethetőket nem talált, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) vagy a „Victoria“ nevű biztosító társulatnak nemesak országos, hanem európai megbotránkozást okozott műveletei, a hol a társulat vagyona és alaptőkéje akként kezeltetett el, hogy a szegény részvényesek nem hogy kaptak volna valamit, hanem még utólagosan rá kellett részvényeikre fizetni. Egy csomó ember felgazdagodott e műveletnél, de a törvényszékek azért nem tudták a bűnösöket felfedezni.

Avagy a fővárosi rendőrség szennyeseinek oly practicus eltüntetése s számtalan más ily ese-

tek, a melyeket mindenki tud s a melyeket a minis-
terelnök ur haragra gerjedése és fogadatlan
prókátorsága meg nem törtétekké nem tud tenni.

Bármiként haragudjék és tüzeljen is a mi-
nisterelnök ur, mi kötelességszerű ellenőrzési s
ha kell megrovási jogunkkal élünk és élni is fo-
gunk, a leczkézttetést pedig tartsa alattvalóinak,
ő teremtette embereinek, de ne a fölötte álló, füg-
getlen képviselőknek. (*Helyeslés a szélső bal-
oldalon.*)

A honvédelmi tárcza általános vitájánál.

(1885. január 30-án.)

T. ház! (*Halljuk*) A honvédelmi tárcza költ-
ségvetésének s ezzel kapcsolatosan honvédsé-
günk fejlődésének megbíralására pártunk jeles
szakférfiának Gulácsy képviselőtársamnak elő-
adása folytán az én laicus felszólalásom az ő hiva-
tottsága által meg van ugyan nehezítve; de más-
résről az általa oly mélyrehatóan gyakorolt kritika
folytán egyszersmind meg is van könnyítve, a
mennyiben a tárgy kimerítésénél fogva kevésre
szorítkozhatnak szerény észrevételeim. (*Halljuk!
a szélső baloldalon.*)

E tárcza pénzügyi oldalát tekintve azt látom,
hogy a jelen évre 173,753 frttal van a mult évinél
több előirányozva, nem nagy tehát a különbözet,
de különben is a honvédelmi és közoktatási tárcza
költségeinél pártunk nem igen szokott akadémós-
kodni, sőt nem egyszer szorgalmaztuk nagyobb

összegek felvételét, mivel e kiadásokat a hazánkra nézve gyümölcsöző kiadások közé szoktuk sorozni.

Mi honvédségünknek sokkal magasabb és fényesebb helyet biztosítunk alkotmányos életünk — fájdalom megszükkített — keretében, mint önök, kik a közös hadsereg kiegészítő részét alkotó segédc csapatok szerepére kívánják degradálni. Mi honvédségünket a nemzet szemefényének, az önálló magyar hadsereg magvának, jegecedési pontjának, a hazafias érülettel párosult hősiesség melegágyának, régi dicsőségünk letéteményesének, elődeik önfeláldozó haza- és szabadságszeretete hagyományosának tekintjük. Mi a jövő Magyarország védpaizsának tartjuk s azért jövő biztonságunk és nagyságunk alapját látjuk ez intézményben letéve.

Ez okon mi nem szoktunk fukarkodni a pénzzel, a midőn az honvédségünk valódi belterjes fejlesztésére fordittatik. Készek voltunk s készek vagyunk ma is megszavazni mindazt, a mi honvédségünknek tüzéség és műszaki csapatokkal való ellátására szükségeltetik; de óvakodunk az oly külsőségekben, gyerekes gomb, gallér, csizma és bakancs s más ily csereberékben nyilvánuló reformoktól, minők a közös hadseregnél minduntalan felütik fejüket s a melyek oly sok oknélkül elvesztegetett milliójába kerülnek különben is eléggé kizsákmányolt szegény hazánkknak.

Ily modorú, mi belbecscsel, mi lényeges következménnyel sem bíró külsőséget s tévesztett irányú reformot látok a honvédség hátbőröndjeinek kicserélésében, a mi négy évi részletre osztott 576,720 frtot emésztené fel.

T. ház! Az az egész hátbőrönd nem egyéb

egy nagy osztrák zopfnál, más hadseregek már rég megváltak ezen a katonát szabad mozgásában és gyors felvonulásában akadályozó nyügtől; hanem a mi hires hátrafelé koncentráló osztrák vezéreink nem tudnak megválni ezen hagyományos nyügtől, talán azon gondolat nyomása miatt, hogy az egyszersmind hátvédül is szolgál.

De mi nem akarjuk, hogy honvédségünk hátát mutassa az ellenségnek, hanem hogy majd az ellenség fordítson hátat neki. A mi dicső honvédségünk jelszava az „Előre“ volt, ez lesz hiszem, a jövőben is s ép azért az előmenetelben gátul szolgáló hátbőröndöt minden alakban elítélem, a mint elítélte és letette azt minden más hadserege Európának. Legyen az akár borjúbőrből, akár vászonból csak akadályául szolgál a szabatos és gyors mozdulatnak. Azonban, ha már semmiként sem akarják honvédeinket csak vándor legények hátára illő ez osztrák nyügtől megmenteni, akkor is előnyt adok a mostani vászon hátbőröndnek könnyebb volta miatt, főleg mióta hazánkfiának egy új találománya azokat vizhatlanokká teszi s így a borjúbőrre való átalakításra előírányzott nagy összeget meggazdálkodhatónak ítélem.

Találok a honvédelmi költségvetésben még némely más kifogásolható tételt is. Ilyen a túl nagy lábon berendezett központi igazgatás s azon fényűző építkezés, melyet a ministerium palotájánál, Ludoviceumnál, szegedi és más laktanyáknál s az ürességtől kongó nagyszerű szegedi tiszti lakoknál észlelhetünk, ezek azonban nem mostani honvédelmi ministerünk rovására esnek, de különben is az építkezésekben való fényűzés jellemvonása a

hanyatlásnak s mindenhol jelentkező szokása a rossz kormányzatnak, melyek a külpompa és fényűzés által akarják a lényeg és belbecs hiányát palástolni. Immár ez nálunk oly megszokott dolog, hogy az emberek nem is nagyon zúgolódnak, ugy okoskodván, hogy e kormány könnyelmű gazdálkodása ugy is a tönk felé sodorja államunkat s így legalább a fényűző épületek a megrázkódtatás utánra is megmaradnak. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nem nagy tétel, de mégis kifogásolható azon 9,000 frt, a mit a brucki lövész-iskolára és a bécsi katonai orvos-tanfolyamra ad ki a honvédelmi tárcza, azt hiszem, hogy ez is az itthon marasztható kiadások közé sorozható; valamint indokolatlannak tartom azt is, hogy a honvédelmi ministeriumban külön horvát provincia tartatik fenn, most tolmácsokkal megszorítandó külön ügyosztálylyal. Én ugy tudom, hogy a honvédségnek hivatalos nyelve a magyar, a mihez mindenkinek alkalmazkodni kötelessége. Bezzeg a közös hadügyminister oly erősen ragaszkodik az ő német hivatalos nyelvéhez, hogy magyar beadványt — daczára, hogy a hadsereg legénysége fele részben magyar — nem fogad el. A mit nagy Magyarország az egyenjogú társbirodalom nem tud a paritas alapján álló szövetségessel szemben érvényesíteni: azt érvényesíti a parányi Horvátország velünk szemben s mi oly jó bolondok vagyunk, hogy még hivatalos tolmácsokat rendszeresítünk és fizetünk számukra. Az önmegalázás e művéhez részemről nem vagyok hajlandó hozzájárulni.

Ezek előrebocsátása után szükségesnek tartom

még katonai nevelésügyünkről egyáltalában s az 1882. XXV. t.-cz. által rendszeresített alapítványi helyekről különösen szólni röviden és itt e helyen, miután az arra szolgáló 62,000 frt a honvédelmi tárczánál van előirányozva. (*Halljuk!*)

Minden alkotmányos érzetű embert, a kinek az igazság és méltányosságról csak némi fogalma van, mélyen sértheti azon égrekiáltó igazságtalanság, miszerint az ausztriai katona-intézetekbe, melyek részben kizárólag magyar fiuk számára alapítottak, de minden esetre Magyarország hozzájárulásával és pénzével létesítették, még a quota arányában sem vesznek fel fizetésnélküli magyar fiukat, hanem kénytelenek voltunk fiaink katonai kiképeztetésének költségeiről önmagunk gondoskodni. Ily kényszerűség hozta létre az 1882-ik XXV. t.-cikket, mely a közös hadsereg katonai nevelő- és tisztképző intézeteiben a magyar koronaországokbeli ifjak számára 120 alapítványi helyet szervezett a mi pénzünkön.

Mi t. ház, akkor is élénken elleneztük e törvényt, mert féltünk az ottan dívó nevelési rendszer szomorú következményeitől, mert nem egyszer eliszonyodva láthattuk az onnan kikerülteknél a nemzetéhez való ragaszkodásnak, az alkotmány-tiszteletnek és szabadságérzetnek még a csiráját is kiölve. Láttunk tősgyökeres magyar családból származó oly fiatalot, a ki ott egészen elfeledte anyanyelvét s megtagadta még magyar voltát is vagy ha bensejében másként érzett kénytelen volt a vértagadás undok vétkébe süllyedni, miután gyorsabb előmenetelt csak így remélhetett. (*Egy hang a szélső baloldalon: Szép dolog!*)

Ily lelki nyomorékok nevelése nem fektethetvén érdekünkbe, már akkor indítványoztuk és követeltük, hogy azon 120 alapítványi helyre szánt összeg csatoltassék a Ludoviceumhoz s az alakítottassék át oly nagyobb szabású katonai akademiává, hol a tisztképzés magyar és alkotmányos szellemben legyen vezetve.

Szavaink elhangzottak a pusztában, szent és hazafias törekvéseink hajótörést szenvedtek a többség, illetőleg a kormány hajthatatlanságán s im most gyönyörködhetnek az előre megjósolt szomorú következményekben, a melyek a honvédelmi minister ur jelentésében is — bár mennyire igyekezzék is elsimítani a visszaéléseket — oly nagyon kirívólag jelentkeznek.

Mellőzöm azt, a mit már akkor előre láttunk, hogy ezen 120 alapítványi helyet legalább fele részben ugyan itt született, de nem magyar Soldaten-Kinder rohanják meg, kiket a mi pénzünkön nevelnek ott ellenségeinkké; hanem igenis fel- említenélőnek és megróvándónak tartom azt, hogy a valóban magyar származású ifjak részére fennmaradó kevés alapítványi hely is mindenféle ürügyek alatt üresen hagyatik. Így a múlt tanévben a felsőbb tisztképző-intézetben 9, illetőleg 13 hely betöltetlen hagyatott, részint pályázók hiánya, de leginkább azért, hogy a túlszigorú felvételi vizsgáknál, a nyelvnehézségeivel küzdő magyar fiukat célzatosan megbuktatták.

Azt mondja a jelentés, hogy mindennek dacára a 120 alapítványi hely be lett töltve az al-reáliskolába felvett többlet által. Hát ez valódi „Vakulj magyar“-féle elmélet, (*Ugy van! a szélső*

balon) mert mindenki át fogja könnyen látni, hogy a felsőbb tisztképző-intézetnél be nem töltött 13 alapítványi helyre osztrákok vétettek fel és neveltetnek a mi pénzünkön.

Mig az osztrák katonai intézeteknél akadémuskodást, háttérbe szorítottatást: addig a Ludoviceumban örvendetes előhaladást, nemes törekvést észlelhetünk; de egyszersmind szomorúantapasztalhatjuk, hogy e nemzeties intézetünk még mindig a mostoha gyermek mellőztetését sinyli, mert akkor a midőn az osztrák katonai intézeteknél oly bőkezűen szórjuk az állami segélyt, addig a Ludoviceumnál csak 10 növendék vétetik fel egész és ugyanannyi fél állami ellátásra, holott az állami ellátásra folyamodók száma a mult tanévben meghaladta a 139-et, tehát 119 lett elutasítva, mig az osztrák katonai intézeteknél kevesebb volt a magyar pályázó, mint a mennyi hely rendszerezítve lett.

Im itt van a czélszerű kibontakozásnak a kulcsa, im a kérdés gyakorlati megoldásának önként kínálkozik az életből merített czélszerű módzata. Azt a 62,000 frt, mely ama 120 alapítványi helyre pazaroltatik, csatoltassék a Ludoviceumhoz s így ép annyi állami ellátásban részesülő fiatal vehetnek fel, mint a mennyit most visszautasítani voltak kénytelenek. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ez által el lesz érve most egyelőre az egyik cél, hogy honvédségünk képzett tisztekben nem fog hiányt szenvedni s meg lesz közelítve azon másik nagy nemzeti cél, hogy a leendő magyar

hadsereg tiszti karára nézve is a szükséges előfeltételek megteremtessenek.

Mind erre semmi egyéb nem kívántatik, mint a czélszerűtlennek és rossznak bizonyult 1882. XXV. t.-cz. megváltoztatása; ez nem közösügy, ezt a magyar törvényhozás bármikor megváltoztathatja s a 120 alapítványi helyet a Ludoviceummal kötvén össze, a 62,000 frtot annak költségvetésébe illesztheti be. — Én részemről csak ily feltétel alatt vagyok hajlandó a 62,000 frtot megszavazni, különben a honvédelmi költségvetést, az itt kifogásolt tételek kivételével megszavazom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az appropriations törvény tárgyalásakor.

(1885. február 6-án.)

T. ház! Azok után, a miket a miniszerelnök ur előhozott, azon téves elméleteket, melyeket itt hangoztatott, megjegyzés nélkül hagyni nem lehet. Főleg arra kívánok észrevételt tenni, mivel beszédét végezte s mivel a politikai köpenyforgatást dicsőítette. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*
T. ház! Oly észrevétellel, milyennel a miniszerelnök ur saját álláspontját védelmezte, az apagyilkost is meg lehet védeni.

Csanády Sándor: Igaz!

Orbán Balázs: Az a példa, hogy emberek, kik békések voltak, de a viszonyok változtával forradalmárokká lettek, nem alkalmazható ez esetre, mert az rendkívüli körülmények közt történhetik

meg, nem pedig békés viszonyokban, milyen volt a miniserelnök urnak zászlótól és elvtől való át-pártolása az ellentáborba.

Csanády Sándor: Ugy van! (*Derűltség.*)

Orbán Balázs: Azt mondja a miniserelnök ur, hogy csak azok csalódtak benne, a kik nagyon sokat vártak tőle és hogy pár év alatt nem lehet nagy eredményeket előidézni, hanem én megvallom, hogy nem vártam a miniserelnök urtól sokat és mégis csalódtam. És az a pár év, melyet említett, nem pár év, hanem egy évtized és ezen tized alatt legalább valaminek megkezdését vártuk volna; de nem láttunk kezdeményt, nem a cél felé törekvést, hanem látjuk, hogy elfordul a céltől és mindinkább távozik és feladja a nemzetnek azt a kevés jogát is, a mit Deák Ferencz megóvott. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Furcsa a mit közgazdasági viszonyainkra vonatkozva Gulner Gyula képviselő urnak felelőleg felhozott, felállított velünk szemben egy mumust, melylyel gyermeket el lehet ijeszteni, de komolyan gondolkodó férfit és öntudatos képviselőházat nem. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Mindig oda állítja az önálló vámterülettel szemben, mely nélkül ipart és mezőgazdaságot Magyarországon teremteni nem lehet, az osztrák repressiót. Ez oly mumus t. ház, melytől nem ijedünk meg, mert gabonát fog tőlünk venni Ausztria akkor is, ha önálló vámterületünk lesz, mert kenyér nélkül élni nem lehet és a gabonát ott veszi, a hol közel találja. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Azt mondja a miniserelnök ur, hogy a tarifa nagyon olcsó Magyarországon, különösen az államvasutakon. Meglehet, de nem olcsó a többi

vasutakon és a kormány nem gondolt arra, hogy a tarifát szabályozza. De legnagyobb hibája az, hogy feladta az olcsó vízi közlekedést, mely nélkül olcsó szállítás nem lehetséges; a Dunán idegen gőzhajótársaság hajói járnak, mely oly magas tarifát szab, melyet gazdasági terményeink el nem viselhetnek. Azt mondja a miniszerelnök ur, hogy a betegnek nem az a jó barátja, ki édes orvosságot ad, hanem a ki keserű orvosságot ad.

T. ház! Az az orvosság, melyet a miniszerelnök ur a nemzetnek ad, nem orvosság, hanem méreg. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

T. ház! Valódi alkotmányos országban, hol a kormányok a népképviselőket nemes kifejezését, a népakarat valódi kinyomatát alkotják: soha sem fejlődhetik ki oly természet- és népjogellenes állapot, hogy a hatalmat a nép kegyéből nyert és azt annak bizalmából gyakorló kormányok más célra ismerjenek a nemzet jóllétének előmozdításánál, más támaszt keressenek a nemzet rokonszenvének, más jogcímet a nemzet megelégedéséből származó bizalomteljes odaadásánál. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De fájdalom, a mi amphibialis helyzetünkben ily nemes hivatásokról megfeledkezni látszó kormányaink és közöstudott kormányférfiaink hatalmuknak alapját és működésüknek rugóját nem a nemzeti szuverenitásban és az elégedett nemzet helyeslésében: hanem a nemzetben és az országon kívül álló factorok vagy a nemzettől mesterkélt különválasztott klikkek támogatásában keresik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tudják és érzik, hogy ha a nemzet szabadon

gyakorolhatná ítéletét a választások alkalmával: már régen elkárhoztak volna s a bársonyszékek már régen a vádlottak padjává változtak volna át. Tudják és érzik, hogy a nemzet bizalma már régen megvetéssé változott át s hogy ha engednék a nép valódi érzelmeit nyilvánulni: az a többség — mely itt most a választók előtt tett ünnepélyes ígéreteit oly könnyedén feledi — már régen számbavehetetlen kisebbséggé töpörödött volna össze.

Már a költségvetés általános vitája alkalmával velem együtt mások is ostorozták és concret példákkal világosították meg a választásoknál elkövetett gyalázatos visszaéléseket, a hivatalnokok erőszakoskodását, a nyilt cynismussal úzótt lélekvasárlásokat, a fegyveres erőnek megfélemlítő belegyedését, a csendőröknek pártcélokra való alkalmazását és részére való kihasználását. Fel lett tüntetve a választási elnököknek példátlan erőszakoskodása — kik kevés tiszteletre méltó kivétellel — csaknem mindenütt megfélemeztek arról, hogy törvény és tisztesség egyaránt a pártokon felüli állást szabja meg számukra; a kik megfélemezni látszottak arról, hogy a nagy hatalmukkal való visszaélés sokszoros beszámítás alá eső bűntényt képez. Túltették magukat mindezen s országszerte korteskedtek a kormány érdekében, a rendelkezésükre adott fegyveres erőt pártcélokra használták. A személy- és életbiztonságot nem egyszer veszélyeztették s számtalan esetben meghamisítva a választást, kormánypárti többséget erőszakoltak ki ott is, a hol az ellenzéki választók létszáma százakkal multa felül a kormánypárti szavazókat.

Hirlapi közleményekben, az ily választások

ellen beadott kérvényekben, birói vizsgálatokban s itt a házban történt felszólalásokban okadatolva ki lett fejtve, concret esetekkel támogatva és okmányokkal bizonyítva, hogy a választási elnökök, ott a hol a fogások és ármánykodások nem használtak, még az ártatlanok vérontásától sem rettentek vissza, hogy a győzelmet a kormányjelölt számára kicsikarják. A választási elnök urak visszaélései iszonyú bünkrónikát alkotnak, tele rémjelenetekkel és vérlázító kegyetlenségekkel, melyekkel nemcsak e ház fellázadt lelkiismerete: hanem a bíráló bizottságok és a bíróságok is foglalkoztak; de tudtommal egyetlen egy eset fordult elő a kolozsi kerületben, hol az okmányhamisítást elkövető és önmaga ellen tanuskodó választási elnököt a választási költségek egyszerű megtérítésére ítélték, a nélkül, hogy a törvény által ily esetekben kiszabott — eléggé szigorú — büntetéseket, mint a 2,000 frt birság, hivatalvesztés, elzáratás, alkalmazták és az okmányhamisítást megtorolták volna s így legalább egyetlen egy visszaretentő példát szolgáltatott volna. (*Hosszantartó zaj.*)

Elnök: (*Csenget.*) Nekem kötelességem ügyelni arra, hogy a ház tanácskozásai rendben menjenek. Ha a képviselő ur annyira kitér más kisebb tárgyakra, mikor a költségvetés appropriációjáról van szó, lehetetlen, hogy a ház csendben hallgassa. Kérem a t. képviselő urat, méltóztatásuk a tárgyhoz közelebb jönni. (*Helyeslés.*)

Orbán Balázs: A választási elnök ur természetesen neveti az esetet, mert a reászabott 700 frt költséget majd megtéríti az, vagy azok, a kiknek e választás megsemmisítése érdekükben

feküdt, neki pedig megadatott az az elégtétel, hogy az ő szándékos törvénytíprása miatt elrendelt új választásnál ismét ő lett helyettes elnöknek kijelölve.

No hát t. ház, én azt hiszem, hogy mindennek van határa, a politikában is a szeméremnek vannak bizonyos át nem léphető határvonalai; de az a mi ott a kolozsi kerületben történt úgy az első, mint az utóválasztásnál, az a cynismusnak oly rafineriával átvitt jelensége, miszerint félnünk lehet, hogy ma-holnap túl lesz szárnyalva az athenei görögök cynicus iskolája.

T. ház! Azok után, a mik itt a házban a választási visszaélések megvilágítására a felirati és a költségvetés általános vitája alkalmával felhozottak s azok után, mik a bíráló bizottságok nem épen részrehajlatlan ítélethirdetéseinél a házszabályok védpaizsa által eltakartattak: hinnünk lehet, hogy a kormány egy kissé önmagába fog szállani s miután már ugyis meg van összeerőszkolt nagy többsége, legalább a pótválasztásoknál, ha a törvényt nem is, de legalább az illem szabályait respectálni és respectáltatni fogja.

De minő csalódás! Hisz ép e pótválasztásoknál jelentkezett egész kiterjedésében a miniszterelnök ur védelmének hatása, a ki kortes hivatalnokai mellett itt lándzsát törve, azoknak tanácsadó befolyását a választókra oly éles belátással értelmezte és bátorította fel.

No hát ez a böles tanács nem is tévesztette el hatását s meg kell adni, hogy ez a magyarázat és felfogás gyönyörűen is működött azon két pótválasztásnál, a melyeknél én szemtanúként jelen

voltam. A kis-küküllőmegyeinél nemcsak a főispán és a hivatalvesztés terhe alatt kiharancsolt helyi tisztviselők osztogatták tanácsaikat az elárasztott községi választóknak, hanem a belső titkos tanácsosokként kiszállott 4 kormánypárti képviselő mellé táborkarként oda rendelték innen a ministeriumokból s az ország minden részéből mindenféle catastralis földkostolót, fürdő kormánybiztost, létező és leendő tanfelügyelőket s minden olyan hivatalnokot, a ki onnan származik vagy onnan házasodott. Jutott ebből tanácsadónak minden községre vagy tíz darab. És a bölcs tanácsot osztogatták nemcsak az egyes választóknak, hanem az eklézsiák és községeknek is igérvén ez meg amaz templomra meg iskolára 2—300 frtot, ha a község összes választó jogosultjai a soha még csak nem is látott kormányjelöltre adják szavazatukat. Tehát nagyban és kicsinyben folyt a végeladás ép úgy mint itt a 27 kros bazárookban. Jellemző háttérét képezi e műveletnek, hogy a derék alispánt Szilágyi Lajost, mert tartózkodott a korteskedéstől, most mindenféle hamis ürügyek alatt megindított fegyelmi eljárásokkal zaklatják.

Az illyefalvai kerületben ott már rálicitáltak a dicső-szent-mártonira. (*Nagy zaj. Felkiáltások: A tárgyhoz! Halljuk!*)

Elnök: (*Csenget*) Kérem a képviselő urat . . .
(*Zaj.*)

Orbán Balázs: Itt már a hivatalnokok által tanácsadólag megszállott községekből kitiltották az ellenzéki korteseket, a választókat már 24 órával elébb hivatalosan beidéztek, s a hol ez nem használt, csendőrökkel bekisértették a községhez, itt

azután oly szívesen látták, hogy többé még átöltöz-
ködni sem bocsátották lakjaikba, hanem nejeik
által oda vitt öltönyeiket ott voltak kénytelenek
magukra öltetni.

S míg a községekben ily módon internálták
a tanácsadók a szegény — akarom mondani a sza-
bad választókat — addig a székhelyenszabályszerű-
leg bejelentett ellenzéki képviselőjelölő gyűlést
a főtanácsadó, Császár Bálint ur, csendőrökkel szó-
ratta szét az ő császári hatalmánál fogva, mert
hát ily omnipotentiát alkotmányos országban senki,
csakis absolut császárságban gyakorolhat a min-
den oroszok császára. (*Nagy zaj jobbról. Felkiáltá-
sok: A dologra!*)

(Itt elnök megvonta a szót, s a beszéd félben
maradt.)

A járásbiróságok szaporítása és a szolnoki törvényszék felállítása ellen.

(1885. február 7-én.)

T. ház! Sok egyéb bajaink közt az is
hazánk egyik szerencsétlenségét képezi, hogy
jelen kormányunknak se eszméje, se kezdemé-
nyezési érzéke, se alkotási képessége nincsen,
valóban olyan toldozó-foltozó, a mit a német
„Flickschneiderei“-nek nevez s a mire a magyar-
nak nincs jó kifejezése.

Igy bíróságaink székhelyei végleges meg-
határozásának égető szükségét mindenki érzi, ha
valahol, ugy e téren a bizonytalanságnak nagyon
káros következményei vannak. Itt a házban foly-
tonos a szorgalmazás, annak megállapítását köve-
teli a törvény és az észszerűség egyiránt, mert az

ideiglenesség az igazságszolgáltatás terén végtelenül hátrányos, annak káros következményei kiszámíthatlanok.

Éreznie kellett ezt az igazságügyér urnak is, a midőn már többszörösen tett ígéretet a véglegesítés iránt, de úgy látszik, hogy a minister ur egy végzetes hatalom lidércznyomása alatt szenved s ime a várva várt törvényjavaslat helyett ismét egy foltot akar vetni igazságügyünk kevés védelmet nyújtó foszlott palástjára; de az a foltot már nem bírja, a lenge kelme mindenütt utánna szakad. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Ilyen folt akar lenni a jelen törvényjavaslat is; de én ahhoz sem egyik, sem a másik részében hozzá nem járulhatok. Nem járulhatok a járásbiróságok szaporításához először azért, mert én nem a bíróságok és bírák kevés voltában, hanem a rendszerben keresem a túlhalmazottság okát. Ha a minister ur behozná a szóbeliséget, ha szervezné a békebirói intézményt s ha főleg a bűnügyeket is az esküdtszéki elbírálásra bizná — a mint azt még Muszkaországban is megtették — akkor a járásbiróságok számát nem szaporítani, hanem nagymérvben apasztania kellene. *(Ugy van! a szél-ő baloldalon.)*

De ha még ki tudnék is békülni az új 10 járásbiróság felállításának a szükségességével, még akkor se tudnám a felhatalmazást a székhelyeknek törvénybe iktatása nélkül megadni, mert nem akarhatom az igazságszolgáltatást profonálni az által, hogy azt korteseszközzé engedjem lealacsonyíttatni, már pedig a törvényszékek és járásbiróságok véglegesítésének függőben tartása sok

irányban kizsákmányolt egyik fő kortesfegyverül szolgált a választásoknál. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Annyival kevésbé tudnék jó lélekkel hozzájárulni ahhoz, hogy Jászberény és Karczag városainak törvényszékeikhez szerzett jogaik megsértéséből eredő nagy anyagi megrontásával Szolnokot gazdagítsam fel. Nem azért, mert nem tartom az osztó igazsággal megegyeztethetőnek azt, hogy egynek mindent adjunk s a többiektől mindent elvegyünk. Ez olyan majoratus forma igazságtalanság, hogy az elsőszülöttet — bárminő hülye és esztelen legyen is — felgazdagítsuk a többi kitagadása és kifosztásával. Én az ily természetellenes állapotot a családi életben is elkárhoytatván, annál inkább el kell ítélnem a népéletben; de van egy mindennél magasabban álló erkölcsi nézypont, a mely ez igazságtalan osztakozást elítéli; az, hogy a szolnoki törvényszék ismét egy folt, még pedig szégyenyfolt akar lenni.

E kérdés összefügg a törvényszékek székhelyeinek végleges rendezésével, azt kiragadni az egészből nem lehet, mert az csak elodázná és összekúszálná az egészet. De különben is az az erkölcstelenség jutalmazása, a kortes-vétkeknek szolgáltatott oly elégtétel s a hittagadásnak nyújtott oly versenydíj lenne, a mit már erkölcsiségi tekintetekből sem lehetne megtúrni.

Miről van t. ház szó? Előttünk áll három város; mind hárma ellenzéki érzelmű; mind hárma ellenzéki képviselőt küldött az országgyűlésre. A kormánypárt minden vesztegetése, minden erőfeszítése hatástalannak bizonyult a hazafias meg-

győződés hatalmával szemben. Egyesek megvesztegetése és megrendítése nem sikerülvén, a kormány elővette a tömeg megmételtyezésének machiavelisticus műfogásait, a mire nagyon alkalmas volta törvényszék árúczikké aljasítása. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Egyiknek azt ígérték, hogy ha kormánypártit választ, a más kettőtől elveszik a törvényszéket és a harmadikba helyezik át. És e harmadik ez önző kilátásért elhagyta a zászlót, megtaposta addig vallott elveit s szavazott — a similis simili gaudet elvének alapján — a kormánypártra.

Már most e hitszegést, ez elv szegreakasztást akarja megjutalmazni a kormány, el akarja törülni az elvhű Jászberény és Karczag törvényszékeit s át akarja changirozni Szolnokra, vagyis egy csapással büntetni akarja az erényt és jutalmazni a bűnt; egy csapással sujtani a hűséget és jutalmazni a hűtlenséget.

Am nyujtson segédkezet e munkához az, a kinek erkölcstana megengedi, az enyém határozottan tiltja azt. Ez veszélyes praecedens t. ház, mert ma megkezdik Szolnok kedvéért s jövő választás után felforgatják az egész ország igazságszolgáltatásának ügyrendét. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

A törvényszékek székhelyeinek ez ingatag volta nem tűrhető tovább, mert az oly kortesfegyver a kormány és emberei kezében, a mi a tisztesség határait már-már túl kezdi szárnyalni. Így Nagy-Enyednek ígérik, hogy visszaviszik a törvényszéket Gyulafehérvárról; Gyulafehérvárt fenyegetik, hogy elviszik, ha nem pariroz; s mindkettő

— bár nagyon ellenzéki érzelmű — választ kormánypartit. Ez az eset van Sepsi-Szent-György és Kézdi-Vásárhely közt, bár az utóbbi kipróbált hazafisága egy idő óta ellentáll. Tordát szintén rémítgetik törvényszéke áthelyezésével. Így van ez másutt is. Igéret az egyiknek, fenyegetés a másiknak s e bizonytalanság közepette minden törvényszék és járásbiróság egy nyílt seb a nemzet testen, melyet ha a végleges rendezéssel be nem gyógyítunk, könnyen elfekélyesedhetik.

Nézetem szerint a törvényhozás ilyszerű üzelmekhez hozzá nem járulhat, nagyon is eljött az ideje, hogy a törvényszékek és járásbirósági székhelyek állandósítása által az ily és hasonló kufárkodásoknak bevágjuk az útját.

Ez okon én semmi részleges foltozáshoz, egyes székhelyeknek csere-beréjéhez hozzá nem járulok, hanem a végleges rendezést és megállapítást követelem s e kortesbüzü törvényjavaslatot elvetem s általánosságban sem fogadom el. *(Élénk helyeslés a szélső balfelől.)*

A főrendiház reformját tárgyaló törvényjavaslat ellen.

(1885. február 14-én.)

T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) A kormánypárt egyik irányadó főrendiházi és kormánybiztosi minősége által is kitüntetett egyéne, ki köztudomás szerint különben is a miniszterelnök ur intimusai közé tartozik, a felirati vita alkalmával igen szépen fejtegette a democratia újabb kori vívmányait és hódításait s magáévá tette Irányi Dániel t. barátom azon fejtegetését, hogy a magyar alkotmány 1848 óta democraticus alapon nyugszik, sőt ismételte azon szerintem is helyes és igaz kijelentését, hogy hazánk mint állam csak úgy és addig tarthatja fenn magát, míg democraticus alapon áll. Kimondotta férfiasan azon meggyőződését, hogy az, a ki a democraticus alapról elterelni törekszik a magyar alkotmányt, az agressiv politikát úz az 1848-ki törvényekkel szemben.

Beismerte, hogy európaszerte bizonyos reactionarius áramlat uralkodik; de a ki Magyarország fejlődését őszintén óhajtja és akarja, annak ezekkel szakítva, democraticus irányban kell haladnia.

Arany igazságok, melyeket mind aláirok, mert én őszinte híve vagyok a democratiának, szívem legmélyebb érzelmeivel táplálom ez oltár tűzét. Én hazám nagyságát csakis ez alapon hiszem felépíthetőnek. (*Helyeslés a szélső balon.*) Ámde ha t. barátommal Horváth Gyulával — mert őtet értem — s a még talán található hasongondolkodásuakkal e tekintetben egy értelemben vagyok,

nem tudom megmagyarázni, hogy miért nem vagyunk egy táborban is? Hisz kifejtett nézetei, nemes lelkiületre mutató meggyőződése: neki a mi sorainkban jelölnek ki díszes állást. Azon nézeteivel, azon meggyőződéseivel nagyon idegennek érezheti magát amott; azon légkör nagyon nyomasztólag nehézkedhetik lelkiületére, hisz az európaszerte jelentkező reactio, mely a democratia féltett vívmányait vissza akarja szorítani, erős fészket rakott ottan, hisz e kormány minden intézkedése, minden ténykedése homlokegyenest ellenkezik a democratiával, hisz a virilis intézmény, az az új nemességek, új praedicatumok osztogatása, egy az új korral, annak életmódjával és felfogásával meghasonlásba jött osztálynak dédelgetése, mindenhol előtérbe tolása: homlokegyenest ellenkezik a democratiával. Hisz a democraticus fogalmak szerint az állam szervezete a személyes képesség és érdem alapján nyugszik. A kormány ez elvet mindenütt arczul csapja. Nálunk az embernek munkásság és érdem szerinti jogosultsága meg van tagadva, a nepotismus és a protectio az érdemet, a hivatottságot az államélet minden ágazatában háttérbe szorítja; a democratia neveltjei sehol sem érvényesíthetik tehetségeiket, a multnak rom-emberei áthághatlan torlaszokat emelnek elibük.

Avagy nem-e az európaszerte jelentkező reactio vissztükrözése és térfoglalása-e ezen előttünk fekvő törvényjavaslat? melynek az 1848-iki törvények egy félbenmaradt intézkedését kiegészíteni s alkotmányunk egyik csonkán maradott bástyáját kellene democraticus alapon kiépíteni.

A felsőház úgy a hogy van, egy valódi botránykő volt democraticus alkotmányunk terén, egy darab sötét középkor az újkor virányain, mely a sors esetleges kedvezményeire: tehát a véletlenre épített. A kormány hivatása az lesz vala, hogy a népképviseleti, tehát democraticus alapon nyugvó képviselőházzal összhangzásba hozza a törvényhozás másik részét, tehát azt is democraticus alapra fektesse. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

És mit látunk e törvényjavaslatban? Azt, hogy az egyik véletlent: a születést megtoldja egy másik véletlennel: a vagyonossággal, az aristocratiát a plutocratiával, holott a kettő együttvéve sem feltételez semminemű oly erkölcsi avagy értelmi fölényt és érdemet, a mi a törvényhozás szentélyét megnyithatná valaki előtt. Sőt épen ellenkezőleg, a képzeleti magasabb állás és a gazdagság igen gyakran idézik elő az önhittségnek és elbizakodottságnak azon sajnos állapotát, miszerint nem ítéli szükségesnek iparkodni és művelődni s egyéni érdemeket szerezni; hisz úgy is meg vannak adva nemcsak a megélhetés, hanem a magasabb társadalmi és politikai állásnak is feltételei azon véletlenben, hogy valaki címeresnek és gazdagnak szülelett.

E törvényjavaslatban három alap van felvéve: Örökösödés, hivatal vagy méltóságviselés és élethossziglani kinevezés. A két első teljesen aristocraticus alap s részben hódol Windischgrätz azon nevetséges nézetének, hogy „Az ember a bárónál kezdődik.“ (*Derültség.*) Tehát még aristocraticus szempontból is félszeg, mert kizárja a nemesiséget, holott mindenki, a ki közjogunkat és törté-

nelmi fejlődésünket ismeri, tudhatja, hogy vannak érdemesült nemes családjaink, melyek sokkal régiebbek, aristocraticus nézpontból is sokkal magasabban állanak s főleg hazafi érdemekben sokkal tündöklőbbek az újabb hercegi, grófi és bárói családoknál, melyeket leginkább az osztrák házból való uralkodók emeltek ki nem mindig hazafias érdemekért, mert valljuk meg az igazat, hogy mióta az osztrák uralom cselszövényei hálójába fonta Magyarországot, azóta a nemzet mindig két táborba volt osztva. Voltak, kik ősi alkotmányunk és a haza függetlenségeért buzgólkodtak, azért készek voltak vangyonukat és életüket áldozni. Ezek törvényhozás és harc-téren védték és oltalmazták a haza szent jogait és szabadságát. Ezek voltak a jó, az áldozatkész hazafiak, kiknek bére volt a jószágelkobzás, a vérpad és száműzetés. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Mig másrésről voltak az alkalmazkodó, az opportunitás kis lelkű és hitű emberei, kik a külhatalom árnyékába huzódva, nem egyszer engedték magukat a haza elnyomására felhasználtatni. Fájdalom, ez utóbbiak voltak azok, kik a jó hazafiak elkobzott javait elnyerték, kiknek czimeket, keresztek s nagy hivatalokat osztogattak. A Báthoryak, a Rákóczyak, BoesKayak, iktári Bethlenek, Thökölyek, Baresayak, Kossuthok, szóval, kik a magyar szabadságért és vallási egyenlőségért küzdöttek, soha czimeket, javadalmakat nem nyertek. Ellenben ki tudnám mutatni okmányilag, hogy igen sok aristocraticus családunk főleg a csak 1680. óta keletkezett erdély-részi aristocratiából, részint aulicus érzelmei és

érdemei, de leginkább a protestáns vallásból való kitérés révén nyerte czímét. Szóval e czímek nem mindig criterionjai a jó hazafiságnak, még kevésbé a történelmi jognak s most e törvényjavaslat még utódaikban is bünteti a jó hazafiakat s kizárja a felsőházból azok utódait, a kik zászlós urak, hadvezérek, főnemesek, sőt fejedelmek is voltak akkor: a midőn legtöbb része az ugynevezett aristocrata családoknak egyáltalában nem létezett, vagy azután vándorolt ide be.

De hát mit mondjak a főherczegek, az indigenák s az itt birtokos osztrák felsőházi tagok, valamint a tetteges szolgálatban levő katonák előtt feltárt kapukról, melyek az idegen elemek és a soldateska növeltjeinek nagymérvű betolakodását teendné lehetővé, a mi felsőházunknak nemcsak hazafiságát és alkotmányos érzelmét, hanem magyar jellegét is veszélyeztethetné?

Sőt a 3. §. c) pontja egy harmadik oly kategoriát is állapít meg, a kiknek eddigi vagy ezután nyerendő czímeik mellé a király az örökös felsőházi tagságot is adományozza. Nem tudom, hogy ezt miként tudják az annyit emlegetett történelmi joggal összeegyeztetni, hanem azt látom, hogy itt a korona jogainak oly kibővítésével állunk szemben, a melynek eddig alkotmányunkban még csak nyoma sem volt feltalálható. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

És mit mondjak arról, hogy a tudomány, művészet, ipar és kereskedelem, tehát a democratia ezen jogosult factorai, az érdem e választottjai ki vannak küszöbölve, hogy a magyar tudományos akademia, egyetemek, történelmi társulat, más tu-

dományos és szépirodalmi társulatok, a sajtó, kereskedelmi- és iparkamrák és az önkormányzat minden csoportjai ignoráltak és kiküszöböltetnek? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azt mondják, hogy az élethossziglan kinevezendő tagok között majd az ilyenek is helyet találnak; de hát ez esetlegesség és nem jog. Ez mi biztosítékot sem nyújt, sőt miután a király az ilyeneket a kormány fölterjesztésére nevezi ki s miután az incompatibilitás elve is elejtetett; ki állhat jót, hogy egy oly kormány — mint például a mostani — érdemtelen protegáltjait és szolgálatkész elemeit nem fogja-e előtérbe tolni? kik felsőházunk függetlenségét — épen a kormánynyal szemben — veszélyeztethetik.

A bizottmányi indokolás azt mondja, hogy a függetlenség már csak az által is biztosítva van, hogy az ily kinevezettek a leendő felsőház tagjainak egy negyedét, illetőleg egy harmadát fogják tenni.

Azonban ez nem komoly érv, mert az ily kinevezett és hivatalnok tagok mind ott lesznek a mikor a kormány akarja s leszavazzák az örökös tagokat, a kik kevésbé lesznek buzgók a megjelenésben. Ily eshetőségekre következtetést vonhatunk a jelenlegi főrendiházról is, melynek ha jól tudom 750 született törvényhozója volt s mégis nem egyszer majorisáltatott a compactul összetartó s az adott órában pontosan megjelenő főispánok és hivatalnok tagok kis phalanxa által, a mi alig tette az összes létszám 10 százalékát. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Sőt e javaslatban nemcsak a democratia sér-

tetik meg, hanem a vallásegyenlőség is arczul csapatik, mert míg a római katolikus, úgy a latin mint görög és a görög keleti egyház minden érsekei, püspökei, sőt némely főapát, prépost és perjel is hivataluknál fogva tagjai lesznek a felsőháznak: addig a protestans egyházak csak némely püspökei és világi gondnokai nyernek bebocsáttatást. Sőt még a protestans felekezetek közt is felmerül azon eltérés, hogy az unitáriusoknak csak egyik elnöke vagy püspöke vagy világi főgondnoka nyerend ülést a felsőházban.

A bizottmány indokolása a különböző felekezetek közti arányt szerencsésen megoldottnak tekintti. No hát én szeretném ismerni azt az embert, a ki ezen intézkedésben valamely logikai rendet, az igazságosságnak és méltányosságnak bár csak a látszatát felfedezni tudná. Én részemről mást abban nem látok az uralkodó vallás prestigéjének fentartásánál és a már 1570-ben a tordai országgyűlésen decretált vallásegyenlőségnek megtagadásánál, a jogérzet lábbal tiprásánál. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Tehát születés, vagyon, legfőbb hivatal s némely egyházi méltóság az, a mi érvényesül; az állami élet más functionariusai, a törvényhatóságok, a társadalmi és szellemi élet kitünőségei ignoráltak, vagy legalább jogosultságuk el nem ismertetvén, egyesek kegyétől tétetnek függővé. Ez t. ház, oly szűk keret, oly egyoldalúság, a mi legfőlebb a középkorba illenék be. Az a demokratiával úzótt oly játék, a mi nemzetünknek jó hírnevét és előhaladottságát compromittálja a művelt népek előtt. E javaslat a XIX. század eszmeköré-

nek negatiója, harszrakelés a korszellem ellen. Azt egy népképviselőt alapján összealkotott parlament önmegalázás és létalapjának megtagadása nélkül el nem fogadhatja. (*Igaz! a szélső balon.*)

A kormány és javaslata védői igen nagyra vannak azzal, hogy a főispánok kimaradnak a felsőházból; ámde ott lesznek helyettük a nagyobb számú királyi kinevezettek, kiknek száma az egésznek egyharmadáig fokozható, ezek életfogytiglani állással birván, változás alá nem jönnek, míg ellenben a főispánoknál a felfrissítő változásnak esélyei fenforogtak, pedig én megvallom, hogy a stagnatiót, a hatalom kegymosolya után sóvárgóknak megcsontosodását, a népszabadságra nézve veszélyesnek tartom, annyival inkább, mert az ily királyi kinevezettek, a kormány ajánlatára, annak védencei közül szoktak kikerülni; mi tudjuk az erdélyi országgyűlés királyi meghívottairól, hogy bizony azok között vajmi kevés őszinte híve volt az előhaladásnak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hasonló beszámítás alá esnek azok is, a kik méltóság vagy hivatal révén jutnak be, hisz ezek is kormányi ajánlat alapján királyi kinevezéssel nyerik állásaikat. Ehhez járul még, hogy a 13. §. értelmében a felsőház kezdeményezési joggal ruháztatik fel, főleg oly belügyi kérdésekben, melyeknek reactionárius irányban való megoldása a közszabadságra nagyon könnyen válhat veszélyessé.

Mindezekből önként következik, hogy az új felsőház ily módon kitágított jogkörénél és összealkotásánál fogva a kormánynak túl nagy befolyás, a koronának túlságos jog adatik s ez által alka-

lom szolgáltatathatik oly felsőház alkotására, mely az előhaladást, sőt magát az alkotmányosságot is veszélyeztethetné.

A hatalmi körök ily kitágítása mindig a népjog rovására történik, az az egyenjogú két factor: a nemzet és az uralkodó közti egyensúly felbomlására s az állami életrendes menetének megzavarására vezethetne. T. ház! Ily eshetőségek előtt soha sem tanácsos feltárni a kapukat még oly országokban sem, a hol az alkotmányosság megállapodott stadiumban van, annál kevésbé nálunk; hol még mindig nagyon sok oly elem van, mely az alkotmányos kényszernek csak utógondolattal veti alá magát s mindég az egységes birodalom agyrémével tépelődik.

De t. ház! Nézetem szerint előzetesen eldöntendő kérdés még az is, hogy egyáltalában van-e szükség felsőházra? főleg korunkban, a midőn még a nagyon conservativ szellemű angolok is annak eltörlésével foglalkoznak. Nálunk e kérdés felvetése még inkább indicálva van mint bárhol, mert tudjuk, hogy a felsőház nálunk nem a történelmi fejlődés kifolyása; tudjuk, hogy a mi ősi alkotmányunk nem ismerte soha a két kamarás rendszert, hogy az újabb időben nem szükségességéből, hanem egyszerűen a helyiség szűk volta miatt jött létre, úgy hogy a két kamarás rendszert tulajdonképen 1848 állapította meg, mert addig fontos kérdéseknél mindkét kamara közös ülésben tanácskozott, sőt tudjuk, hogy Erdélyben egészen 1868-ig az egy kamarás rendszer dívott s ha ezredéven át őseink meg tudtak élni egy kamarával, nem tudom, hogy miért kellene azt hazánk organismusába be-

illeszteniünk és állandósítanunk most, a midőn mások is annak megszüntetése felett gondolkodnak. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Én a felsőházak vagy senatusok létjogosultságára nem hallottam más indokot felhozatni, mint azt, hogy mérséklő legyen s hogy alkalom nyujtassék a képviselőháznak valamely elhamarkodott törvénynek vagy intézkedésnek revisiójára.

Ámde t. ház! Itt az orvosság — főleg a jelenlegi vevény szerint — rosszabb magánál a betegségnél, hisz a mi alsóházunk eléggé mérsékelt, másrésztől én azt hiszem, hogy a revisiónak és a kiigazításnak sokkal könnyebb és egyszerűbb módzatai ajánlkoznak; például a harmadszori felolvasásnak bizonyos hosszabb időközökhöz való kötése. Azután elvétett törvényhozási actust egy azt megszüntető új törvénynyel mindig könnyen, sőt hamar is helyre lehet hozni. Más teendőiben a felsőházat egy államtanács nagyon előnyösen pótolhatná.

Gróf Apponyi a párturalom elfajulása ellen is védelmet remél a felsőházban; félek, hogy az contemplált összealkotása mellett azt még inkább fokozná.

De ha ki tudnék is békülni a felsőház szükségességével, minden esetre csak oly felsőház alakításához tudnék hozzájárulni, a mely a törvényhatóságok befolyásával — ha közvetett választás alapján is — alakittatik. Ha el tudnám is fogadni a két kamarás rendszert, de el nem fogadhatnám azt, hogy a felsőház szervezése egészen aristocratica — plutarchicus — alapon történjék s a democratiát legfőlebb a zsidó rabbinus képviselje.

Én a democratiának több tiszteletet követelek s ha bennhagyunk is bizonyos számú aristocratát, követelem, hogy a törvényhatóságok választása révén alkalom nyujtassék arra, hogy a valódi hazafias érdem, tudomány, hivatottság, ipar és kereskedelem is képviselőt nyerjen, hogy a szerzett egyéni jog és képzettség, a munka és szorgalom is tekintetbe vétessenek s ekként a democratia törvényei alkalmazást nyerjenek.

Maga a bizottság is keresi az összhangot a haladás védelmére hivatott képviselőház és a moderáló felsőház között. Ámde én ez összhangot nem találok sehol, mert az a felsőház contemplált összealkotásában, az újabb intézmények közé és a haladó kor eszmeáramlatába semmiként sem illeszthető be.

Az új felsőházat, ha életképesse akarjuk tenni érintkezésbe kell hoznunk a nemzet-testtel, ez érintkezést azonban csakis a törvényhatóságok által választott tagok által hozhatjuk létre. E nélkül a felsőház egy önmagába zárkózott, egy a nemzet életlülktetésétől elkülönített abstract testület leendő, mely a nemzet közérzetével összhangba jönni soha sem tudand s mely egy ideig tengődhetik, de oly gyökeret verni, mely a hazatalajából nyerjen tápanyagot, nem fog soha. Csak a képviselői alap az egyedüli, a mely a szintén képviselői és választási alapon nyugvó képviselőházzal az összhangot létre hozhatja. Csak a tagok vagy legalább azok egy részének választása képezheti a democratiának azon delejtűjét, mely a nemzeti révpárt felé irányítandja e magas fuvalmak által mozgatott nehézkes járművet.

T. ház! A kormánypárt minden szónoka csak nem kivétel nélkül egész szenvedélylyel kelt ki a felsőház némely tagjainak két oldalról is proponált választása ellen, nem véve észre, hogy az által első sorban saját életalapjukat támadják meg és saját fészkeket rombolják. Beksics képviselő urat plane annyira elragadta buzgalma, hogy a democratiát féltve a választásoktól, annak védelmét a koronánál keresi s azért kész annak előjogait oltalmazni és bővíteni, Beksics képviselő ur antidiluvialis elméletét szétszedték Helfy és gróf Apponyi képviselőtársaim, én csak azt adom hozzá, hogy a szegény democratia is elmondhatja, hogy ments meg uram az én kormánypárti barátaitól.

De tisztelt áldemocrata urak, mióta vált a választás és ép itt Magyarországon — melynek eddig egész államszerkezete a választáson nyugodott — veszélyessé? Mióta vált a népszava — melyet Isten szavának szoktak mondani, s mely önöket is a semmiségből ide emelte — önök előtt oly kárhozatosná, hogy minden módon ki akarják küszöbölni? Hisz más alkotmányos országok a szabad választást az alkotmány oly garantiájának tekintik, a melyet minden áron megszerezni és kibővíteni igyekeznek. E bűvös paizszsal igyekeznek felvértetni minden intézményeiket, úgy hogy Európa legtöbb, legműveltebb és legszabadabb országai felsőházaikat választás útján állítják össze. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Hogy ez ne legyen pusztán állítás, bátor lesznek egy rövid áttekintéssel azt bizonyítani.

Igy Franciaország igenis választja senatorait.

Igy Norvégiában csak képviselőket választanak. A képviselők összesége saját kebeléből választja a felsőház tagjait 3 évre, még pedig annyit (28), a mennyi az összes képviselők egy negyedét teszi ki.

Belgiumban az 58 szenatort ugyanazok választják 8 évre, kik a képviselőket, fele 4 évenként kilép. Választhatók oly 40 éves belgák, kik 1000 frt adót fizetnek.

Romániában minden választó kerület két választó csoportra oszolva, a 300 arany jövedelemmel bírók választják a senatorokat, a kisebb adófizetők a képviselőket; a választás 8 évre szól, de minden 4-ik évben fele sorshuzás útján kilép.

Svájcban a 44 tagból álló felsőházhoz minden egész canton 2, minden fél canton 1 képviselőt választ.

Svédországban az első kamara tagjait a tartománygyűlések és a városok helyhatósági tanácsai 9 évre választják.

Hollandiában az első kamara 39 tagját a tartománygyűlések választják 9 évre, de minden 3 évben harmada kilép.

Spanyolországban a senatus tagjait a tartományok közvetett választás útján választják, vagyis általános szavazattal választott biztosok választanak minden tartomány számára 4—4 szenatort.

Dániában 66 tag képezi a Landstinget. Ezek közül a főváros 7-et, a választó kerületek 45-öt választanak, a király 12-öt nevez ki; a választás közvetett úton történik 8 évre, de fele minden 4-ik évben kilép.

Németország legtöbb államában a felsőházak szintén választás révén alakíttatnak.

Anglia, e tekintetben a legconservativebb s mondjuk ki a legaristocraticusabb állam, s még sem meri mereven kizárni felsőházából a választást, mert a skót nemesek 16, az ír nemesek 28 peert választanak a lordok házába.

Tisztán kinevezett felsőház csak Olaszországban van; rendi színezetű csak az osztrák, porosz és a portugali; azt hiszem, hogy egyik sem olyan, hogy mintáért hozzájuk kellene folyamodnunk.

Hogy a választás elleni hadjárat tökéletes legyen, a miniszerelnök ur is felvonta az ostrom árkokra nehéz lövegeit.

Nevezetesen a mi vádjainkat igyekezett ellenünk fordítani s azt mondá, hogy azok után a miket a felirati vita alkalmával a törvényhatósági tisztviselők korteskedése és erőszakoskodásáról felhoztunk, igen valószínű, hogy a felsőházi tagokká is kormánypártiak választatnának.

De hát t. ház, itt tévedésben van a miniszerelnök ur, mert a képviselőket más, a felsőházi tagokat ismét más testület választandná; azután mi nem a jelenlegi jogfosztott és korteskedésre bedressirozott meggyékért, hanem a valódi önkormányzati alapon szervezett törvényhatóságokért lelkesedünk, melyek nem lesznek csak a miniszerelnök ur, hanem a haza oszlopai. A mostani árnyéktörvényhatóságok csak addig maradnak, a míg a miniszerelnök ur ott ül; de sokáig már nem ülhet ott, mert ez is, mint minden csapás, meg fog szünni, mert az örök igazság törvényei szerint meg kell szünnie. *(Helyeslés a szélső balon.)* Ez csak évek

kérdése, a főrendiház szervezete pedig hosszabb időre szól s alkalmasint túlélendi a minister ur ephemer uralmát.

A választásoknál indítványozott titkos szavazat — mond a ministerelnök ur — nem nyújt biztosítékot a corruptio és a hatalmi nyomás ellen, mint Amerika példája is mutatja. Az bizonyos, hogy a hol a corruptio és hatalmaskodás úgy elterjedt mint nálunk, nem fogja azt rögtön eltüntetni, de minden esetre mérsékelni fogja s egyelőre mi azzal is megelégszünk.

Különben a ministerelnök ur védi a törvényhatóságokat és választókat a corruptio vádja ellen; de ne azokat, hanem önmagát védje, mert a kormány és közegei corrumválják azokat.

Mindezekből önként következik, hogy én a választásnak vagyok barátja. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Ily nézetek által vezéreltetve, természetesen az én felfogásomhoz legközelebb áll azon elmélet, hogy felsőházunk a törvényhatóságok választottjaiból alkottassék össze.

Én, t. ház, sohasem voltam s nem is leszek az opportunitás hajlékony embere; e satnyult fajt soha sem kedveltem, közösügyes kiadásában valóban megutáltam. Én soha sem nézem azt, hogy mi a könnyen átvihető, mi hasznos az egyénre, mi tetszetős a hatalomnak: hanem mindig feltétlenül hódolok annak, mit lelkem meggyőződése igaznak s hazám és a közszabadságra üdvösnek ítél. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Ha ily elmélet mellett e kérdésben mégis némi engedékenységet tanusítok a felvetett történelmi

és szerzett jog iránt s ama radicalis módszer helyet-
 a függetlenségi 48-as párt nevében Irányi kép-
 viselőtársam által beterjesztett javaslatához hozzá-
 járulok: teszem azt azért, mert a választás nagy
 elvét abban is salválva látom, teszem azért, mert
 az egyéni képesség, az érdem előtt a tért felnyitva
 s így a democratia — és a kor igényeinek eleget
 látok téve. A kormánynak ósdi és reactionarius
 irányzatú javaslatát elítélem s azt általánosságban
 sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául.
 (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

A kereskedelmi ministerium palotája tárgyában.

(1885. február 24-én.)

T. ház! Építkezés és kölcsönművelet áll
 előttünk, mindkettőt a kormány bizonyos ide-
 ges gyorsassággal akarja megszavaztatni és
 végrehajtatni; már pedig t. ház, az eddigi előz-
 mények úgy az építkezések, mint a kölcsönök
 terén nagy óvatosságra intenek s így azt hiszem,
 hogy indokoltnak fogja találni a t. ház, ha mi
 tartózkodva a könnyelmű megszavazástól, köte-
 lességszerű lelkiismeretességgel bonczoljuk és
 vizsgáljuk az e törvényjavaslatban contemplált
 mindkét műveletet.

Egy palota építése terveztetik, a melybe a
 kereskedelmi ministerium helyeztetnék el, a mely
 most bérházakban van szétszorva 52,227 forint
 évi lakbér mellett. Ajánltatik e helyett egy palota

építése vásárolt telken, a mely a telekért is oda értve 1.100,000 frtba kerülne.

Ezen 1.100,000 frtot pedig kölcsön vennék 6·24°-ra egy pénzintézetől olyformán, hogy az évi 68,803 frt kamat és törlesztéssel 50 év alatt lenne visszafizetve, vagyis e kamatozás és törlesztés 16,576 frttal tenne többet a mostani évi házbérenél; de a mint mondják 50 év múlva az állam egy szép palota tulajdonosává fog válni.

Hát t. ház, ez így oda állítva nagyon tetszetős színben tünteti fel e kettős műveletet; de jó lesz egy kissé az érem másik felét is megtekintenünk s számításunkat az 50 évre kihatólag megtenni, a mikor ilyenforma eredményekkel állunk szembe.

Az az évi 16,576 frt többlet 50 év alatt kitesz 828,000 frtot és az az évi 68,803 frt járulék 50 év alatt kitesz 3.430,150 frtot. Még ehhez hozzá kell vennünk épületfentartási költségekre évente legalább 2,000 frtot, a mi 50 év alatt 100,000 frtot tesz ki. Tehát a magyar állam azért, hogy egy 1.100,000 frtos palotának 50 év múlva, mikorra az nagyon is elviselt állapotba jutand — tulajdonosává legyen, fizetne 3.530,150 frtot, vagyis háromszor is többet mint a mennyit felkölcsönzött.

A mi már most a feldicsért kölcsönműveletet illeti, én azt méreg drágának itélem; hisz tudjuk t. ház, hogy a föld- és más hitelintézetek magánosoknak is adnak 6·14°-os kölcsönöket nem 50, hanem 32 évi törlesztésre; azt is tudjuk, hogy az államok a magánosoknál mindig olcsóbb hitelt szoktak élvezni. Már most t. ház, én sehogy sem tudom megérteni, hogy kormányunk minden más

pénzintézetek versenyének mellőzésével egyetlen pénzintézetre támaszkodik s kész attól ily uzsora-kölcsönt elfogadni. (*Igaz! Ugy van! alfelől.*)

Pénzügyministerünk, sőt maga a miniszerelnök ur sem szokta soha elmulasztani az alkalmat, hogy fel ne dicsekedje azt, hogy a fusio kormánya mily előnyös és kedvező hitelviszonyokat teremtett hazánk számára, hogy 4% járadék-kölcsönökkel fedezi a költségvetés hiánylátát s ebből pénzügyeink kedvező voltára szoktak himet varrni. Hogyan lehet ezzel összeegyeztetni, hogy most mégis oly uzsora-kölcsönt akarnak megszavaztatni, a minőt még derangirt állapotban levő magánosok is csak a végmegszorultság perczeiben fogadhatnának el. Távol van tőlem, hogy én ama pénzintézetet a legcsekélyebb váddal, vagy gyanusítással illessem, mert a pénzintézetek mindig saját érdeküket tartják szem előtt, de különben is tudom, hogy az eléghetés és más csapásoknak kitett házakra mindig drágább a kölcsön a földbirtokra adottnál. Hanem igenis vád érheti az oly kormányt, a mely ily terhes feltételek mellett kész kölcsönt kötni. Ezt csak olyan kormány teheti, mint a mienk, mely nem gondol a jövőre s csak a jelennek él.

T. ház! Nem tagadjuk, hogy a kezelést nehezíti, sőt az állam tekintélyét is némileg csorbítja az, hogy ministeriumaink egynémelyike bérházakban kénytelen szorongani, oly szétszórtságban, a mi az ügymenet rovására esik. Nem is ellenezzük azt, hogy ministeriumaink az állam épületekben helyezkedjenek el, azok minden esetre hasznos és üdvös befektetéseket képezendenének.

Amde ily befektetéseknek az állam rendes

jövedelmeiből kell kikerülniök (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) abból a 300 milliót meghaladó bevételből, mit évenként ez ország népétől felcsikarnak a kormány juttathatna évenként egy milliócskát arra, hogy ne legyen kénytelen idegen házakban zselléreskedni. Egy kis takarékoszággal a — törvényes kötelezettség határait mindig túlhaladó — közösügyes kiadások megszorításával, valamely gomb, borjú és gallér-reform korlátozásával: könnyen meglehetne kimélni az államot azon szégyentől, hogy egy elismerem, szükséges épület emeléseért, uzsora-kölcsönhöz legyen kénytelen folyamodni.

Három ministeriumunk kínlódik bérházban, én azt hiszem, hogy mind a három kényelmesen elhelyezhető és összpontosítható lenne egy már létező oly épületben, a mely elvitázhatlanul államunk tulajdonát képezi. Ezen igen alkalmas központi helyen fekvő épület az ugynevezett Károlylaktanya.

T. ház! Szerencsétlen közösügyes viszonyaink közt a hadsereg külön államot képez az államban, külön igazságszolgáltatással, külön hivatalos nyelvvel, külön — tőlünk független — intéző körökkel; sőt az újabb időben keletkezett egy képzeleti álag, a katonai kincstár, a mely külön vagyont is akar magának kikerekíteni, mely államunknak a katonaság által használt fekvőségeinek tulajdonjogát magának követeli.

Másutt, hol a nemzet önrendelkezési jogának birtokában van, egyszerűen kitelepítenék a katonaságot s beleköltöztetnék a laknélküli ministeriumokat az állam tulajdonát képező e laktanyá-

ba, melyből már közegészségi szempontból is ki kellene telepíteni a katonaságot. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

De hát önök megteremtették azon kedves közösügyes állapotot, hogy nemzetünk sem fiaink vérével, sem katonailag lefoglalt vagyonának egy részével nem rendelkezhetik; ámde még ez esetben is fennmarad az alkudozás ez épület visszabocsátására s ha netalán a katonai kincstár vonakodnék: a magyar király kegyessége alapján kitudandná könnyen eszközölni kormányunk, hogy egy más — olcsó, talán kincstári — telken építendő laktanyaért átengedné ezt. Egy ily laktanya pedig bizonynyal felépíthető lenne azon 1.100,000 frtból, a mit most az egyik ministerium palotájáért ki akarnak adni. Tehát ennyi költséggel mind a három zselléreskedő ministeriumot el lehetne helyezni.

Már most, ha felvesszük, hogy az esetben, ha mind a három laknélküli ministerium palotáját ily uzsorakölcsönből szándékozik felépíttetni a kormány, mint a most tervezettet, a melynek törlesztése és kamatja $3\frac{1}{2}$ millió frtba kerülne: akkor e műveletnél, tudniillik a Károly-laktanya átalakításánál kerek 10 milliót gazdálkodhatna meg; minden esetre oly összeg, miszerint megérdemli, hogy a t. ház ez eszmével behatóbban foglalkozzék.

De ha semmiképen sem tudna megbarátkozni ez eszmével s ha kormányunk drága építkezési szenvedélyének hódolva, külön ministeri paloták építésére határozná is el magát, még ez esetben sem tudnám felfogni azt, hogy miért kell azt oly méreg drágán vásárolt idegen telekre építeni, a

mely telek egymagában — ha jól tudom — közel 400,000 frtba kerülne, akkor a midőn magának az államnak is vannak itt a fővárosban ily építkezésre alkalmas telkei.

Olyanforma okoskodást hallottam, hogy czélszerű, ha a ministeriumok az új országház közelébe csoportosíttatnak, nemesak a könnyebb hozzáférhetés, hanem ama városrész emelése céljából is. T. ház! Ha ezt elfogadnók is, kérдем: miért nem igyekezett a kormány ott telket vásárolni, mielőtt az országház oda építését törvénybe iktattatta? a midőn az a mostani vételár tizedrészeért megszerezhető lett volna, mert mindenki tudja, hogy azon félreeső helyen a telkeket ezelőtt csak pár évvel is potom áron vesztegették; de ha már mindenképen oda akarják építeni: ez esetben is felmerül az ugynevezett katonai kincstárral való előnyös csere esélye; mert tudjuk, hogy azon tájakon, a minden körülmények közt lebontandó gyászos emlékű új épületen kívül is vannak terjedelmes katonai raktárak, melyek más olcsó telkekre áthelyezhetők, sőt az országház oda épülte miatt mulhatlanul áthelyezendők. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ha a kormány ezen czélszerű megoldási módokat mereven visszautasítaná, az ily visszautasítás által igazoltnak látnám azon rebesgetett feltevést, hogy azon drága telket a törvényhozás beleegyezése nélkül már előre megvették, ki is fizették s a telektulajdonos azon pénzen már más telkeket is vásárolt, valamint igazolva látnám azon másik rebesgetett feltevést is, hogy ama kegyelt

pénzintézet iránti jóindulat bizonyos pártszinezett háttérrel is bír.

T. ház! Mi nem ellenezzük azt, hogy ministeriumaink állami épületekbe helyeztessenek el, erre azonban legcélszerűbbnek tartom a kicserélendő Károly-kaszárnyát; de ha mindenképen az új országház közelében akarják a ministeriumokat elhelyezni, ajánlom az új épület és fegyvertár kisajátításának módozatát. És óhajtom és óhajtjuk, hogy az ily építkezések ne ily méregdrága kölcsönből, hanem az ország czélszerűen beosztott rendes jövedelmeiből fedeztessenek.

De ha ezt nem lehetne kieszközölni s mindenképen nyakra-főre kölcsönpénzből akarnak építeni, még akkor is czélszerűbb lenne azt a költségvetésbe fölvéve 5°/_o-os papírjáradék-kölcsönnel fedezni, vagy pedig ha azt, mint átmeneti kiadást a költségvetéstől elkülöníteni akarják: akkor a szükségelt ministeri paloták építésére pár milliónyi külön, de olcsó törlesztési kölcsönt felvenni, nem ily drágán szolgáló privilegisált intézettől s nem oly hosszú időre, hanem más — ha kell oly külföldi — intézettől, a mely sokkal olcsóbban szolgáltatná azt.

Ily előnyösebb pénzügyi művelettel talán megtudnánk barátkozni, de semmi esetre sem a proponálttal, melynél 1.100,000 frtért 3 és $\frac{1}{2}$ milliót kellend fizetnünk.

Ez okon e törvényjavaslatot általánosságban sem fogadhatjuk el a részletes tárgyalás alapjául; de a midőn az ellen szavazok, elvárom azon számos kormánypárti képviselő uraktól, kik mint hi-

vatalnokok, alkalmazottak, részvényesek és prae-sens márkosok a kölesönző banknál érdekelve vannak, hogy legalább is tartózkodni fognak a szavazástól. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A nyugdíj-törvény általános vitájánál.

(1885. márczius 11-én.)

T. ház! (*Halljuk!*) Mindenek előtt a helyzet tisztázásáért ki kell jelentenem, hogy a mit mondandó vagyok az tisztán egyéni nézetem; ki kell jelentenem, hogy a midőn e törvényjavaslattal szemben állást foglalom, azt saját felelősségemre teszem s habár érzem egyedüliségem terhes voltát, még sem rettenek vissza nyíltan kifejtteni meggyőződésemet. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Egyetértek az előadó urral, hogy egy rég megoldásra váró fontos kérdést karol fel e törvényjavaslat, 17 évi folytonos szorgalmazásnak kell vala e javaslat által kielégítést, egy összekúszált ügynek lebonyolítást nyerni; de úgy látszik, hogy egy fatumszerű csapás nehézkedik e kormány minden művére, minden kezdeményezésére, a 10 év óta összehalmazott törvények között egyetlen egy sincs, a mely jogtörténelmünk fejlődésével összhangban állana, mely a nemzet szellemével és viszonyaival összeegyeztethető lenne, mind egytől egyig idegen, leginkább osztrák intézmények átültetései, a melyek hazánk alkotmányos talajában gyökeret nem tudnak verni, mert e föld a szabad-

ság földje, ennek martyrok vére által öntözött hantjaiban az absolutismus sarjai tápanyagot nem találnak; azok itt honosodni, a nemzet életébe felszívódni nem fognak soha.

Ismét egy ily osztrák, még pedig az absolut uralom gyászos korszakából származó osztrák intézményt akarnak átültetni e törvényjavaslat által.

Én voltam t. ház, ki a költségvetések alkalmazásával legtöbbször szólaltam fel azon nem is törvény, hanem nyugdíjszabályzat ellen, mely az önkényuralom csőceselékhadát, a muszka behívókat és vezetőket, a zsarnoksággal és külellenséggel czimborálókat és azokat, kik könyökig markoltak az ártatlanok véérébe, a nemtelen boszú e piszkos zsoldosait, a vérpadok ez undok hienáit nyudíjjakkal jutalmazta s a nemzetet azon kényszerhelyzetbe sodorta, hogy mindazokat, kik szabadságát oltalmazták, kik a haza védelmében buzgólkodtak, bénult, vagyonilag tönkre jutott dicső honvédeit, azoknak nyomorban sínyló özvegyeit és árváit, szegény megtört száműzöttjeit, a nemzeti ügynek hí hivatálnokait önmagától ellökve, kitagadva, még az erkölcsi elismerés sovány dicsőségétől is megfosztva: azokat hizlalja adófilléreiből, a kik a nemzetet lenyügözték és lenyügöztetése keserves napjaiban kinozták, gyötörték és insultálták.

Én is másokkal együtt gyakran szorgalmaztam, hogy a nyugdíjazásoknál uralkodó e visszasságot, e zürzavart törvény által szabályozzák. Rosszul tettük; mert ez a nyugdíjtörvény, melyet a mi kedves kormányunk beterjesztett, rosszabb az eddigi törvénynélküliségnél; az még pénzügyi

tekintetben sem fog javítani a helyzeten, sőt ellenben a már is elviselhetetlenségig nagy nyugdíjterheket igen tetemesen fogja súlyosbítani.

E javaslat, úgy a mint azt a pénzügyminister ur most is fentartja, valódi osztrák fordítmány, az a nemzet- és szabadságellenes bñnök dédelgetésére fektetett osztrák nyugdíjtörvénynek a legapróbb részletekig menő szolgálai átültetése, egy valódi közösügyes kotyvalék, a mely az osztrákoknak szolgálatokat tett és teendő egyéneket ezután is általunk akarja fizettetni. Közösügyek kiterjesztése, udvari kegyhajhászat, köztisztviselőink ministerek önkényének való kiszolgáltatása jellemzik e törvényjavaslatot. Egy oly machiavelisticus irányzat vonul át e javaslaton, a mely hivatalnoki kaszt alkotására tör. Ki akarja e törvény szakítani a hivatalnokok nagy testületét a nemzettestből, a nagy értelmi contingest kitevő hivatalnoki kart a bureaucratia kényszerzubonyába akarja bujztatni, külön kliekké alakítani, hogy így a nemzet egységét megbontva a „divide et impera“ elv alapján a kormányuralom eszközeivé degredálja azokat, kik a nemzeturalom tényezői kellene, hogy legyenek.

Hisz már is elterjedt hazánkban azon tévfogalom, hogy a hivatalnok — még a választott is — nem az állam, nem az ország, hanem a kormány tisztviselője; magatartására, eljárására, sőt még érzelmeire nézve is irányadóul nem a nemzet érdekeit, hanem a kormány akaratát tekinti, nem annyira a közbecsülést, mint a kormány kegyeit hajhásza, azt hiszi, hogy a kormány zászlója alá van sorozva s katonaként vakon tartozik engedelmeskedni a kormánynak, még ha törvénybe ütköző

tényt és magatartást követel is tőle, a mint ez a képviselőválasztásoknál s más kormánypárti ténykedéseknél oly igen is napirenden volt és van. (*Igaz! a szélső balon.*)

Igen csalódnék az, a ki a közelebbről lefolyt hivatalos jubilaem hideg fényéből, melytől a nemzet távol tartotta magát, azon következtetést akarná levonni, hogy Magyarország hivatalnoki kara őszintén lelkesedik a Tisza-uralomért, hogy őszintén örvendez a fusio erőszakon nyugvó uralmának tartósságán, hogy azt a meggyőződés melegével, a nemes önodaadás hevével támogatná. Oh nem! hanem támogatja és szolgálja kénytelen és kellelten, mert hivatalba jutása, megmaradhatása és családjának existenciája a kormány kegyeitől van függővé téve. És ez áll nemcsak a kinevezettek, hanem a választottakra nézve is; mert az a választás, a mely egészen az utolsó falusi előljáróságig a candidatio békóiba van szorítva, tulajdonképen nem választás, hanem bizonyos formalitások közé szorított kinevezés. Törvényhatósági tisztviselő alig lesz más, mint a kit a főispán, falusi jegyző, collector, útbiztos stb. más, mint a kit a szolgabíró akar, sőt még a törvényhatósági bizottsági tag választások is ily önkénykedésnek vannak alávetve, például Biharmegyében tudok esetet, hogy mert két község választói mindig ellenzéki emberre adták szavazataikat, a szolgabíró mindenféle kigondolható hamis ürügyek alatt hatszor semmisítette meg a választást, mindaddig, míg a polgárok elkedvetlenítése és kifárasztásával a kormánypárt jelöltjét át nem erőszakolta.

De nemcsak a hivatalbajutás, hanem az abban

való megmaradhatás is a kormány kegyeitől függ, mert tapasztalhatják, hogy a jó korteshivatalnok — még nagyobb vétségek és mulasztások eseteiben is — mindig ártatlan, fegyelmi eljárásnál, sőt néha, fájdalom, a bíróságok is nagy engedékenységet tanúsítanak az ilyenek irányába, a mint ezt a fővárosi rendőrség botrányos ügyénél, a doroghi és más választásoknál előfordult törvénytelen ségek, erőszakoskodások, a személyes szabadság elleni durva merényletek esetei nagyon is szomorúan bizonyítják.

Mig ellenben, ha valamely hivatalnok ellenzéki érzelmeket táplálna: az ilyennek még a legkisebb vétsége vagy hanyagsága is nagyon hamar a torkára forrna, mert ezekkel szemben rendesen kivételes szigorot szoktak alkalmazni, a mint a kisküküllőmegyei alispán esete szomorúan tanúsítja; azt mindenféle alaptalan fegyelmi keresetekkel zaklatják, mert nem állott be kormánykortesnek.

Már most ebben találjuk lélektani magyarázatát annak, hogy Magyarország több mint száz-ezer hivatalnoka közt — még a választottakat sem véve ki — csak elvétve lehet itt-ott egy-egy ellenzéki érzelmet találni. Ezek azon ritka erős lelkűek közé tartoznak, kiknek honszerelme eszményi magaslaton áll. Az ilyenek daczolnak egy darabig, mig lelkük és jellemük szilárdsága megtöretik és megadják magukat; vagy ha meg nem adják magukat, akkor elkedvetlenül s vérig elboszantva vagy abdicálnak, vagy ha nem, hát menesztetnek.

Hivatalnokaink közt igen sok, mondhatnám egy igen nagy része lelkében elítéli e kormány

eljárását s azon erkölcstelen eszközöket, melyekkel hatalmát fentartja, melylyel országgyűlési többségét — uralmának ez alapját — megteremti; bizalmas körben ki is tör belőlük a lebilincselte önérzet, az elfojtott gondolatszabadság s rosszalásukat ki is mondják; de a nyilvános életben gondosan elfedik, eltitkolják lelküknek e jobb felét, elpalástolják valódi érzelmeiket, machiroznak parancsszóra s engedelmeskednek gépileg. Pedig ha titkos szavazás lenne, meg vagyok győződve, hogy Magyarország hivatalnoki karának két harmada a kormány ellen adná szavazatát, mert ők is hazafiaknak születtek, az ő lelkükben is lüktet a függetlenség érzete, ők is fájlalják, hogy hazánk leg-sarkalatosabb jogai és pénze idegen oltárokon áldoztatik fel.

Ily kényszerhelyzetben, ily rabszolgaságban tartani egy országnak nagy értelmiségét iszonyatos állapot; ez megállhat egy abszolutoralom alatt levő, de nem egy alkotmányos országban, az ellen fellázad a szabad embernek önérzete.

Pedig ezen törvényjavaslat hivatása főleg az, hogy még szorosabbra fűzze a függésnek, az alárendeltségnek lánczait, ez egy valódi kortes törvény, melynek tendenciája az, hogy Magyarország értelmiségének legnagyobb contingensét: a birói, hivatalnoki, tanári és tanítói kart — kik fizetéseiket és nyugdíjaikat az állampénztárból kapják — ezek családjait, összes rokonságát befogják a korteskedés szekerébe s oly kényszerhelyzetbe hozzák, hogy ne a fizető nemzettől: hanem a fizetést csak közvetítő hatalomtól függjenek s attól várjanak mindent.

Hisz e törvény korlátlan hatalmat ad a ministeriumoknak a nyugdíjváltságokra, végkielégítésekre, kegydíjakra, törvényen kívül adható nyugdíjra. Vitás esetekben nem a rendes bíróság, hanem a ministeri önkény dönt, a fegyelmi eljárás — mely esetleg a nyugdíj elvesztését is vonhatja maga után — a ministerek és közegeiknek kezén van, szóval e törvény által a hivatalnok, tanár, tanító s ezek családjai oly függésbe hozatnak, miszerint ők nem a nemzet, hanem a kormány hivatalnokainak kénytelenek magukat tekinteni.

A mi szerencsétlen közösügyes rendszerünk megteremté azon természetellenes helyzetet, hogy nálunk a katona nem tekinti magát a nemzet, az ország katonájának — a mely fiatalsága gyöngyét juttatja oda, a mely fizeti, ruházza, táplálja — hanem a császár katonájának; hűségesküt nem az ország alkotmányára tesz, annak zászlaját, címerét nem ismeri, szóval a nemzettől és annak aspiratioitól, vágyaitól, reményeitől, alkotmányától ridegen el van különítve.

Teremtsünk ehhez e nyugdíjtörvény által, egy a nemzetesttől elkülönített, egy az alkotmány keretéből kiragadott hivatalnoki kastot, mely nem a nemzet, hanem a mindenható kormány hivatalnokának kénytelen magát tekinteni. Iszonyatos ennek következményeire még csak gondolni is t.ház, hisz ez egy oly érdekhálózatot, egy oly consortiumot, egy oly hatalmi tényezőt teremtene, a melynek segélyével bármikor könnyű lenne az alkotmányt kivetni sarkaiból és a nemzetet lenyügözni.

T. ház! Egy öntudatos nemzet törvényhozása

ily törekvések, ily eshetőségekhez segédkezet nem nyujthat, elég ha a haderőt elszakítani engedték a nemzettől, ne engedjék hivatalnokaink elszakítását is végrehajtatni. Mi egy szabad és hősies nemzet képviselői vagyunk, mi nem decretálhatjuk a nemzet legértelmesebb, legderekabb fiai százezreinek ily kényszerzubbonnyba való bujtatását. Nem és százszor nem, mert az ő alárendeltségük nemcsak reájuk, hanem a nemzetre is megalázó, mert e függés nemcsak reájuk, hanem a nemzetre is vészthozó. Mi hivatalnokaink függetlenségét óhajtjuk, hogy ne legyenek a hatalom cselédei, hanem a nemzet megbizottjai.

Ezt t. ház, nézetem szerint csak önálló nyugdíj-alap megteremtése által lehet elérni és elérni úgy, hogy az pénzügyileg is kevesebb áldozatot kívánna a nemzettől s másrészről hivatalnokaink emancipációjának nagy kérdését igen előnyösen oldaná meg. A pénzügyi bizottság sem tagadja annak előnyeit s kifogása mindössze abban culminál, hogy hiányzik ennek alapja egy magyarországi halálozási tabella. De hiszen ezt komoly érvül nem fogadhatjuk el, mert azt hamar és könnyen el lehet készíttetni a mi nagy statistikai apparatusunkkal.

A bizottság mintegy ellensúlyául az osztrák szolgálat beszámításának felvette a megyei szolgálat éveit is. Én nem akarok ez alkalommal a választott megyei tisztviselők nyugdíjképességének igen fontos kérdésével tüzetesebben foglalkozni, de azt így átmenetileg, egy rövid kikezdés becsempészésével megoldhatónak nem tartom, annyival inkább nem, mert félek, hogy ez első

lépésül szolgálhatna az önkormányzati közegek kinevezéséhez és a főrendiházból kimaradandó főispánok nyugdíjaztatásához.

T. ház! Már ez okok is elégségesek lennének arra, hogy e törvényjavaslatot visszautasítsam, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* vannak e javaslatnak még más árnyoldalai és botránys tendenciái is; *(Halljuk!)* ezek közt főleg ki kell emelnem azon közöstudgyes izfi intézkedést, mely szerint az ellátási alapnál beszámítás alá esik az udvartartásnál, az uralkodó családi vagyónánál, közösministeriumokban, főszámszéknél és a minister által fenntartott eredeti szöveg szerint az osztrák állami szolgálatban töltött idő is. A javaslat még tovább megy, megengedi, hogy az ily nyugdíjas az osztrák monarchia bármely pontján élhessen, sőt még külföldön is lakhatik ministeri engedély mellett. Tehát pénzünk kiszivattyuzásának ez is egy új csatornája lesz, hisz már is ugy polgári, mint főleg katonai nyugdíjasaink közül igen sokan élnek Grácban és Bécsben s viszik ki az országból a sok jó magyar pénzt, gyalázva azt, a ki adja. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ez új törvény ezt igen nagy mérvben fogja fokozni.

Ki merné tagadni, hogy itt ismét a közöstudgyek kiszélesítésével állunk szembe, hisz itt az osztrák rokkantjaink egy nagy contingensét akarja általunk eltartatni, nemcsak katonáit, hivatalnokait, hanem még a szolgaszemélyzetét is.

Elég felfordult állapot volt az, hogy azokat, kik 19 éven át kineztek: az önkényuralom zsoldosait: ezeket a szemenszedett kalandorokat és a hazaárulókat eddig is nyugdíjjal kelle jutalmaz-

nunk, a helyett hogy fejeiket leüttették volna; de ez csak átmeneti, kivételes állapot volt, mely ideiglenes jelleggel bírt, az ama nemzedék kihaltával megszűnt s így a nemzet e közösügyes tehertől mentesült volna. Most azonban önök rendszeresíteni akarják az erkölcstelenség e premiumait, állandósítani ellenségeink jutalmazását.

Igaz, hogy 300 év óta hazánkban nem a jó hazafiak, hanem ellenségeink és az azokkal czimborálók élvezték a jutalmakat, kitüntetések, címeket és nyugdíjakat; (*Ugy van! a szélső baloldalon*) de azt a hatalom önkényesen tette: most önök ezt rendszeresíteni és törvényesíteni akarják, a mit a külérőszak reánk octroyált, azt most önök önként akarják a nemzet által elfogadtatni, a mi mások vétke volt, azt most a nemzet tényévé akarják tenni.

Volt idő, a midőn Magyarország szabad zsákmánytere volt Európa kalandorainak, midőn a Castaldok, Basták, Carrafák, Mihály és Rádúj vajdák, az Actonok dőzsöltek a kifosztott ország vagyonán. Ugy látszik, hogy e törvényjavaslat e remniscenciák behatása alatt készült. (*Egy hang a szélső baloldalon: Igaz!*)

Az idegeneknek, a minket rongálóknak nyújtott e kedvezményeket, még felötlőbbé teszi, hogy a ki Boszniában volt hivatalnok, vagy szolga, a ki az udvarnál, valamely főherczegnél volt kályhafűtő vagy kutyapeczér (*Derültség a szélső baloldalon*) vagy osztrák hivatalban lett rokkantá: annak évei igen is beszámíttatnak; avagy születetett valaki Japánba, vagy a fül- és orrmetsző fekete hegyek közt; (*Derültség a szélső baloldalon*) de ha

esetleg osztrákoktól jött hozzánk, hát az élvezni fogja a magyar nyugdíjat.

No hát ahhoz, hogy ily törvényjavaslattal lépjenek a törvényhozás elé, valóban nagy önelbizakodottság igényeltetik, de a mire most kívánok egy utolsó észrevételt tenni, arra a cynismusnak oly nagy mérve szükségeltetik, a mit magyar emberről feltenni nem mertem; ilyen csak az új divatú osztrák magyarok eltorzult gondolkozásmódjától telhetett ki s ez az, hogy a ministereket, államtitkárokat, ezek családjaikat 3 évi rövid szolgálati idő után, tekintélyes nyugdíjjal akarja elláttatni, esetleg még az ország által el is temettetni. Hisz ez t. ház, valódi absurdum, hisz a nyugdíj fogalma hozza önmagával, hogy abban csak olyanok részesüljenek, kik hosszú szolgálati idő folytán elvénytettek, a kik az állam szolgálatában kimerültek, munka- és keresetképtelenné váltak; azok, kik valóban megérdemlik a hosszú munka utáni édes nyugalmat; de hogy, főleg nálunk, a hol a ministerség leginkább uri kedvtelés volt, nálunk, a hol a bársony székből rendszerint — bármiféle ministerségnél jövedelmezőbb — kormány- és királyi biztosságok, bank- vagy biztosító társasági elnökségek, igazgatóságok és nagy hivatalok dús jövedelmeibe léptek át, szóval, hol a ministerség gradus volt nem ad pranasum, hanem ad magnum diarium, 3 évi rövid szolgálat után, teljes munkabírótság mellett, azért, mert három éven át liferálták a pénzt Bécsbe, egész életükön át élvezzenek ne csak ők, hanem családjaik is nagy nyugdíjakat az usurpált excellentiás titulus mellé. No hát ez t. ház, olyan valami, a mi nemesak a mi közjogi fogalmainkkal,

hanem az emberi szeméremérzettel is ellenkezik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Meg is kimélhette volna magát a kormány attól, hogy ily őt közlelről érdeklő javaslatot maga terjeszssen be; megmenthette volna magát az irulástól az által, hogy azt valamelyik hálás párthive által benyújtott módosítás alakjában hozza a t. ház elé. Jól tudom, hogy azt fogják felhozni mentességül, hogy hát ez így van az osztrákoknál is. Azonban mi már eleget fizettünk és fizetünk osztrák mintára azoknak a rövid lejáratú cancellároknak, helytartóknak 8—10 ezer frtos nyugdíj képében, nem kérünk jövőre ezen osztrák kegyességből és a mások rovására való nagylelkűsködésből.

Még meg kell birkóznom azon, elimerem nehéz feladattal, hogy a törvényjavaslat mellett a túloldalról felszóltak beszédeire és érveléseire megtegyem észrevételeimet. *(Halljuk!)*

Feltűnt nekem, hogy úgy az előadó ur, mint Darányi és Országh képviselő urak, mind a hivatalnokok állásának javításáért buzgólkodtak. Ha lenne bennem egy kis malitia, azt mondanám, hogy egy kissé haza beszéltek, miután köztudomású dolog, hogy mind hármunknak sok hivatalnok váiasztója van. *(Nyugtalanság a jobboldalon. Felkiáltások: Rendre!)* De ezt nem teszem.

Elnök: Arra kérem a t. képviselő urat, hogy képviselői eljárásában senkit se méltóztassék gyanúsítani. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Mozgás a szélső baloldalon.)*

Csanády Sándor: Általánosságban beszélni szabad! *(Nagy zaj jobbfelől.)*

Elnök: A képviselő ur nem általánosságban beszélt, mert megnevezte képviselőtársait, a kik iránt pedig tisztelettel tartozik viseltetni. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Orbán Balázs: Nem kívántam senkit sem sérteni. Tudjuk, hogy a hivatalnokok Kolozsvártt és Budán a kormánypárt mellett buzgólkodtak. Azt hiszem, ebben sértés nincs.

Én megengedem az előadó urnak, hogy e javaslat javítást tartalmaz a hivatalnokokra, özvegyeikre, árváikra; de nem tartalmaz az államra; pedig ez döntő reám nézve, hisz e javaslat, ha így átmegy, rövid időn meg fogja kétszerezni most is 4 milliót meghaladó nyugdíjterheinket, az valószínű tápintézzé és temetkezési egyletté teszi az államot.

Én szükségét látom, hogy az államot is védjem szembe azokkal, kik túlságos humanitarius lelkesedésük közepette feledni látszanak a fizetőt s csak a fizetést élvezők iránt van érzékük.

Felemlítette az előadó ur, hogy e törvényjavaslat szabályozni fogja a végkielégítéseket és kegydíjakat, a melyekhez túlságosan kellett méltányossági szempontból folyamodni. Elismerem, hogy e téren nagy visszaélések fordultak elő, vannak előzmények, hogy valaki oda hagyta idő előtt az állami szolgálatot, de nagy javadalmazással egybekötött egyházi, társulati, intézeti szolgálatba lépett s mégis végkielégítés czímén 10—12 ezer forintot kapott. Én nem látok e javaslatban oly intézkedést, a mely az ily botrányos visszaéléseknek útját állaná, sőt e tekintetben továbbra is szabad kéz engedtetik a kormány protectionaris

rendszerének, a mely az eddigi szabályzat által sem nyerhetett volna jogosultságot.

Azt mondja Darányi képviselő ur, hogy materialis korban élünk s azért kell a tisztviselőt jobban díjaznunk, hogy elvonjuk a nagyobb hasznot biztosító gazdasági és kereskedelmi pályától s a hivatalnoki pályára édesgessük.

Hát t. képviselő ur, nálunk megfordítva van, mert a kereskedő csak tengődik a közös vámterület sivár talaján, csak agense és közvetítője az osztrák kereskedelemnek. A gazdaközönség élete pedig csupán kín és bizonytalanság; egy bizonyos csak, hogy a nagy adót felexequálják akár van termése, akár nincsen, akár tudja értékesíteni terményét, akár nem. A hivatalnok a hó elsején ki kapja pontosan fizetését; azt se jég, se az amerikai verseny nem fenyegeti. A szegény gazda nem számíthat nyugdíjra, könyörületre, hanem csak is nyugtalanításra és könyörtelen executióra. Azután nincs szükség a hivatalnoki pályához való édesgetésre, hisz a concurrentia most is oly nagy, hogy százával rohannak meg minden üresedésbe jövő állomást.

Országgh képviselő ur — ugymond — mint szakértő szól a dologhoz s panaszkodik, hogy nálunk a hivatalnok nem bir oly tekintélylyel mint például Ausztriában s ennek okát abban véli rejleni, hogy nincsenek oly jól ellátva, mint amott.

De hát t. ház, e tekintélyhiánynak okát se intézményeinkben, se népünknek kedélyhangulatában nem kereshetjük, sőt nincsen széles e világon nemzet, a melyet a jó hivatalnok iránti tisztelet, mondhatnám fívi ragaszkodás oly mérvben

hatna át, mint épen a mi népünket; méltóztassék visszagondolni a 48 előtti valódi alkotmányos korszakra, midőn az a 60 frtért szolgáló szolgáló épen tekintélyének súlya által egy szál pandurral képes volt egy nagy vidéket igazgatni, ott a rendet fentartani. Ha napjainkban hanyatlott e tekintély, annak okát nem a fizetés vagy nyugdíj csekélységében, hanem abban kell keresnünk, hogy e tekintélyt igen is gyakran hurezolják meg a korteskedés sarában.

Maga a képviselő ur elismerte, hogy a korteskedés árt a közigazgatási hivatalnoknak, de ezt átszarmasztatják — mond — az állami hivatalnokra is s ez által tekintélyét rontják. Hát ez átszarmasztás azért történik, mert igen sok helytt törvényszéki elnökök és bírák egyszersmind pártelnökei is a kormánypártnak s mint ilyenek megfelelkeznek törvényszabta semlegességükről.

A t. előadó ur a ministerek nyugdíjképességét parlamentariss, társadalmi és democraticus szempontból látja indokoltnak. No t. ház, a parlamentarismusból és a democratiából még soha oly gúnyt nem úztek, mint nálunk e közösügyes aerában. Önök e jelszavak alatt akarják a felelős ministerség méltóságát, ezen igazán nobile officiumot: Beamter-ministerséggé degradálni s életbiztosítási üzletté letörpíteni. Anglia — a melyre az előadó ur hivatkozott — gyakorolhat ily bőkezűséget, mert az ország jövedelmei nem folynak idegen országok kincstárába, miként a miénk.

A minister elnök ur kijelenté, hogy a kormány nem ragaszkodik e szakaszhoz s a ház böles belátására bizza annak el vagy el nem fogadását. No

hát ez szépen hangzanék másutt; de nem nálunk, a hol a ház többségének bölcs belátása a miniszterelnök ur nézetével soha ellentétbe nem szokott jönni. Én mindenképen igyekezem e kérdést objective megítélni; de nem tudom átlátni azt, hogy miként lehet azt megegyeztetni a parlamentarizmussal és a democratia követelményeivel, hogy egy különben is igen jól díjazott miniszter, ha három év múlva leköszön, képtelenség vagy a közbizalmat eljásztva, menesztetik: azért élethossziglan tartó fizetést huzzon maga és családja.

Én nem akarom az állam e magas méltóságát keresetmóddá tenni s azért a miniszteri nyugdíjazás elméletét elvetem; egyetlen esetben, kivételesen talán hajlandó lennék megszavazni, ha az által a fusio kormányának csapásaitól meg tudnám a hazát menteni; de mert ezt nem remélem s mert a részleteknél való módosításokkal e törvényjavaslatot javíthatni nem hiszem: azt általánosságban sem fogadhatom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A főrendiház reformjáról szóló törvényjavaslat másodszori tárgyalásakor.

(1885. évi április hó 16-án.)

Orbán Balázs: (*Halljuk! Zaj.*)

Elnök: Kérek csendet t. képviselő urak!

Orbán Balázs: T. ház! A főrendiház reformját tárgyaló e törvényjavaslat már egyszer átment e ház tárgyalásának retortáin, az meg lett alkotva félszegen, nyomorékon; egy szánandó béna teremtmény volt, kificzamított tagokkal, púpos háttal, elferdült fejjel, kancsal szemekkel, görbe lábakkal; (*Derűtség balfelől*) s most egy kis körút után előnkbe állítják ismét bohócruhában, csörgő sipkával fején, hogy az előbb szánandó, most nevetséges színben tűnjék fel.

E gyors átalakulással szemben méltán felvethetjük a kérdést, ha vajjon méltó-e, hogy e másodlagos — nem javított, hanem rosszabbított — kiállításában komolyan hozzászóljunk innen az ellenzéki padokról, avagy átengedjük comicumának egész torzalakjában a közönség hilaritásának?

De hát tulajdonképen itt nem is annyira e metamorfisált javaslattal, mint inkább a kormányelnök ur elvének egy újabb kiadású szegreakasztásával és opportunismusával állunk szemben s kormányelnök urnak nem annyira velünk, mint inkább saját pártjával s annak erkölcsi reputációjával kell számolnia. Én őszintén megvallom, hogy nem kívánok részt az önbecsérzet azon megalázásából, mely ezen eljárásból e törvényjavaslat pártolóra háramlik, mely szerint egy nagy parla-

menti párt azon szánalmas helyzetbe sodortatik, hogy ma szavazatával megtagadja és lerombolja azt, a mit alig pár héttel előbb oly szívósan védett az ellenzék erős támadásaival szemben, visszavetve még a legcsekélyebb módosításainkat is, meggyőződésének egész hevével, mondhatnám lelkesedéssel szavazta meg úgy miként azt a kormány beterjesztette, illetőleg miként azt a 21-es bizottság a kormánynyal egyetértőleg végleg megállapította.

Sima kormány azt, a miből a népképviselettel szemben egy hajszálnyit sem akart engedni; most egy kis töredék, vagy jobban mondva, egyes emberek kedvéért egészen megváltoztatja, sértve minket, megalázva és cserben hagyva saját pártját, mely oly erősen exponálta magát a csaták hevében.

Ha a megalázott önérzet még e könnyelmű játékkal szemben sem lázad fel, vagy legalább meg nem rezzen: akkor valóban a türelmességnek csak valamely karthauzi baráthoz illő engedelmességi fogadalmában találhatjuk magyarázatát és oly vas fegyelemben, mely az ember énjét és szabad akaratát egészen absorbeálja.

Az erkölcsi nyomatók egy nagyon sajátos mérlegelésével s hordereje nagyon furcsa megbecsülésével találkozunk napjainkban. Magyarország csaknem minden megyéje — nemcsak azok, melyeket mi ellenzékiek, hanem azok is, melyeket kormánypártiak képviselnek itten — felirataik és kérvényeikkel özönltek el a parlamentet, kérve, szorgalmazva a törvényhatóságoknak a felsőházban való képviseltetését, mint természetes és okszerű

folyományát az 1848-iki törvényeknek és hagyományoknak. Mi itt e padokon 165-en, mintegy 5 milliónyi népesség nevében — kiket itt képviselünk — követeltük a törvényhatóságoknak választottjaik általi részvétét a felsőházban; férfiasan megküzdöttünk e nagy elv, a democratia e korszerű követelménye mellett. Merem állítani, hogy az egész nemzet osztatlan rokonszenve és hő óhaja támogatta e küzdelmeinket. Ámde miniszterelnök ur hajthatatlan maradt, azt ridegen visszautasította s az általunk védett választási elvet minden alakjában, minden nyilvánulásában mereven visszalökte a felsőház reformjának teréről.

És mi történik most? Az, hogy a mit a nemzet óhajával, a nemzet jogos követelésével s meg nem hamisított valódi képviselétével szemben a miniszterelnök ur megtagadott, kivihetetlennek, alkalmazhatlannak jelentett ki: azt concedálta a főrendiház kimaradandó tagjainak, a midőn azok közül 50-nek választás útján bevételét az új felsőházba megadni kész.

Sőt concedálta azt is, hogy a törvényjavaslatnak még czíme is megváltoztassék, illetőleg a kiváltságoltság és rendi jellegét kitüntető főrendiház elnevezés továbbra is megtartassék, gunyául a szegény protestans püspököknek és szegény tudósoknak, kiket főrendekké áttaktikázni még Tisza Kálmán sem tudand.

Nem kell commentar annak megítélésére, hogy miniszterelnök ur előtt minő nyomatékkal bírnak az 1848-iki hagyományok, a nemzetnek ezen nyugvó kívánságai, a midőn azokat egy osztálytöredék kiváltságai lenyomják a mérlegben.

Midőn a képviselőház többsége által elfogadott törvényt valódi zsidvásári alkú tárgyává tette s most pártjára kabinetkérdéssé tétel nyomásával kívánja rá octroyalni, mert bármiként csűrje és csavarja minsterelnök ur, az, a mit ő mondott s a mit a cultusminister ur kiegészített, az kabinetkérdés in optima forma, miután sikerült pártjával elhíttetni, hogy ő oly providentialis férfiú, a ki nélkül a föld kizökkenne tengelyéből.

Mi ítéletünkkel a minsterelnök ur dispositiói és érzelmei iránt már régóta tisztában vagyunk; de pártja e legújabb államesínjából meríthetne egy kis okulást és önmagába szállást az iránt, hogy minő politika eszközévé engedi magát degradáltatni.

1848 kimondotta elvileg a felsőház átalakítását, democraticus alapon való szervezését és a népképviseleti alapon nyugvó képviselőházzal való összhangba hozatalát; a közbejött harc azonban annak foganatosításában meggátolta; de miként az akkor szintén csak elvileg kimondott urbériség megváltását, ugy ezt is nekünk kelle keresztülvinnünk. A rendi színezetű felsőház eddig is csak provisorium volt s most a kormány helyébe ismét csak provisoriumot akar felállítani; mert alig merném feltenni, hogy maga is hinne ezen zsidvásári alku nyomán létrejött férczelmény tartóságában.

A főrendiház választott elem általi felfrissítésének szükségességét a jelenlegi javaslat tárgyalási modora tanúsítja a legszembeötlőbben, mert az, hogy a főrendek egy ily fontos, nemcsak az államéletre, hanem saját jövőjükre is befolyással

bíró törvényt 2—3 rövid ülés alatt általánosságban és részleteiben letárgyalták, igenis élénken bizonyítja, hogy nagyon, de nagyon is felmerült annak szüksége, hogy ezen testület új elemek bevonása által erősíttessék.

Az, a mit a kormányelnök ur ott áttaktikázott, nem egyéb a régi suba megrövidítésénél és megfoltozásánál, holott a nemzet egy egészen új és korszerű öltözékre vágyott, mert azokban a középkori merev pánczélokban manapság nem lehet szabadon mozogni és előre léptetni. Az, a mit ott összetákoltak, nem egyéb a már meg volt elemek másként csoportosításánál és összezsugorításánál, a mi bizonynyal a főrendiháznak sem értelmi gyarapodását előidézni, sem annak függetlenségét és tekintélyét öregbíteni nem, hanem inkább gyöngíteni fogja.

Egy régi hatalmas, imponáló, bár itt-ott kiigazításra és új védművekkel való megerősítésre váró erődöt rombol itt le a kormány s emel helyébe egy alkalmi és szilárd alapot nélkülöző gyöngé űrtornyot, melyet a korszellem egyetlen erősebb lüktetése halomra döntend.

Csudálatos, hogy a felsőházban oly sokan felültek a taktika nagyon is köznapi fogásainak s oly sokan — kiktől a jog védelmét vártuk — lefegyverezni engedték magukat egy compromissumnak — nagyon is compromittáló cselfogásai által. Még furcsább volt, hogy a felmerült rövid vitában a személyes, öröklött jogok feletti disertatiókat egész középkori mártásban láttuk feltálaltatni. Hisz napjainkban személyes, öröklött jogokról beszélni komolyan nem lehet, hisz ily

személyes öröklött előjogokkal és kiváltságokkal birt az egész nemesség, birtak a székelyek, kunok, jászok; de 1848-ban mindez megszűnt s így megszűnt a nemességnek csak töredékét alkotó aristocratiának is ily nemesi kiváltságokon alapuló mindennemű előjoga és kiváltsága a közéletben úgy mint még inkább a törvényhozás terén.

Hisz a törvényhozás per eminentiam nemzeti jog, az soha és semmiként kiváltság és magánjog tárgya nem lehet s ép ezért volt szükséges, ha már az egész felsőháznak választás alapján való egybealkotását keresztül vinni nem tudtuk, legalább a törvényhatóságok választottjainak bevitele által a törvényhozási jogot birtokló nemzettel összeköttetésbe hozni és a korszellemmel kibékíteni.

Dicséret és örök dicsőség illeti azon 81 szabad férfit, a kik nem capituláltak s nem hajták nyakukat a compromissum claudiumi jármába. Dicséret és a nemzet elismerése illeti meg a szabad gondolkozásúak azon kis phalanxát, melynek tagjai megállották helyeiket s kik a választás nagy elvét hangoztatva és védve, megmentették a zászló becsületét. E 81 szabad férfiúból, fájdalom, kevesen fognak benn maradni az új felsőházban, nagy részüket ki fogja közösíteni a census nagy rostája s a főrendiház oly szerkezetet nyerend, mely őt a nemzethez nem közelíti, hanem azt tőle el fogja idegeníteni.

Mert, fájdalom, azt nem remélhetjük, hogy ezen képviselőháznak többsége megvédje saját

alkotását, az valószínűleg compromittálni fogja magát a főrendi compromissum elfogadása által.

Meg fog tehát e törvény alkottatni a haladás és a democratia gyalázatára.

Elnök: *(Csenget.)* Kérem a képviselő urat, nagyon erős kifejezéseket használ. Figyelmeztetem s vehette is észre a képviselő ur, hogy előadása alatt a csend nem olyan, a minő szokott lenni. A képviselő ur nagyon erős kifejezésekkel illetve a felsőházat, a mely teljes jogában volt akkor, mikor módosításokat eszközölt. Méltóztassék ezt tekintetbe venni. Lehet a dolog ellen tárgyilagosan szólani, de olyan erős kifejezéseket ne méltóztassék használni. *(Helyeslés.)*

Orbán Balázs: Elveszti — ugynevezett — öröklött, minden esetre eddig törvényesen gyakorolt jogát hatodfél száz mágnás s e helyett cserében a nép millióinak a választásban nyilvánuló fönségi joga nem érvényesül, de sőt me-reven megtagadtatik s a midőn a nemzet befolyása ekként nullificáltatik, egyszersmind széttépetik a történelmi jog és fejlemény nimbusza is, mert az aristocratia ezután nem a történelmi jognál, hanem pénzes zacskóinál fogva lesz tagja a főrendi háznak. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ez nem reform, hanem a pénz mindenhatóságának győzelme. Születés, ész, tehetség, hivatottság, tudomány, államférfiúi képzettség: mind ez semmi, egyedül a pénz minden, úgy hogy az ezen alapon létre jövő felsőházat „a nagy adót fizetők censusos házának“ kell vala elnevezniök s mottóul a törvényjavaslat elibe oda tenni. „Fuss,

vagy fizess". (*Élénk derűtség és tetszés a szélsőbalon.*)

Korunk a nivellirozás korszaka, az az osztályok közti különbségeket eltüntetni, a nemzet minden rétegeit egy organicus egészszé összeolvasztani és tömöríteni igyekezik; míg ellenben a mi kormányunk az 1848-ban eltemetett osztályokat az ő kiváltságaikkal nemcsak föleleveníti, hanem azokat önmaguk közt is alosztályokra különíti el s ekként sokasítja. Így az aristocratiát osztályozza dú s olygarchák és kiközösített szegény mág-násokra. A mi századok óta egyöntetű s ép azért erős volt, azt felaprózza, mert e széttagolás kedvez a kormányelnök ur kielégíthetlen uralom-vágyának, az ismeretes „oszd és uralkodj“ jelmondattal alapján. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Az a census, mely ezután a felsőházi tagság jogalapját képezendi, nemcsak a korszellemmel, hanem a számbavehetőséggel is ellentétben áll s valóban a comicumba menő fonákságokat fog majd létrehozni. (*Halljuk! Halljuk!*) Például valaki fizet ugyan 3,000 frt földadót, de lehet annyi adóssága, miszerint szegényebb annál, a kinek semmije sincsen, mindazonáltal mégis ez új törvényjavaslat alapján főrendiházi tag lesz; míg ellenben lehet valaki rendezett viszonyok közt egy fillér adósság nélkül, birhat városon 4—5 házzal, tőkepénzzel és jövedelmező részvényekkel, vagy ipar-és gyártelepekkel; de mert földadója csak 2999 forintot tesz ki, nem leend felsőházi tag. Birhat valaki nagy tudománnyal, nagy képzettséggel, úgy hogy fénye, büszkesége lenne a felsőháznak; de adójának csekélysége kizárja onnan; míg

ellenben bejuthat oda olyan, ki uzsorával, százak és ezrek tönkretételével szerezte vagyonát (*Ugy van! a szélső baloldalon*) s ezért a társadalom megveti, kizárja, kilöki kebléből; de befogadja a főrendiház, mert ott semmi egyébre nem, hanem csakis a censusra fektetnek súlyt; s így ez új törvény felsőházunknak nemcsak függetlenségét, hanem még erkölcsi színvonalát is alá foghatja súlyeszteni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A miniszerelnök ur azt mondá tegnapi beszédében, hogy ezen reformjavaslat korántsem aristocraticus, hisz kimondja, hogy a születés még nem elégséges, hanem ahhoz még kell egyéb is, tudniillik a nagy vagyon. Tehát az aristocratiát a plutocratiával házasítja össze s abból származtatja le az olygarchiát, az aristocratiának azon leggőgösebb, legkiállhatatlanabb s felfuvalkodott ürességében legellenszenvesebb fajtáját, melynek felülkerekedése még mindenütt vészthozó volt a nemzetekre s hazánknek is leggyászosabb korszakait az olygarchia elhatalmasodása idézte mindig elő.

A szegényebb sorsú aristocratia rokoni összeköttetésben s másként is folytonos érintkezésben van a nemzet más rétegeivel, míg az olygarchia ridegen szokta magát elkülöníteni a nemzettől s ép azért egyetlen gyökszál sem köti a nemzethez, a melylyel nem is szokott együtt érezni, hanem rendesen a hatalom fényénél sütkérezik s a reactio mindig kész támaszt szokott bennük találni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Így volt ez mindenütt s így lesz, félek, nálunk is, s ép ebben

találom én e javaslatnak legveszélyesebb irányzatát.

Azt mondja a miniszerelnök ur, hogy a kinevezettekre nézve ugy a bizottságban, mint itt a házban kijelentette hajlandóságát azok számának bizonyos mértékig való leszállítására nézve, csak a mértéket nem határozta meg.

De hogy az eredetileg megszabott számnak egy ötödéig lemenjen, azt senki se merte volna feltenni miniszerelnök urról, még mi sem, a kik pedig nem sok jót teszünk fel róla; mert azt a kereskedőt, a ki a megszabott ár egy ötödeért oda adja portékáját, nem szokták a solidfirmák, hanem a szédelgő végeladók közé számítani. *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Ez az ily módon összealkotandó főrendiház nemcsak a nemzettől, hanem magától az aristocratia zömétől is elzárkózand. Lesz ott egy csomó pap, vagy 200 dúsgazdag — vagy legalább adókönyve szerint ilyenek tetsző — olygarcha, 50 egyszer mindenkorra beválasztott tag s vagy 30 ranghajhász és protegált mameluk. A mágánások jóra való, legmunkásabb, legtevékenyebb, legmíveltebb, leghazafiasabb része, a mely 1849-ben is a szabadság zászlaja alatt harczolt s nem ment Pozsonyba muszkát segítségül hívni: az visszalöketik közénk, a misera plebs constribuens közé.

És mi örömet fogadjuk, keblünkre öleljük, szivünk legmelegebb érzetével üdvözöljük, mert onnani kiüzetésük szorosabban fogja a nemzethez fűzni s ez által a nemzet ereje öregbedni s jogvédő hatalma erősbedni fog s ennyiben — mint

minden rossznak — úgy ennek is meg lesz jó oldala.

S ép azért mert az onnan kilökettek a nemzetnek természetszerű szövetségeseivé válnak s így annak ellentállási képességét fejlesztendik: az a középkori alapokra fektetett felsőház is ephemer életű leend, mint az a kormány fő, mely létre hozta. Mert e nemzet szunyadoz most, de ébredni fog — e törvény is oszlatni fogja mámorát — s ébredése el fogja söpörni e kormányt kisszerű ármányaival, cselszövényeivel és ezen alkotandó főrendiházzal, mely nem illeszthető be — ily alakjában — a haladás keretébe. Az ideiglenes és provisoriumszerű, mint e kormány, mely azt létre hozta.

De mivel mi nem ideiglenes, hanem oly felsőházat óhajtunk, a mely szilárd és maradandó alapra legyen fektetve, mivel mi a választási elv alkalmazásával azt a nemzet testébe akarjuk beilleszteni, annak új elemek felvétele általi fel-frissítését és egészséges vérkeringését s így életképességét óhajtjuk biztosítani s mert ezt sem az első javaslatban, sem annak a főrendiház által módosított alakjában fel nem tudjuk találni: e módosításokat most sem fogadjuk el általánosságban a részletes tárgyalás alapjául. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

Boszniai vasutak építése ellen.

(1885. évi április hó 24-én)

T. ház! Ismét egy vasutat építtetnek oly tájakon, a melyek idegenek tőlünk s oly helységek közt, melyeknek kimondásában megbicsaklik a magyar embernek zengzetes magánhangzókhoz szokott nyelve; megbicsaklott a beterjesztéskor még a miniszterelnök ur nyelve is, pedig az már tiz év óta eléggé idomult a mássalhangzók kiejtéséhez.

De hát nem e vad hangzatú helynevekben, hanem abban van a baj, hogy e tájak vasutjai a mi pénzünken, a mi érdekeink háttérbe szorításával, országunk jólétének romjain épülnek. A baj abban van, hogy nem mulhat el egyetlen év sem a nélkül, hogy egy eszeveszett politika baklövéseinek árát velünk ne fizettetnék meg.

Nem volt elég az osztrák és horvát közösügy, mely szövetséges és társország czimén két oldalról szivja ki nemzetünk életerejét: hanem kellett ahhoz teremteni egy harmadik közös ügyet is Boszniában, a melynek nemcsak meghódítása került tömérdek véráldozatunkba — mi önök lelkére forr — és temérdek pénzbe — minek soha még a kamatja sem térülend meg — hanem az a folytonos befektetések és beruházások megmegújuló terheit rója reánk, melyek soha számunkra gyümölcsözni nem fognak. És mindezt teszi a kormány hazánk elhanyagolásával, leg-

fontosabb érdekeink háttérbe szorításával, a nemzet életszükségleteinek mellőzésével.

Boszniában egyre építjük a milliókba kerülő erődített laktanyákat, erődítményeket, kormányzói palotákat, fényes templomokat, kő- és vasutakat, most ismét egy ily vasut kiépítésére kérnek pénzt. És ezt teszi magyarnak nevezett kormányunk akkor, a midőn itt hazánkban van olyan terület, a mely összes köz-útait önmaga építi s a mely a vasutat csak hírből ismeri: ez a Székelyföld.

Nem hiában van e terület távol, hazánk keleti szélén, mert az iránt a mostohaság úgy látszik, a távolság mérve szerint fokozódik; s bár onnan kerültek és kerülnek ki a legönadóbb kormánypárti képviselők, mégis e területért 17 év óta mit sem tettek. A vasutat csak megmutatták; de katarairól eltérítették más kegyeltebb — bár ellenséges nép lakta-területre, úgy hogy az egész Székelyföldnek jutott egy zsákutczát képező szárnyvonal végpontján, Nyárádtótól Maros-Vásárhelyig 10 kilométer vasut. Pedig a Székelyföld népe adójával hozzájárul más vidékek vasutainak építéséhez s neki mint túlnépes, terméketlen talajú és így gyár-
ipar fejlesztésére hivatott területnek első sorban lesz vala szüksége vasutra, hogy a könnyű és gyors közlekedés, az e népben különben is meglevő vállalkozási szellemet és iparüzési hajlamot fejlessze, ama terület természeti kincseinek kiaknázására serkentse s így a székely kivándorlás elibe korlátokat emeljen.

A miniszerelnök ur által aláírt törvényjavas-

lat indokolásának minden tétele, minden sora egy-egy vád, egy-egy szemrehányássá nővi ki magát.

Elkerülhetlenül szükséges a forgalom élénkítése és e tartomány, Bosznia, felvirágzása érdekében a vasut — mond ez indokolás.

Továbbá a sófőzde és krekai kőszéntelep kiaknázása követelik e vasutat, a melynek kiépítése az indokolás szerint is nagy nehézségekbe ütközik, sziklák repesztését, folyamszabályozásokat tesznek szükségessé s így e rövid pálya 1.300,000 frtba kerülend, a mit most a közös ministerium kölcsönpénzből fedez, a mit azután majd törlesztend azon feleslegből, a mi Bosznia jövedelmeiből, a közigazgatás költségeinek fedezése után fenmaradand.

Ámde ilyen felesleg eddig nem volt, valószínű — hogy nem is lesz s így az a kölcsön a mi terhünket fogja képezni anynyival inkább, hogy a közös activákból elköltött összegek a feleslegre vannak utalva, le akarják kötni Bosznia jövedelmét, tehát a jövő reményét is elzalogosítják.

De hiszen t. ház, azok az indokok, a melyeket e bosnyák vasut mellett felhoz a ministerelnök ur, fokozott mérvben megvannak a Székelyföldön kiépíteni kellett vasutaknál is. A forgalom élénkítése, a tartomány felvirágoztatása szintén követelik az ottani vasuthálózat kiépítését. A Székelyföldön is vannak gazdag kőszéntelepek, melyek kiaknázásra várnak, vannak nem sófőzdék, hanem gazdag sóaknák s vannak Szováthánál egész sóhegyeink, melyekhez a Kükküllő völgyén minden nehézség nélkül lehetne a vasutat Balázsfalvától felvinni. A mi folyóink is

rakonczátlanok, sok károkat okoznak; de se kőszentünk, se sóhegyeink kiaknázására, se az ezekhez vezető vasutakra, se folyóink szabályozására a kormány nem irányoz elő költséget, a székelyföldi forgalom élénkítésére, e tartomány felvirágoztatására nem látja szükségesnek a vasut építését, csak Bosznia só- és kőszéntelepei lebegnek szemei előtt, csak Bosznia felvirágoztatásáért lelkesedik. Vigyázzon a miniszerelnök ur, mert e nagy érdeklődés folytán még utóvégre elfogják bosnyák miniszternek. (*Derűltség és tetszés a szélső baloldalon.*)

Mintha hallanám azon ellenvetést, hogy azok a bosnyák vasutak mások, mert azok nagy stratégiai fontossággal bírnak; de t. ház, a Székelyföld vasutainak hadászati fontossága sokkal szembeötlőbb. A Székelyföld, mint határszéli s különben is a hadak útjában fekvő terület, minden időben ki volt téve az ellenség támadásainak, most — midőn önök gyámoltalan politikája a muszkát szomszédunkba hozta — még inkább ki van téve, mint valaha. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Erdélybe a Székelyföld felől csak néhány — csekély költséggel hozzáférhetlenné tehető — szorosán át lehet jutni; ezek megerősítésére és védelmi karba helyezésére egy árva fillért se fordítanak, hanem az ide szükségelt pénz százszorosát fecsérlik el Bosznia felvirágoztatására, erődjeire és stratégiai vasutaira. Pedig hiába ölnek önök oly roppant milliókat Bosznia és Galiczia erődjeibe, erődített táboraiba, az ellenség nem ott, hanem a neki nagyon is kezeügyébe eső erődítetlen keleti

oldalón fogja invasióját megtenni, a hová Bessarábiából egy rövid nap alatt eljuthat.

Ne Boszniába építendő vasutakra kérjen a miniserelnök felhatalmazást és kölesönt, hanem a Székelyföld határszéli szorosai felé vezető vasutak kiépítésére fordítsa figyelmét, hogy az ottan beütést megkisérlendő ellenség feltartóztatására gyorsan vethessük seregeinket határszéli szorosainkhoz. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ilyen vonal lenne Héjasfalvától Székely-Udvarhelyen át Gyergyóig, Földvártól Tusnádon át Csik-Szeredáig. Ismét Földvártól Kézdi-Vásárhelyen át Ojtozig s folytatólagosan Galaczig, mely mint legrövidebb nemzetközi út a Fekete tengerhez, a transito kereskedés nagy hasznait is biztosítaná.

E vasutak csekély terjedelműek, természeti nehézségek útjokban nem állván, gyorsan és a Boszniára kért összegből kiépíthetők. Erre örömet szavaznám meg a költséget, de Boszniára nem s így nem fogadom el e javaslatot. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az állami vasutak és gépgyár forgó tőkéjére vonatkozó törvényjavaslat ellen.

(1885. évi május 13-án.)

T. képviselőház! Én mindig félek az ülőszék vége felé beterjesztett törvényjavaslatoktól, előttem ilyenkor mindig felmerül azon föltevés jogosultsága, hogy ily esetben mindig számítás történik arra, hogy a figyelem s talán a buzgalom kifáradtával, a már útra pakoló képviselők könnyebben átsíklanak és lemorzsolgatni engednek oly javaslatokat, melyek a meggondolás higgattabb perczeiben nem oly könnyen és könnyedén lennének keresztül hajszolhatók.

Nekem úgy tetszik t. ház, hogy államvasutaink s főleg azoknak gépgyára s azok a famosus diósgyőri vasművek igen alkalmasak arra, hogy holmi nem egészen, vagy legalább is nem könnyen igazolható kiadások köpenyéül szolgáljanak, melynek bő redői alatt becsempésztetnek holmi dugarúfélék is.

Nagyon gyorsan és rögtönözve lett e törvényjavaslat tárgyalásra kitűzve s így nem volt időm arra, hogy összeszámítsam azon összegeket, melyek államvasutaink és különösen az említett két állami vállalat megszerzésére, felszerelésére és üzemben tartására fordítattak, nem is lenne tanácsos azt úgy összítve kimutatni, mert az egy oly roppant összeget tenne ki, a mitől minden igaz keresztény megijedne. Fogalmat szerezhet arról mindenki és mértéket vehet a jelenlegi törvényjavaslat indokolásából, melyben egyszerű

forgó tőke beszerzésére csakis 18.170,000 forintocskát kérnek; tehát sokkal többet, mint némely újabban keletkezett önálló államocskák egész költségvetési előirányzata kitesz.

De hát t. ház, ez eljárásnál minden alkotmányos felfogás lábbal van taposva, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) mert habár e törvényjavaslat laconicus, indokolása nagyon homályos, mégis áttör annak rövidségén azon szomorú bizonyosság, hogy itt már egyelőre felhatalmazás nélkül elköltött összeg fedezetéről, illetőleg az államkincstárban ily módon keletkezett hiány pótlásáról van szó s az az üzemi forgó tőke tulajdonképen csak ürtügy egy a költségvetésen kívüli nagy deficit fedezhetésére.

Az indokolás, főleg ha egy kissé a sorok közt is tudunk olvasni, nagyon tanulságos fölfedezésekre vezet, azt észlelhetjük ugyanis, hogy már a mult 1884-ik évben fel lett forgó tőkeként használva 11 és fél millió forint.

Nem hiszem, hogy létezhessék ország, a hol ily nagy összegeket a költségvetés keretén kívül minden felhatalmazás nélkül el mernének költeni, az ily módon visszaélő ministerek másutt a vád alá való helyezést el nem kerülhetnék. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Igenis tudok eseteket, hogy háború esetén, a parlament együtt nem léte alatt felhatalmazás nélkül is adnak ki nagyobb összegeket, a jóváhagyást utólagosan kérvén ki; de hogy békében, rendes viszonyok közt, a parlament ülésezése alatt ily nagy összeget budgeten kívül s felhatalmazás nélkül elköltöttek volna: arra

én nem találok példát az alkotmányos országok történelmében.

De különben is ez olyan lebegő tőke, a mely, ha akarom vehes, ha akarom nem vehes, ha akarom $11\frac{1}{2}$ millió, ha akarom 18.170,000 frt, ha akarom Bosko módjára — a kalap alatt, vagyis a költségvetésben, ha akarom a kalapon kívül van, vagyis a lebegő adósságok közt foglal helyet. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

T. ház! E forgó tőke változandósága és hullámozása nagyon talányos, mult évben elég volt $11\frac{1}{2}$ millió, most 7 millió néhány száz-ezerrel több igényeltetik. Én ezt t. ház, indokolva egyáltalában nem látom, mert azt a két lapnyi indokolást, a melylyel azt a kormány beterjesztette s azt a másfél lapnyi másikat, melylyel a pénzügyi bizottság támogatja, ilyenekül el nem fogadhatjuk. Ahhoz nagyon részletes és okadatolt támogatás szükségeltetnék.

Amde, ha okadatolható e kiadás, miért nem vették fel a költségvetésbe, hisz itt a kiadással bevétel áll szemben, a mely a költségvetésbe fel van véve, nem látom át okát, hogy miért nem foglalták be a kiadást is, ha csak azért nem, hogy a valódi deficitet leplezzék s ez üzletek jövedelmezőségét ily fogással kedvezőbb színben tüntessék fel.

Ily esetek más országokban a képtelenségek közé tartoznának, csak nálunk tartanak mindent megengedhetőnek a hatalom emberei. Az ily rész emberekre azonban nem tanácsos forgó tőkét bizni, mert azok könnyen elforoghatnak hivatásuk irányától, hisz már is megtörtént, hogy a

tartalék s más alapok elköltettek folyó költségekre.

Azt mondja a ministeri indokolás, hogy szaktanácskozások folytak az illető ministeriumok, az államvasutak és vállalatok kiküldöttei közt s az erre vonatkozó jegyzőkönyvek tanúsága szerint a szükséglethez képest állapították meg a függetlenül kezelendő forgó tőkék.

És pedig az államvasutak forgó tőkéjének kiszámításánál, a magán vasutaknak pályakilométerek arányában való kiadásait vették zsinór mértékül, mert hát azok regije igen nagy. Ily hoztak ki 10.670,000 frtot azon kikötéssel, hogy a hálózat kiterjedésének növekedésével e forgó tőke is aránylagosan emeltetni fog.

De már akkor, a midőn az államvasutak gépgyárának forgó tőkéje 3.500,000 frtban, a diósgyőri vasművéké 4 millió frtban állapították meg, akkor a kiszámításnál nem tekintették irányadónak az ilyenmű magánvállalatok forgó tőkéjét, mert az nem lett volna kedvező befolyással a forgó tőke megállapítására, különben ez a vasmű nagyon szomorú helyzetben lehet, hisz a ministeri indokolás maga is bevallja, hogy e vasművek tényleges netto eredménye az előirányzattal szemben az utóbbi 5 év alatt 4.126,101 frttal volt kedvezőtlenebb.

Mind ez csak oda van vetve pár sorban, de hát a tanácskozmányok jegyzőkönyvei, az előmunkálatok adatai miért nem terjesztették a törvényhozás elibe? hogy az, vagy legalább annak azon tagjai, kik a milliókkal nem oly könnyedén dobálodunk, meggyőződést meríthessünk, hogy a

szükséglet valójában fenforog. Egy ily nagyfontosságú törvényjavaslathoz a mellékletek és előmunkálatok egész készletét kell vala csatolni és a ház tagjainak a beható tanulmányozásra pár heti időt engedni, nem pedig a kiosztás után 3 és a bizottsági jelentés kiosztása után egy napra tárgyalásra kitűzni.

Az ily eljárás, az ily meglepetés, az ily át-hajszolás mélyen sérti a képviselőház tekintélyét s azon feltevésből látszik kiindulni, hogy a képviselőknek nem kell ismerni a kérdést, hanem szavazni.

Ez lealázó és sértő a házra és a nép választottjaira egyaránt; ily indokolással nem merne egy jóra való falusi előljárásság pár száz frtról szóló előirányzatot a képviselő testület elibe terjeszteni. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De úgy látszik, hogy velünk, vagy jobban mondva az általa teremtettt többséggel szemben e kormány mindent merészel. E javalatnak értelme az, hogy ne okoskodjatok, ne kutassatok: hanem teljesítsétek a kormány kívánatát.

De mi itt e padokon nem vagyunk ily könnyen idomuló anyagból gyurva, minket a nép választott nem pénzért, hanem elveink tisztaságaért, megtörhetlen jellem szilárdságunkért; mi nem vagyunk lekötelezettjei semmitéle hatalomnak, semmitéle kormánynak, mi más czélt nem ismerünk a haza üdvén való munkálkodásnál és állami függetlenségének kivívásánál. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Mi semmiféle megalázó gyámkodásnak alá nem vetjük magunkat, mi több tisztelet követé-

lünk népképviselői állásunknak, hogy sem egy ily felületes indokolással rögtönözve elfogadhatnánk bármely törvényjavaslatot: annál kevésbé egy olyat, a mely 18 millió új terhet akar a nemzetre róni. Nem fogadom általánosságban sem a törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Biharmegyei helyi érdekű vasutakról.

(1885. évi május 15-én.)

T. ház! Nálunk a helyi érdekű vasutaknak ép úgy megvan ivadja, mint a dinnyének, ugorkának vagy bármely más veteménynek. Rendesen így tavasszal az ülésszak végén szoktak feltűnni, mintha ők is jelölni akarnák a természet regeneráló erejének hatását.

Hát én, t. ház, nem rosszalom és nem ellenzem az ily vasutakat, ha azok a közérdekkel karöltve járnak s nem üzérkedés és magánérdek tárgyai, mert azok ily módon lehetnek hasznos és gyümölcsöző befektetések; azok emelik egyes vidékek forgalmát és jólétét s a részek emelkedése és izmosodása által az egész, vagyis a haza jólétének és erősödésének feltételeit teremtik meg.

Annál kevésbé tudnám ellenezni a biharmegyei helyi érdekű vasutakat, melyek legnagyobb részt oly útnélküli, de különben termékeny területeken fognak átvonulni, hol igen gyakran hónapokon át szünetel a tengelyen való közlekedés.

Egyetértek Beóthy Ákos képviselőtársammal, hogy a stratégiával gyakran élnek vissza s hogy gyakran e jelszó alatt segíyeznek oly vasutakat, melyek vagy épen nem, vagy alig birnak fontossággal: ámde az ér-mihályfalvi vonal stratégiai fontosságát el kell ismernem, mert az az észak felé való felvonulást — honnan támadást várhatni — nagy mértékben megrövidítvén, tetemesen gyorsítandja.

Helyeslem azon törzsrészvények fejében adandó s csekélynek mondható segílyt is, a mit az állam nyujtand, mert Biharmegyének — valóban culturalis emelkedettségre mutató — áldozatkészségét ez által méltányolva látom. Azt oly megérdemlett ösztöndíjnak tekintem, a mi más megyékre is buzdítólag fog hatni, hogy ne várják, hogy mindent az állam tegyen, hogy ne várják a sült galamb szájbarepülését: hanem az öntevékenység és áldozatkészségben kövessék Bihar-megye utánzásra méltó szép példáját.

Igen szerencsés conceptionnak tekintem a Sárrétnek irányuló vonalrészét is, bár ki kell jelentenem, hogy azt lehetne czélszerűbben és lakottabb vidéken vezetni. Szükséges ott a közlekedést könnyíteni, mert hazánknak ezen legtermékenyebb része valóban, ha nem is önzsirjában, hanem önsarában fúl meg, ugy hogy esős időben 5 ló által vont üres szekérrel is megreked az ember. Csakhogy e vonalrész ugy lesz nem csak czélirányos, hanem egyszersmind jövedelmező és vasuthálózatunkat kiegészítő, ha nem feneklik meg a kóti pusztánál, hanem Hoitsy Pál barátom óhajához képest Békésvármegye területén is folytatatva, nevezetesen Csökmöt, Szeghalmot,

Dévaványát érintve, Túrkevét megközelítve, az államvasutak arad-szolnoki fővonalával a legezélszerűbbnek mutatkozó ponton összeköttetésbe hozzátik.

Békésmegye s az érdekelt vidék e vonalrész kiépítését érdeklőleg áldozatkészségét szintén kimutatta. Ne engedje a közlekedési minister ur a lelkesedés e hevét lankadni, hanem e vonal második részének kiépítését — ha kikerülhető nem lenne — még némi segélylyel is igyekezzék foganatosítani, mert e tervezetek üdvös hatása csak így lesz teljes mérvében kifejthető.

Helyeslem e vasutak kiépítését Nagyvárad érdekében is, mert kétségtelen, hogy e nagy jövőre hivatott derék város — mint ama vonalnak kiindulási és forgalmi központja — ez által megérdemlett gyarapodást nyerend.

De nem helyeselhetném azt, ha az építkezéseknél valamely nyerészkedő consortium egyed-árúsága a közügy rovására úzérkedhetnék.

Én egyetértek Beóthy Akos barátommal arra nézve, hogy a pályakilométerek 24,000 forintban — ott, a hol semmi természeti nehézségek fel nem merülnek — túldrágán vannak számítva, valamint azt sem lehet szem elől téveszteni, hogy az állam a megszavazandó 300,000 forint mellett a posta-átalány által is segélyezi e vállalatot, hogy Biharmegye és érdekeltjei és az állam 1.550,000 forinttal járulnak az építési költségekhez, a mihez ha hozzáveszszük az elsőbbségi kötvényekkel beszerezhető felépítmények vasanyagának értékét, 860,000 forintban; akkor pénz és pénzértékben az építő társulat kapandna

2.410,000 forintot, vagyis annyit, a mennyiért méltányosabb ár mellett e vonalok mindenike kiépíthető lenne.

Most miután a kormány kezébe vette ez ügy lebonyolítását, becsületbeli kötelessége szigorúan örködni a felett, hogy a túlságos rebach-vágy a közérdek rovására ne érvényesülhessen.

Végre még csak egy szerény figyelmeztetést vagyok bátor a közlekedési minister urhoz intézni. A minister ur mint az erdélyi részek szülöttje, leginkább tudhatja, hogy a Székelyföldön mily égbekiáltó igazságtalanság követtetett el, a midőn vasutaink által tendentiosus módon kikerültetik, ő leginkább érezheti annak szükségességét, hogy e méltatlanságot némely szárnyvonalak kiépítése által enyhítenie kell.

Most csak az alig 20—22 kilométer hosszú héjasfalva-székely-udvarhelyi szárnyvonalra hívom fel becses figyelmét, a mely hadászatilag legalább is oly fontos, ha nem fontosabb, mint a bihar-érmihályfalvi. E vonalrészre kiadatott az engedély, az tracirozva is van, kiépítési költségeihez Udvarhelymegye ép oly áldozatkészséggel akar járulni, mint Biharmegye; s mégis — nem tudom mi okból — megfeneklett; de a minister ur részéről egy kis jóakarat s az állam részéről egy kis hozzájárulás azt könnyen életre éleszthetné.

Felhiva a minister ur érdeklődését ez ügyre, a törvényjavaslatot elfogadom általánosságban a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az országgyűlés öt évi tartama ellen.

(1885. évi december 9-én.)

T. képviselőház! Soha még ily rövid s rövidsége mellett ily nagy jelentőségű törvényjavaslat a törvényhozás előtt nem állott. Mintha a kormány érezte volna az elkövetni szándékolt alkotmányellenes merénylet nagy horderejét, azt valódi laconicus rövidséggel fogalmazta és indokolja, hogy így hamar átsurranjon annak odiosus tárgyalásán. Én értem ennek lélektani indokát.

Az orzó is, ki más tulajdonára tör, hamar igyekezik végezni, hogy a lelkiismeret furdalásainak és ellenhatásának minél rövidebb ideig legyen kitéve. A mi népjogorzó és confiscaló kormányunk már rég túl van a lelkiismeret furdalásainak lélektani hatásán. Ezt a kisbirót, ki a rossz tettek elkövetésénél mindig felszólal s mely felszólalásnak csak a legmegrögzöttebb gonosztevőre nincsen hatása, már régen elaltatta a mi kormányelnökünk, akkor, a midőn elveinek és meggyőződésének feladásával és a nemzet bizalmának kijátszásával behelyezkedett a bársonyszékbe, mely talán azért vörös, hogy helyette is pirulni látszassék.

Nem érzi ő a lelkiismeret furdalásait most sem, a midőn ily törvényjavaslattal lép a törvényhozás elé, a mely alkotmányunkat akarja sarkai-ból kiemelni és az ő mindenhatóságát biztosítani.

Hisz t. ház, a mi egész alkotmányunk a választási, még pedig a gyakori választási rendszeren alapul, hontfentartó őseink az alkotmány legfőbb

garantiáját, a csaknem mindeu évben ismétlődő választásokban keresték. Áthatotta ez egész állami életünket, a király helyettese: a nádor választásától kezdve lehatott az utolsó községi előljáróig. Ez tette lehetetlenné az önkény, a zsarnokság meggyökerezését, mert a nemzet kezében volt a korlátoló hatalom, mert mindig és mindenütt kiválasztotta azt, a ki bizalmával visszaélt, vagy a ki a népszabadságot és alkotmányt bármily irányban veszélyeztette.

Európa nemzetei az alkotmány és szabadság e fő fő garantiáját soha oly mérvben nem élvezték, mint a magyar, csak a legújabb fejlemények alapján s leginkább a köztársasági kormányformáknál kezdik azt elsajátítani és honosítani.

S ime akkor, a midőn más nemzetek is kezdik a mintaszerű magyar alkotmányt e nagy elvét alkalmazni: akkor a mi kormányunk következetes megátalkodottsággal igyekszik azt megszorítani, sőt a hol csak teheti, kiküszöbölni állami életünk minden teréről.

Az igazságszolgáltatás, adókezelés, vasutak, posta, távirat, tanügy, a pénzügyi kormányzás, kataster terén mereven kiküszöbölte, a közigazgatás terén a candidatio révén teljesen illusoriussá tette, a községeknél, városoknál a főispánok, szolgabírák önkényének rendelte alá, most a törvényhozásnál akarja megszorítani és békóba verni. A főrendiháznál már átvitte a megrendszabályozást, most a nemzetet képviselő alsóház függetlenségére emeli az irtó fejszét s azt akarja mindenható-sága engedelmes eszközévé silányítani.

Azt hallottam hangoztatni, hogy e törvény-

javaslat tendenciáját meglehet ugyan elméletileg támadni, de gyakorlati szükségessége előtt meg kell hajolni. Hát én, t. ház, mellőzve az elméletek terét, a gyakorlati életből merített indokok alapján fogom azt bírálatom tárgyává tenni.

A képviselőválasztások a kiegyezés, de főleg a fusio óta elannyira scandalosusok voltak legtöbb helyen, hogy azok a bűn és erkölcstelenség valódi fertőjét képezték. Magyarország több mint százezeret kitevő hivatalnoki kara s annak rokonsága rá van kényszerítve a legnagyobb mérvű korteskedésre. E roppant had nem a törvények tiszteletben tartása felett örködik, hanem abban mesterkedik, hogy miként lehessen a törvényeket kijátszani, a nép akaratát a legiszonyúbb erőszakoskodással és a legundokabb lélekvásárlással meghamisítani. Ezt kénytelen megtenni az, a ki hivatalban van és maradni akar és az, a ki hivatalba akar jutni, mert ma napság Magyarországon nem a készültség, becsületesség, szorgalom, hivatottság és tisztakezüiség ad minősítvényt a hivatalok elnyerése és megtartására, hanem a protectio, a kortességben való kitűnőség és a törvények fölé helyezkedés merészsége. Ily esetben bár mily bűnlajstroma legyen is, soha a feleletrevonás kellemtelenségei utól nem érik. Concret példát százat, ezeret hozhatnék fel; de a t. ház türelmét nem akarom fárasztani.

Ez üzelmeket úgy is mindenki tudja, a sajtó nem subventionált része azt bőven szellőzteti, az országgyűlések megnyiltával interpellatiók s más módon is a t. ház tudomására jutnak, a t. ház igazoló bizottságai előtt az okmányi bizonyítékok egész

halmaza constatálja a visszaélések, a vesztegetések, az erőszakoskodások egész sorozatát; de azért a választások igazoltatnak, ha a törvényszékekhez történik feljelentés és a törvénysértés, hivatalos hatalommal való visszaélés bár biróilag constataltatik — mint Hontban s másutt is — de mert a királyi ügyész nem találja üldözendőnek, az illetőknek a haja szála sem görbül meg, de sőt bejegyeztetnek az érdemesültek lajstromába, adandó alkalommal való előléptetésre.

Elképzelhető, hogy ily axiomák, ily erkölcsi censura mellett az erkölcsök és a becsületességről való fogalmak hová sülyedtek. S mert a miniszterelnök ur itt engedelmes többségére támaszkodva mindent merészel s valóságos szatrapai mindenhatóságot élvez, a vidéki kis zsarnokok is azt hiszik, hogy nekik is szabad túltenni magukat törvényen, illelen és minden felelősségen. És folyik országszerte egy oly gazdálkodás, a minőnek párját talán csak Muszkaországban találjuk, de még ott sem, mert a közpénzek elkezelőiből mégis csak horgon akad egy-egy s ez visszaretentőleg hat, míg nálunk a jó kortes hivatalnok előre tudja, hogy az igazság büntető keze nem rá, hanem legtöbbször esetben mellette szokott leütni, mert hát főispán és fegyelmi bizottság tagjai mind az ő kortes pajtásai közül valók s régi magyar példabeszéd, hogy varjú varjúnak szemét ki nem vájja.

Mit ér nekünk és az országnak, hogy a kormány tagjai tiszta kezűek, ha a piszkos kezű korteseknek oly sok helyt van szabad vásár engedve, ha oly sok helyt látjuk az erkölcsök Sodomáját és Gomoráját feltünni.

Mit ér nekünk a választási szabadságot biztosítani hivatott szigorú törvény, ha az írott malszt marad, ha minden választások alkalmával a kormánypárt milliókat fordít lélekvásárlásokra, százezreket itatásra, borra, pálinkára, hogy így a nemzet öntudatát a részegség mámorába süllyesz-
szék s akkor, a midőn minden más országban, az elterjedő iszákosság ellen óvintézkedéseket tesznek, mértékletességi s más egyleteket alakítanak, a mi hivatalnokaink hivatalosan rendezik ország-
szerte a részegeskedés orgiáit, melyeknél szolgabírák, jegyzők, sőt itt-ott még maguk a főispánok is a kiszolgáló kellner szerepére süllyednek alá.

Mind ez kézalatt titokban történik; de azért mindenki tudja, hogy innen a központból a párt végrehajtó bizottságától roppant összegek küldetnek a választások céljaira, a lélekvásárlásra, itatásra; mindenki tudja, hogy ez s e kerületnek 20—30—40 ezer forint az ára, mindenki tudja, hogy oly szegény jelöltek, kik sajátjukból kerületükbe még leutazni sem tudnak, választások alkalmával szórják a pénzt, vagy ha rájuk bizni nem merik, szórja az alispán, főispán, pártelnök.

Odáig jutottunk t. ház, hogy az egyes kerületeknek már ép úgy meg van határozott ára, mint itt a zsibvásáron a selejtes 27 kros cikknek. Előre alkú tárgyát képezik egyes megyék s kikötik a vezéregyéniségek, hogy ez s ez megyéből lesz 4—5 kormánypárti, ha a központ ennyi meg ennyi pénzt apacidál.

Ezt vidéken mindenki tudja, hisz a vásár nyilvános, a pénz jön innen a központból postán, magán úton, néha ha sürgős, kiutaltatik vagy elő-

legeztetik az adóhivatalból. Tudja mindenki, hogy ez s ez a szolgabíró, jegyző stb. ennyit meg ennyit kapott, kiadott abból lélekvásárlásra, itatásra ennyit, megmarasztott magának ennyit s abból vett kocsit, ökröt, szántóföldet stbit.

Mindezt tudjuk, mert hát már a cynismus odáig ment, hogy az illetők titkot sem csinálnak belőle, hanem hogy a központi végrehajtó bizottság azt a tömérdek szétküldözött pénzt hol kapja, honnan veszi? Az talány marad mindenki előtt. Csak egy bizonyos, hogy sem a jókedvű adakozó, sem a jelölt urak nem adják, mert azok is onnan várnak, sem az égből nem pottyán alá, mert hát a csodák ideje már lejárt, sőt régen is csak manna, de pénz nem hullott az égből, manapság már nem is hullhatna, mert papír lévén a pénz, a szél elkapná.

Ha tehát az égből nem pottyán, valahonnan mégis csak pottyánnia kell. Jó lenne, ha valamely gazdag ember, vagy intézet, talán a tudomány-academia jutalmat tűzne ki e talány megfejtésére. Én nem tudom elképzelni a forrást, hanem azt látom, hogy a kormánypárti többséget az ország 80 milliós bankadósságban való részesedés, az önálló bank és a külön vámterület nagy jövedelmeinek feladásával, adóinak folytonos emelkedésével, államadósságainak folytonos szaporodásával, tehát a száz milliók roppant sokaságával fizeti meg.

A kormánypárti választások manapság már nem bizalom, hanem pénzügyi calculus kifolyásai levén s eredménye a választási pénzalap mennyiségétől függvén: én készségesen elhiszem, hogy igen nagy gondot okoz az ily alap előteremtése s hogy végtelenül meg fogná könnyíteni a helyze-

tet, ha ily alapról nem minden három, hanem csak minden ötödik évben kellene gondoskodni s ily értelemben elhiszem, hogy az izgatottság korlátozására vezetend ezen új törvény.

A kormány és hivei szeretnek Anglia példájára hivatkozni s az ottani 7 éves cyclusra hímet varrni. Hát én sok mindenben elfogadom Angliát követendő például, de a választások terén nem. Azután tudjuk, hogy Angliában is a 7 éves cyclust egy névleg ugyan szabadelvű, de ép oly átkos emlékfű kormány honosította, mint a minő a mi jelenlegi kormányunk. Különben el tudok képzelni oly viszonyokat, hogy talán én is meg tudnék kellő előfeltételek mellett az 5 éves cyclussal barátkozni. Például tessék az általános és titkos szavazatot behozni, tessék az igazolást a királyi Curiának átadni, tessék a választási törvényeknek vesztegetést és hatalmaskodást sujtó rendszabályait szigorúan alkalmazni, a választási elnökök önkénykedését eltiltani: s akkor talán én is elfogadhatónak tartanám az 5 éves választást, bár megvallom, hogy még ily esetben, ily feltételek között se tartanám haladásnak, hanem inkább visszalépésnek, mert a gyakori választás mindig a népszabadság és a democratia javára, a ritkább választás mindig a hatalom előnyére szolgál. A gyakori választás mindig az alkotmányosság garantiáját, a ritkább választás mindig annak gyengítését jelenti.

Azt hallottam hangoztatni, hogy a kormány-
nak az 5 éves cyclusnál sokkal kevesebb befolyása
lesz, mint a 3 évesnél. Igen, ha legalis befolyásról
lenne szó; ámde ez nálunk ez idő szerint túlhaladott
álláspont, nálunk csak a pénz befolyása jöhet

tekintetbe s bizonynyal könnyebb minden 5-ik évben kiadni például 2 milliót, mint minden 3-ik évben.

A közigazgatási bizottság indokolásában és az előadó ur beszédében is nyomatékosan hangsúlyozza, hogy ez egy alkotmányi alaptörvény, a minőnek én azt szintén tartom. T. ház! Már magában az, hogy egy ily fontos alaptörvényt a kisebb jelentőségű ügyek és csakis közigazgatási apróbb törvények tárgyalására hivatott közigazgatási bizottsághoz utasította a kormány s az osztályok mellőzésével ily rögtönözve, komoly meggondolási időt sem engedve, hozza azt a t. ház elé, tanúsítja, hogy kormányunk mily könnyűszerűleg bánik el alkotmányunk alaptörvényeivel, hisz a világ minden más alkotmányos országában ily roppant horderejű törvény előkészítésére egy a törvényhozás mindkét házából és annak legkitünőbb államférfiaiból, jogtudoraiból, törvényalkotóiból összehozott államtanácsot vagy államtanácsszerű bizottságot alkottak volna össze s hosszas, beható, hetekig, hónapokig tartó tárgyalás alapján érlelték volna meg, nem pedig ily igazán Húbele Balázs módjára terjesztették volna a ház tárgyalása elé.

Ugyan azt mondja a bizottság indokolása, hogy gondos mérlegelése tárgyává tette a bizottság ez alaptörvény módosítását. Már megengedjen a t. előadó ur és a t. bizottság, ha én gondos mérlegezésre igen kevésnek tartom azt a másfél ülést, a mely alatt azt gőzerővel ledarálta.

Azt mondja továbbá az indokolás, hogy az országgyűlés tartamának meghosszabbítása által a népkarat nyilvánulása nyer erősbulést és hogy a

főrendiház újabb szervezetével szemben a politikai egyensúly biztosítása iránti követelményeknek felel meg.

Én többször elolvastam ezen körmönfont, czikornyás tételt, hogy megérthessem, mert hát a magyar nyelv szelleme az ilyen alkotású czifra, bonyodalmas constructiót nem tűri meg; de megengedjen a t. előadó ur, ha én okoskodását megfordítom s abból épen állítása ellenkezőjét vonom le; mert elvitázhatlan alapigazságként fogja minden józan észszel felruházott ember tekinteni azt, hogy a népakarat nyilvánulása erősbülést nem nyer, hanem inkább nagyon is gyengítettik az által, ha e nyilvánulhatóság határ-idejét odább toljuk. Egészen más volt az utasításadás korszakában, mert akkor a képviselő a nép akaratának csak tolmácsa volt s ha utasítását áthágtá, vagyis programját megszegte, meg volt az orvoslás a visszahívásban. Amde most, a midőn az önök erkölcsstana megengedi, sőt államférfiúi bölcsességnek hirdeti az elv- és programszegést, most, a midőn, fájdalom, szomorú eseteit láttuk annak, hogy képviselők a választók előtt tett, sőt ünnepélyes esküvel pecsételt fogadalom és hitvallás megszegését politikai eszélyességnek és megengedhető dolognak tartja, most, a midőn láttuk, hogy — hála istennek nem sokan — innen a szomszéd ellenzéki padokról oly könnyedén léptek át oda, mintha egyik páholyból a másikba tennének látogatást: ily erkölcsi fogalmak mellett t. ház, megvallom, hogy a nép akaratnyilvánulására én a három évet is igen hosszú időnek tartom s ezen már-már ragályos

jelleget felölteni kezdő erkölcsi métely ellen inkább rövidíteni és két évre reducálni óhajtanám az országgyűlés tartamát, hogy így a népakarat megbüntethesse azokat, kik hitszegőkké lettek s a kik itt a nép terheit folyton súlyosbítják, kik az államadósságokat folyton nevelik s kik a nemzet törzsvagyonyát, annyi viszontagság közt megtartott, államjavainkat elharácsolják.

Az országgyűlési tartam meghosszabbítása által a megerősödöttnek vélt főrendiházzal szemben hiszik erősíteni a képviselőházat; legalább én a fennidézett tétel azon kitételét, hogy „a főrendiház újabb szervezetével szemben a politikai egyensúly biztosítása iránti követelményeknek felel meg a meghosszabbítás“ így magyarázom.

Hát én a főrendiházat ez új szervezetében nem megerősödöttnek, hanem a hatalommal szemben gyengítettnek tartom, mert kimaradt sok független és bejött sok nem független elem, kimaradt sok kipróbált régi harczos s bejött sok idomítható, sőt már előre idomított ujoncz.

A főrendiház ugynevezett reformja volt az első retrograd lépés, melynek logikai következménye volt e második. Csakhogy ott a főrendiházban egyesek lettek megfosztva alkotmányos jogélvezetüktől, itt az egész nemzet joga contumaciatiroztatik. Az az előzmény volt, ez a következmény. Az tapogatódzás és kísérlet volt, ez bevégzett tény. Az compromissum volt, a mibe az illetők beleegyeztek; ez oly jogamputatio, a mibe a nemzet soha bele nem egyezett és a miben soha megnyugodni nem fog.

Az illem és a politikai ildom azt követelte volna, hogy az összes kormánypárti jelöltek vetették volna fel programjukba az 5 éves cyclust, hogy lett volna alkalma a nemzetnek ez iránt nyilatkozni; de ily meglepetéssel rögtönözve a nép tudta nélkül a nép ez egyedüli jogát, önvédelmének ez egyedüli fegyverét kifacsarni kezéből, én nem tartom sem ildomos, sem jogos eljárásnak.

Előttem mindig gyanusnak tetszik, a midőn a mi kormányunk valamit sietve akar letárgyaltatni, mert még minden reactionarius javaslatát így sietve vitte keresztül. Most a napirend nem ezen, hanem a költségvetés tárgyalásán lett volna, mert valóban botrányos, hogy mindig költségvetés nélkül kezdjük meg az évet. Máskor legalább az újévetátalánosságban megszavazott költségvetéssel kezdtük meg, most jóformán a költségvetést még csak meg se izelíthetjük, a kormány ez újabb államesinyje miatt.

Ministerelnök ur tagadni látszik a választási visszaélések oly mérvű lételetét, mint azt mi itt több alkalommal hangoztatjuk. Nincsen neki abban gyakorlata — mond — legyen az etetés, itatás, avagy vesztegetés.

Szegény ártatlan naivság! A mit milliók látnak, azt ő nem látja, mert nem akarja látni s ép ebben van bűne, mert a belügyministernek mindent látni kell. Látni főleg azt, a mi nyíltan történik. Hisz abból már nem csinálnak többé titkot. Az én választásomnál, a mely a berettyó-ujfalusi réten hajtatott végbe, a velünk szembe levő kormánypárti táborban 6 nagy hordó bor volt a mezőre mint valami ágyú felállítva s folyt a bor Henczidától

Bonezidáig; míg az én szegény választóimat bár a Berettyó partjára voltak consignálva, katonai cordonnal zárták el a kutaktól és a folyótól, úgy hogy a nap égető hevének kitett szegény nép, sőt a nők sem kaphattak egy csepp vizet sem. Örök dicsősége e népnek, hogy szomjan, étlen kitartott s még sem engedte magát eltántoríttatni. (*Éljenzés a baloldalon.*)

Azt mondja a ministerelnök ur, hogy tegyünk propositiót a választási visszaélések meggátlására, ő tanulmányozni fogja s ahhoz a mi gyakorlati és nem egyoldalú, kész hozzájárulni, csak hogy olyat proponáljunk, a mi a választási szabadságot ne korlátozza.

Mi proponáljunk, a kiknek minden propositióit, legyenek azok egyszerű módosítások, mereven szokta visszautasítani s még az egyszerű stilaris módosításoknak sem igen szokott helyet adni. Mi proponáljunk akkor, a midőn előre tudjuk, hogy egész vehementiával száll mindenkor azok ellen síkra. Valóban furcsa kívánság egy oly kormányelnök szájában, a ki az iniciatívát minden körülmények közt egyed-árúságává teszi.

De még furcsább, hogy a ministerelnök ur egyszerre beáll a választási szabadság bajnokának s azt félteni látszik, a mi egyoldalú propositióinktól. Azonban ezt a választási szabadságot úgy értelmezi, hogy minden szabad a kormánypártnak, nekünk sok helyen még a törvényesen bejelentett gyűléseinket is betiltják, sőt

magán háznál tartott értekezleteinket is csend-örökkel veretik szét.

A miniszerelnök ur az elvtagadás vádjával szemben most is hangoztatta, hogy az, a ki változott viszonyok között nem tudja nézetét és meggyőződését, melyeknek kivihetlenségéről meggyőződött, megváltoztatni, az nem jó hazafi.

Csakhogy nem a viszonyok, hanem ő változott meg. Akkor a midőn őtet kormányra hívták, ő uralta a helyzetet és a viszonyokat s hacsak egy kissé türkőztetni tudja uralomvágyát, elveinek győzelmével foglalhatta volna el ama helyet. Vétke épen az, hogy idő előtt beadta derekát s mikor ő lehetett volna győztes, legyőzetni engedte magát.

A miniszerelnök ur soha s így most sem mulasztá el az alkalmat, hangoztatni a jog és elvfeladás apotheosisát s ezt teszi mindig pártja élénk helyeslése közt. Én ebben t. ház, az erkölcsi színvonal hanyatlását látom s oly tanok térfoglalását, a melyek az elfogadott erkölcstanokkal homlokegyenest ellenkeznek. Nem abban van a veszély, hogy ily hamis tanok hirdettetnek és itt helyeseltetnek: hanem abban, hogy azok innen kihatnak az ország minden zugába s teremtik az apostaták százezreit, kik szintén dics-hymnust zengnek a köpenyforgatás rút mesterségéhez, a mely ma nagyon keresett, divatos s a mi fő nyereséyes üzletté kezd átalakulni. A kereslet nagy lévén, a kínálat is arányban áll azzal s a jellemek oly átalakulá-

sát láthatjuk, a minő még történelmünk leggyászosabb korszakában sem fordult elő soha.

Feldicsekedte a miniszerelnök ur, hogy könnyű nekünk beszélni, kiknek szava elhangzik; de az ő helyzetében szavának befolyása van a haza sorsára. Fájdalom, hogy így van, ha nem is kifelé, de befelé. Ép az a szerencsétlenség, hogy ezen végzetszerű befolyását és szavának súlyát soha sem a haza érdekében, hanem mindig az ellen hasznosítja.

Ennek köszönhetjük a katonai omnipotenciát, a magyar bank és külön vámterület s azok hasznainak feladását, adóink és államadósságaink szaporodását s az ezek nyomán létrejött közgazdasági válságot, a mely földművelő osztályunkat fenyegeti végromlással, ennek fogjuk köszönni e törvényt is.

De én és barátaim nem fogadjuk, nem fogadhatjuk el e javaslatot, mert nem akarunk e népjogellenes merénylet részesei lenni, a néppel szemben, mely bizalmának drága kincsével felruházva küldött ide, hálátlanok, jogainak elárulói nem akarunk lenni. Mi egész erőnkből, meggyőződésünk teljes odaadásával küzdünk ellene, mi hallatjuk vetonkat a népfőnség nevében. Fájdalom, előre tudhatjuk, hogy küzdelmünk eredménytelen lesz, hogy az a többség, mely nem itt az érvek alapján szabja meg eljárását, hanem a clubban elvégzettek szerinti elhatározással jön ide, meg fogja szavazni e törvényjavaslatot is, a mely alkotmányunk egyik leg-sarkalatosabb alapjogát van hivatva elkobozni.

Meg lesz az öt éves cyclus a kormányelnök ur kivánsága szerint; de ne higgye, hogy ez által biztosította erőszakos uralmát, mert ez csak olyan morphinszerű utolsó remedium, melylyel a halálra válnak életét még pár napig meghosszabbítják, de meg nem menthetik, mert miként mindennek a mi erőszakon alapszik, ugy ezen gyászos uralomnak is, össze kell omlani az örök igazság változatlan törvényeinek alapján.

Jubiláltathat dressirozott hivatalnokai által magának a minister ur akár hányszor; a nemzet az ily gyermekes öndicsőítéstől távol fogja magát tartani; az majd akkor fog jubilálni, midőn a gondviselés meg fogja menteni a minister ur sorvasztó, a nemzetet anyagilag és erkölcsileg elsüllyeszteni akaró uralmától. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Nem fogadom el a törvényjavaslatot általánosságban sem a részletes tárgyalás alapjául s csatlakozom az Irányi Dániel által benyújtott határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az indemnity megadása ellen.

(1885. deczember 14-én.)

T. ház! Én mint a háznak egyik régibb tagja, megszokhattam volna azt, hogy évtizedek óta megrögzött szokás szerint az egymást felváltó kormányok mindig költségvetés nélkül kezdjék meg az évet és indemnityvel szokták a pazar költségeket eltakarni. A rendszertelenség rendszerré vált nálunk, úgy hogy az indemnityveli takarózás alig tűnik fel, ez megszokott dolog nálunk, ez azonban nem gátolja azt, hogy ez nagyon is komoly jelenség s hogy az alkotmányos ellenőrzési jog ez által egyszerűen kijátszatik, ez szokatlan minden más alkotmányos országban.

Mert megtörténik néha, rendkívüli körülmények közt más országokban is, hogy a költségvetés nem készül el idejében. De hogy évtizedeken keresztül folytonosan költségvetés nélkül kezdjük meg az évet: az csakis oly országban történhetik meg, minő a miénk, hol az alkotmányosság csak formaiság, lényegét az opportunitás molochjának dobják oda áldozatul, mely lassanként minden jogainkat absorbeálja.

Megszokott dolog ez nálunk, t. ház, de mégis sérti az én alkotmányos érzelmeimet s nem tehetem, hogy felháborodásomnak néhány szóval kifejezést ne adjak. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Felhozott itt mentségül az előadó ur és a minister ur által is, hogy a delegatio volt oka annak, hogy a törvényhozás, illetőleg a pénzügyi

bizottság a költségvetést nem tárgyalhatta és elő nem készíthette.

Én azt hiszem, hogy senki a delegatio ellen azon vádat felhozni nem fogja, hogy az igen sok időt tölt el tárgyalásaival; hisz az oly gyorsasággal szokta a milliók sokaságát a közös ügyek oltárán feláldozni, (*Tetszés a szélső baloldalon*) hogy valóban zsinórral se lehetne azt jobban kimérni.

Van még egy más dolog, mely óvatosan mellőztetett úgy a t. előadó ur, mint a t. minister ur által és a mi akadályul szolgál abban, hogy a költségvetés idején letárgyaltassék. Ez a jelenleg tárgyalás alatt levő törvényjavaslat az országgyűlés tartamának meghosszabbításáról.

Én nem tudom felfogni annak okát, hogy miért akarja a kormány ily rohamosan letárgyaltatni ezen törvényjavaslatot, hogy azt a költségvetés mellőzésével napirendre tűzte. Hisz ily törvényjavaslatnak tárgyalása bármily későn történt legyen is, mindig igen korán történt. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Én azt hiszem, t. ház, hogy még azon esetben is, ha a kormány e törvényjavaslatot feltétlenül ezen ülészek alatt akarta letárgyaltatni, ideje lett volna arra májusban vagy júniusban is. Hogy ez a költségvetés háttérbe szorításával hozatott elő, az a taticának egy megfejthetetlen mesterfogása, mely azonban nem menti fel a kormányt az alól, hogy komoly rosszalás illesse ezen eljárást.

De hát t. ház, mire való ez az alkotmányos alakoskodás? (*Derűtség a szélső baloldalon.*) Költség el önök az országnak minden vagyonát, élvezék a jelent teljes mértékben, csikarják fel az

utolsó felcsikarható fillért az országban, csinálják az adósságokat egymásután halomra, a többség szabad kezet ad a kormánynak, sőt hozsannát zeng neki.

Ez a hozsanna az, a mely miatt az önök fülei nem hallják a nyomorral küzdő nép jajveszékelését, (*Zaj a jobboldalon. Halljuk!*) a folytonos banquetek poháresengése miatt nem hallják az adóvégrehajtók dobpergését. (*Ugy van! a szélső baloldalon. Derültség jobbfelől.*)

T. ház! Az éhező, a nyomorkodó, a mindenéből kiexequált népnek jajveszékelése a mi sziveinkben visszhangra talál, azok megdöbbentik a mi lelkünket. (*Ugy van! a szélső baloldalon. Derültség a jobboldalon.*) A pénzügyminister ur azt mondta, hogy ha mi bizalmi kérdéssé teszszük, majd a többség fog a felett határozni, hogy a kormány méltó-e a bizalomra? Kétségtelen, hogy ez a többség méltónak ítélendi, de mi a nemzet bizalmával visszaélő kormány iránt nem viseltethetünk bizalommal s a felhatalmazást megtagadjuk. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A költségvetés általános tárgyalásakor.

(1886. január 15-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) A mi költségvetéseink már régóta az egyformaság hibájában szenvednek, elannyira, miszerint szinte sajnálnunk kell a munkát és költséget, a mit a terjedelmes köteteket alkotó előirányzat és pénzügyi bizottság jelentései kinyomatására fordítanak. Talán egyszerűbb s önök előtt is tetszetősb lenne, rövid pár sorban kimondatni, hogy szándékuk van ez évben adóban, illetékekben, adóhátralékokban felexequáltatni ennyit meg ennyit, sóból, dohányból, bélyegből, vasutakból, államjavakból stb. bevenni 330 milliót; de mivel ez mind nem elég, hát még fognak csinálni ennyi meg ennyi új adóságot.

Igaz, hogy ez nem felelne meg az alkotmányosság és az alkotmányos ellenőrzés követelményeinek; ámde mikor ügyeltek önök az alkotmány lényegére? Elégnek ítélik, ha annak külformái megtartatnak s az alkotmányos mezben a legnagyobb zsarnokságot gyakorolják közigazgatás és választásoknál egyaránt. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Mikor és hol gyakorolta e parlament döntő többsége komolyan az alkotmányos ellenőrzés kötelességét a kormánynyal szemben? E többség, a mely oly könnyedén szavaz meg mindent, a mit a kormány kíván s ad jogosítványt új adók kivetése, felhatalmazást új adósságok felhalmozására, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) az állam törzsvagyonának

elpazarlására, alkotmányos intézményeink megsemmisítésére.

Mi itt e padokon kitartással, teljes önada-
adással küzdünk a túlengedékenység ez áramlata
ellen. Harczolunk a meggyőződés egész erejével
a nemzet elkobozni szándékolt jogaiért. Mi komo-
lyan, kötelességszerűleg igyekeztünk ellenőrizni a
kormány rossz gazdálkodását, gátolni meggondo-
latlan tékozlását. Mi küzdünk, önök ott kedélyes-
kednek, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) mi érvelünk,
önök szavaznak. Mi védelmezzük a nemzetet, önök
feláldozzák azt. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Sysiphusi munka az, a mit mi folytatunk, mely-
hez az önfeláldozásnak és a magasztos kötelesség-
érzetnek azon magas foka kívántatik, a minővel
mi egytől egyik felvértezzük keblünket, a midőn
e terembe belépünk. Mi a tiszta erkölcsök és a ha-
misíthatlan hazaszeretet fegyvereivel, a szív leg-
nemesebb érzelmeivel, az ész legfenkeltebb gon-
dolatainak hatalmával küzdünk oly ellenféllel, a
mely a non possumus rideg sánczai mögül oly
fegyvereket használ, melyek a közös ügyek idegen
fegyvertárából kerülnek ki. (*Helyeslés a szélső bal-
oldalon.*)

E küzdelemben mi vagyunk mindig a vissza-
szorítottak; de nem a legyőzöttek, mert mi minden
vereségből új erőt merítünk a még kitartóbb küz-
delemhez. Igen, mert a nemzet reánk bizta leg-
drágább kincseinek védelmét. Mi ezek felett ébren
őrkdünk, azok megvédéseért küzdünk, mert a
küzdelemmel — bár sikertelennek látszassék is
— felhagyni gyávaság és árulás lenne. (*Élénk
helyeslés a szélső balon.*) Küzdünk és küzdeni fogunk

utolsó leheletünkig, mert a nemzet nemtője e küzdelmet reánk mérte.

Ám legyen önöké a győzelem öröme. Mi megelégszünk a vereség dicsőségével. Ám legyen az önöké minden előny, minden kitüntetés, minden haszon, minden öröm, minden hatalom: mi megelégszünk a mi fájdalmainkkal, a mi veszteségünkkel, a mi gyengeségünkkel, a mi vereségeinkkel, a mi gyászunkkal, a mit a szenvedő nemzettel együtt viselünk.

Ám jubilaljanak, bankettezzenek önök, élvezzék a jelen minden örömét, ürítsék ki a vígság poharának minden csepjét fenéig: mi bánatosan vérző szívvel ülünk a nemzet betegágyához, virasztunk éberem felette s ha szenvedéseit enyhíteni nem tudjuk, legalább magunk enyhülünk, ha vérző sebeit könnyeinkkel öntözhetjük. Vértünkkel is készek vagyunk öntözni, ha segíthetnénk rajta. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Nemde önök a víg kedélyűek, az elégteltek szomorúnak, szánalmasnak találják a mi pályánkat, a mi bús szerepünket. Önök vígsága illik a közös ügyekhez, melyeknek felkent csatlósai; a mi szomorúságunk illik megalázott, jogfosztott és koldusbotra juttatott nemzetünkhöz, melynek hű viadorai vagyunk és leszünk.

Önök azt hirdetik urbi et orbi, hogy mindent megnyertünk; mi azt látjuk, hogy ma-holnap mindent elveszítünk, még a nemzet szabadságszeretetébe és jellemszilárdságába vetett hitet és a becsületességében való feltétlen megbízást is. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Az alkotmányos szabadság már kivesző félben van, hisz az 5 éves man-

datum és a tervezett közigazgatási reform inaugurálandja nem sokára a rendőrállamot. Önök a nagyhatalom ábrándjaival altatják magukat, mi azt látjuk, hogy a szabad népek rokonszenve és érdeklődése, a mely hősiess küzdelmeink és letipratásunk gyászos korszakában is oly nagy mérvben fordult felénk: kezd elfordulnia azoktól, kik a szolgálta szolgálivá törpülnek le, miként Kossuth jellemzőleg mondja.

Ismét egy új sysiphusi küzdelem áll előttünk; de nem rettenünk attól vissza. Mi szikladarabunkat, bármennyiszer guruljon is vissza, ismét feltaszítjuk, mindaddig, míg meggyökeredzik szebb jövőnknek magas ormán.

Belemegyek tehát a költségvetés általános vitájába s bár nem kecsegtethetem magamat azzal, hogy a már chablonszerűvé vált költségvetéssel szemben valamely újabb meggyőző érvet hozhatok fel, mert régi levén annak sanyarúsága, bajos lenne azt új világításban feltüntetni, főleg most, a midőn az előttem felszólaltak meglehetősen kiérdítették a tárgyat. Mindazonáltal kötelesség-érzetemet megnyugtató s népképviselői tisztelemet betöltendő mégis megteszem rövid észrevételeimet s főleg bonczkés alá veszem azon ajánló iratot, melylyel a pénzügyi bizottság azt a t. háznak bemutatja: a bizottság általános jelentését, a mi tulajdonképen jelen tárgyalásunk alapját képezi. *(Halljuk! Halljuk! a szélső balon.)*

A jelen évi költségvetést maga a bizottsági jelentés is nem valami nagyon biztató auspiciumok közt mutatja be; mindjárt a jelentés első soraiban megdöbbenni látszik azon, hogy e költségvetés

mérlege 3 millió forinttal mutat fel nagyobb hiányt a múlt évi előirányzatnál s nem titkolja, hogy magát a bizottságot is aggodalom lepi meg.

De ez aggodalma csak perczig tart, mert azután mindenféle zugprokatori fogásokkal igyekszik első állításának rossz benyomását enyhíteni; s mintegy önmagának feelve, azzal vigasztalódik, hogy bővebb vizsgálat nem igazolja ez aggodalmakat s csalétekként odaveti, hogy a rendes kiadásoknál, a rendes költségvetés mérlege 4 és $\frac{1}{2}$ millió felesleget mutat fel. No hát, erre is el lehetne mondani, ismerlek szép maszk, de nem ülök fel neked, mert már nagyon is köznapivá vált azon Boskoi szemfényvesztés, hogy minden nagyobb rendes kiadást átchangiroznak a rendkívüli kiadások közé s így épen úgy a mint Bosko kalapjában a pénzdarab vagy óra galambbá, úgy a mi deficitünk is a rendes kiadás keretében plüssá vagy felesleggé varázsoltatik át. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Azonban e régi szemfényvesztő fogáshoz ez alkalommal egy újabb is jött, tudniillik a kedvezőbb helyzetet abból is igyekeznek kiokoskodni, hogy jelen évben kevesebb államjóság van eladásra kitézve, mint a múlt évben. Szomorú vigasztalás, mert az magában, hogy a folyó kiadások fedezését a törzsvagyron elpazarlásával eszközlik, elégséges az önök gazdálkodásának megbélyegzésére.

A másik újabb kendőző szer — melylyel a rút arcz szeplőit és ránczait el akarják fedni — az, hogy összehasonlítást téve az 1875-ki rendes fedezettel, 65 millió emelkedést mutathatnak fel. De hát mit bizonyít ez? Azt, hogy akartalanul is kénytelenek bevallani azon égre kiáltó bűnöket, hogy

habár ez időszak óta a nemzet adóterheit évi 65 millióval fokozták, még se tudják felmutatni az eredményt, a mire vállalkoztak: az államháztartás egyensúlyának helyreállítását, a mit pedig minden adóemelés nélkül helyeztek kilátásba.

Mutatja azt, hogy e 10 év alatt 650 millióval többet csikartak fel a nemzettől a korábbi kormányoknál, csináltak még egyszer ennyi államadósságot, elfecséreltek egy csomó államjóságot: s még is ott állanak, a hol az előbbi kormányok; lezárják az évi mérleget egy csomó deficittel.

Ha ez nem felültetés, ha ez nem rászédése a nemzetnek: akkor oly fogalomzavar uralkodik önök ítélő tehetségében, a mit minden egyébként, de józan felfogásnak nem lehet nevezni. A világ minden más alkotmányos országában csufosan kergetnék el az ily ígéretségű kormányt. Nálunk természetesen jubilálnak annak, a ki épen ellenkezőjét cselekszi annak, a mire ország és világ színe előtt ünnepélyesen vállalkozott s a mely célnak az elvfeletetés nagy áldozatát is kész volt meghozni.

Ez eljáráshoz egészen méltó a bizottság-jelentésének azon okoskodása, mely szerint még államadósságaink kamatnövekedését és a vasutak kamatbiztosítási többletét, vagy legalább azoknak egy részét, a hasznos beruházások közé sorozza, a melyek — mint mondja — nálunk hatalmas közgazdasági tényezőket teremtettek,

Ámde az ily hatalmas közgazdasági tényezőket — ha ugyan meg lennének is — nem kölcsönpénzből, nem adósságcsinálással szokás megteremteni, hisz a nemzet azért fizeti a roppant

adókat, hogy az által a kormány képesítve legyen ily egyesek s kisebb társadalmak által elő nem állítható hatalmas közgazdasági tényezők létrehozására. Az a kormány, a mely 330 milliós költségvetés mellett ily közgazdasági tényezőket csak drága kölcsönpénzen tud létesíteni, az nem arra való, hogy továbbra is az ügyek élén hagyassék, hanem arra, hogy cum pudore elcsapassék.

Továbbá a jelentés feldicsekedik azzal, hogy közgazdasági és culturalis kiadásaink négy minis-teriumban 1.831,000 forinttal emelkedtek a tavalyi-hoz képest s ebből aztán verseny- s teherviselési képességünk nagymérvű emelkedésére von következtetést.

Látszik, hogy a jelentés szerkesztője a bankok és biztosító társulatok ablakából nézi a dolgok folyását s a csalfa fény mellett nem látja a hosszú árnyat. Tessék egy kissé megfigyelni a vidéki ipar és kereskedelem pangását, a mely nem a verseny, hanem még a tengődés feltételeit is nélkülözi. Tessék egy kissé megfigyelni, hogy az adóvégrehajtók künnyörtelen hada miként exequalja el adóért — mit fizetni nem tud — illetékekért, mikkel nem tartozik, a szegény földművesnek és iparosnak utolsó butordarabját, utolsó falat kenyere-t, utolsó párnáját a haldokló beteg feje alól s miként dobják az utcára éhező családjával a fizetni képtelen honpolgárt: akkor nem fogna verseny- és teherviselési képességünk emelkedéséről itt mesélni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ohajtanám, hogy a t. képviselő ur hallaná a dobpergéssel összevegyülő siralmait az ily szerencsétleneknek, látná a vidéki városokban azokat az

árverezéseket, melyeknél egy népes család összes ingóságait elkotyavetyélik oly potomáron, hogy a végrehajtó költségei is ritkán fordulnak meg. Ohajtanám, hogy tekintsen a telekkönyvekbe a betáblázott roppant adóhátralékokra, melyek a tőkét támadták meg. Ohajtanám, hogy ne csak a jó ruházatú fizetett hadat lássa, hanem tekintse meg régi jó ruháinak foszlányaiba burkolt népünket mezitláb, rossz táplálék és nyomortól elsatnyulva: akkor nem prédikálna itt folyton képzelt jólétről, fejlődésről s nem bátorítaná fel a pénzügyminister urat az adóprés szorítására, a mire különben se szükség ötet oly nagyon nógatni.

No de legyünk igazságosak, a pénzügyi bizottság, a midőn 8 lapon át agyondicséri a kormányt s agyonmagasztalja a nagyszerű eredményeket, a végén mégis talál egy kifogásolni valót, azt, hogy az államadósságok nagyban való összehalmozásával párhuzamosan csinálja a másod-sorú kis adósságokat, vagyis építkezési czélokra kikölesönzi a culturalis és más nemzeti czélokra destinált alapokat, a folyósítandó házbérek fejében. Itt sem magát a tényt és az építkezéseknél észlelhető pazarlást rójja meg, hanem kívánja, hogy az ily kölcsönök kamatai a költségvetésben is feltüntetve legyenek s így a parlamenti ellenőrzés hatályossabbá tétessék. Hát ez is csak szentelt víz, mert azon alapok már el vannak költve, rideg falakba betemetve s egyszer csak arra ébredünk, hogy nem lesz min gyakorolni a parlament ellenőrzésének hatályosságát.

Én, t. ház, hajlandó lettem volna jelentése kapcsán a pénzügyi bizottságnak némi érdemül

feltudni azon először feltűnő törléseket, melyek a ministeri előirányzattal szemben jelentkeztek; de a t. előadó ur az általános vitát megnyitott beszédében ezen méltányossági hajlamaimat is tönkretette, mert e törlések érdemét a kormányra igyekezik áthárítani. Már pedig ez a kormányra nézve nem érdem, hanem vád, mely az előirányzat komoly-ságát teszi kétségessé.

Maga az előadó ur is elismeri, hogy kiadásaink emelkedését részben a közös ügyes kiadások fokozása is eredményezte; de szerinte mégis leginkább belszükségleteink emésztik fel s előszámlál egy csomó új intézményt s azok közt felemlíti az egészségügyi felügyelőségeket, cultur- és folyam-mérnökségeket s az újonnan berendezett hivatalok egy hosszú sorozatát. Ámde ezekre egyáltalában szüksége nem volt a nemzetnek, mindezeket a kormány csak azért létesíté, hogy minél több kortest teremtsen hatalma támogatására.

Hanem van a t. előadó ur hamis érvelésének egy pontja, a mely valóban szánalmas mosolyt kell, hogy vonjon ajkainkra és ez az, hogy hajókázásunk fejlesztését is a hasznos befektetések közt szerepelteti. De hát hol van nekünk hajókázásunk? Dunánkon, Tiszánkon idegen társulatok működnek, melyek nemcsak a hasznot rakják zsebre, de még annak is modját találják, hogy adójukkal az osztrák kincstárt gazdagítsák. A tengeren segélyezünk roppant összeggel egy oly hajókázási vállalatot, a mely egyenesen a magyar tengeri kereskedés elnyomására alakított, ez a trieszti Lloyd; és segélyezünk egy másik idegen társulatot az Adriát, a mely nem tagadom, hogy jó

igyekezettel van, de eszközei elégtelensége miatt alig tehet bérlett hajóival valamit a mi tengeri kereskedelmünkért. Ez nem mentség, hanem vád a kormányra nézve; mert azon milliók sokaságából, a mit ez idegen társulatokra pazarolt s a mi 18 év alatt kiadott 16 milló subventióban nyer kifejezést, könnyen megteremthette volna a magyar önálló hajókázást ugy a tengeren, mint folyóinkon.

Feldicsekedik a culturalis s különösen a népnevelési kiadások nagymérvű emelkedésével, a mi az egy milliót is túlhaladja. No hát t. előadó ur, jó lenne, ha nemzetünk e szégyenét nem fitogtatná, de hát mi az a millió? az a mi állami bevételeinknek egy negyed százalékát sem teszi ki, hisz ez még a koldusalamizsnánál is kevesebb. Egy negyed százalék akkor, a midőn más államok a népnevelésre az állam bevételeinek 10, 20, sőt 30 százalékát is fordítják. Valóban „dicifile est satiram non scribere“.

Különben, a ki deficit és államadósságokat vagyoncserévé tudja átvarázsolni, én megvallom, hogy bűvészeti tulajdonai előtt kénytelen vagyok ugyan meghajolni, de pénzügyeink irányítását és bírálatát nem örömet látom az ő kezei közé helyezve.

A pénzügyminister ur megkésett exposéja alig foglal magában olyat, a mit a bizottság előadója általános jelentésében és beszédében ne érintett volna, a többkiadás indokolásánál új tételként látom a nyugdíj-törvényből eredő mintegy 300,000 forintnyi többletet.

Ámde mi e törvény vitájánál előre megmondottuk, hogy az kiadásainkat emelni fogja, az

majd rohamosan még csak akkor fog igazán emelkedni, a midőn a rokkant, lejárt, vagy képtelen ministerek és államtitkárok is sorakozni fognak a nemzet kitarított ingyenélői közé. (*Derűlttség a szélső baloldalon.*)

Nem tagadhatom meg a minister urtól azon őszinteséget, hogy hajlandónak látszik egy percze elismerni, hogy a deficit 31 millió 900 ezer forintot, tehát kerekszámban 32 milliót tesz ki ez évben; de aztán ő is beleesik az előadó ur hibájába, hogy a beruházások összegét leütve, igyekezik a valódi deficitet kevesebbnek feltüntetni, mint a mennyi az a valóságban.

Hisz a befektetések szintén folyó kiadások, hisz ha van valami, a mi szomorú helyzetünket rémes fényvel világítja meg, az az, hogy 320 millió bevételből csak 20 milliót fordítanak beruházásokra, vagyis az állami bevételek alig 6%-át. Ennél ugyan nagyobb szegénységi bizonyítványt kiállítani nem lehetne.

A pénzügyminister ur a nagyobb hatás kedvéért kiszámítja, hogy öt éven át beruházásokra kiadott 116 milliót, azt azonban elhallgatja, hogy az adók és illetékek évente 35 millióval szaporodtak, a mi öt év alatt 175 milliót tesz ki, hogy a bélyeg- és dohányjövedék többlete ez öt év alatt 25 milliót tesz ki, hogy ez öt év alatt eladtak 50 millió forint értékű államjóságot s csináltak vagy 600 millió forint államadósságot s így a 116 millió beruházással szemben áll 850 millió több bevétel, a mi egészen más színben tünteti fel a helyzetet.

Ugy a pénzügyminister, mint az előadó ur

az éremnek csak az egyik felét mutatják; de mi látjuk a másik sötét lapját is. A szemkápráztató görögtűz, melyet itt fellobbantani szeretnek, nem tudja elfedni gyászos uralmuknak hosszúra nyuló sötét árnyát. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

A mi már most az államháztartási mérleg hiányának fedezetét illeti, sem a kormány, sem a pénzügyi bizottság nem tud más panaceát találni a papíráradék kölesön kibocsátásánál, újabb adósságcsinálásnál. Sőt jövőre sem kecsegtet mással, mint a consolidált hitel fokozásával és a kamatláb javításával.

Azonban papíráradék kibocsátása egy értelmű újabb államadósságok és kölesönök felhalmozásával, ez által pénzügyeinket nem rendezni, hanem még inkább össze fogják bonyolítani. A mi a kamatláb javítását illeti, ez lehetne oly mentőszerszám, a melylyel államháztartásunk mérlegét bizonyos irányban javíthatnók s deficitünket elenyészethetnők. Ezt el lehetne érni a szelvényadó bebozatala által. (*Ugy van! Ugy van!*) Mert valóban botrányos, hogy a midőn nálunk föld, ház s minden egyéb túlságosan van adóval terhelve, az a roppant tőke, mely az államnál van elhelyezve, nem csak teljesen adómentes, hanem annak egy részével vétkes üzérkedés folytattatik a magyar állam rovására. Értem a quota szerint fizetett osztrák államadósságok kamatait, a mit mi egész teljességében szolgáltatunk ki az osztrák államkincstárnak, ez pedig a szelvényadó által a maga előnyére devalválja.

Én már egy más alkalommal érintettem ezen abnormis állapotot s fölhívtam a pénzügyminister

urat oly törvényhozási intézkedés kezdeményezésére, hogy a szelvényadót a mi kincstárunk javára értékesítse és biztosítsa; mert elég boldogtalanság volt, hogy a leginkább a mi lenyügözésünkre csinált osztrák államadósságok egy részét átvállalták; de hogy e nagylelkűsködést az osztrékok által még külön megadóztatni is engedjük, az a gyámoltalanság netovábbját képezi. (*Helyeslés.*)

De nem csak a quota szerinti kamatok, hanem összes államadósságaink kamatlábának a szelvényadó általi leszállítása indicalva van. Ez által hazánk fiainak kárt nem igen okoznánk, mert fájdalom, hitelezőink többnyire külföldiek s ha ők a magyar államtól hasznot élveznek, illő, hogy az állam terheihez is némi részben hozzájáruljanak. Önök nagy előszeretettel követik az osztrák példákat; de itt, a hol haszonnal járna nem akarják utánozni.

Még csak pár szót kívánok felhozni, önök annyiszor és most is hangoztatott paritásának jellemzésére. (*Halljuk! Halljuk!*)

Önök Magyarországot Ausztriával egyenjogú államként szeretik feltüntetni, mi ellenben gyarmati alárendeltségben hisszük állani. Elismerem, hogy csalódtunk, mivel ma már még gyarmati helyzetnek sem mondható a mi szomorú alárendeltségünk, mert például Canada, India avagy Australia, habár gyarmatai is Angliának, azért e tartományok saját hadsereggel, önálló pénzügygyel, külön vámterülettel s külön bankkokal bírnak, a minővel mi nem rendelkezünk.

Minket a Tisza-kormány által kibővített közös ügyek a rabszolga-államok színvonalára sú-

lyezettettek; a mi fiainkat ép úgy elvonszolják idegen hadseregekbe, mint a pénzen eladott rabszolgákat Afrika némely tájairól. Elhurczolt fiainknak helyzete sem sokkal jobb az eladott rabszolgákéknál, mert a bánásmód, a melyben idegen tisztjeik részeltetik, nem sokkal szelidebb a hajdani ültetvényesek bánásmódjánál. Rabszolgaságuk tartama sem rövidebb, mert míg például Törökországban a rabszolgák minden 7-ik évben felszabadulnak, a mi fiaink 12 évig vannak a militarismus békóiba szoríva.

Én se a nemzet vérét, se a nemzet pénzét idegen érdekekért kiszolgáltatni nem akarván s e nemzettripó kormány gyászos uralmát támogatni nem óhajtván: a költségvetést általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául, hanem járulok a Helfy Ignác képviselőtársam által benyújtott határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A rendelkezési alap ellen.

(1886. január 23-án.)

T. képviselőház! Az általános vita alkalmával, azt hiszem, eléggé indokoltuk a költségvetéssel szemben elfoglalt tagadólagos álláspontunkat, a kormányval szemben táplált bizalmatlansági szavazatunkat. Igen természetesnek s az előzmények logikai következményének tekintendi a t. ház, ha mi az ugynevezett rendelkezési alapot, mindenek felett perhorrescaljuk s annak megszavazását határozottan megtagadjuk.

Én meg vallom t. ház, hogy a rendelkezési alaptól egyáltalában nemcsak idegenkedem, hanem egyenesen irtózom, mint az önkényuralom egyik nemzetellenes örökségétől, annak lehet értelme egy rendőr államban; de az alkotmányosság fogalma azt egyenesen kizárja; mert alkotmányos országban oly kiadást, melyről senki sem tartozik számolni, a költségvetésbe bevenni nem lehet, nem szabad.

Alkotmányos országban minden kiadást indokolni és igazolni kell, én, t. ház, már magában azt, hogy a 200,000 frtot kitevő rendelkezési alap egy szó indokolás nélkül mintegy lopva szándékoltatik átcsempesztetni: önmagában is elég oknak tartom arra, hogy azt határozottan visszautasítsuk. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Manapság hazánkban, sőt itt e házban senki sem tudhatja, hogy a kormány a rendelkezési alapot mire fordítja, hallottunk régebben oly magya-

rázatot, hogy a magyar állam eszme szilárdításáért van arra a kormánynak szüksége. Ámde akkor a midőn azt, vagy annak egyrészét az országgyűlési képviselő választásoknál végbe vitt undok lélekvásárlásokra s ezáltal hatalmuk biztosítására használják fel: *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* akkor a magyar állameszme ellen történik mérnylet, mert önök uralma egyenes megtagadása a magyar állameszmének, mert önök fő-fő törekvése abban összpontosul, hogy az államiség fő-fő atributeimai feladassanak, elkoboztassanak. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Önök minden módon elmozdítandó főakadályait képezik a haza állami függetlenségének, a mi nélkül szabad állami lét és fejlődés nem képzelhető. Isten rossz kedvében verte meg önökkel nemzetünket, *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon. Zajos derűtség balfelől)* arra kell törekednünk, hogy e csapás minél előbb elhárítva, nem pedig fentartva legyen.

Minden jel arra mutat t. ház, hogy e rendelkezési alaphól, a lélekvásárlás mellett jut a kormánypárti bérencz sajtó subventionálására is. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Egyik kormánypárti képviselő, ki a mellett még pap is, tehát az egyenlőség és szeretet vallásának szolgája, egy önfeledett perczében csöcseléknek merte nevezni az ellenzéki, utólagos ki-magyarázása szerint, a velünk érző nem választókat. Azonban az, hogy az ellenzéki hirlapok hazánkban nagyon számosak s azok saját becsületükből nagy olvasóközönség által támogatva, fen tudják magukat tartani, épen az ellenkezőt bizonyítják azon képviselő ur állításának; míg ellenben semmi

annyira nem tanusítja e kormány és pártjának lejártságát, mint az, hogy kormánypárti lap széles ez országban alig létezik olyan, a mely a rendelkezési alap gyámolítására rá ne szorulna. Itt magában a fővárosban is a kormánypárti lapok elenyésző csekély létszámban vannak az ellenzéki lapokhoz viszonyítva s azok is köztudomásúlag, nem dicsekedhetnek az előfizetőknek valami nagy létszámával.

A vidéki, szintén csekély létszámú, kormánypárti lapokat egyenesen a subventio tartja fenn; *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon)* pedig higgye el a t. miniszerelnök ur, hogy azok nem érdemlik meg a reájuk pazarolt pénzt, mert azok legnagyobb része annyira selejtes s oly bárdolatlan durva módon van szerkesztve, hogy még tisztességes kormánypárti ember is vonakodik kezébe venni. Így tehát az azoknak nyújtott subventio egyenesen ki van dobva, sőt a mi ennél is rosszabb, az erkölestelenség terjesztésére szolgál, többnyire oly irodalmi renegatok jutalmazására szolgálván, kik a régi zászlótól elpártolva adják bérbe tollukat. Már pedig a renegatok és elvtagadók sorozatában a szellemi renegatok és elv-szegreakasztók szoktak a legutálatosabbak lenni. *(Derültség.)*

A lélekvásárlások mindenféle nemeit elítélvén, a leginkább erre fordított rendelkezési alapot nem szavazzuk meg.

T. ház! A rendelkezési alap szükségességét még azzal is hallottam indokolni, hogy a kormánynak rendelkeznie kell oly alappal, a miből a hazának kiváló szolgálatokat tett egyéneket jutalmazhassa.

Én, t. ház, fájdalommal tapasztalom, hogy a fusio óta a haza fogalma összezavartatik a hatalom fogalmával, a kormány azonosítja magát az állammal s kiváló figyelmet, méltánylatot és elismerést nem azok iránt tanusít s jutalomban nem azokat részesíteti, kik a haza, hanem inkább azokat, kik a párturalom érdekében tesznek szolgálatokat.

Azonban a kormányelnök ur hatalma támogatóinak jutalmazása végett nem szorul a rendelkezési alapra, teremtett 10 évi jubilaris uralma alatt annyi mindenféle hivatait, hogy vidéki főfőkorteseit váltig mind elhelyezte. Valamint módját találja annak is, hogy itteni híveinek odaadó ragaszkodását is, mindenféle mellékjavadalmazások és jól jövedelmező sine curákkal megjutalmazza.

Igen érdekes és tanulságos statistikai kimutató lenne, ha valaki rubrikába szedve kimutatná, hogy hány kormánypárti képviselő részesül mellékjavadalmazásban, mint kormány-, vizi-, bor-, phylloxera- s isten tudja miféle biztos? (*Halljuk! Halljuk! a baloldalon.*) Hány híz jelenléti díjat mint vasuti igazgató tanácsos, mint állami gépgyárak, nyomdák s más üzemek felügyelő bizottságának tagja? Hány bérel állami és alapítványi javakat potom áron? Továbbá hány van bankok, pénzüzetek, földhitelintézetek, biztosító- és hajókázási társulatoknál alkalmazva?

Én megkísérlettem egy ily összeállítást; (*Halljuk! Halljuk! a baloldalon*) de oly nagynak találtam az ily módon javadalmazottak számát, miszerint azok csekély számát lehet vala könnyen összeállítanom, kik nincsenek javadalmazásban és oly nagynak találtam némelyeknél az ily mellék-

hivatalok összehalmozódását, hogy azt egy beszéd szűk keretébe befoglalni lehetetlen; de különben sem lehet a függetlenség e csapdáit mind felfedezni, (*Derűltség a baloldalon*) mert némelyik társunk számos mellék hivatalairól csak akkor értesülünk, a midőn egy nagyobb hivatalra kineveztetvén, addigi aprólékos mellék hivatalairól leköszön. (*Derűltség a baloldalon.*) Tájékozással felemlítem, hogy az ily mellék hivattal ellátott képviselők száma 168-at tesz ki, ha kétségbe vonatnék, kész vagyok részletesen is kimutatni.

Találtam olyat is, a ki mint ellenzéki író nagyon szerény honorariumért öntötte a vezércikkek ezreit az átkos közös ügyek ellen s most a honatyaság mellett van neki 9 mellék hivatala, azok közt olyan is, a melylyel 6000 frt évi fizetés s az egész continensre szóló ingyen-vasutjegy jár. (*Derűltség a szélső baloldalon. Hegedüs Sándor!*)

Azt mondhatják, hogy megérdemli, hogy reá szolgált. Én meg azt mondom, hogy 9 nyeret bajos jól megülni egy legénynek (*Élénk derűltség*) és azt mondom, hogy e nagy jövedelmeket hajtó hivatalokat és mellékjavalmazásokat mind a kormány protectiója révén nyerte, mert ha megmaradt volna ellenzéki vezércikkirónak, bizonynyal még álmában sem látta volna meg azokat; és nyerik e protectio révén a többiek is.

Mindezeket pedig itt átmenetileg csak azért említem fel, hogy a t. házat meggyőzzem arról, hogy a kormányelnök ur rendelkezési alap nélkül is meg tudja híveit jutalmazni s így még e szempontból is felesleges a rendelkezési alap. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A pénzügyi bizottság t. előadója az általános vitát berekesztő zárbeszédében interpellalta az ellenzéket, hogy hát mutassa ki, hol lehetne takarékoskodni? (*Halljuk!*)

Hát t. ház! Könnyű lenne kimutatni, hogy a magyar hadsereg felállítása s haderőnknek honvédelmszervezési rendszer alapján való szervezése által, továbbá a céltalan hadi tengerészet eltörlése által minden hátrány, sőt az állam véderejének fejlesztésével kapcsolatosan meg lehetne vagy 30 millió frtot gazdálkodni; de hát ezeket önök mint közös ügyes szentségeket érinteni nem engedik. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

No hát itt van a 200,000 frtot kitevő rendelkezési alap, a mit egészben meg lehet minden inconvenientia nélkül gazdálkodni. Mi tehát a t. előadó ur interpellatiójára azzal felelünk, hogy ezen megtakarítható összeget nem szavazzuk meg, azon reményben, hogy azt az előadó ur és a túloldal is helyeslő tudomásul fogják venni. (*Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.*)

A székelyföldi határsértésekről.

(1886. évi január 20-án.)

T. ház! Én, bár egyetérték előttem felszólalt t. Thaly Kálmán képviselőtársammal mind a három tárgyra nézve, a melyet előadott; de ez alkalommal csakis az egyikre: a határsértésekre kívánok néhány észrevételt tenni. (*Halljuk! a szélső balon.*)

Furcsa és szánalmas állapotban van a mi állami hatalmunk, a melyet önök minden alkalommal, a midőn ezen állami hatalom kifejtésére pénz szükségeltetik, előtérbe szoktak hozni, de a midőn ezen állami hatalomnak erejét éreztetni és annak méltóságát megóvni kellene, akkor az nagyon csekélylyé zsugorodik össze.

Sajátságos állapotban vagyunk mi, t. ház, a mi legközvetlenebb szomszédunkkal keletről, Romániával, kötünk egy kereskedelmi szerződést, a melynek minden pontját mi lelkiismeretesen megtartjuk, de a melynek az őt illető pontjai megtartatlanok és a mely mellett oly chicaneriákat követ el Románia, hogy az ott biztosított szabad kereskedelmi forgalom lehetlenné van téve és mi a szerződészegés ellen nem szólalunk fel, mert hát mi nagy állam vagyunk és nem illik, hogy egy gyenge állammal éreztessük a mi erőnket.

Nincs olyan év, hogy Romániából fegyveres beütés ne történjék a székelyek földjének több pontjaira és ottan tekintélyes területek el ne foglaltatnának. Újabb időben, a mint t. barátom fel- említette, megtörtént az, hogy már nem csak a

területet foglalták el, hanem a nyájakat is elhajtották, a szénát elvitték és az ott levő embereket is bántalmazták és elhurczolták.

És a helyett t. ház, hogy mi az ilyen fegyveres beütéseket érélyesen visszautasítanók, a diplomatia terére lépünk, kiküldünk egy határ-szabályozó bizottságot, mely birtokon kívül folytatja éveken keresztül a tárgyalásokat és a vég-eredmény a legtöbb esetben az, hogy az elfoglalt területek odavesznek, vagy ha vissza is kapjuk, visszakapunk kopár sziklákat, mert azt a fát, mely az illető területnek értékét képezte, letarolják, elpusztítják. Ily módon több ezer holdra menő birtokunk veszett oda és igen nagy értékű erdőterület lett letarolva, mert mint nagy államnak nem illik a gyenge fegyveres invasióját visszautasítani.

Ez valóságos önelhagyottság. Miért van, mint t. barátom emlité, az a nagy hadsereg, miért vannak csendőrjeink, finánczaink, ha nem tudnak az ily beütéseknek gátot vetni? Ha az állam nem képes, vagy nem akarja Magyarország területi integritását megoltalmazni, ám mondják meg, mi megfoglaljuk magunk oltalmazni (*Derültség a jobboldalon. Helyeslés a szélső baloldalon*) és ugy el fogjuk kergetni azokat a foglalókat, hogy a Dunáig meg sem állanak.

Már meg is tették a derék kézdivásárhelyiek, kik egy ily beütő fegyveres vitéz csapatnak bocsoros vitézeit ugyancsak elkergették.

Ha tehát a kormány nem bir megoltalmazni, bizza reánk, majd meg fogjuk mi magunkat oltalmazni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A dohánygyedáruság ellen.

(1886. évi január hó 22-én.)

T. ház! Hazánk törvényhozásának újabbkori vajadásában két ellentétes irányzatot ismerhetünk fel. Itt nemes küzdelmet a valódi alkotmányos szabadság honosítására, az ezt biztosító intézmények és az 1848-iki nagyszerű vívmányok megvédésére. Szóval törekvést a haza szabaddá, függetlenné tételére, a nemzet boldogítására.

Amott vétkes törekvést a nemzet elnyomására, a szabadság biztosítékainak megsemmisítésére; vétkes törekvést arra, hogy az idegen önkényuralom minden intézményei, a nemzet elnyomására és kiszivattyúzására irányult minden tervezete és alkotásai továbbra is fentartassanak, sőt fejlesztessenek. Vétkes törekvést arra, hogy azt, a mit a zsarnok parancsszava akkor létesített, az most törvényesíttessék.

Avagy nincsenek e fentartva Bach és Schmerling minden adónemei — melyeket akkor elviselhetleneknek tartottunk — nem tetézték-e azokat mindenféle pótlékokkal és újabb adónemekkel, nem adóztatták-e meg azóta az italműveket, élelmiczikkeket, világítószereinket. Nem adóztatták-e meg a testi félszegséget a hadmentességi adóval, a vadak elleni védekezést a vadászati és fegyveradóval; a gondolatot a nagy hirlapi cautionnal, (*Derültség*) az imádságot az egyházi javak megadóztatásával, (*Derültség és tetszés a szélső baloldalon*) a halált az illetékek és hagyatéki költ-

ségekkel? Nem tarták-e meg az önkényuralom gendarmezeit, pénzüreit, stemplijét és mindennemű monopoliumait, azok legutálatosbikát, a dohányegyedárúságot, mely a föld kihasználásának, belterjesebb gazdaságat folytatásának s földművelő osztályunk boldogulhatásának elsőrendű akadályát képezi. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) 17 éve, hogy mi innen e padokról küzdünk Bach e rút találmánya ellen, mely nemesak földművelésünket, hanem kiviteli kereskedésünket is megbénítja s fő-fő táplálékától megfosztja.

Én az egymást követett több rendbeli pénzüminister urak részéről soha sem hallottam más ellenvetést, minthogy a kincstár nem nélkülözheti a dohányegyedárúságból befolyó tekintélyes jövedelmet. Ámde a befolyó tiszta jövedelem nem oly nagy, mert a pénzüchad, a nagy kezelési költségek és a kölcsönpénzből adott előlegek kamatai tetemes részét, körülbelül a nyersbevétel kétharmadát felemésztik, mi tehát módokat ajánlottunk, melyek segítségével a szabad dohánytermelés és kezelés mellett is a tiszta jövedelem biztosíthatnák a kincstár számára. E módok nem is a mi találmányaink, hanem a miniszterelnök uré, ki balközépi vezér korában azt nagyon beható tanulmányozás és megvitatás után, minden költségvetés alkalmával előterjesztette egyik kedvencz embere által, a ki akkor azt a párt pénzügyi kapacitásának tarttatott s a ki akkor azt a párt határozata folytán mindig nagyon ékes beszédekkel támogatta. (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Nem lenne talán bajos dolog a miniszterelnök ur akkori beszédei közt olyat találni, a melyben

nagyon erős kifejezésekkel támadta meg és ítélte el az osztrák gazdálkodás vagy jobban mondva garázdálkodás e nemzetellenes kinövését, aligha csalódom, hogy egy ily vita alkalmával is használta a Csanády Sándor képviselőtársamnál most rosszalt „átkos közösügyes kormány“ kifejezést. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De miután a minisiterelnök ur kimondotta, hogy ő arra mitsem ad, ha korábbi beszédeit ráolvassák, mert hát az ő erkölcstana szerint az a bölcs ember és jó hazafi, a ki nézeteit, elveit változtatva, az adott viszonyokhoz alkalmazza, hát én nem is fárasztom a t. ház türelmét a minisiterelnök ur e téren való azon Pál fordulásának (*Derültség a szélső baloldalon*) illustralásával, mely szerint ő is egykoron velem együtt mily káros és veszélyesnek tartotta a most keblén melengetett dohány-monopoliumot; nem követem őtet az elvfeadás sikamlós terén, hanem most is az egykori ellenzéki vezér Tisza Kálmán bölcs tanácsait követvén: a dohány-monopoliumot eltörlendőnek tartom és az előirányzatot el nem fogadom. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A sóár leszállítása és marhasó kiszolgáltatása érdekében.

(1886. évi január hó 23-án.)

T. ház! Költségvetéseink tárgyalásánál rendszeren fel szoktam szólalni sóaknáink s egyáltalán sóüzemünk oktalan kezelése ellen, mindeddig eredménytelenül; de az nem rettent engem vissza attól, hogy a mit jónak, üdvösnek, az államra nézve előnyösnek tartok, ismét előtérbe hozzam; azt a mit rossznak, kiküszöbölendőnek az államra nézve károsnak tartok, ostromozzam: mert ismerem az erkölcsi élet azon törvényét, hogy a jó csak kitartó küzdelem, folytonos ápolás mellett érhető el, ugyszintén a rossz is csak folytonos gyomlálás s így is csak nagy erőfeszítéssel irtható ki.

Ennek tudata és érzete indít arra, hogy ez alkalmat is felhasználjam, hogy sóaknáink kezelésénél egy czélszerűbb módszer honosításának szükségét hangoztassam, hogy a sóár leszállításának elkerülhetlenségét erélyesen szorgalmazzam, nemcsak azért, hogy e haza szülöttjeire nézve e fontos életszükségleti cikk beszerzését megkönnyítsük s ez által közegészségügyünknek és marha tenyésztésünknek kedvező lendületet adjunk: hanem főleg azért, hogy az olcsóbb ár által az állam jövedelmeit — mire oly nagy szükségünk van — az adózók újabb megterhelhetése, sőt ellenben könnyítése mellett is, nagy mérvben fokozhassuk.

Két oly nagy czél, a mi megérdemli, hogy azzal a pénzügyminister ur egy kissé komolyabban

foglalkozzék s nemzetgazdászatiilag annyira fontos figyelmeztetéseimet ne mellőzze — miként eddig — hallgatagon, hanem azt behatóbb tanulmány tárgyává tegye. Mert elvégre is egy pénzügyminis-ternek nem az a hivatása, hogy pusztán kezelő számtiszt legyen, ki az adókat és az ország más jövedelmeit felhajtja és azt elköltse, illetőleg ki-liferálja Bécsbe és a hitelezőknek: hanem első és nemesebb hivatása az, hogy pénzügyi politikát teremtsen — a mi nálunk nem létezik — hogy az ország természetes jövedelmi forrásait felkutassa, ha azok eldugultak volna, felnyissa s az állam kormányát felmentse azon odiosus szereptől, hogy a honpolgárokat túlhajtott adóterhek s jogtalan illetékek felcsikarása által vérig zaklassa, a mint az nálunk ez újabb korszakban szokássá vált.

Ki merné tagadni, hogy a valódi önsanyar-gatás és az élheteretlenségnek netovábbja az, mi-szerint akkor, a midőn a természet ingyenkegyelme hazánkat oly dusan áldotta meg sóval, mint a világ egyetlen országát sem; akkor a midőn roppant só-törmzsek, sőt néhol egész sóhegyek állanak rendelkezésünkre: a sófogyasztás még is hazánkban a legcsekélyebb, el annyira, hogy egyénenként átlag-osan fele részét sem használják fel azon sómennyi-ségnek, mint más só szegény, avagy mesterkéltlen előállított sót fogyasztó országokban. Így például mig Angliában évenként egy lélekre átlagosan 40—50 font, nálunk alig esik 15 font; mig ott egy állatra átlagosan 30—35, nálunk csak 3 font esik. Ki merné tagadni, hogy ez egészségügyi viszonyainkra s a hazánkban oly nagy fontosságú állattenyésztésre végtelen káros befolyást gyakorol.

Még abnormisabb állapot az, hogy roppant sókincstüktől elzárjuk a külföldet, illetőleg kiviteli sókereskedésünknek utain ön magunk emelünk áthatlan akadályokat, meggondolatlanul lökjük el magunktól, azon roppant jövedelmet, a mi önként kínálkozik, a mi sógazdagságunk és geografiai fekvésünknel fogva csaknem kizárólag egyedárúságunkat képezhetné és a mi szerencsétlen államközi viszonyunkból eredő túlterheletésünkön oly nagyot könnyíthetne. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Avagy nem megszegyenítő-e, hogy a kis Romániának egyetlen rossz minőségű földes sóaknájából ötszörte annyi jövedelme van mint nekünk kiváló minőségű tiszta sót szolgáltató 8 sóaknánkból, a melyeknek számát 15-re is szaporíthatnók. Igen mert, ő tud az európai sóárakhoz alkalmazkodni s a keleti piacot orrunk előtt elfoglalni. Avagy nem égrekiáltó bűn-e az, hogy roppant sóhegyeink mellett katonáinknak sótalan kenyeret nyújtunk s e haza fiait arra kényszerítjük, hogy évenként 40 font só helyett csak 15 fontot fogyasztszanak s ez által mindenféle betegségek csiráit magukba oltsák, a midőn marhatenyésztésünket a só csaknem teljes elvonása által megbénítjuk, a midőn a talajjavítás és a sófogyasztással egybekötött iparvállalatok éltető elemét megvonjuk.

Én tudom, hogy önök közösügyes nyakatekert logicaja mereven szokta a mult tanulságait visszautasítani, talán azért, mert az összehasonlítás nagy multunkkal és szabadelétük szebb emlékeivel: a szégyenpirt vonja minden igaz honfi

arczára. Igen, mert a multban feltaláljuk a hazafi erények és honszerelem által táplált nagyságot: míg a jelenben találjuk a meghunyászkodást és corruptio felburjánozását. Ott találjuk a haza üdvén való munkálkodás, a hazáért való önfeláldozás dicső tulajdonait: míg a jelenben találjuk az önzés és önhaszonlesés undorító zsibvásárát. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ez a közösügyes rendszer ferde erkölctanának okszerű folyománya, a politikai hittagadásnak logikai következménye; a mi ez idő szerint lehet irányadó a politika, a kormányzás terén; de nem lehet mérvadó a kereskedelem és közigazgatás terén. A multnak ez irányban kínálkozó tanulságaira talán csak lehet hivatkoznunk, talán önök is meríthetnének okulást azokból?

A mult példái pedig e téren nagyon is felbátorítók. (*Halljuk!*) Így például Erdély a nemzeti fejedelemség korszakában nagy kiviteli kereskedést folytatott a sóval; épen most tettem ez irányban tanulmányokat, a melyekből nem lesz felesleges néhány meggyőző tanuságot a t. ház, tudomására hozni. (*Halljuk!*)

Tudjuk azt, hogy akkor a belfogyasztás jövedelme nagyon korlátolt volt, miután a nemesség és a székelység ingyen-sót élvezett, a midőn a fejedelmek nagylelkűsége egyes városoknak, erkölcsi testületeknek, iskoláknak, hitközségeknek, papságnak, sőt egyes érdemesült hazafiaknak is nagymennyiségű ingyen-sót és azzal való szabad kereskedést engedélyezett. Az ily módon adományozott só jóval meghaladta a százezer mázsát; tehát tökéletesen elégséges volt a bel-

fogyasztás fedezésére, a mennyiben Erdély akkori népességének több mint fele részét kitevő nemesség és székelység ingyen-sót élvezett, egyes városok 5—600 mázsa sóadományban részesültek s a szegényebb néposztály egy tekintélyes része is a számtalan sókút ingyen-használatát élvezte.

Elmondhatjuk tehát, hogy ami sóeladás történt akkor Erdélyben, az mind külföldre vitetett, a sótermelés pedig Erdélyben akkor igen nagymérvű volt, miután Erdély mind a 6 aknája folytonos művelés alatt állott.

Nincsenek adataim mindenikre nézve; de igenis rendelkezem adatokkal a tordai sóaknára vonatkozólag, a mely akna daczára annak, hogy Torda város számára 6,000 mázsát, a fehérvári, kolozsvári, marosvásárhelyi iskolák, ecclesiák, papok számára és az aranyosszéki székelységnek, nemességnek több mint 50,000 mázsa ingyen-sót szolgáltatott ki, mégis az akkor nagyban hajókázott Aranyos és Maroson Boeskey és Bethlen Gábor korszakában évente 600,000 mázsa só szállított Szegedre, a hol azt törökországi kereskedők vették át és hordották szét a világ minden tájaira. A más 5 sóakna is ily arányban táplálta a kiviteli kereskedést.

Ha akkor eljöttek a külföldiek, most, a midőn tökéletesített vízi közlekedés áll rendelkezésünkre, még tömegesebben jelennének meg. Ha mi például az európai átlagos árfolyamhoz alkalmazkodnánk; de kétszeres, háromszoros árban bizonynyal senki sem veszi meg azt. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hogy az olcsóbb sóár mellett nemcsak ki-

viteli kereskedésünk, hanem belfogyasztásunk is nagy lendületet nyerne, az magából a dolog természetéből következik, mert hát akkor senki sem vonná meg önmagától és állataitól az életfentartás e nélkülözhetetlen kellékét. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* A pénzügyminister ur scrupulusait e téren is a gyakorlati életből merített példával nyugtathatom meg, *(Halljuk!)* s nem is kell ily példáért a távol multba visszakalandoznom, mert találok felbátorító példát 1849-ből, a midőn Kossuth kormányzó rendeletére a parajdi sóaknából 2 forintért szolgáltatták ki a székelység számára a sót. És mi lett a következménye? Az, hogy daczára a háborús időknek s daczára, hogy a járművek s emberek egy nagy része a táborokban volt s daczára a parajdi sóaknához vezető utak járhatlan rosszságának: mégis a parajdi sóaknán a sófogyasztás megtizszezereződött, vagyis a korábbi 25,000 mázsa évi eladás helyett háromnegyed év alatt 160,000 mázsára emelkedett.

E két példából, azt hiszem, hogy a pénzügyminister ur üdvös okulást meríthetne és tájékozást az alkalmazandó reformokra nézve, hanem megvallom, hogy — az eddigi tapasztalatok folytán — én e kormánytól semminemű üdvös kezdeményezést nem várok, mert ez a kormány mindennemű üdvös reformra képtelennek bizonyult. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Ez csak az osztrák járszalagon engedi magát vonszoltatni, ez képtelen saját lábán egyetlen lépést is tenni. Ez idegen gondnokság alatt nyög s semmi egyébire nem alkalmas, mint az ország jövedelmeinek kiliferálására s oly törvények alkotására, melyek a centralisatiót:

az alkotmányos szabadság e megrontóját honosítani hivatvák. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Bár nem remélek és nem várok e kormánytól semmi jót, mégis éberségben kívánom tartani e végtelen nagy horderejű nemzetgazdasági kérdést, a mely első sorban lenne arra hivatva, hogy az államnak a deficitek kátyuiba már-már megrekedő szekerét kiemelje. Előadtam azért, hogy e fontos reformot evidentiába tartsam.

Még röviden reflectalni kívánok a marhasó kérdésére.

Tudom ugyan, hogy e kormány az emberéletre, annak egészségügyére nem fordít figyelmet, hisz már ki lett itt mondva, hogy előtte a honpolgár csak adó-objectum, azon az adót fel lehet exqualtatni akkor is, ha sótalan kenyeret, vagy épen fakéregből készült kenyeret eszik. Azonban az adó megfizetésének földművelő országunkban egyik főfeltétele a marhatenyésztés, ez pedig pang, és mindenféle marhavész által veszélyeztetik, a mit leginkább a só hiánya idéz elő, mert méltóztassék szakértőktől megtudakolni, hogy mily károsak lehetnek következményei annak, hogy nálunk átlagosan egy marhára csak 3 font só jut, akkor mikor legalább tizszer ennyi szükségeltetnék egy egészséges és ép marhaállomány fentartására.

Ha tehát az emberektől megvonják is az élet és egészség fentartására szükséges sómennyiséget, ha már azzal nem gondolnak is, hogy az emberanyag e miatt satnyul és hanyatlik; legalább gondoljanak arra, hogy a marhatenyésztés akadályait elhárítsák. Ez már belevág az önök calculusába is, mert az adófizetők legnagyobb járulékát kitevő

földmivelő osztályunk csakis marhájából tud némi pénzhez jutni, hogy adóját megfizethesse.

Tehát az olcsó marhasó kiszolgáltatása az önök politikájával és existenciájával is szorosan összefügg.

E kérdés már gazdasági szakközlönyökben szellőztetve, általam s mások által is ismételten fel lett hozva itt a házban is, a pénzügyminister ur mindig azon kifogással élt, hogy mindeddig nem sikerült oly marhasó előállítására, a mi az emberi élvezetre alkalmatlan legyen. Ámde ez csak kibeszélés, mert nekem biztos adataim vannak arról, hogy egyik jeles vegyészünk kitalálta módját oly marhasó nagyon olcsón való előállításának, a mi azt az emberi használatra teljesen alkalmatlanná teszi, be is mutatta találmányát a pénzügyminis-
teriumban, de onnan azon jellemző okoskodással utasított el, hogy ilyen oknélküli dologgal ne törje magát.

Ez is mutatja, hogy pénzügyminister ur kibeszéde csak ürügy az osztrák gondnokság szegényének leleplezésére, hogy olcsó marhasót nem azért nem akar kiszolgáltatni, mert ilyet előállítani nem tudnának; hanem azért, mert az osztrák zopf azt nem engedi; de hát legyen bátorsága ezt kimondani s ne szórjon port a képviselők és a nemzet szemébe. Vagy ha nem így van, akkor czáfoljon meg tényekkel. Én határozottan állítom, hogy ki van találva oly marhasó olcsón való előállítására, a mely minden emberi használatra lehetlenné válik. Méltóztassék az ily találmány emberét nem elszidatni, hanem felhívni és felbátorítani találmánya bemutatására: s akkor e fontos nemzet-

gazdászati kérdés könnyűszerűleg meg lesz oldva. Hallottam azt, hogy a minister ur a pénzügyi bizottságban azzal mentegődött, hogy francia vegyészek is foglalkoztak, de sikertelenül e kérdéssel. Franciaországban oly olesó a só, hogy ott nincsen szükség a marhasó mesterként előállítására s különben is, a midőn itt ki van már találva annak előállítása, nem szükség Franciaországhoz folyamodnunk.

A minister urnak csak akarnia kell és az olesó marhasó kiszolgáltatásának semmi sem áll útján és ezt el is várja a nemzet a minister urtól, Indítványt nem adok be, mert annak csak leszavaztatás lenne az eredménye; de felhivom a minister urat a gyors intézkedésre és arra, hogy felszólalásomat ne tekintse ugy, mint egy ellenzéki képviselő elszigetelt hangját, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* hanem ugy, mint az egész nemzet nagyon sürgős kívánatát. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A posták költségvetésénél.

(1886. évi január hó 25.)

T. képviselőház! Posta-rendszerünkre nézve nem kívánok ez alkalommal tüzetesebb észrevételeket tenni; mert ha feltárni és annak híí nem fény, hanem árnyképét akarnám adni: akkor beszédemnek igen tág keretet kellene szabnom, a mi legalább ez alkalommal nincsen szándékomban.

Mellőzöm tehát a központi rendetlenségeket, hítlenségeket, a posztkisztlík eltűnésének Európát neveltető tragicomicus történeteit; (*Derűltség*) a karácsonyi csomagok kézbesítése körül felmerült élhétetlenséget és botrányokat, melyek a sajtó terén is szellőztettek s postakezelésünket nagyon szomorú világításban tüntették fel elannyira, hogy azt nem kezelés, hanem valódi fejetlenségnek mondhatjuk. Mindezt most mellőzve, csakis némely vidéki visszássággal kívánok foglalkozni. (*Halljuk!*)

Egyik szerencsétlenségünk, hogy mindenben utánozzuk a külföldet s majmoljuk annak nálunk be nem váló, legtöbb esetben szükségfeletti intézményeit. Ez utánzási mania egyik újabb kinövését a posta-államosításában találjuk. A minek következése a nagymérvű személyszaporítás s a kiadások nagymérvű emelkedése.

Láthatjuk például, hogy jelentéktelen helyeken, hol eddig egy expeditor, néha egy nő egyszerű és észszerű kezeléssel mindent el tudott végezni a közönség teljes megelégedésére, most van 3—4 egyenruhás postatiszt és kezelő személyzet,

kik egymástól alig férnek, kik complicalják, bonyolulttá, nehézkesé teszik az eljárást s a közönség elégedetlenségét idézik elő bureaucraticus kötekedésük és egyoldalúságuk által.

Az utánzás másik maniája, a posta-állomások szertelen szaporításában jelentkeznek. Ez oly nagymérvű, hogy ma-holnap minden második-harmadik faluban és pusztán új postahivatalok lesznek szervezve. Nem lehet manapság lapot kézbe venni, hogy abba 2—3 új postahivatalra pályázat ne hirdettetnék. E postaszaporítás oly mérvű, hogy például Udvarhelymegyében, hol ezelőtt mindössze 5 postahivatal volt, most van 14. És mind ez új posták keletkeznek nem szükségességből, nem a forgalom természetes fejlődése alapján, hanem főleg azért, hogy ez s ez községben, vagy pusztán van egy jegyző, van egy hivatalnok rokon, kit kortes-érdemeiért jutalmazni kell; állítanak tehát az ilyenek számára egy postahivatalt, a melynek néha egész évi forgalma nem fedezi az illető postamester fizetését.

Nem állanak rendelkezésemre statistikai adatok, hogy a legközelebbi három év alatt hány új postahivatal szerveztetett hazánkban, de miután az 1884. év júliusától 1885. júliusáig; tehát egy év alatt 564 új postahivatal állított és engedélyezett, nem hiszek tévedni, ha a korábbiak számát három év alatt megkétszerezettnek véleményezem. Az adatok hiányát némileg pótolja a költségvetés, a hol a posta kiadási rovatában a személyi járandóságoknál 119,600 forinttal, a dologi kiadásoknál 308,600 forint emelkedést és így közel egy félmilliónyi több kiadást találok.

A postahivatalok s ezzel kapcsolatos személyszaporítás eredményezi azt, hogy egy 9 millió bevételt felmutató üzletnél a tiszta bevétel alig tesz 1.800,000 forintot; vagy is a nyers bevételnek alig egy ötödét. Méltóztassék e silány eredményt viszonyítani más országok postajövedelmeihez s akkor meg fognak győződni, hogy itt egy nagy bajjal állunk szemben.

Maga a pénzügyi bizottság sem titkolhatja el aggodalmait, a minék e szavakban ad kifejezést: „Hogy a megelőző évek eredményei az előírányzattal szembeállítva, nem egészen kedvező képet tüntetnek fel“.

Nem bizony, mert szervezik a sok postahivatalt és szórják a pénzt minden szükségesség nélkül; mert nem egy helyt történik az, hogy a vasuttal párhuzamos postakocsi- és cariol-közlekedést tartanak fenn egyes protegáltak iránti kedvezményből; a mint ez például Segesvártól Héjasfalváig történik, a hol 10 kilométernyi vonalon a vasut mellett 5 ló által vont postakocsi- és két ló által vont cariol-posta közlekedik naponta, a mi az államnak mintegy 20,000 forintnyi oknélküli kiadást okoz évente.

Én már a mult évi költségvetés alkalmával felszólaltam az államnak e botrányos megrövidítése ellen, felmutattam Nagy-Küküllőmegyének kérvényét, melyben hathatós indokokkal támogatta egyik birtokosnak azon ajánlatát, mely szerint a Héjasfalváról — mint a vasut végpontjáról — indítandó posta és cariolposta berendezéséhez kész a szükséges építkezéseket rögtön teljesíteni, lovakról stb. gondoskodni. Bemutattam a

nagy-szebeni postaigazgatóság egész Erdélyben nagy megbotránkozást keltett elutasító végzését. Kifejtettem, hogy ezen vasuttal való oktalan versenyzés nem csak az államnak okoz tetemes oknélküli kiadást, hanem az utasokat is arra kényszeríti, hogy a vasut mellett, a haladás gúnyára, döcögtessek magukat. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Kimutattam, hogy mily hátrányos következményei vannak annak a kereskedelemre s még a hivatalokra is, hogy két megyébe — melyeknek Héjasfalva képezi vasuti állomását — a levelek és más küldemények három órával későbbben érkeznek, mint a hogy a vasut közvetítésével érkezhetnének. Kifejtettem, hogy 300,000 embert nyomorgatni és károsítani, egy ember hasznáért nem lehet s mégis minden maradt a réginél, a gyors- és villámvonatokon tova robogó utas szánalommal nézi azt a vasut mellett czamogó nehézkes postajárművet s felebaráti jóindulattal kérdi, hogy azt a szegény portól fulladozó utast vajjon gályarabságra szállítják-e? (*Derültség a szélső baloldalon.*)

Tudom, hogy történt puhatolódzás, ha vajjon a héjasfalvi vasuti állomás — mely a helyi postát ugy is kezeli — elvállalná-e a postakocsi-indítást s hogy az indóház megtoldásával ez eszközülhető lenne-e? s bár e tekintetben az információk kedvezők voltak, még is minden maradt a réginél. (*Halljuk! Halljuk!*)

No hát, t. ház! Ily dolog megtörténhetik Japánban és Chinában; de hogy nálunk a XIX. század utolsó felében ily mandarin módra járjanak el, az még is túlhaladja a lehetőség határait.

18 éve, hogy az a vasut elkészült s hogy épen a közlekedésügy ministere arról tudomást ne vegyen s a vasut ignorálásával postakocsin közvetítse a szállítást, az még a közösügyes korszakban is oly compromittáló fogalomzavarok közé tartozik, a mit megrovás nélkül hagynom nem lehet.

Még egy a postával kapcsolatos visszaélésre hívom fel nem a közmunka és közlekedési, hanem a belügyminister ur figyelmét. E visszaélés egészen újabb keletű, a posták államosításának ez újabb stadiumából nőtte ki magát és a nép oknélküli és törvényellenes zsarolásával van összeforrvva. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Végtelenül szomorúan jellemző az nálunk, hogy önöknek minden újabb állami intézkedése okszerűleg kell, hogy maga után vonja a honpolgárok zaklatását és károsítását. A hová önök keze elér, ez érintés mindig csak sérelmet idéz elő, a honpolgárok magán és politikai jogaiban; de mivel önök mindent a magyar állam nevében és annak prestige alatt tesznek: a visszatevészt és a gyűlöletet mintegy átszármaztatják magára a magyar államra, a mi által az ahhoz való ragaszkodás és vonzódás érzetét gyengítik, nemzetiségi testvéreinknél kiölik.

A törvénytelen zsarolás, melyre a belügyminister ur figyelmét felhívni bátor vagyok, az, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy a falusi jegyző urak a központi postahivataloktól kiveszik a község összes leveleit s azt a falusi polgár által kézbesítetik az illetőknek; de mivel egy-egy jegyző alá néha 3—4 kisebb község is van sorozva, e

kézbesítés oly rákmódra történik, hogy az illető hetek mulva kapja meg leveleit és hirlapjait, a melyeket előbb a jegyző urak olvasnak el.

Ezen újabb keletű divatnak nemcsak a késedelmes kézbesítés, hanem hallatlan zsarolás a következménye, mert a jegyző urak a posta kezeléseért 100—200 forint külön honorariumot fizettetnek maguknak a községek által. E külön fizetésnek természetesen azon szinezetet adják, hogy azt a község önként szolgáltatja; azonban meggyőződtem, hogy a község legtöbb esetben arról mitsem tud, hanem a jegyző urak módját találják annak, hogy egy pár feláldomásozott kolompossal azt keresztülvigyék.

Nem tudom, hogy ez valamely ministeri rendeleten alapszik-e? de azt tudom, hogy törvényen nem. Azt sem tudom, hogy általános-e? de azt tudom, hogy Udvarhelymegyében így van.

Valamint azt is tudom, hogy az ily visszaélések, ha csirájában el nem fojtatnak, igen könnyen szoktak nálunk gyökeret verni.

Fölhivom a belügyminister ur figyelmét a szegény falusi nép ez újabb zsarolására s kérem, hogy annak eltiltása iránt mihamarabb intézkedni méltóztassék, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) hiszen a legtöbb faluba éven át alig érkezik a hadseregben levő fiuktól egy-egy levél el véteve s hogy azért a község még külön is megadóztassék, azt eltérni nem lehet. Azt hiszem, ennek csak úgy lehet elejét venni, ha a jegyző urakat egyenesen eltiltják a magán levelek és hirlapokkal való postálkodástól, avagy, ha azt ők kezelni óhajtják, mint a község fizetett szolgálai,

az ezért való külön fizetés vagy díj szedésétől szigorúan eltiltassanak. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Hadászati utakra kért póthitel ellen.

(1886. évi január hó 27.)

T. ház! A közös hadseregbe a delegatiók által megszavazni szokott költségek önmagukban is túlságosan és erőnkötő felülmúlólag nagyok s ennek daczára még sincs egyetlen év, hogy azt póthitelek s mindenféle más ürtügyek alatt egy pár milliócskával meg ne szereznék.

Ilyen a mi jelen költségvetésünkben elburkolt hadügyi kiadás az az 550,000 forint, a mi hadászatiilag fontos utak kiépítésére kívántatik. Azonban ez t. ház, nem 550,000 forint, hanem egy több millió kiadásnak csakis első részlete, oly előleg, a melyre aztán terhes utófizetések következnek, a melyeknek sorsát majd a mostani megszavazással előre eldöntöttnek tekintendik. Ezt szükségesnek tartottam felhozni, hogy a t. ház tájékozva legyen mostani szavazatának hordereje iránt.

Én, t. ház, figyelmesen áttanulmányoztam a minister ur erre vonatkozó részletes jelentését s nekem feltűnt először az, hogy az építési szerződések ez úttesteknél meglehetősen drágák, mint péld. az ökörmező-toronyai úttest, a hol 51 kilométer 197,949 forintban volt kiadva, tehát kilométerenként csaknem 4,000 forintért, a mi ott, hol a fedd-

anyag a helyszínén, vagy közelben van, rendkívül borsos ár. És mégis mit látunk? Azt, t. ház, hogy az ily úttestek és hidakra kötött szerződéseket csaknem mindenütt fel kellett bontani és házilag eszközölni a kiépítést.

Feltűnt továbbá nekem az is, hogy az ily szerződések aláírói közt mindig ugyanoly neveket találok, mint a minőről Rácz Géza képviselő ur az államjavak hátralékos bérlőinél oly tanulmányos szemelvényt mutatott fel a t. ház előtt.

Azt meg magam tudom, hogy a Herman Ottó t. barátom által a multkor oly találóan jellemzett ily árverési hyénák, mily olcsón szokták az ily munkákat megcsináltatni a szegény néppel s hogy az ők szerződés-felbontásai mindig az állam érzékeny megkárosítását vonják maguk után.

A megszokott eljárás az, hogy építnek ott, a hol nincsenek nehézségek, a hol az kevésbe kerül; de ott, hol költséges, az építést abban hagyják s a collaudatióra kiküldött közegeket rendszerint ily módon, vagy néha más módon is félrevezetik.

De hát tessék a kormánynak szerződéseket nem kötni olyanokkal, a kiknek mesterségük a szerződésszegés s tessék a szerződéseket akként kötni, hogy a felvállalt munka minden körülmények közt biztosittassék. Tessék abban oly cautiót kikötni, a mi az állam vagy kormány jóhiszeműségével való traficalás lehetőségét kizárja: akkor aztán nem fog előfordulni az az eset, hogy minden magányos egyén tud szerződésének érvényt szerezni; csakis a magyar állam nem. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A mult évi költségvetés alkalmával tüzeteseb-

ben foglalkoztam a közmunkaerő czéltalan elpazarlásával és annak lehetőségével, hogy a fedanyag kőszegény vidékeken is könnyen és olcsón szállítható ideiglenesen elhelyezett mozdítható vasuti sínek lerakásának segélyével.

Ez az egyedüli módja útvonalaink olcsó és biztos kiépítésének. Nagyon is eljött az ideje, hogy a sárnak sárra való halmozása helyett, e már másutt nagy sikerrel alkalmazott módszer a mi alföldünkön is honosíttassék s így végre valahára e termékeny vidékünk is bevonassék a forgalom körvonalába. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az erdélyi ágost. superintendentiának adott 16,000 frt államsegélynek igazságos felosztása ügyében.

(1886. évi február hó 12-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) A törvényhozás az egyházi czélokra destinált segélylyel szemben, úgy látszik, elfogadta régebb idő óta a változatlanság elvét, mely szerint több éven át mindig ugyanazon stereotyp összegeket szavazza meg, melyeket, úgy tudom, még az önkényuralom kezdett az egyes felekezeteknek adni; (*Tisza Kálmán miniszterelnök közbeszól: Bizony nem az kezdte!*) valamint elfogadtatott a t. előadó ur által hangoztatott azon nézet is, hogy ezen összegeket most ne bolygassuk. Ha ezen álláspontra helyezkedem is, t. ház, azt el nem ismerhetem, hogy az állam kormányának megszűnne joga az ellenőrködésre és a felügyeletre és hogy főleg ott, a hol nemzetfeleink háttérbe szorítása és megkárosítása fordul elő, hangját és befolyását ne érvényesíthesse.

Nem kívánok, t. ház, az ágostai hitvallásúaknak jelenleg itten beadott kérvényére nézve véleményt mondani és e tekintetben állást elfoglalni, bár az igazsággal és méltányossággal nem hiszem megegyeztethetőnek, hogy épen a szegényebb rész az, a mely legkevesebb támogatásban részesül; de a részesedési aránytalanságnak van egy másik jellemző esete, a melyet Pulszky Ágost t. képviselőtársam szintén érintett, az tudniillik, hogy az erdélyi superintendentiának juttatott 16,000 forintnyi segélyből a magyar lutheranus ecclesiák

egyetlen fillért sem kapnak, pedig épen ezen ecclesiák azok, a melyek a legszegényebbek, a melyek nem csak ezen segélynél vannak megkárosítva, hanem akkor, a midőn a magyar állam nagylelkűen a dézsmakárpótlást, a mely pedig az államot illette, legalább részben átengedte a lutheranus papok hasznára, daczára annak, hogy e magyar ecclesiák igen számos magyar királytól nyert adományok alapján szintén részesei voltak ezen dézsmának ezen dézsmakárpótlásból egyetlen fillért sem kapnak papjaik fizetésére, hanem azon szegény nép kénytelen papjait saját maga eltartani, illetőleg a miként nálunk szokták párbér vagy kepe fizetésre szorítják.

T. ház! Én azt hiszem, hogy ezen összeg nem exclusive egyes nemzetiségeknek támogatására, hanem az összes hívőknek, a vallásfeleketek minden tagjainak adandó; s a midőn ezen feltétel megszegetik, akkor azt hiszem, hogy a ministeriumnak és a felügyelő cultusministernek igenis kötelessége örködni a felett, hogy ezen adott segélyösszegeből az aránylagos rész a magyar evangelikus híveknek is kiszolgáltassék, a kik nem kevesen vannak, mert, miként tudjuk, azok száma 25 ezerre megy.

Zay t. képviselő ur egy oly elméletet állított abban fel, a melyet megjegyzés nélkül nem hagyhatok, mert az ellenkezik a parlamentarizmus és alkotmányos felfogással. Ő tudniillik azt mondta: ezen összegek valami érinthetetlen dolgok, a melyeket beveszünk ugyan a költségvetésbe, de a melyeket megtagadni vagy megváltoztatni nem lehet. Olyan megjegyzés ez, melyet észrevétel nélkül hagyni

nem lehet, mert nincs oly összeg, mely a költségvetésbe bevétetett, s a mely a polgárok adójából kerül ki, hogy azt az ország törvényhozása megvitatni, megváltoztatni vagy eltörölni jogosítva ne lenne. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Hangoztatta a t. képviselő ur a testvériség és az egyenlőség jelszavát. Hát épen ezen hangoztatott elve alapján kívánom azt, hogy az erdélyrészi magyar lutheranusoknak is egyenlő mértékkel mérjenek és ne zárják ki azon segélyből, a melyre nekik leginkább égető szükségük van. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Csak ezt kívántam megjegyezni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A csendőrségről.

(1886. február 15-én.)

T. képviselőház! Nálunk felkapnak bizonyos jelszavakat, felállítanak bizonyos panaceákat, mint általános mentő szereket s azt hiszik, hogy minden el van érve. Ilyen jelszó, ilyen mentő-szer volt, az általánosan gáncsolt régi pandurokkal szemben a csendőr. Azt hitték, hogy elégséges kimondani e varázsszót s elégséges azt a Bach kitalálta kakastollas kalapot a fejükbe nyomni s mindjárt el lesz érve a kívánt czél.

Mi, kik Erdélyből ismertük ez intézményt s annak árnyoldalait is s azt a dressirungot, a melylyel igyekeztek azokba a magyar- és alkotmányellenes szellemet beoltani, óva intettük a t. házat az elhamarkodástól, ámde figyelmeztetésünk elhangzott a pusztában s ma már az intézménynek oly kinövéseivel állunk szembe, a melyek méltán megdöbbenhetnek s a melyek tagadhatlanul az intézmény elfajulásának tüneteit tárják elének.

Itt is beteljesül a magyar példabeszéd a közös lóról, mert csendőrségünk is jelen szerkezetében olyan közös portéka, függ a hadügyministertől, függ egy kicsit a konvédelmi ministertől is s függ leginkább a belügyminister és kortes hivatalnokaitól s így a sok rendelkező között a fegyelem bomladozik. Különben a fegyelem lazulásának egy másik mélyrehatóbb lélektani oka is van s ez az, hogy bárminő csendőrség elfajul és túlhajt, a mely hivatása köréből kiragadtatva, politikával is foglalko-

zik. Már pedig a mi csendőrségünket választásokat előzőleg korteskedésre s választások folyama alatt az ellenzékiekkel való durváskodásra, nem egyszer kiméletlen, sőt kegyetlen bánásmódra jogosítják, sőt utalják úgy a választási elnökök, mint a hatalmaskodó közigazgatási tisztviselők. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A midőn büntetlenül megtörténhetik az, hogy rendszeresen bejelentett követjelölő gyűlésre egybegyűlő békés polgárokat, négy országgyűlési képviselő jelenlétében, szuronyhegyre vétetnek a csendőrséggel, a mint ez Sepsi-Szent-Györgyön történt; a midőn a kormánypártra erőszakolt választó polgárokat, mint valami gonosztevőket fogdostatják össze és kísértetik polgári joguk szabad gyakorlatára, mint Hontmegyében, hol a polgári szabadság oly pregnanson sértetett meg. A midőn az ellenzéki választókat csak azért, mert, jelöltjüket éljenzik, a csendőrök durva bántalmazásának dobják oda s a midőn az ily esetekben tett interpellationkra adott kitérő és elsimító válaszát a belügyér urnak a többség tudomásul veszi s a polgári és személy szabadságon ejtett ily durva sérelmek megtorlatlanul maradnak, a midőn a kegyetlenkedésbe ilyképen mintegy bedressirozzák azokat: akkor ne csudálkozzanak, ha az ily nevelésnek, az ily idomításnak torturázás a következménye, ne csudálkozzanak, ha az elvetett mag meghozza a maga termését. Mindez önök párturalmának és párterőszakoskodásának természetes és okszerű következménye. A ki szelet vet, vihart arat. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elismert dolog, t. ház, hogy minden rendőrség csak addig jó, a míg kizárólag a rend és csend fentartása, a míg az élet és vagyon biztonsága felett őrködik; de mihelyt az pártcélokra használtatik fel; azonnal elfajul, elhatalmaskodik és arroganssá lesz. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Szüntessék meg az okot és azonnal meg fog szünni az okozat is.

Tudom, hogy mindezekért nem annyira a honvédelmi, mint inkább a belügyminister urat érheti a gáncs és a szemrehányás, a ki mindent a korteskedés, mint főczél felé irányít s ez által összes intézményeinket megrontja. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

T. ház! A t. belügyminister ur ilyen közösügyes buzgalmának köszönhetjük azt is, hogy a csendőrök osztrák egyenruhában dísztelenkednek, a mely czélszerűtlensége mellett a hozzákötött gyászos emlékeknél fogva is kiküszöbölendő és oly egyenruhával volna felváltandó, mely annak magyar zamatot és színezetet adna. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A ministerelnök ur felszólalásában azt mondta Irányi Dániel képviselő ur t. barátommal szemben, hogy a kinzási esetek nincsenek kellőleg bebizonyítva. De hiszen t. barátom felhozott itten bizonylatokat! De van ennél hatalmasabb bizonylat is e kétségbevonhatlan bizonylat t. ház, az, hogy bíróságaink, sőt maga a Curia is felszólalnak a csendőrségnek ilyen törvénytelen beavatkozásai ellen. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* Azt hiszem, hogy ezt kétségbe vonni nem lehet. És hiába! Én hiszem, hogy ha a ministerelnök ur megtudja —

a miként mondá — mint belügyminister a honvédelmi minister urral együtt ily esetekben szigorúan szokott intézkedni; de, fájdalom, igen kevés eset jön tudomásra. Vidéken azonban igenis tudjuk, hogy az ilyen esetek számtalanul követtetnek el. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Mindezt itt a csendőrség központi vezetésének szervezésénél, illetőleg e szervezet kibővítésénél szükségesnek tartottam előadni. Én ugy tudom, hogy a csendőrség innen láttatik el utasításokkal és szolgálati szabályzatokkal. E szolgálati szabályzatba beiktatandó lenne az is, hogy a választásokat előzőleg és azok folyama alatt is tisztán csak a csend és rendre ügyelnek, de pártérdekek által eljárásukat egyoldalúlag befolyásoltatniok szigorúan tiltatik, mert csak így lehetend a fegyelmet fentartani s az intézmény elfajulását meggátolni.

Ezt ajánlom a t. minister urnak figyelmébe.

A költségvetési felhatalmazás megadása ellen.

(1886. évi február hó 22-én.)

T. képviselőház! Mindenekelőtt bátor vagyok megjegyezni a t. miniszerelnök urnak most tett észrevételére, hogy nem jól ismeri Erdély és ugy látszik hazánk történelmét, midőn azt állítja, hogy Bethlen Gábor csakis mint Erdély fejedelme érintkezett s csakis mint ilyennek birt nyomatékkal diplomatai működése. Mert tudja azt mindenki, a ki behatóbban foglalkozott a magyar történelemmel, hogy Bethlen Gábor megválasztott magyar király volt és csakis az ő szerénységénél fogva nem fogadta el a neki számtalanszor felajánlott magyar koronát.

De nemcsak Bethlen Gábor alatt, hanem Bocskay és a Rákóczyak alatt is, ezen uralkodóknak diplomatai működése nagyon nagy nyomatékkal birt Európában az akkor létrejött békekötésekben.

A t. miniszer ur mintegy feldicsekedett azzal, hogy az ő szava a külföldi sajtó által is felvétetik. Ez nem bir nagyobb nyomatékkal, mint például a Correspondenz-Bureaué, a melyről tudjuk, hogy táviratait szintén át szokta venni a külföldi sajtó.

Most t. ház, áttérek magára a költségvetési törvényjavaslatra.

A költségvetés felhasználására és foganatosítására való felhatalmazás egyike a parlament legfontosabb teendőinek, egyike azon eminens jogoknak, a melyet szembeállíthat a kormány sáfárkodásá-

val s azt bizalmi szavazata változtathatja az érdekesült kormányokkal szemben, míg másrésről átváltozhatik az sújtó villámmá is, a mely elsöpri a méltatlan, a nemzet jogaival és pénzével rosszul sáfárkodó kormányokat.

T. ház! Mi megítélésünk zsinórmértékéül a haza üdvét, népének boldogságát vesszük, a mint-hogy tisztességes s hivatását átérző népképviselő más nézpontra nem is helyezkedhetik s ha e szempontból ítéljük meg kormányunk működését és magatartását: akkor annak tényeivel és mulasztásaival, rossz gazdálkodásával és hazafiatlan magatartásával szemben: csak kárhoztató ítéletünk lehet, csak lesújtó bírálatot hozhatunk, mert e kormány eljárása minden ízében reactionarius, jogtipró és alkotmányellenes.

E kormánynak minden ténykedése, minden intézkedése s törvényalkotási kezdeményezése egy álnok czél felé irányul, arra, hogy hatalmát minden áron és a nemzet akarata ellenére fentartsa.

Nincs a korteskedésnek oly elkárhoztatott fegyvere, a törvény felé helyezkedő hatalmaskodásnak, a kisszerűségében utálatos önkénynek oly vétkes eszköze, a mit ez önző czél által szentesítettnek ne tartanának. Nem hiába csempészték be országunkba a világ polgárosodott országaiból mindentinnen kitiltott és kikergetett jezsuitákat, mert Loyola hamis erkölcstana közéletünk minden terén felburjánozik s előli a hazafi erényeknek, a jellemtisztaságnak, az önzetlen honszeretetnek eddig nálunk díszlet virágait.

A hivatalokat telerakták bukott, vagyonukat elprédált emberekkel, kik igen alkalmasak a vak

engedelmességre, kiknek már veszteni valójuk nem levén, mindent merészelnek s kiknek odaadó kortesszolgálatukért sok mindent elnéznek.

Iszonytató s minden nemesebb érzést felháborító jelenség egy magyarországi képviselő-választási hadjáratnak a szemlélete. Ilyenkor az ország százezernyi hivatalnok a szabad condottierik módjára rohanják meg a kerületeket; azon pár hónap alatt, míg a választási előkészületek és mozgalmak tartanak, valóságos törvénytelenítés van, a büntető codex és a választási törvények ez idő alatt fel vannak függesztve, az a legérdemdúsabb hivatalnok, a ki azokat ügyesebben tudja kijátszani s minél merészebben lábba tiporni.

A főispánoktól le az utolsó falusi jegyzőig, utolsó útkaparóig, az adóhivatalnokoktól az utolsó finánczig, a tanfelügyelőtől le az utolsó állami tanárig és kényszerzubbonnyba bújtatott tanítóig mindenki mozgósítva, mindenki talpra van állítva s előre biztosítva levén a büntetlenségről: nincsen a vesztegetésnek, a lepálinkázásnak, a hivatalos terrorismusnak, a szabad garázdálkodásnak azon kigondolható neme, a mit ilyenkor folyamatba ne tennének s folyik ilyenkor országszerte oly önkénykedés, oly lélekvásárlás, oly terrorismus s oly orgia, a minőnek a világtörténetben párját feltalálni nem tudjuk s valóban bámulnunk kell azon kerületek választóinak hősieb bátorságát, csodás ellenállási képességét és önfeláldozó tiszta hazafiságát, a kik e csáboknak, e fenyegetéseknek, ellentállani tudnak s rendületlenül megállanak ellenzéki elveik mellett,

kitéve magukat mindennemű fenyegetések, utólagos megkárosítások, üldözések és boszantásoknak. Kitéve magukat a választások napján mindenféle zaklatásoknak, választási jogaik elkobzásának, durva bánásmódnak, néha életük veszélyeztetésének, a miben a hatalmaskodó választási elnökök oly mesteri egyöntetűséggel járnak el s százait a polgároknak fosztják meg mindenféle banalis ürügyek alatt választási joguk gyakorlatától, természetesen csak ellenzékieket, mert arra nincsen eset, hogy kormánypárti szavazót az életév examinalása, vagy előnév nem tudása miatt választói jogában megrövidítettek volna.

És mit mondjunk a választók névjegyzékének elkészítésénél elkövetett hivatalos hamisításokról? Egész rendszerességgel folytatott jogkobzásokról? Ez az ellenzéki kerületekben és főleg ellenzéki érzelmű városainkban már odáig forceiroztatik, hogy az ily kerületekben többé nem a politikailag érett és jómódú magyarság, hanem a könnyen vásárolható és nyájként csendőrökkel betolonczolható kiskorú más nemzetiségűek döntenek, a midőn oly összeírásokat foganatosítanak, hogy 20,000 jómódú magyarnak kevesebbszavazata van, mint 9,000 szegény, kopár vidéken lakó oláhnak, a mint ez a bihari, margitai, felvinczi s más kerületekben előfordul, a midőn megtörténhetik az, a mi Debreczenben egyik kerületben megtörtént, hogy 15,000 szabad polgár szavazatát majorisálni lehetett az azon kerületben lakó csekély számú hivatalnok és zsidó szavazatával.

Hisz ez nem szabad választás, hanem szabad zsibvásár; nem alkotmányos joggyakorlat, hanem

szabados jogfosztás, nem törvényes helyzet, hanem törvényen kívüli ostromállapot. Csak egyetlen osztálya volt hivatalnokainknak, a melyben találkoztak olyanok is, a kik nem mentek bele a korteskedés undokságaiba, a kik nem engedték az igazságszolgáltatás magasztos elvét a korteskedés iszapjában meghurczoltatni. Ez birói karunk volt, a mely t. karban találkozott még olyan is, a ki a választási visszaélésekre a törvény szigorát is merte alkalmazni. S im a fő kortesvezér: a belügyér ur e merészséget az 54. §-ssal akarja megrendszabályozni s a birói függetlenséget, a Szatrapai hatalommal felruházandó főispánok önkényének zsákmányul oda dobni. Egész kormányzati rendszere a korteskedésen nyugodván, mindent a mi e gépezetbe be nem illik, ahhoz idomítja, vagy ellöki. Ezért kell megyei önkormányzatunknak szétfoszladozni, ezért kell a birói függetlenségnek áldozatul esni.

De hát t. ház! Ez nem szabadság, hanem egy folytonos lánczolata az alkotmányosság elleni merényleteknek. Ez nem kormányzás, hanem valódi hitavalos anarchia. Ez nem administratió, hanem a erőszakoskodó zsarnokocskáknak összeesküvése a közszabadság és a közjólét ellen. Ez nem felelős hazai kormány, hanem a törvénytípróknak élelmes consortiuma. Nem magyar ministerium, hanem osztrák helytartóság, mely pénzünket kiliferálja, mely alkotmányunkat folyton nyirbálja, mely a nemzet jóhiszeműségével könyelmű játékot úz s mindenre rásüti erőszakoskodásának sötét bélyegét. (*Ugy van szélső balfelől*)

Kormány, a mely ily eszközökkel teremti

meg többségét; kormány, a mely ily módon hamisítja meg a nemzet valódi akarátát; kormány, mely ily törvénytelen módon tartja fenn kárhozatos uralmát; kormány, a mely mindezeket még a nemzet anyagi tönkretételével és végtelen beadósításával is tetézi: bizalmat nem, hanem szigorú elítélést érdemel s azért én a felhatalmazást megtagadván, a költségvetési törvényt nem szavazom meg. (*Élénk helyeslés szélső balfelől.*)

A törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényjavaslat általános vitájakor.

(1885. márczius 9-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) Én épen 1870-ben lettem a képviselőház tagjává, akkor, a midőn a törvényhatóságokat megbénító ez évi törvényezikk került tárgyalás alá, akkor a minis-terelnök ur vezénylete alatt kezdettem meg parlamenti előcsatározásomat. Élénk emlékemben van még az az emelkedett, mondhatnám magasztos magatartás, a melyet akkor Tisza Kálmán ur, mint a balközép vezére, a municipiumok fentartása és azoknak a 48-iki törvények szellemében való fejlesztése mellett tanusított. Még most is felvillanyoz a nemes lelkesedésnek azon heve, a melylyel ő az akkori centralisticus irányzatok ellen sikra szállt. Én magam is e lelkesítő szavak élénk benyomása alatt szálltam először a parlamenti küzdter homokjára a minis-terelnök ur által magasan lobogtatott zászló alatt ha csekély tehetséggel is, de eltelve azon nemes buzgalommal

és ihletséggel, a melyet a vezér lelkesítő példája éleszte lelkemben. Én akkori naivságomban azt hívtam, hogy a miniszterelnök ur hevét is a hazaszeretet, ősi intézményeink iránti ragaszkodás és a meggyőződés férfias erényei táplálják, hogy ő az önkormányzati intézmények egyik kipróbált vezérbajnoka. Fájdalom, hogy e naiv feltevésemből keserű csalódások ragadtak ki azóta s azon szomorú meggyőződésre ébresztett az 1876: VI. törvényczikk és főleg ezen jelenlegi törvényjavaslat, miszerint akkori vezérem rég hűtelen lett azon zászlóhoz, mely alatt én először csatába szálltam s hogy akkori meggyőződése, akkori lelkesedése, akkori nemes heve: csak tettetés és műfogás volt. Csak áldhatom végzetem, hogy felismertem idejében e csalfa fényt s nem csalattam be magamat e lidércz csillám által azon ingoványba, mely elnyelé egy szép reménynek minden varázsát s mely a szép mult megtagadásának szomorú kényszerhelyzetébe sodorta az egykori ellenzéki vezért, a ki a nemzet megváltójának dicső szerepét most a nemzet sanyargatójának szánalmas állásával cserélte fel.

T. ház! Az alaptörvények minduntalan való változtatása sem nem kívánatos, sem nem előnyös; mivel az ily gyakori változtatások és módosítások legtöbb esetben a szabadság rovására történnek. A gyakori változtatásokat csakis a reactionarius irányú kormányok szokták foganatosítani, azért, hogy a szabadság biztosítékait fogyaszszák. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Veszélyes az ily gyakori átídomítás főleg nálunk, a hol az ily módosítások mindig az alaptör-

vény megrontására, a népjog megszorítására, a kormány hatalmi körének kitágítására szoktak vezetni. E tendenciák áthatják minden ízében e jelen törvényjavaslatot is. Nincsen annak egyetlen szakasza, egyetlen kikezdése, egyetlen sora, egyetlen betűje, a mely a jogcsontítás mementojaként ne tűnnék fel, a mely vigyázatra, éber őrködéssre és elszánt védelmezésre ne serkentené a nép jogaira, az alkotmányra, a szabadság áldásaira féltékeny népképviselőt, a ki ellenőrzési kötelességét komolyan veszi s nem a kormányi kegyhajhászat sikamlós terén áll.

Önök egyáltalában törvényalkotási túltengésben szenvednek, (*Derültség a szélső baloldalon*) ámde a sok törvényalkotás mindig rossz előjel; az mindig csak zavart és a honpolgárok zaklatását szokta előidézni, sok kibuvó ajtót hagyván fenn a jog sérelmekre és az igazság elferdítésére. Így van nekünk vagy 50 darab adó, kezelési, illetékszabási, bélyeg- stb. törvényünk, a melyeket számnélküli ministeri rendeletek egészítenek ki s ép e sok törvény és rendelet idézi elő azt a zűrzavart, azt az ide-oda kapkodást, azt a félremagyarázást, azt az el nem igazodhatást, a mi mindig az adózó honpolgárok megrövidítését s jogtalan zaklatását szokta maga után vonni.

Különösen gazdag volt az ugynevezett alaptörvények módosításában, illetőleg gyökeres fel-forgatásában ezen most folyamatban levő ülés szak, a mely magát az országgyűlést vette tatarozás alá s alkotott a régi aristocraticus felsőház helyett egy olygarchicus főrendiházat; a népképviselői alapon nyugvó képviselőházat pedig az 5 éves cy-

clussal ajándékozta meg. Azt hiszem, hogy önök sem követelik azt, hogy ezen ugynevezett reformokban előhaladást és a democratia térfoglalását keressük: sőt igaz lélekkel mindenki kénytelen bevallani, hogy e törvényváltoztatások nagyon is magukon viselik a reactio bélyegét. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Felülről már megreparálván az államot, már most alólról kezdenek hozzá a jelen törvényjavaslat által, a mit nem sokára a községekről szóló törvényjavaslat fog követni. Tizenöt év alatt tehát háromszor alakíták át gyökeresen törvényhatóságainkat s ugyanannyiszor a községekről szóló alaptörvényeinket. Oly sok kísérlet, a mi egy századra túlságos lenne, még az esetben, ha e törvények mind jók és helyesek lennének is. Ámde e törvényekről valóban elmondhatjuk, hogy adtál uram esőt, de nincs köszönet benne (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) s a nemzet is felkiált-hatna Demosthenessal, hogy „a helyett, hogy több, meg több törvényeket hoznak, inkább törüljék nagy részét azoknak, a mit már hoztak“.

Valóban legczélszerűbb lenne, ha a hazája hanyatlásán aggodó görög szónoknak tanácsát követve eltörölnők mindazon korábbi törvényeket, a melyekkel közigazgatásunkat megrontották s municipiumainkat példányszerű ősi szerkezetük-ből kivetkőzteték; de miután a centralisatio meredélyein gyorsan léptető kormányunkat e minden izében rossz és veszélyes irányú javaslat visszavonására rá nem birhatjuk: nem marad más, mint szemébe nézni ezen új merényletnek is s a törvényjavaslatot birálatunk tárgyává téve, annak

veszélyeit és romboló hatását kimutatni, hogy ekként a törvényhozásnak módot és alkalmat nyujtsunk a veszélyes államcsiny meghiusítására. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elöttem felszólalt t. barátaim igen sok oldalról mutatták ki e javaslatnak árnyoldalait, vésteljes tendenciáját s habár a tárgy kellőleg meg van világítva s nekünk későn szólóknak csak a tarlózás nehéz munkája jut: még sem hiszem magamat felmenthetőnek azon kötelesség alól, hogy észrevételeimet megtegyem s csekély tehetségem szerint, de a közügy hű közharczosaként sikra ne szálljak e törvény ellen, a mely szabadságunk végmenhelyeit: vármegyéinket és a szabad szellem ápodáit: városainkat akarja lefegyverezni, védképtelenné tenni s egész önkormányzatunkat halomra dönteni.

Tagadhatlan, hogy az 57. §. s főleg annak a birói függetlenséget veszélyeztető B) pontja képezte e javaslat fő botránykövét, mely az egész országot pártkülönbség nélkül izgalomba hozta s még a szelidebb kedélyűeket is fellázította. Ezt ugyan állítólag visszavonta a miniszerelnök ur azon macchiavelisticus reservatióval, hogy intézkedését majd törvényen kívül is érvényesítendi, de e visszavonás, nem tudja figyelmünket elvonni e szakasz többi részének és e javaslat többi szakaszainak veszélyeitől. Nem, mert a hétfejű sárkánynak csak egyik feje bénítottatott meg, a mérges kígyónak csak egyik foga töretett ki; de azért az nem szünik meg közveszélyes lenni mindaddig, míg minden feje le nem hull, minden foga ki nem töretik.

Vannak ezen kívül e javaslatnak még sok más veszélyes szakaszai s vannak oly intézkedései, a melyek álnokul csempésznek be oly dolgokat, a melyeket nyíltan be sem mernek vallani és a törvénybe világosan kifejezni. Ilyen a 80. §., mely a törvényhatósági tisztviselők szabad választását megsemmisíti és csaknem semmivé zsugorítja össze.

Hiszen a választást már úgy is illusoriussá tette a candidatio, melynél eddig is a főispán akarata érvényesült; de legalább mégis meg volt a látszat, meg volt a névleges jog; most azonban a 80. §. a választást csak pár egyénre, tulajdonképen az alispán és főszolgabírákra, megyei jegyzőkre korlátozza, a többiek, vagyis a közigazgatási hivatalnokok nagy tömege, mint orvosok, alorvosok, állatorvosok, rendőrkapitányok, számvevők, levéltárnok nyilvántartók, irnokok, gyakornokok s az összes segéd- és kezelő-személyzet a főispán által neveztetnek ki, helyeztetnek át egyik állomásról a másikra, függesztetnek fel és helyettesítetnek véglegesen mások által.

De nem csak e kinevezettek, hanem a választottak is feltétlenül alá vannak a főispánok önkényének rendelve. Azokhoz rendelkezik s rendeleteinek feltétlen végrehajtását követelheti, ha az alispán vonakodnék azt teljesíteni, avagy jelen nem lenne: közvetlenül intézkedik a törvényhatósági és községi közegekhez, az engedetleneket felfüggeszti, elmozdítja s véglegesen helyettesíti az általános tisztújításig s az elkergetett tisztviselő vagy a letiprott törvényhatóság csak az országgyűlésnél kereshet jogorvoslást; azaz kérvé-

nyezhet, hogy kérvénye kiadatván a belügyminis-
ternek, annak papirkosarába kerüljön, de külön-
ben még ha elintézését nyerne is, vajjon helyes-e
minden falusi bíró kérdéseivel az országgyűlést
elfoglalni s a legkisebbet a legnagyobb forum elibe
utalni, az országgyűlést administratív ügyek el-
intézőjévé téve, erejét így elforgácsolni.

És ezen valóban török pasai teljhatalmát a
főispánnak nemcsak a közigazgatási tisztviselők
nyögik, hanem az kiterjed a vármegye területén
levő összes állami hivatalokra és azoknak hivatalos
eljárásaira. Alája vannak rendelve adóhivatalok,
tanfelügyelőségek, tanintézetek tanárai, vasuti,
posta- és távirdai, egészségügyi hivatalok, mérnöki,
bányászati, erdészeti, kincstári hivatalok, pénzü-
gyvérségek, közigazgatási hivatalok le az utolsó
jegyzőig, szóval a bíróságok kivételével a többi
ministeriumok összes hivatalnokai és alárendelve
oly módon, hogy hivatalba jutásuk, megmaradásuk,
előmenetelük egyenesen a főispántól tétetik füg-
gővé, vagyis a többi ministerek megalázásával és
mellőzésével csakis a belügyminis-
ternek alá, a kinek a főispánok közegeit alkotják.
De hiszen ez iszonyatos állapot, hiszen ez valódi
gályarabság, hiszen a törvény ez intézkedései
Magyarország több mint százezer hivatalnokát
valódi rabszolgaságra degredálja, minden hivatal-
noknak feje felett fog függni a főispáni minden-
hatóság Damokles kardja, existenciája egyetlen
ember önkényétől, szeszélyétől tétetik független.
(*Ugy van a szélső baloldalon.*)

De nem csak a hivatalnokokat degredálja a
rabszolgaság iszonyatos sorsára, hanem a főispánt

az egész törvényhatóság mindenható kényurává teszi és törvény fölé helyezi, mert a közgyűlési határozatokat felfüggesztheti s felülvizsgálatra felterjesztheti, ha azt az államérdekre sérelmesnek véli; azonban ez oly tág köpenyeg, a mit mindenre rá lehet borítani s így a midőn a közgyűlés minden határozatának érvénye a főispántól függ s miután közvetlen rendelkezési joggal parancsolhat törvényhatósági és községi közegeknek: oly hatalom összpontosittatik kezei közé, a minővel még eddig semmiféle potentát felruházva nem volt. E korlátlan hatalmat a javaslat védelmére kelt Pulszky Ferencz képviselő ur is constatálja; de azzal vigasztalja magát, hogy az csak az elméletben van meg, de nem fognak vele élni; de én azt tartom, hogy nagyon is fognak vele élni, mert főispánaink, ha egyébben nem is, de az erőszakoskodásban eddig is kitüntették magukat.

És e korlátlan hatalommal szemben a törvény védelme sem vehető igénybe, mert a 94. §. kimondja, hogy a tisztviselő oly cselekményeért, melyet a törvény vagy illetékes felsőbb hatóság rendelt el — tehát a főispán s ennek a minister — fegyelmi uton felelősségre nem vonható.

Némi correctivum formát ugyan nyújtani látszik a 89. §., mely kimondja ugyan, hogy a tisztviselő az okozott kárért — ha szabályszerű jogorvoslással el nem hárítható — kártérítéssel tartozik; ámde ott van e szakasz 3-ik kikezdése, a mely a kártérítés kívánattól elveszi kedvét a szegény kegyelemre kiszolgáltató honpolgárnak, a midőn 500 frt birságot szab a konok perlekedőre;

mert hát a konokságot könnyű lesz rámondani mindazokra, a kik igazukat keresni mernék.

Hát lehet-e jogállamban ily helyzetet teremteni? hisz ilyen elméletet csak absolut államban, ily intézkedéseket csak rendőr-államban lehet felállítani. Hiszen e törvényjavaslat sorai közt az van kimondva, hogy a hivatalnok feltétlen engedelmességgel tartozik nem a törvénynek, hanem hivatalfőnökének, nyomorgathatja a népet, szabadon zsarolhatja, korteskedhetik; mind azért törvényes felelősségre nem vonható, mert hát illetékes felsőbb hatósága rendelte azt el. Eddig is hivatalnokaink rosszasága, hanyagsága, hűtlensége leginkább onnan eredt, mert nem tekintette magát az állam, hanem a kormány hivatalnokának s nem a törvényt, hanem főispánja akaratát tekintette zsinórmértékül. Ez a hamis felfogás — mely hivatalnokaink jellemét eddig is megrontotta — most törvényesítették s hivatalnokkarunk oly géppé alakították, a melyet egy kéz, egy akarat fog mozgatni, mert a teljhatalmú főispánok csak szolgálai végrehajtói lesznek a központi hatalomnak, a mit ez idő szerint egy ember monopolizál hazánkban.

Ha e javaslat törvénynyé válik, akkor Tisza Kálmán valódi alkirályává lesz hazánknek, ki hatalmát saját képeire teremtett 63 alterego által gyakorolja, ezek mellé ellenőrző felügyelőkül minisztériumból kiküldendő titkárokat állít, kik örködni fognak a felett, hogy a főispán urnak más akarata ne legyen, mint a miniszternek. (*Ugy van a szélső baloldalon.*)

Ö kegyuri jogot gyakorol az ország felett, főispánjai ezt foganatosítják a törvényhatóságokban.

Ő kényuri hatalommal uralkodik itt a törvényhozásban, melyet a főispánok tetszésük szerint alakítandnak és az országban főispánoknak nevezett sateleseit által, kik valódi teljhatalmú kormánybiztosokká lesznek, minőket csak rendkívüli körülmények közt szoktak rövid időre ily jogkörrel felruházni.

Elborzad minden alkotmányos érzetű ember, ha e törvényjavaslatot olvassa, annak következményeire gondol, hiszen az, ha törvénytényé válik, valódi sirja lesz az önkormányzatnak, az békés időben létrehozott valódi ostromállapotba fogja helyezni az országot s a mellett újabb anyagi terhekkal is fogja terhelni az ország népét, mert fölemeli a főispánok fizetését, ha több törvényhatóságot vezet, másfél fizetést húz, megállapíttatik nyugdíjképesége, sőt bizonyos esetekben szolgálati évei kétszeresen számíttatnak, rövid szolgálati éveknél dús végkielégítést nyernek.

Tudjuk azt, t. ház, hogy kormányváltás esetében a főispánok is rendszerint változni szoktak, de mivel rendes alkotmányos viszonyok közt — a minőnek a mi mostani állapotunkat nem mondhatjuk — a kormányok gyakran változnak, tehát fog majd a magyar állam a nyugdíjas főispánok, azok családjai és titkáraiban ismét egy sereg ingyenélőt kapni, kik a szintén nyugdíjt élvezendő bukott ministerekkel egyetemben a kitarítottaknak egy gyönyörű légióját fogják képezni.

Sőt e törvényjavaslat elvben kimondja és megállapítja a közigazgatási tisztviselők nyugdíj-képességét is, a midőn a 83. §. elrendeli, hogy a törvényhatóságok e törvény kihirdetésétől számí-

tött egy év alatt nyugdíjintézet létrehozása iránt gondoskodni tartoznak. Ennek természetesen egy csomó pótló lesz a következménye, mely ismét a terhek alatt roskadozó nemzet nyakába fog háromolni.

S mindez történik indokolatlanul, szükség-telentül, tisztán csak a személyes uralom erősíté-
seért és a centralisatio honosításáért; rebesgetik ugyan titokban, sőt itt is célzás történt arra, hogy e törvényt a magyar állameszme elleni izgatások teszik szükségessé. De hát ez egyszerű fogás a gyengébbek rászédésére, mert hát nálunk már szokássá vált, hogy minden reactionarius intézkedés lólábát a magyar állam köpenyével takarják el, mert tudják, hogy a magyar parlament sok mindent kész megengedni az állam érdekében, ha azt veszélyezve látja.

Ámde ez csak tetszetős ürügy; a valódi cél e törvéynél a hatalom terjesztése az önkormányzat romjain. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Én nem látom a nemzetiségi izgatásokat oly mérvűeknek, hogy ily kivételes ostromállapotra szükségünk lenne; a nemzetiségek elégtelenségét önök rossz politikája és kisajtoló adórendszere tartja leginkább forrongásban s önök kortes pajtáskodása nyújt annak táplálékot; de ha valóban oly jellegűek lennének is e mozgalmak egynémely nemzetiségi megyében, hogy ily kivételes intézkedésnek szüksége fenforogna: akkor tetszett volna csak e megyékben életbeléptetni azokat, a hol arra netalán szükség van; de, hogy a vármegyék összeségét és hazafias városainkat is — hol ily agitatóknak talaja nincsen — sujtsák és ily

ostromállapotba helyezték, azt vétkes államesiny-nál egyébként nem tekinthetjük. De különben is a magyar állam eszmét alkotmányos intézményekkel és nem főispáni önkénnyel lehet biztosítani.

Nem a magyar állameszmét erősíteni, hanem a vármegyéket: alkotmányunk ez erős várait akarja Tisza Kálmán megsemmisíteni s önkormányzatunkat halomra dönteni. Ő nem tűr maga körül semmit, a mi az önállásnak és függetlenségnek még csak az árnyékát is magán viseli. Ő a reactio teljes uralmát akarja inaugurálni.

De nagyobb emberek birkóztak már meg sikertelenül e feladattal, a mit József császár lángesze is visszavonni kényszerült, a mit a szivós Ferencz császár is megkísérlett, a mit Ferdinánd alatt administratorokkal, Bach és Schmerling alatt Bezirkerekkel eredménytelenül erőszakoltak: azt most Tisza Kálmán, az egykori legerőszakosabb administrator fia, akarná végrehajtani?

De a nemzet, a mely nem engedett királyainak, bizonynyal nem fog engedni ez újkori Nerócskának sem. (*Derültség balfelől.*) A nemzet, a mely ezredév viharjai közepette, tengernyi vére árán meg tudta védeni önkormányzatát, azt most sem fogja gyáván feladni.

Igaz, hogy a magyar nemzet most sajnos tespedésben van, hallgat s fatalisticus önmegadással látszik tűrni sorsát. Ámde nem veszett azért ki kebeléből a szabadság szeretete, ennek oltalmában oly sok véráldozatot hozott, miszerint az értéktelenné nem válhatott előtte. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

E nemzet nem született szolgálásra, egész

multja ellentmond ennek, egész történelme óvást emel az ellen. (*Ugy van! Ugy van! balfelől.*) A magyar soha sem nyalta hizelgő macskaként a kényur talpát, hanem lesujtotta azt büszke oroszlánként.

Le fogja sujtani a kényurak e paródiáját is, a ki önkormányzatunk szent templomát akarja megszenségteleníteni. Önkormányzatunk ezredéven át a nemzet életszervévé vált, a nélkül az élni nem, csak tengődni tudna. Az összenőtt a mi ezredéves multunkkal, annak dicsőségével, attól nemzetünket megfosztani nem lehet.

Meg fogják önök e törvényt szavazni, de az ephemeréletű lesz, mint a minő volt a zsarnokságnak minden provisoriuma hazánkban s a miként ephemer lesz azon szégyenletes uralom is, a mely hazánkban nemcsak szerencsétlenségét, de szégyenét is képezi. Az önök épülete homokra van fektetve, az első rázkódás összeontandja azt.

T. ház! Pár szóban még érintenem kell a mi házi vitánkat is.

Én őszintén bevallom, hogy nem örömet vitatkozom ellenzéki szomszédainkkal, mert habár közjogi állásunk ellentétes s habár ők akkor, a midőn Magyarországot a közösügyes alapon jól kormányozhatónak és boldogíthatónak vélik, a lehetetlent akarják létesíteni: mindazonáltal mégis vannak érintkezési pontjaink és vannak oly közös céljaink, a melyek felé karöltve haladhatunk és kell is haladnunk.

De ennek beismerése s gyengeségem érzete sem tud visszariasztani azon igen, de igen nehéz feladattól, hogy gróf Apponyi Albert képviselőtár-

sam nagyszabású beszédének egy pontjára szerény észrevételemet megtegyem.

Gróf Apponyi ékesszólásának egész hatalmával igyekezett a közigazgatási tisztviselők választása elméletének helyességét lerombolni s meggyőzni arról, hogy kinevezési rendszer mellett is lehetséges az alkotmányos önkormányzat. Én nem érthetek vele egyet s azt hiszem, hogy ez elmélet nem egyéb önhitegetésnél; mert én a valódi önkormányzat *conditio sine qua non*-jának tekintem a tisztviselőknek minden kijelölés nélküli szabad választását. A kijelölést legfőlebb csak a törvényszerű minősítés *constatálására* szorítván oly módon, hogy senkit, a ki minősítve van, a választás alá bocsátástól elzárni ne lehessen.

Én, t. ház, *democraticus* alapon nyugvó önkormányzatot szabad választás nélkül képzelni nem tudok, hiszen a tulajdonképi népből a bizottmányi gyűlésekbe ugyis kevés vagy épen senki sem jut be s ha még a választás általi befolyástól is elzárjuk, akkor az csak olyan önkormányzat lesz, mint a minő *respublicák* voltak a rabszolgák százazreit sanyargató régi köztársaságok.

Én a tisztviselők szabad választása nélküli önkormányzatot olybá tekintem, mintha valaki levegő nélküli szerves életet, napsugár nélküli természet létezését akarná elhíttetni, az valóban a kecske jólakásának és a káposzta megmaradásának elméletén nyugszik.

Gróf Apponyi megkapó szinekkel festette le azt a függést, a melyben a választott tisztviselő választóival szemben van és a részrehajlást, a mit azok iránt tanusítani kénytelen, kik hivatalba

juttatták s a kiknek segélyével abban megmaradni remélheti; heroicus jellem tudna csak — ugy mond — az ily behatásnak ellentállani.

Azonban képviselőtársam az éremnek csak egyik felét vizsgálta s nem látta az érem hátlapjának még sötétebb árnyát, azt a sokkal nagyobb és lealázóbb függést, a melybe majd jutni fog a kinevező minister, illetőleg az őtet felajánló főispánnal szemben, mert a minister a vidék embereit, azok képzettségét nem ismerheti; ő kinevezését főispánja ajánlatára foganatosítja s a főispán ritkán fogja a leghivatottabbakat és legjellemesebbeket, hanem az ő és klickjének protegáltjait ajánlatba hozni s mivel a főispán par excellence pártember, sőt pártvezér megyéjében s mivel hivatalban maradása a fungáló kormány hatalmon maradásához van kötve, vajjon fogna-e másokat ajánlatba hozni, mint csak olyanokat, a kik a korteskedésben kitüntették magukat? Az ilyek pedig, főleg nálunk, nem igen szoktak sem törvénytisztelő, sem nagyon jellemes, sem nagyon erkölcsös emberek lenni.

De e fontos lélektani indok mellett a főispán a felterjesztésben, a minister a kinevezésben csakis az elméleti minősültséget tarthatja szem előtt; de a jellemre, a becsületességre, a hivatottságra nem tud tekintettel lenni s így be fognak juthatni a hivatalokba diplomás gonosztevők, avagy muszkavezetők, Bach- és Schmerling-lovagok, a minőkkel jelenleg is bepizkolják a hivatalok tisztességét a mostani névleges választásnál, a mi nem egyéb kinevezésnél.

Aztán ne higgye a képviselő ur, hogy a jó

hivatalnok kénytelen lenne részrehajló lenni választóival szemben, mert a nép végtelenül nagyra szokta a legszigorúbb hivatalnokot is becsülni, ha az igazságos, még a katonaság is bálványozni szokta szigorúan igazságos s vele a vést megosztó felebbvalóit s a valóban hivatását részrehajlatlanul betöltő tisztviselő nem félhet a kiválasztástól. Arra számos példát találunk a multban, hogy a jó hivatalnokot mindig újból választották s csak késő vénsége vagy a halál fosztotta meg azon hivataltól, a melyben néha túlszigorú, de mindig igazságos volt.

Azután a mi a függést illeti, vajjon nem lesz-e a kinevezett hivatalnok sokkal nagyobb függési viszonyban a ministertől, illetőleg annak személyese, a főispántól, a kitől nemcsak hivatalba jutása, hanem hivatalban maradása és előléptetése kizárólag függ. Ettől feltétlenül és csakis ettől függvén, bizonynyal részrehajló lesz azok irányában, kik a képviselőválasztásoknál szövetségesei a kormányhatalom fentartásában.

Szóval a közigazgatási hivatalnokok kinevezésénél nem lehet semmi módon kiküszöbölni azt, hogy ez ország minden hivatalnoka, sőt még szolgaszemélyzete, ezek rokonsága s mindazok, kiknek hivatalos pályára készülő gyermekei vannak, a kormány uszályhordozóivá, vak engedelmességre kötelezett rabszolgáivá ne váljanak és azt, hogy csak pártemberek jussanak a hivatalokba, mert én nem tudok magamnak oly angyalszelidségű és jóságú ministert elképzelni, a ki akkor, a midőn a kinevezés egyedül az ő jogköréhez tartozik,

olyanokat is helyezzen hivatalokba, kik pártjának nem buzgó hívei.

Ekként én a kinevezési rendszert összeférhetlennek tartom a valódi önkormányzattal. Így fogta fel ezt nemzetünk mindig, így gyakorolta ezredéven át; az összeforrott nemzeti életével, az adta és adja meg a mi közéletünk valódi jellegét, az képezi a valódi alkotmányosság főfeltételét, mert a honpolgárok szabad államban nemcsak igavonó és teherviselő eszközök, hanem oly jogosult tényezők, kik a terheknek megfelelő jogok és joggyakorlatok élvezetét méltán megkövetelhetik a maguk részére s méltán igényelhetik, hogy ott, hol vagyonuk s munkaerejük, néha existenciájuk felett határoznak s életérdekei felett döntenek: beleszólási joggal birjanak. Ez indokolja, ez követeli a felső fokon a képviselői, az alsó fokon tisztviselőinek szabad választását. Ez kívánja meg azt, hogy képviselője és tisztviselője nemcsak a hatalom, hanem a nemzettel szemben is — a választás révén — a felelősség és feleletre vonhatás helyzetébe tartassék.

Csakis a szabad választás képezi azon kötelemet, a szeretetnek, a bizalomnak azon kötelékét, a mely a nemzet kebeléből eredő tisztviselőt a nemzettel szerves összefüggésbe tudja hozni, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) e nélkül a tisztviselői kar egy elszigetelt, egy különálló kastot, a kastok legveszélyesebbikét: az élödi burocracia kastját képezi, a mely nem érez a nemzettel, hanem mindig a hatalom tetszés szerint kihasználható eszközévé aljasul; oly kasttá, a mely még arra sem ügyel, hogy az a hatalom idegen-e? hanem vakon

engedelmeskedik annak, a ki alkalmazza, fizeti és nyugdíjazza, a mely kész bármikor a zsarnokság híu szolgálhadaként hazája ellen is felhasználtatni magát.

Nekünk fenn kell tartanunk tisztviselőink szabad választását, főleg e jelen korszakban, a midőn az erkölestelenség, az élödsdiesség és a servilismus oly ijesztő mérvben terjed és rombol nemzetünk között, a midőn a szellemi proletariusság és a vagyonbukottak éhes farkasokként rohanják meg a közélet minden foglalkozási ágát, midőn a komoly munkát kerülők szállják meg a hivatalokat s az ilyenek karoltatnak fel mindenhol. Ez a párturalom elfajulására és elmérgesedésére, a nép kiélésére vezethet csak.

Ez csak az erkölesi romlottságot, a corruptiót fejlesztheti, a mi már is vészes ragályként rombol hazánkban. Ez csak pusztulást hozhat hazánkra.

E törvényjavaslat álnok czélja nem más, minthogy a választás névleges megtartása, de valójában a palástolt kinevezési rendszer honosítása és a főispáni mindenhatóság inaugurálása által a már is túrhetlenné és valódi zsarnoksággá fajult párturalmat meggyökereztesse.

Én szabad választás nélkül valódi önkormányzatot és önkormányzat nélkül valódi alkotmányosságot és közszellemet képzelni nem tudok. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Az önkormányzat áldásait soha senki oly találóan nem jellemezte mint Kossuth Lajos e szavakban. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

„Az önkormányzati intézmények leghatályosabb ápolói a közszellemnek; azok képeznek kapcsolatot az állam és az egyén közt; azok nevelik az embert önérzetes polgárrá; azok nevelik be a nemzeteket a gyakorlatias hazafiságba; általuk hozatik az alkotmányos szabadság a polgárok házi tűzhelyeikhez. Csak az önkormányzati intézmények képesek a közszellem nemzetéltető fuvallataival telíteni a levegőt.“

Én ez arany szavakat irtam politikai kátém első lapjára, azok szent intelmét követem akkor, a midőn e törvényjavaslatot visszautasítva, csatlakozom a Bartha Miklós barátom által benyújtott határozati javaslathoz. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvényjavaslat 22. §-ának tárgyalásakor.

(1886. márczius 19-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) Most tulajdonképen két tárgy van napirenden: Zichy Antal képviselőtársam tegnapi beszéde és a tárgyalás alatt levő törvényjavaslat 22. §-a. Mindkettőre pár szóban fogom megtenni rövid észrevételeimet. (*Halljuk.*)

Távol van tőlem az, hogy én az 1848 előtti és alatti felfogások és elméletek vitatásába és erre vonatkozó állításainak czáfolgatásába mélyednék; e kérdések már át vannak adva a történelemnek, majd tisztába hozandják a hivatottak. Én csakis képviselőtársam pár actualis értékű vonatkozására és elméletére szorítkozom, mindenek előtt arra, hogy ő parlamentarizmus felelős kormányt bizonyos fokú centralisatio nélkül képzelni nem tud, valamint azon felállított tételére, hogy az 1848/9-iki korszak is ily centralisatiót megengedett magának.

No hát, t. ház! Én a valódi szabadelvű parlamentarizmus által a centralisatiót, még szelidebb alakjában is, kizártnak tekintem; de főleg az oly centralisatiót, a minő e törvényjavaslat által tervezetik behozatni, a mi itt valóban ad absurdum vitetik. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A mi a szabadságharcunk alatti centralisatiót illeti, hát én azt sehol fel nem találom, sőt a helyhatósági önkormányzat nemes hivatását ép e válságos időkben teljesítette egész nagyszerűségében, midőn nem egy helyt a véderő, tehát a had-

sereg ügyében is intézkedett s a midőn egyetlen vármegye — Háromszék — dicsőségesen verte vissza az egészErdélyt behódoltatott osztrák sereget és a segítségül hívott muszkákat.

De ha még megengedhetnök is bizonyos foku összpontosítás létezését, nem szabad felednünk, hogy akkor rendkívüli és kivételes állapotok voltak, a midőn nemcsak külellenség támadta meg hazánkat hétfelől, hanem belpolgárháború is dúlt s hogy a megyék egy része ellenségtől levén előzőnölve, a municipiumok működése szünetelt. Amde ebből nem az következik, hogy békés időkben is a felelős ministerium fogalmát az összpontosítással társítsuk s még kevésbé az, hogy ezen porosz mintájú rendszerüket 1848-al akarják igazolni és indokolni. Ez ugy talál össze mint a magyar mente a köcsögkalappal. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Az mondja a képviselő ur, hogy — szerinte — a ministerelnök ur mindenben s e törvényjavaslatban is keresi a módokat, hogy miként lehessen a helyhatósági önkormányzatot a modern parlamentarismussal összeegyeztetni.

Én, t. képviselő ur, egészen más nézpontról szemlélve, egészen másként látom a dolgot, én a ministerelnök ur minden intézkedésén, minden törvényjavaslatán nem veres, hanem nagyon is sárga viaszfényt vető fekete fonalként látom átvonulni azon nagyon is élesen kirivó törekvést, hogy egész önkormányzatunkat a centralisatio nagyszájú Molochja által elnyelethesse. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Én igen is hiszem, hogy a parlamentarismus az önkormányzattal összeegyeztethető, a kettő egymást kölcsönösen és előnyösen egészíti ki; de a miniszerelnök ur nem összeegyeztetni, hanem az önkormányzatot a centralisatió iszapjába akarja fulasztani s úgy a parlamentet, mint a megyéket saját önkényének alávetni. Erre analogiát ne 1848-ból, hanem a Metternich és Bach officinájában keressenek. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A mi már most az ezen 22-ik szakaszban contemplált és felmelegített virilismust illeti, erre vonatkozólag elfogadom és magamévá teszem mindazon ellenérveket, a melyeket Lázár Ádám és Madarász József képviselőtársaim hangoztattak, én is azt a democratia botránykövének s oly reactionarius intézménynek tartom, a minek sötét árnyát a magyar állameszme zománczával akarnák elfedni, csakhogy nekem nem kell az ily felcziczomázott alakjában sem, mert az ellentétben áll a haladás principiumaival. *(Ugy van! a szélső balfelől.)*

Ez okon csatlakozom Lázár Ádám képviselőtársam által beadott módosításhoz, sőt ahhoz egy azal összeegyeztethető almódosítást adok be, a mely arra vonatkozik, hogy ezen 22. §. egész 2-ik kikezdése függőben hagyassék, illetőleg a 80-ik §-al — melylyel szerves összefüggésben van — kapcsolatosan tárgyalassék, a mennyiben itt egy nagy elvi kérdésnek már előre prejudicáltatnék, a mennyiben csak a 80. §-nál döntenek el, hogy számos megyei tisztviselő — kiknek e szakasz bizottsági tagsági jogot ad — ezután is választatni, avagy egyszerűen a főispán által fognak-e kineveztetni? A mely utóbbi esetben nem lennék hajlandó a bizottsági tag-

ságra a jogosultságot megadni. Ajánlom következő módosításomat elfogadásra (*olvassa*): „Ezen szakasz 2-ik bekezdése szoros összefüggésben lévén a törvényjavaslat 51. és 81. §-ával, ez most függőben hagyatik, illetőleg az 51. és 81. §-szal együttesen fog tárgyalatni.“ (*Helyeslés szélső ba felől.*)

A törvényhatóságokról szóló törvényjavaslat főispánokra vonatkozó IV. fejezetének általános vitájánál.

(1886. évi márczius 23-án.)

T. képviselőház! Nem kívánom a főispánokra vonatkozólag a történelem és régi törvényeink tanúságait igénybe venni, Szederkényi t. barátom és Zichy Antal képviselőtársaim e téren nagyon érdekes tanulmányt tettek és meglehetősen kimerítették a tárgyat, csak hogy kénytelen vagyok az emberi ész alkalmazkodásának sokoldalúságát bámulni, mert a mig Szederkényi — szerintem helyesen — törvényeinkből az önkormányzat virágzását, Zichy a centralisatiót igazolta, szóval ellentétes következtetést vont le. Én azt hiszem, hogy Szederkényi maradt hű a történelem követelményeihez, mert sem törvényeinkben, sem történelmünkben e jelen törvényjavaslat támogatására érveket találni nem lehet. (*Ugy van! a szélső bal-dalon.*)

Mellőzöm tehát az ugyis kellőleg méltatott történelmi tért s egy új terrenumra, keletre térek át, a hol igenis lehet e törvényjavaslat célza-

tára analogiát találni. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

T. ház! Kelet az egyeduralom, a zsarnokok, kalifák, szultánok és sahok hazája volt régen és az most is. Csakis a hellenek sugározatták szét egy ideig a szabadság és polgárosodás áldásait.

Én több ideig éltem ottan, tanulmányoztam az ottani közállapotokat, az ottani államszerkezeteket, az ottani administratiót; de merem állítani, hogy semmiféle törzsfőnököt, semmiféle sheiket, semmiféle szerdárt és semmiféle pasát soha oly korlátlan hatalommal, mondhatni egyeduralommal felruházva nem találtam, mint a minővel e törvényjavaslat, ha törvénynyé váland, a mi főispánjainkat felruházni fogja. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Mert ott a törzsfőnökök és sheikék mellett ott áll a vének tanácsa, a szerdárok és a vilajeteket kormányzó pasák mellett a medslisz egyházi és világi tagjaival, ezek nélkül mitsem végeznek, mitsem rendelnek, mitsem cselekesznek.

A felelősség fogalma európai értelemben ugyan nincsen kifejlődve; de azért az oly szerdárt avagy pasát, ki hatalmával visszaélt vagy túlságosan zsarolt, régebben hamar megselyemzsinórozták; most száműzik s Brüssza, Damaskus és a szigetek hemzsegnek az ilyen száműzött pasáktól, szóval ott az önkényben is van bizonyos rendszer és korlát, melyet büntetetlenül túllépni nem lehet; ott a szokások, bizonyos hatimajumok és iradék szabályozzák a viszonyokat s nem engedik, hogy a fák az egekig nőjenek.

Ámde itt hazánkban, az alkotmányosság

minta-országában, a szabadságra törő XIX-ik század utófelében a főispánokat oly korlátlan hatalommal akarják felruházni, a minővel soha semmiféle keleti potentát nem birt. Én ismételve átolvastam a törvényjavaslatnak a főispáni hatáskört körülíró IV. fejezetét, ismételten megtekintettem a törvényjavaslat címét s nem akartam szemeimnek hitelt adni, mert hát e fejezetbe foglalt intézkedések olyanok, a minőket ma már Európa egyetlen parlamentje elibe sem mernének terjeszteni, (*Igaz! a szélső baloldalon*) azok legfőlebb valamely muszka ukázban találhatnának helyet. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Ilyennel egyetlen minis-ter sem merné insultálni a törvényhozás méltóságát.

E törvényjavaslat szerint a főispánoknak kegyelemre vannak kiszolgáltatva nemcsak a közigazgatási, hanem az összes állami és községi hivatalnokok, azokat bármikor áthelyezheti, fel-függesztetheti, elcsaphatja, mindenikhez közvetlen rendelkezik, a megyegyűlések határozatait érvénytelenítheti. Ezután a vármegye semmi, a főispán minden. Ő a hivatalnokok felett oly hatalommal rendelkezik, a minővel soha semmiféle ültetvényes rabszolgái felett nem rendelkezett. Értelmiségünk disze, oly nagy reményekre jogosító hivatalnok karunk kegyelemre lesz kiszolgáltatva egy ember szeszélyének. Az ily főispán, ha elsőzzák a levesét, vagy valami házi perpatvar rossz kedélyhangulatba hozza: száz meg száz család existenciáját dulhatja fel.

Azzal vigasztalt egyik nagy tapasztalatú képviselőtársam, hogy azok a főispánok szelid emberek, nem fognak majd oly bajt okozni, mint

a minőt okozhatnának; de az ily kétes értékű remediumra mi nem támaszkodhatunk, mert a korlátlan hatalom — mit e törvényjavaslat a főispánoknak adni akar — olyan, hogy azzal nem visszaélni, hanem azzal csak élnie kell, hogy következményei iszonytatók legyenek. És ha most szelidek és méltányosak is főispánjaink legnagyobb részben; de még e törvény megalkotása előtt is egynehány közülök mégis kivált erőszakos zsarnoksága és törvény tiprása által. Hont, Arad Szolnok-Doboka, Maros-Torda s más megyék krónikái (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Hajdu! Bihar!*) furcsa adatokat szolgáltatnak e téren s mivel a miniszerelnök és pártja előtt az ily hetman-főispánoknak volt kiváló becse s mivel a jelen törvényjavaslat, a többieket egyenesen rántalja amaz újkori adminisztrátorok példájának követésére, sőt azt egyenesen kötelességükké teszi, majd e törvény megteremtendi a vidéki zsarnokokat mindenhol, mert az intézmények alakítják az embereket.

És az ily módon idomítandó adminisztrátor urak — mert főispánoknak nevezni okszerűleg nem lehet — szabadon és büntetlenül folytatandhatják üzelveiket, mert hát felettük senki és semmi nem áll, csakis egyetlen ember, a ki maga is az erőszakoskodás quintessentiáját képezi. (*Igaz! a szélső balon.*) Ők senkinek sem felelősek, helyettük csak a belügyminister felelős, kit ez időszertint felelősségre vonni a törvényhozásnak lehetetlen, miután ez a többség mindent tudomásul szokott venni. De még ha ministeri felelősség léteznék is ...

Madarász József: A mi nem létezik!
(*Derültség.*)

Orbán Balázs:... a mint hogy nálunk nem létezik, még akkor is képtelenséget akar, mert ha a főispánok, akarom mondani administratorok minden visszaéléseit interpellatiók által akarnók megtorolni, akkor naponta 10—20, sőt több interpellatio szüksége merülne fel, a mi a törvényhozás működését lehetlenné.

Igen szép távlatai vannak e törvényjavaslatnak, a melyet a túloldallal megszavaztatni akar a miniszerelnök ur. Hát azon, hogy a párt fiatalabb tagjai megszavazzák, nem csudálkozom, mert hát ők Bach és Schmerlig korában és ezen jelenlegi közösügyes kormányzat alatt nőttek fel, a mely kormányzat amazoknak méltó folytatását képezi, a mely kormányzat átvette azon országtipró idegeknek minden adóit, minden monopoliumait, stemplijét, minden furfangjait, minden hagyományait; ők ezen opportunisticus korszakban nőttek fel, a mely nem ismer elveket, a mely alkudozik a haza nyomorán s hatalmának gyökszálaival a nemzeti elszegényedés és elsatnyulás talajába bocsátja le. Ők a kettős hazát istenítő költő hymnusaiból szivták e mérget, ők a közösügyes légkörből lehelték be a mételet sziveikbe. Őket az engedelmisség megszokottsága elpuhította, ha megszavazzák, azon egy cseppet sem csudálkozom.

De hogy az ott ülő meglett férfiak, kik nem csak ismerik, de át is élték az 1848/9-iki dicső korszakot, kik abban és az azt előkészítő mozgalmakban tényezők voltak; kik a valódi önkormányzat és alkotmányosság áldásait élvezték, kik a

polgári erények iskolájából kerültek ki, kik közül sokan ama vívmányok védelmében résztvettek s azért szenvedtek, hogy ezek is képesek e muszka ukázt megszavazni, azt oly erkölcsi abnormitásnak tartom, a mi nemcsak megbotránkoztat, hanem mély hazafias fájdalommal tölti el lelkemet. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Én részemről nem szavazom meg s valamint általánosságban is visszautasítottam e törvényjavaslatot, most ezen legveszélyeseb fejezetét sem fogadom el. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

A betelepedés és a muszka-lengyel zsidók beözönléséről.

(1886. évi április 6-án.)

T. ház! Itt a betelepédést érintő e szakasznál kívánom telepedési viszonyainkra és a hazánkban jelentkező egy égető bajra rövid észrevételeimet megtenni.

T. ház! Nem vagyok ellensége semmiféle fajnak, nemzetiségnek vagy vallásfelekezetnek, senkit nyelveért, lelke meggyőződéseért gyűlölni avagy lenézni nem tudok, (*Helyeslés*) mert én a jogegyenlőség, a hitszabadság feltétlen híve vagyok, azt mindenki veleszületett és elidegeníthetlen emberi jogának ítélem (*Helyeslés*) s így az izraelitát sem tudom azért, mert istenét Jehovának nevezi s azt furcsa ceremóniákkal imádja, üldözni. (*Helyeslés.*)

Hadd keresse mindenki lelki üdvösségét úgy, a miként azt elnyerhetőnek tartja. (*Helyeslés.*)

Másrészről őszinte örömmel üdvözlöm azokat, kik nemzetünkhez simulnak, kik e haza híj fiainak vallják magukat, kik e hazát szülőföldjüknek és nemcsak úzértelepüknek tekintik, kik a szabadság jótéteményeit nemcsak élvezni, hanem meg is érdemelni iparkodnak. (*Helyeslés.*) Azonban kétségtelenül vannak oly társadalmi bajaink és visszáságaink, a melyek előtt szemet hunynunk nem lehet, nem szabad; az ősi magyar erényt: a vendégszeretetet, az üldözöttek befogadását nem szabad oly túlságokba vinnünk, a mi e haza őslakóinak kiszorítását és kipusztítását vonhatná maga után. (*Helyeslés.*)

Már pedig ennek fenyegető jelenségei mutatkoznak hazánk némely vidékein, különösen hazánk északi részében. (*Halljuk! Halljuk!*) Muszkaország hemzseg a zsidóság azon alantosabb válfajától, a mely nem a spanyol és mór vérkeverék által nemesült, hanem a kazár és tatármuszka vérkeverék által idomtalanult el. (*Derültség balfelől.*) E veres-szőke zsidófaj oly roppant mérvben szaporodott el Oroszországban, csekély lelkiismerettel folytatott üzérkedései folytán s főleg separatisticus különhuzódása által annyira megutáltatta magát; hogy az ottani társadalom mindenképen, nem egyszer elítélendő durva, embertelen módon is kilökni, kiküszöbölni igyekszik kebléből. Ezen folytonosságban levő epurationalis mozgalmak hozzánk özönöltetik az oroszországi zsidóságnak a salakját, legalsóbb szurtos rétegeit. (*Ugy van! szélső balfelől.*)

Ezek mindenféle utakon és módokon becsempészik ide hazánkba magukat, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) ellepik hazánk felvidékeit, onnan rajaikat szétbocsátják e haza minden tájaira, valódi élősdiként berágnak mindenüvé magukat s exclusivitásukat itt is mereven fentartva, semmiféle hajlamot nem mutatnak arra, hogy nemzetünkhöz simuljanak, szokásainkat, erkölceinket, hazai nyelvünket elsajátítsák s új hazájukhoz vonzódva, azzal identificálják magukat. Ezek nem hazájuknak, hanem kizsákmánylandó úzértelepnek tekintik ez országot, a melynek mitsem adni, hanem attól a lehető legtöbbet elvonni törekednek.

Én egy szép szombati napon (*Halljuk! Halljuk!*) voltam Munkácson és valóban elbámultam, a midőn Árpád atyánk ez első megállapodási helyét képezett és a magyar történelemben egészen napjainkig le oly dicső szerepet játszott, a magyar szabadság egyik legerősebb fellegrvárát képezett ez ősi városunkban, mely még nem rég minden ízében magyar volt s mely büszke lehet arra, hogy hős Rákóczy Ferencz hős anyjának, Zrínyi Ilonának s magának legnagyobb szabadsághősünknek lak- és védhelye volt. E városban, mondom, melynek minden hantja, minden köve, minden fűszála magyar dicsőségről beszél, melynek minden porszemét a szabadság védelmében kiontott nemes vér alakítja át drága emlékgyöngygyé; (*Ugy van! a szélső baloldalon*) e városban régi dicsőségünk és nagyságunk e szent acropolisában, én alig láttam mást mint pajeszes, hernyósapkás és szurtos kaftános zsidót (*Derültség a szélső baloldalon*) és végtelentül elszomorodtam és méltán felháborod-

hattam, a midőn e sok ezernyi sokaság közül egyetlen magyar szót, egyetlen magyar hangot kitörni nem hallottam, hanem mindenik hadart egy fülsértő, minden aesteticiai érzéssel bíró embert felémelyítő német jargont, vadmuzska dialectussal spékelve, tehát egy oly kotyvalék nyelvet, (*Derült-ség a szélső baloldalon*) a mely nekik nem anyanyelvük, a melyhez semmi előszeretet avagy kegyeletes emlék nem kötheti őket.

És e kotyvalékért zárják el magukat azon nemzet nyelvétől, a mely üldöztetésük, gyilkoltatásuk válságos perczeiben befogadta s őket, a kik addig minden emberi jogoktól meg voltak fosztva, nemcsak emberi, hanem oly politikai jogokkal is ruházta fel, a minővel minden más polgára bir e hazának és oly egyéni és honpolgári szabadsággal, a minőről még soha álmodni se mertek, a miért hálára, őszinte szeretetre és határtalan ragaszkodásra érezhetnék magukat kötelezve e hazá iránt, a mely minden nyujtható áldásaival árasztá el és utógondolat nélkül édes gyermekeivé tette azokat, a kik e földrészen mindenütt mostoháknak tekintetnek.

De nemcsak ős Munkács városában van ez így, (*Halljuk! Halljuk!*) hanem így van ez a felső megyékben mindenütt, sehol sem hallani ajkukról egy magyar hangot, sehol sem található a magyar hazához való ragaszkodásnak, a nemzetünkhöz való simulásnak egyetlen atomját sem. (*Ugy van! Ugy van! a bal- és a szélső baloldal némely padjain.*)

És ez a magyar nemzettel, annak nyelvével, szokásaival szemben ellenséges lábra helyezkedett faj, folyton tolul be Muszkaországból, előzőnöl

minden várost, minden falut, mérgezett pálinkájával elrészegeési, elerkölcsteleníti, elszegényíti s lassanként expropriálja a hozzánk őszintén ragaszkodó, szabadságharczainkban mindig velünk harczott s ezredév szenvedéseit velünk megosztott, jó- és balszerencse közt velünk testvéresült rusznyák és tót népet s azokat ezrivel kergeti Amerikába. *(Ugy van! a bal- és szélső baloldal némely padjain.)* Vannak már egész faluk, a melyeknek őslakói kipusztultak s helyüket a kaftános had foglalta el. *(Ugy van! a bal- és a szélső baloldal némely padjain.)*

De nemcsak ott az egyszerű rusznyák nép között uralkodnak, hanem onnan rajaikat szétrepkedtetik magyar alföldünkre is oly mérvben, hogy Szatmár vármegye székvárosában s Bihar-megye több városában és községeiben is egész tömegét találtam az ily magyarul beszélni nem akaró muszka zsidóknak, egy csomó titkos zugiskolával, a melyek a fanatizmus és tudatlanság és a hazát ignoráló exclusivitas tenyészdeái, a német jargonnak táplálódái.

Ez állapotok nemcsak nálunk magyaroknál, hanem az e hazát már régebben lakó hazafiasabb érzelmű zsidóságnál is méltán visszatetszést szülhet és kell hogy szüljön *(Ugy van! a bal- és a szélső baloldal némely padjain)* és intézkedéseket kell provokálnia arra nézve, hogy a muszka zsidó bevándorlás elébe korlátok emeltessenek és e kivételes helyzettel szemben kivételes óvrendszabályok fogantossintassanak, mert magának a hazafias zsidóság-nak is érdekében van, hogy ez idegen faj felettük is el ne hatalmasodjék, hogy őket háttérbe ne

szorítsa s a gyűlöletnek, a lenézésnek, a türelmetlenkedésnek eddig nálunk ismeretlen áradatát reájuk ne zudítsa. (*Igaz! Ugy van! a bal- és a szélső baloldal némely padjain.*)

Az antisemitismust, ha Istóczy képviselőtársam hangoztatta is, de ezek az északról beözönlő kaftánosok teremtették meg, az azok elleni ellen-szenv táplálja és kiterjeszti azok irányába is, a kik hajlamot mutatnak a magyar nemzethez való őszinte ragaszkodásra. (*Ugy van! szélső balfelől.*)

Más irányban táplálékot nyer a zsidóság kizárólagos kormánypártiasságában is, mert hát a magyar nemzetnek e kormány nem kell, a nemzet zöme a mi elveinket vallja magáénak, az az 1848-iki hagyományokkal és szent eszmékkel táplálja lelkét; az a haza függetlenségeért lelkesül és buzgólkodik. És hogy ezen a nemzetet jogaiban korlátozó, szabadságában megrontó, anyagilag tönkretevő kormány magát mégis fentarthatja, a nemzet akarátját meghamisíthatja (*Ugy van! a szélső baloldalon*) s a nemzet nyakára fojtogató vampyrként (*Élénk derűtség balfelől*) ránehézkedhetik, úgy hogy azt lerázni nem tudja: azt a hivatalos erőszakoskodások és lélekvásárlások mellett leginkább a zsidóság hathatós támogatásának tudhatjuk fel, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) mely nagy vagyonával és befolyásával feltétlenül támogatja és segíti e kormányt a nemzet közérzületének elfojtásában. (*Igaz! Ugy van! szélső balfelől.*)

Pedig ez sem nem észszerű, sem nem tapintatos eljárás, mert a gyűlöletnek egy része, a mit e kormány mindenhol megteremt: szövetségeseire, a zsidókra is átszármazik és a magyar

nemzettel meghasonlásba hozza, a neheztelésnek és ellenszenvnek érzetét összehalmozza. Pedig nem tanácsos a nemzettel és annak aspiratióival ily homlokegyenest ellentétbe helyezkedni, annak haragját így folytonosan ingerelni és kihívni, mert a kormányok mulandók; azok mennek-jönnek, váltakoznak, még ha oly erőszakosok is, elfujja a népharag egy lehelete, az események hatalma. A szuronyok is, melyeknek hegyei közt keresik várukat: azok is jönnek-mennek, sőt adott viszonyok közt mind el is mennek; de a nemzet, a nép, az mindig marad s nem tanácsos azt ingerelni, nem tanácsos azt felharagítani, sokkal észszerűbb annak érzületéhez alkalmazkodni, annak testvéries jóindulatát és rokonszenvét kiérdemelni, azzal érdekegységbe lenni. Mert vihar idején csak így lehet biztos hajlékot építeni a jövő számára. Az ittlevők igyekezzenek magyarok és jó hazafiak lenni, ennek főakadályát, a muszka zsidók beözönlését, saját érdekükben is meggátolni igyekezzenek, mert igaz, hogy hazánk népességi viszonyai tért engednek a betelepülésekre, földművelésünk még sok karnak adhat foglalkozást; ámde nekünk nem bellérkedőkre, hanem oly földművelő népességre van szükségünk, mely a földhöz és nemzetünkhöz köti magát s ez országot őszintén elfogadja hazájául. (*Ugy van! a bal- és szélső baloldal némely padjain.*)

A muszka zsidók beözönlését tehát törvényes intézkedésekkel kell meggátolni, ha azt nem akarjuk, hogy az el ne mérgesítse a bajt. Ily intézkedésnek pedig itt látnám helyét, a hol a községekbe való megtelepülés feltételei szabotnak meg.

A községekbe való le- és áttelepülést szigorúbb feltételekhez kötni más tekinteteből is szükségesnek tartom, mert észak felől nemcsak a fennebb érintett áramlat, hanem egy panszláv áramlat is lükteti felénk iszapot sodró hullámain. Ki áll jót érte, hogy ama nagy pénzerővel rendelkező propaganda fel nem fogja használni ezen könnyűszerű letelepedést s agenseit nem fogja ily módon becsempészni felső megyéinkbe, hogy az eddig hozzánk és államunkhoz őszintén ragaszkodó jó tót és rusznyák nép hűségét megingassák. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Hiszen e törvény szerint a községek, vagyis azoknak előljárói minden ellenőrzés és hatósági felvigyázat nélkül befogadhatják a letelepülőket, sőt azokat vissza se utasíthatják, ha bűnvádi kereset alatt nem állanak, ha megélhető állapotban vannak. Tudjuk azt, hogy községi előljáróink ama félreeső helyeken csekély értelmi és erkölcsi nyomatékkal bírnak, megítélni sem képesek a letelepülőnek erkölcsi és politikai jelentőségét, egy kis áldomásért foghatnak letelepülési engedélyt adni olyanoknak is, a kik hasonlíthatnának a keblünkön melengetett viperákhoz. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Hiszen a fennebb vázolt népesség betolulását is épen ezen könnyűszerű telepedési viszonyok hozták létre. A multon okulva a le- és áttelepüléseket a politikai hatóságok felügyelete és ellenőrzése alá óhajtanám helyezni s a községi engedély érvényét falukra nézve a szolgabíró, városokra nézve az alispán beleegyezésétől óhajtanám függővé tenni és ily értelmű intéz-

kedéseket a törvénybe felvenni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elismerem, t. ház, hogy e kérdés megoldása nem könnyű, de lehetetlenek nem tartom, hiszen napjainkban minden járványnak, sőt Pasteur a veszettségnek is feltalálta óvszerét. És ez óvszert Irányi Dániel t. barátom honosítási törvényjavaslatában vélem feltalálhatni, a melyet ezen 15-ik szakasszal összhangzásba kell hoznunk, illetőleg e szakaszba annak némely intézkedéseit felvenni, mert egyik a másik nélkül egyoldalú és czéltévesztet lenne.

Elismerem készségesen, hogy ez összeegyeztetést és a szükséges rendszabályok megállapítását bajos lenne itt a plenumban foganatosítani, átlátom, hogy azt a t. ház szakbizottságának kell kiadnunk, hogy az a megoldást előkészítse és kész tervszel lépjen a t. ház elibe, azért én is kérem a t. házat, méltóztassék a le-, illetőleg betelepedés feltételeit megszabó e szakaszt a közigazgatási bizottsághoz visszautasítani, oly meghagyással, hogy Irányi honosítási javaslatának szem előtt tartásával, e szakaszt oly módon idomítsa át, hogy a muszka- és lengyelországi bevándorlás meggátlása és a könnyűszerű betelepések korlátozása iránti intézkedések abba felvéve legyenek.

Ennélfogva én meggyőződésem hevével hozzájárulok Irányi t. barátom indítványához, elfogadván szintén Horváth Lajos t. képviselőtársam módosítványát. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A községekről szóló törvényjavaslat 138. szakaszának tárgyalásakor.

(1886. évi április 12-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) A községi adók néha igen terhelők, nem egyszer szükségesség nélkül, vagy szükségesen felül is rovatnak ki s az állami adóval már ugy is túlterhelt honpolgárok végtelen zaklatását és kizsarolását szokták maguk után vonni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azt még terhelőbbé akarja tenni ezen 138-ik szakasz, a mely egy hosszú cathegóriáját állapítja meg a községi adó alól felmentetteknek, a mi természetszerűleg az adó alá vonottak nagyobb mérvű megterhelését fogja maga után vonni.

Én, t. ház, a jogegyenlőség és a közteherviselés nagy elvével összeegyeztethetetlennek tartom az új kiváltságoltak alkotását főleg akkor, a midőn az ő mentességük folytán másokra nagyobb teher háramlík, már pedig ez tagadhatatlanul be fog következni, mert a midőn ugyanazon összeg kevesekre oszlik fel, annál több fog az egyesekre jutni.

Én azt az osztó igazsággal és méltányossággal annál kevésbé hiszem összeegyeztethetőnek, mert e mentesség épen a jobbmódúaknak adatik meg, a kik az ily kedvezményre egyáltalában rászorulva nincsenek.

Avagy akkor, a midőn az utolsó napszámos is bevonatik a községi adókba, miként lehet nagy

fizetéseket és nyugdíjakat élvező és azt minden körülmények közt pontosan kikapó államhivatalnokokat, tisztviselőket, katonai- és honvéd-tiszteket, jegyzőket, papokat, tehát csaknem az összes honoratiórokat fölmenteni e közteher alól. Avagy ezek nem használják-e úgy, sőt sokkal nagyobb mértékben a községi élet szellemi és anyagi előnyeit, mint mások? Avagy ezek — kik rendszerint fogattal bírnak — nem inkább élvezik-e az útakat, hidakat, mint a szegény napszámos, a ki legfelebb saját lábbelijét vagy ennek gyakori hiányában saját mezítlábát koptatja azokon.

De eltekintve a kérdés elvi fontosságától ezen rövidke szakasz, az ő ártatlannak tetsző kivételeivel majd oly terheket fog a község lakóira róvni, a mit ők elviselni képtelenek lesznek, hiszen már is vannak oly községeink, melyekben a községi adó az államadó 40—50, sőt 90 százalékát is túlhaladja, a mihez hozzájön az iskola-adó, párbér, közmunkaváltság és más nagyon terhes és költséges szolgálmányok sorozata.

Mi lesz, t. ház, a következménye, ha a népességnek épen módosabb, tekintélyesebb és legvagyonosabb részét felmentjük a közterhek viselésétől, épen azon részét, a melynek jövedelme nincsen esélyeknek kitéve, a kik fizetésüket minden körülmények közt kikapják, azt sem jég el nem veri, sem rozsdá, sem árvíz meg nem rontja, mint a mezőgazda termését. És felmenti a többek közt azon hivatalnokokat és katonatiszteket, a kiknek fizetését a legújabb időben tetemesen fölemelték, természetesen azon honpolgárok adófilléreiből, a kikkel most helyettük ismét fizettetni

és dolgoztatni akarnak s kiknek számát minduntalan szaporítják ismét a többi honpolgárok rovására s keserves zaklatására.

Hiszen államhivatalnokaink és tisztviselőink száma egymagában is — minduntalan gyarapodó — legiót tesz, miután kormányunknak fékezhetlen szenvedélyévé vált a hivatalok alkotása.

Vannak városaink, hol az országgyűlési képviselők választásánál nem a polgárok akarata, hanem a hivatalnokok szavazata dönt. Van számos oly választó-kerületünk, melyben a főispán által nyájként terelt hivatalnokoknak ugynevezett muszáj-szavazata meghaladja a 2—300-at, vagyis az összes szavazatok felénél többet tesz ki. A polgárok akaratnyilvánulását elnyomni elég hatalmasak, de terheiben osztakozni gyengék. Hol van itt az osztó igazság?

Vegyük még ehhez a legióhoz hozzá a katonai és honvéd-tisztek roppant sokaságát, kik a szolgálati, szabadságolt és nyugdíjállományban vannak, miután a törvényjavaslat e tekintetben semminemű megkülönböztetést nem tesz, sőt nem szabad e szakasznál megfeledkeztünk a már kezeink közt levő népfelkelési törvényről s az az által alkotandó roppant számú tisztikarról: s akkor elmondhatjuk, hogy alig lesz kabátos ember hazánkban, a ki a szakasz értelmében a községi adóktól mentesítették cathegóriájába befoglalható ne lenne. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azt foghatnák ellenvetni, hogy mindezek csak fizetések után nem fognak községi adót fizetni. Ámde ne játszodjunk a szavakkal, mert a fize-

téseik utáni mentesítés teljes mentességet jelent, miután az ilyeneknek másféle birtokaik és jövedelmeik nem igen szoktak lenni s ők, kik mindent az államtól, illetőleg a polgárok összességétől kapnak, miként háríthatják át terheiket azokra, kik mitsem kapnak az államtól, hanem annak mindent adnak. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Ez hasonlít ahhoz, a midőn a szegény türelmes tevét túlterhelik s mindezek fölé a túlterhelő még maga is a hátára kapaszkodik.

Már hallom azt az okoskodást is, hogy hát ez intézkedés már benne volt az 1871: XVIII. törvényczikkben is, onnan lett az átvéve s csak a községi és körjegyzők bevonása által lett némileg kibővítve. No hát, t. ház, ez nem lehet elfogadható mentség, mert az ama törvényben is helytelenül, igazságtalanul és méltatlanul volt bevéve, most kínálkozott és kínálkozik rá az alkalom, hogy az akkori tévedést és hibát kijavítsuk, nem pedig arra, hogy azt továbbra is állandósítsuk. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Én e szakaszt nemcsak a jegyző bevonsáért perhorrescalom, mert jegyző, lelkész és tanítóra nézve még talán el tudnám fogadni a könnyítést, nem kiváltságképen, hanem csakis recompensatióként azért, mert ezek a községnek, néha nagyon rosszul díjazott, hasznos szolgálói s mert ezek különben is kevesen lévén, az által a többi lakosokra valami nagy teher nem háromolhatna; de hogy ezek hátán aztán ezrei, sőt mondhatnám százezreit a hivatalnokoknak, tisztviselőknek és katonáknak becsempészik, hogy olyanok, kik a községnek különben sem tesznek semmi szolgálatot, hanem

mindent attól várnak, besoroztassanak a tehermentes kiváltságoltak és másokterheit szaporító s másokat maguk helyett dolgoztató új nemesek közé: én azt, t. ház, oly jogtalanságnak tartom, a minek egy jogállamban helyt adni nem lehet. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Nem lehet megadni a hivatalnokok, tisztek érdekében sem, mert ezek iránt, kik különben sem nagyon népszerűek, csak nagyobbítaná a polgárok ellenszenvét, a minthogy minden kiváltság azt szokta eredményezni. Ez pedig a tekintély rovására történik, a mi nem lehet az állam érdeke.

E szakasz egy valódi darab középkor, a mit a XIX. század keretébe beilleszteni nem lehet, mert az valódi arculcsapása lenne a korszellemnek s megszenségtelenítése az 1848-ban proclamált jogegyenlőségnek és az ennek díjául megállapított közteherviselésnek.

T. ház! Ne menjünk minduntalan visszafelé, ne alkossunk mindenhol kiváltságokat, a melyekkel már rég leszámolt a haladó kor.

Mi, részünkről — mint az 1848-iki nagy eszmék és vívmányok letéteményesei — az ily feudális eszméket határozottan visszautasítjuk s azért pártom nevében és annak megbizásából ezen egész 138-ik szakasz törlését hozom javaslatba. Ez iránti indítványomat bátor vagyok benyújtani és a t. háznak elfogadásra ajánlani. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A népfelkelésről szóló törvényjavaslat általános vitájakor.

(1886. évi május hó 7-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) A magyar nemzet sohasem fukarkodott a véradóval, már a honfoglalás után a hogy kiskorúságának szilajságát kitombolta csak hamar, nemesen tölté be emberiségi hivatását, azonnal beletalálta magát polgárosodás védő szerepébe, elzárta a népvándorlás kapuját, a szétkóborló népeket megtelepedésre, államok alakítására szorítá s így a polgárosodás alapjait megvetve, a középkor zürjébe rendet csinálva, a népeket tömörülésre és a békés foglalkozások terére utalta. Maga is azt tette s a legveszélyesebb előőrsi állomáson foglalván helyet, századokon át fedezte Európát véres testével a népvándorlás utórohamaival ellen, melyek mongol, török, tatárjárások czimén zúdultak Európára s melyek ha a mi ellentállásunkon meg nem törnek beiszapolták volna annak polgárosodását és az annak alapját képző keresztyénséget.

A magyar nemzet sohasem fukarkodott vérével, a midőn a haza veszélyben, az alkotmányos szabadság fenyegetve volt; ontotta vérének patakokban nem egyszer idegen érdekekért, nem egyszer emelte fel a roskadozó trónt; lovagiasságból szembe szállt fél Európával és legyőzte azt, a midőn a mindenkitől elhagyatott királyné kis fiával jött a nemzet segélyét kérni.

Vitézség és lovagiasságban ma sem fogyatékos a magyar nemzet, mi és nem kétlem velünk

együtt a nemzet is kész felajánlani minden erős férfikart a haza oltalmára, ha vész fenyegetné azt, készek vagyunk a nép millióit is kötelezni fegyveres szolgálatra ha hazánk biztonsága és szabadsága veszélyeztetve lenne; de készségünk odáig nem mehet, hogy Magyarország összes férfi népességét kiszolgáltassuk az osztrák generalis uraknak.

A militarismus térfoglalása mindenhol aggasztó mérveket kezd ölteni, a véderőnek rohamos sokasítása oly arányokat kezd ölteni Európaszerte, hogy a népek iparkodásának és munkásságának minden gyümölcsét felemészti és az államokat az anyagi tönkre jutás örvénye felé sodorja. Az államkormányok a helyett, hogy az általános vagy legalább a viszonylagos lefegyverzés korszerű eszméjével foglalkoznának: eszeveszetten szaporítják a népek békés együtt élhetését és megélhetését komolyan veszélyeztető katonaságot.

Hisz ha így haladunk, maholnap Európa nem lesz munkálkodó, művelődő és producens népek földrésze: hanem egy nagy táborhely, melyből a népek egymás ellen torzsalkodnak s megújítani készülnek a népvándorlás ököljogát.

E lázas fegyverkezés, a polgári elemmel mindenütt ellentétben álló militarismus terjedése komoly válsággal fenyegeti a népek fejlődését és szabadságát, az homlokegyenest ellentétben áll az emberiség nemes hivatásával, a mit manapság csak is az észak-amerikai köztársaságban látunk valósítva, a melynek imponáló hatalma és befolyása korántsem csökken az által, hogy béke idején semmiféle hadsereggel nem rendelkezik; mert a mi csekély katonaság ottan van, az inkább az

indusok elleni határvédelemre használtatik. Észak-Amerika gazdagságának és óriási haladásának épen abban keresendő fő fő forása, hogy henyélő hadseregekkel nem emésztetik fel az állam jövedelmét, (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon*) hogy az erőteljes fiatal karokat nem vonják el a munkától, hanem mindenki ledolgozza a maga szakmáját. Mig ellenben nálunk 100 milliót meghaladja a hadseregre fordított gyümölcstelen kiadás és legalább ennyire tehető azon veszteség, a mit a leg-erősebb karok százezreinek elvonása által közgazdaságunknak okozunk. Ez a kútforrása minden nyomorunknak s roppant államadósságainknak. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Ez még nem elég, már most az egész nemzet akarják békés polgári foglalkozásában zavarni és a militarismus vas jármába fogni s ezt akarják tenni mint mondják, az állami lét biztosításáért. Pedig épen ezen túlhajtás, ezen visszaélés veszélyezteteti első sorban az állami lét biztonságát s kergeti a nemzeteket a kimerülés és kétségbeesés végleteibe. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Rémítgetőül oda állítják Oroszország 10 milliónyi, Németország 5 milliót meghaladó harczosát; de hát ez csak mumus, mert hát az ily roppant tömegeket mozgósítani, élelmezni, fegyverezni, támadó harcra vinni képtelenség, hisz még a rendes hadseregek tömegesebb mozgósítása és élelmezése is csaknem legyőzhetlen akadályokba ütközik, hisz láttuk, hogy a 10 millió harczosával büszkélkedő és fennelgő Oroszország, bár évtizedeken át készült keleti hadjáratára, még sem tudott 150 ezer embernél többet a Dunán át-

vinni s ha a rideg tél segítségükre nem jön, ezek is utolsóig éhen halnak vagy a vitéz törökök csapásai alatt hullanak el, mert Plevnát és Sipkát nem a muszka fegyverek, hanem a rideg tél dönté meg. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azt mondják, hogy a többi államok is szervezik a népfelkelést, nekünk sem szabad hátra maradnunk, nekünk is követnünk kell őket; hát a rossz példát nem kell soha követni. Ámde ha önök semmiként sem tudják magukat a kard embereinek kapzsisága alól emancipálni s ha már azok instigatiójára a népfelkelést szervezni akarják is: abból még nem következik, hogy erre vonatkozó törvényünk ne legyen más az osztrákok erre vonatkozó törvényének szolgálaitültetésénél, mert ott van osztrák hadsereg — mely a miénket is elnyelte — van osztrák hadügyminister, tehát a népfelkelés saját embereinek vezénylete és rendelkezése alatt áll; míg a mi népfelkelésünk idegen hadügyministernek, idegen vezényletnek, idegenek rendelkezésének lesz e monstre-törvény által kiszolgáltatva. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azt mondja a ministeri indokolás s a felszólaltóloldali szónokok mindannyian erősen hangsúlyozták, hogy 1868-ban már elvben kimondották a népfelkelést és akkor itt meg is mutatták a kövendő utat. Csakhogy akkor és soha a jelen utat nem mutatták, mert akkor önkéntesekből alakítandó népfelkelésről volt szó, a mi egészen más színben tünteti fel a kérdést, mert volenti non fit injuria; de továbbá az ily önkéntesekből toborzott népfelkelés kizárólag magyar véderő lett volna, csak magyar érdekekért szállt volna sikkra vitézül

és bátran, az a törvénybe iktatott magyar hadsereg kiegészítő része lesz vala : míg ez a közös-illetőleg osztrák-hadsereg kiegészítő része, póttartaléka és olcsó ágyutölteléke, vagy ingyen napszámosa lesz az osztrák generalis uraknak. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

E törvény Magyarország minden fiát 19-től 43 évig, esetleg 60 évig feltétlenül alárendeli az osztrák generalis uraknak és a rideg katonai törvényeknek, azokat idegenek elítélhetik idegen törvények szerint s kinoszhatják, rövid úton főbe lövethetik, a mikor szintén tetszik.

Tehát nem elég, hogy az állandó hadseregbe sorozott fiaink sok százezrei kegyelemre vannak kiszolgáltatva idegen és ellenséges indulatú tisztek kiméletlen bánásmódjának, nem egyszer brutalitásaiknak. Nem elég, hogy évek hosszú során át le vannak tépve a haza kebléről. Nem elég, hogy hazai törvényeink alól kivonatnak, idegen zászló, idegen vezényszó alatt szolgálnak s hűségesküt nem a haza és alkotmányának: hanem idegen érdekek védelmére tesznek. Nem elég, hogy katonasághoz sorozott fiainkból a polgári elemmel szemben ellenséget akarnak nevelni s fogékony lelkükbe mesterségesen ojtják bele nemcsak a polgárok, hanem minden polgári intézmények elleni gyűlöletet.

Most e törvény által feltétlen felhatalmazást akarnak adni a soldateskának arra, hogy az egész nemzetet a katonai absolutismus jármába hajtsa. E törvény egy valódi osztrák generalisi férczmű, a melyet önérzetes magyar kormánynak nem szabadna a törvényhozás elébe terjesztenie, mert már

magában előterjesztése is mélyen sérti a nemzet és törvényhozás méltóságát.

E törvény besorozná a nép millióit a közösnök nevezett, de valóságban osztrák hadseregbe s hadi szolgálatra kötelezi azokat is, a kiket a törvény családi viszonyaik folytán felment a katonai szolgálattól, valamint azokat is, a kik a hadmenességi adó alapján, tehát pénzen váltották meg magukat a katonai szolgálattól, tehát e törvény visszaható erővel ruháztatik fel s törvényesen biztosított jogokat semmisít meg.

E törvény megengedi a népfelkelés behívását a törvényhozás beleegyezése nélkül is az esetben, a midőn az országgyűlés nincsen együtt. Ámde az országgyűlés mindig együtt van, kivéve 5 évenként azon néhány hetet, míg a választások tartanak; azonban e törvényjavaslat nemcsak ez időre adja meg kivételesen a behívási jogot, hanem oly magyarázatnak is helyt enged, mely szerint az országgyűlés szünetelése vagy ülésszak közeiben is lehet e joggal élni. Ez pedig nagyon veszélyes kibuvó ajtót hagy nyitva, mert haza küldik az országgyűlést s háta mögött megcsinálják az államsínyt, mert ily esetekben a törvény megengedi még azt is, hogy a népfelkelést az ország határain kívül is lehessen alkalmazni. Tehát semmi biztosítékkal nem birunk arra nézve, hogy a népfelkelés csak akkor fog igénybe vétetni, a mikor külellenség támadná meg hazánkat, hanem azt alkalmilag mindenféle kalandos vállalatokra is felhasználják, az ilyenekre hajlammal bíró osztrák hadvezetők.

E törvényjavaslat egyáltalában rövidsége és homályossága által tűnik ki, úgy a javaslat, mint

annak indokolása titokzatos homályban hagy a vezényletre, szervezetre, begyakorlásra nézve; nincs arra nézve semmi gondoskodás, hogy parancsnokai és tisztei magyar honpolgárok legyenek, nincs arra nézve semmi intézkedés, hogy minő zászló alatt szolgálnak, tüzérséggel, műszaki csapatokkal el lesznek-e látva? s béke idején miként és hogyan oktattatnak és gyakoroltatnak be? De hát lehet-e a családapák millióit, a családfentartók százezreit így minden biztosíték, minden feltétel nélkül csak úgy találomra kiszolgáltatni, épen azoknak, kik alkotmányunk fitymálásában, a honpolgárok lenezésében, minden polgári intézmény semmibe vételében tüntették ki magukat s kik egy szabadságellenes reactio műhelyében idomítottak a népek elnyomására. Nem-e örülettel határos könnyelműség ilyet még csak kívánni is azon törvényhozástól, a mely első sorban van arra hivatva, hogy a nemzet érdekei és biztonsága felett őrködjék s annak biztosítékairól gondoskodjék.

Avagy beleegyezhetik-e a nemzet törvényhozása abba, hogy népfelkelésünk egyik osztálya a működő hadsereg kiegészítő része, póttartaléka legyen s annak hiányai innen pótoltassanak, akkor, a midőn ezen működő hadsereg működik, a mi ellenőrzésünktől, a mi rendelkezésünktől elvontan, sőt annak ellenére is, a mint azt a boszniai kaland tanúsítja.

Avagy belemehet-e a nemzet az ismeretlenbe akkor, a midőn a törvényjavaslatban még csak sejtelmét sem tudjuk feltalálni annak, hogy mindez mibe fog kerülni, hogy a roppant véradó mellett minő újabb pénzáldozatot fog a nemzettől igé-

nyelni? Hisz láthatjuk és szomorúan tapasztalhatjuk, hogy az osztrák katonai kormányzat még a meghatározott költségvetési keretet is túl szokta lépni s mindenféle póthitelekkel zaklatni a nemzetet. Előre el lehet képzelni, hogy minő következményei lennének annak, ha mi ily tetszés szerint betölthető fehér lapot bocsátunk, minden elővigyázat és megszorítás nélkül, rendelkezésük alá.

De van t. ház e törvényjavaslatnak két oly mesterkélt tendenciája, a melyet csak a sorok közt találunk s a melyek egyenesen alaptörvényeink kijátszására vezetnek. (*Halljuk!*)

Egyik az, hogy a hadsereg törvényszerű hadi létszáma ez által tetemesen fölemeltetnék. (*Igaz! a szélső baloldalon.*) Ivánka Imre képviselő ur tegnapi beszédében nyíltan be is vallotta, hogy véd-erőnk a népfelkelés által megkétszereződnék — és másodszor az, hogy — a mint már Thaly Kálmán és Beöthy Ákos barátaim tüzetesebben kifejtették — a törvényhozás legeminensebb joga: az ujonczmegajánlás joga illuzoriussá tétetnék. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Így például, ha a törvényhozás fontos okokból megtagadná az ujonczokat, szépen szünetidőre haza küldenék, behívnák a népfelkelés első osztályát s abból, mint a hadsereg póttartalékából, besoroznák a szükségelt ujonczokat. Ekként akarnak a népfelkelésből egy új közös ügyet csinálni, a mi által az alkotmány kijátszásának egy kecsegtető alkalmát teremtenék meg. (*Igen! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Felhozott a kérdés sociális oldala is. Gajáry képviselőtársam azt nem ide a parlament elibe tartozónak mondá. De nem lehet e szempontot sem

szem elől tévesztenünk, mert a véderő túlzott fejlesztése idézi elő első sorban azon kimerültséget és azon nemzetgazdasági válságot, mely már odáig ment, hogy például az erdélyi részekben egyedüli kerestetágunk, a marhatenyésztés is felmondta szolgálatát elannyira, hogy negyed árban sem lehet értékesíteni, hogy vásárokon, hol eddig 5—6,000 db. szarvasmarha kelt el, most alig lehetett 1—200 dbot nem eladni, hanem elajándékozni, mert eladásnak nem mondható az, amidőn egy 100 frtot érő borjas-tehén 25 frtért vesztegettetik el; de még ugy se lehet elhelyezni s a szegény nép földéit árulja potom áron, hogy az adóexecutióktól és az éhhaláltól menekülhessen.

Istennek hála, nálunk eddig socialismus, nihilismus nem volt; de önök kormányzata és rossz gazdálkodása megteremtendi s oly conflagratiót idézend elő, a melytől se állandó hadsereg, se népfelkelés meg nem óvand, sőt azok túlfokozása azt szükségszerűleg elmérgesítendik. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ivánka Imre képviselő ur előadta, hogy neki nagy része van e törvényjavaslatban, hogy azt eredetileg ő szerkesztette; de a 15-ös bizottság tetemesen módosította; azonban én azt hiszem, hogy az ő általa szerkesztett s a bizottság által módosított javaslat más lehetett, mert azt látom, hogy a jelenlegi szakasztott mása az osztrák népfelkelési törvénynek, mondhatnám annak csaknem szószerinti átfordítása. Már pedig ha megengedem is, hogy eszmemenete és felfogása összetalálhatott is az osztrák codificátoréval, de azt alig lehetne feltennem, hogy a szerkezet ugyanazonossága és

szószerinti egyezése előfordulhatna. Ne szépítsék azért a dolgot s hajoljanak meg azon kényszerhelyzet előtt, hogy ezt bizony Bécsben fabrikálták s itt legfőlebb a fordítás érdemét követelhetik. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Az eskünél előforduló visszásságok már Beóthy Ákos tegnapi és Thaly barátom azt előző beszédekben bőven és indokoltan felfejtették s még mindig megecsáfolatlanul maradt az az igen fontos ellenvetés, hogy népfelkelésünk tagjai nem az alkotmányra fognak esküt tenni, sőt az a népfelkelő, a ki a honvédségtől jut oda, az alkotmányra letett esküjét mintegy visszamondja, akkor a midőn a népfelkeléshez soroztatik, valamint mellőzik az alkotmány iránti hűségesküt az egyenesen oda sorozott 19 évesek is. Ebből is világossá lesz, hogy népfelkelésünket nemcsak a haza és alkotmánya védelmére: hanem esetleg más czélokra is akarják felhasználni.

Ivánka képviselő ur a vörös kereszt egyletéről is megemlékezett. Hát én nem tagadom, hogy az üdvös, emberies intézmény; de még üdvösebb lesz vala, ha a magyar társadalom által arra hozott nagy áldozatok árán létre hozott ez intézmény, csakis honvédségünkkel kapcsolatba hozott magyar intézmény maradt volna s ne csináltak volna abból is közös ügyet; szép az a két hazáért való lelkesedés és gondoskodás, csak hogy mi oly szegények vagyunk, hogy még az egy haza szükségleteit is csak nagy önmegerőltetéssel fedezhetjük.

A mi pedig a vörös kereszt által nyújtott biztosítást illeti, hát fájdalom, én azt nem látom

kellőleg respectálva, sem a mívelt, sem a míveletlen államok által; mert a mívelt németek Strassburgban és a míveletlen oroszok Törökországban egyaránt megágyuzták annak telepjeit.

A mi végre a budai emlékek közti barangolását illeti, hát én az Alvinczi feledett, a csak a nemzet által kegyelt honvéd sirok mellett találok egy államilag csak egyedül gondozott harmadikat: a Henczi-szobrot.

T. ház! A midőn az előadottakban igyekeztem a törvényjavaslat hiányait s azokkal szemben kételyeimet feltüntetni, azzal nem azt akarom demonstrálni, mintha én a népfelkelési törvény megalkotásának feltétlen ellenzője lennék. Korántsem, sőt mélyen át vagyok hatva annak érzetétől, hogy nekünk a nemzeti véderő fokozásáról annyival inkább gondoskodnunk kell, a mennyiben az állandó hadsereg jelen nemzetietlen szerkezete s főleg a vezénylet megbízhatlansága mellett és a mi rendelkezésünktől elvont külön állásában nem támaszkodhatunk.

Mi igen is fel tudjuk fogni a népfelkelési intézmény horderejét és nagy jelentőségét; de csak úgy, ha az egész védrendszerünk reformjával kapcsolatosan oldatik meg, ha ez intézmény egy alkotmányos ország fogalmával összhangba hozatik; ha teljes biztosítékot nyerünk arra nézve, hogy az magyar véderő lesz, magyar vezénylet, magyar zászló alatt, a magyar alkotmányra felelgetve, ha az magyar zászlóaljakra, magyar ezredekbe beosztva, kizárólag a magyar hadügy-, illetőleg honvédelmi minister alatt állandó s a külön tüzérség és műszaki csapatokkal ellátandó

honvédségbe beosztva csak is annak tartalékát képezendi és ha kimondatik, hogy azt a magyar országgyűlés beleegyezése nélkül sem felültetni, sem az ország határán túlvinni nem lehet.

Én csak úgy tudnék ezen, a nemzettől követelt újabb vér- és pénzáldozatba beleegyezni, ha a nemzet számára megfelelő concessiók adatnak. Én a népfelkelési törvényt még a fennebb vázolt feltételek mellett is csak úgy szavazhatnám meg: ha az a külön territorialis magyar hadsereggel kapcsolatba hozatik, illetőleg haderőnknek honvédszerendszer alapján való átalakításával összefüggőleg szerveztetik, mert csak így képezendi üdvös előfeltételét az erők kieserélése alapján létrehozandó erőteljes katonai szervezetnek, mely hazát és trónt egyedül képes biztosítani; csak így gátolhatjuk meg azt, hogy a népfelkelés s egyáltalában haderőnk ne legyen pusztá eszköz a militarismus kezében alkotmányos szabadságunk veszélyeztetésére.

Én a jelenlegi törvényjavaslatban ez egyedül üdvös iránynak és törekvésnek megtagadását látván, azt el nem fogadhatom, ily alapon való népfelkelés megszavazásához hozzá nem járulhatok, mert annak szükségét és üdvös eredményét felfogni nem tudom, de káros és veszélyes következményeit minden ízében felismerem.

Népfelkelésre igenis van égető szükségünk, arra, hogy a nemzet a jövő választások alkalmával ébredjen aléltságából, keljen fel (*Élénk tetszés a a szélső baloldalon*) és szavazatával buktassa meg e kormányt, a mely ily törvényt meri a nemzetet

insultálni és ennek révén az osztrák generálisoknak kiszolgáltatni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Nem fogadom el a törvényjavaslatot általánosságban sem, hanem csatlakozom a Thaly Kálmán által beadott s aláírásommal támogatott határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A 21 milliós túlkiadás általános vitájánál.

(1886. évi május hó 15-én.)

T. ház! (*Halljuk!*) Igen helyesen történt, hogy e két törvényjavaslat együttes tárgyalását elhatározta a ház, mert valóban csak e kettőnek összevetése által nyerhetjük a helyzetnek valódi hű képét, csak így tudjuk megítélni és mérlegelni a hiteltúllépések hosszú sorozatából összeállítható vádanyag nyomatékát, a mely korántsem egyes miniszterre, hanem az összkormányra nehézkedik s kiment minket azon egyoldalú felfogás behatása alól, a mely keresi a bűnbakot, a kinek netaláni elbuktatásával a felháborodott kedélyeket megnyugtanni hiszik s a többiek hibáját is az által szeretnék expiáltatni. (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

Amde mi nem engedjük e körmönfont tactica által magunkat félrevezettetni, mert habár a hallatlan visszaélések, a hatalmi kör túllépését és a flagrans törvénysértést egy irányban látjuk legpraegnansabban nyilvánulni s habár a túlkiadások mintegy felerészben egy tárczára nehézkednek is: mindazonáltal a rosszalás és vád az összkor-

mányt illeti, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) mert e visszaélések okszerű folyamányai azon kormányzati rendszernek, mely a személyes hatalom túltengéséből meríti azon merészséget, mely túlteszi magát törvényen és törvényhozás határozatán (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) s a parlamentet egyeduralma engedelmes eszközévé törpíti le, melyről tudja, hogy ugy előlegesen, mint utólagosan, mindent megszavaz és helybenhagy.

Megtörténik néha más országokban is rendkívüli körülmények közt, váratlanul jött háború vagy általános elemi csapások idejében, hogy némi túlkiadások adják elő magokat; de hogy békés időben, midőn az ország jüvedelmei szabályszerűleg befolynek s midőn semmi előre nem látható nagyobb kiadás szüksége fenn nem forgott s ép oly kormány alatt, a mely pénzügyeink rendezését irta zászlajára s mely évek óta az egyensúlyt a rendes kiadásokban helyreállítottnak állítá: két év alatt a költségvetés keretén kívül 21 — sőt a mint kifejtetett — 30 millió túlkiadás jelentkezők, az csak nálunk történhetik meg, hol az alkotmányossággal és a költségvetési joggal gúnyt és könnyelmű játékot űznek.

Én ugy találom, t. ház, hogy a pénzügyi bizottság e kényes kérdésben nagy óvatossággal, hogy ne mondjam túlengedékenységgel járt el s mintha a parlamentet kimélni akarná az erősebb rázkódástól, csak ugy apránként, kis adagokban adja be a mérget. Bevallja, hogy a bizottság maga is kellemetlenül volt érintve az államháztartás ily módon történt megzavarása által; bevallja, hogy az előirányzaton fölül jelentékeny túlkiadások és

póthitelek mutatkoznak; bevallja, hogy e túlkiadások az állampénztári készleteket, nemcsak a most kért 21 millió, hanem még nagyobb összegek erejéig vették igénybe. Vagyis a mint rebesgetik — és mint ki lett mutatva — még további 10—15 millióra lesz szükség, hogy a költségvetésen fölüli összes túlkiadások fedezve legyenek; de hát miért nem vallják be most azt is egy füst alatt, miért nem terjesztik elő a szomorú gazdálkodásnak egész eredményét, hadd láthassa tisztán a nemzet, hogy minő kezekbe van letéve az állam sorsa, hadd tudhassa meg az ország, hogy jogaival, alkotmányával és vagyonával minő könnyelmű játékot űznek azok, kik csak a jelennek élnek és a jövőre nem gondolnak.

Előadja a pénzügyi bizottság, hogy csak az államvasutaknál két év alatt 9 millió túlkiadás fordult elő, hogy az utalványozási joggal nemcsak a közlekedési, hanem a többi ministerek is mint egy 7 millió erejéig visszaéltek, hogy e példát követték utalványozási joggal felruházott alantas közegek is. Bevallja a kezelésnél az ellenőrzés hiányát s kimondja, hogy biztosítékokat kell szerznünk arra nézve, hogy azok többé elő ne forduljanak; de azt elhallgatja, hogy minők legyenek e biztosítékok. Szerintem e biztosíték csak egy lehet: e kormány és e rendszer megbuktatása. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A pénzügyi bizottság pedig nem ezen egyedül hatásos gyógyszert ajánlja, hanem saját hatáskörét kicsinyelve, azt mondja, hogy nem tartja magát hivatottnak e túlkiadások jogosultságának bírálata-
tára, sőt véleménye szerint a törvényhozásnak is

nem most, hanem majd a zárszámadásokkal kapcsolatosan kellend azokat bírálnia. Mondhatom, hogy szép vigasztalás és szép tanács s valóban szép alkotmányos ellenőrzési jog lenne az, hogy most teremtsünk egy bevégzett tényt s majd bíráljuk akkor, a midőn azon többé változtatni nem lehet, a midőn a felelősség alól már előre mentesíti a kormányt a törvényhozás mostani beleegyezése.

Én megvallom, hogy a pénzügyi bizottság e kétértelmű magatartásával szemben jól esik olvasnom a zárszámadási bizottság határozati javaslatát, a mely constatálja, hogy mindenhol — még a személyi kiadásoknál is — előforduló nagymérvű túlkiadásokat rosszalja s a költségvetés keretén kívüli és felhatalmazás nélküli túlköltekezéseket jövőre eltiltandónak tartja.

A zárszámadási bizottság e szemrehányásai a pénzügyi bizottság megrovásaival együtt oly súlyos vádat képeznek saját pártja részéről, miszerint alig hiszek parlamentet a miénken kívül, mely ily előzmények után a kormány vád alá helyezését ki ne mondaná s az anyagi felelősség esetét meg ne állapítaná. Nálunk természetesen ezt a többség esökönössége miatt keresztül vinni nem lehet, mert nem a parlament a kormányt, hanem a kormány uralja a parlamentet s így nem marad más, mint hogy az esetet szigoruan bírálva, legalább annak szomorú tanulságait a nemzet előtt eltárnunk.

Közlekedésügyünk igényelvén legnagyobb kiadást, természetesen a túlkiadások is e téren mutatkoznak legnagyobb mérvben s így nekem is azokat kell bonczkés alá vonnom.

T. ház! Én mindenekfelett méltányos és igazságos szoktam lenni (*Helyeslés*) s így nem tudnám megtagadni azt, hogy közösügyes kormányrendszerünk, az ő roppant adóterheivel, államjavaink elpazarlásával és ijesztő módon felszaporo-
dott államadósságainkkal szemben némi — bár azokkal sehogy arányban nem álló — eredményt mutathat fel népnevelésünk és a vasutak terén.

Közlekedési eszközeink kétségtelenül örvendetes fejlődést mutatnak s vasutaink magyarosítása körül is tagadhatlan érdemei vannak közlekedési kormányunknak; de a midőn ezt készségesen elismerem és őszintén bevallom: másrészről azt is kénytelen vagyok a mérleg másik felébe helyezni, hogy a tett építkezések és felszerelések sehogy sem állanak arányban azon roppant terhekkal, a melyeket az országra rőttak, azon roppant adósságokkal, a melyeknek évi kamatterhe a 115 milliót megközelíti s a mit a pár száz millió értéket képviselő vasutakkal és más befektetésekkel igazolni egyáltalában nem lehet, a mint azt a kormány és a pénzügyi bizottság előadója minden alkalommal megkísérli; mert e befektetésekre, az e téren való haladásra csak akkor hivatkozhatnak jogosan, ha azokat az állam rendes jövedelmeiből létesítették volna, a mint ez minden más államban történni szokott; de a midőn pár száz millió forint beruházással 2,000 milliónyi statusadósság áll szemben: akkor valójában minden méltányossági hajlamaink mellett is e kormány gazdálkodása csak kárhoztató ítéletünket provocálhatja. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Valamint méltányossági hajlamaink e törvényjavaslatokban előterjesztett túlköltekezéseket, hitelátlépéseket és póthiteleket sem tudják igazoltakul és indokoltakul elfogadtatni, mert azok leginkább a túlfényüzési hajlamban találják létokukat.

T. ház! Szerény felfogásom szerint, itt a fővárosban létesített pályaudvaroknál is e fényüzési hajlam idézte elő — és pedig minden szükségesség nélkül — az előirányzatokat messze túlhaladó költekezéseket. Ez eredményezte, hogy magánál a központi személypályaudvarnál a kiadás az előirányzatot, a jelen póthitel odaszámításával együtt 1.306,593 forinttal mulja fölül s így az 5 milliót túlhaladó roppant kiadást idézett elő. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De nemcsak a központi személypályaudvarnál találkozunk ily okadatolhatlan pazarlással, hanem ez szült egy csomó más fiókat, melyek ijesztő falánksággal emésztik fel a milliók nagy sokaságát s a pótfalatozásnál kielégithetlenségnek bizonyulnak. Ezek a dunaparti teher pályaudvar, a ferenczvárosi és kelenföldi állomások és a kőbányai sertéshizlaldai állomás, melyek igen nagy összegeket emésztettek fel s a melyek mindig utólagos póthitelekkel rémítgetnek, holott e helyeken kisebb állomások is megfelelték volna a célznak.

Igaz, t. ház, hogy más államok is nagy, mondhatnám túlságos fényüzést fejtenek ki pályaudvaraik építésénél; de az ott, hol nagy kereskedelmi mozgalom, önálló nemzeti élet és pezsgő tevékenység uralkodik, ott hol az az ország jö-

vedelem fölöslegéből kerül ki, ott még megengedhetik maguknak az ily szemkápráztató külpompát, „mely mindenestre emeli az állam tekintélyét és fényét; de hogy egy szegény, kimerült ország, mint a miénk, egy ország, a melynek nincsen kereskedelme és ipara s a melynek a közös vámterület mellett nem is lehet; ország, mint a miénk, a mely a közösügyek járszalagán vezetett gyarmattá törpítettett, a melynek forgalmi eszközeit leginkább idegenek élvezik: hogy egy ország, mely mindent adósságból épít: az túllicitálja e téren is a külföldet s pompában és az építkezések fényében azt túl akarja szárnyalni: azt valóban százalmas erőlködésnél és üres pöffeszkedésnél egyébnek alig mondhatnám.

Én láttam, t. ház, London, Southampton, Liverpool, Glasgow ilyenmí berendezéseit; de alig hiszem, hogy azok viszonylag annyiba kerültek volna, mint a miéink, pedig Londonnak s kikötővárosainak van óriási ipara, kereskedelme, ropant külforgalma s a mi fő, azokat saját pénzükből, míg mi mindent kölcsönpénzből építünk.

Ily viszonyok közt a fővárosi pályaudvarokra és állomás-kibővitésekre kért póthiteleket a túlajtás következményeinek kell tekintenem.

A beruházásokra, felszerelésekre és leltári tárgyak beszerzésére előirányzatnál mutatkozó 205,027frt túllépést sem látom kellőleg indokoltnak s a költsékezést nem egynél túlajtottnak kell mondanom, mivel azokra amugy is tekintélyes összegek irányoztattak volt elő.

Igy például túlságosan nagynak találok a zákányi parti vágányra kért 100,000 forintot, én

a helyszínén szemléltem meg e munkálatot s az előirányzatot nem látom igazoltnak.

Túlságosnak találom azt is, hogy jelentéktelen felvételi épület bővítésére 33,000 forint pazaroltatik; de még kevésbé tartom indokoltnak a fiumei pályaudvaron emelt három faszinre kért 36,000 forintot, mert ideiglenes építkezésekre ily összeget kidobni valóban észszerűnek nem tartom, már pedig az egész fiumei pályaudvar ideiglenesnek tekinthető nagyon szegényes alkotmány, melyet sokáig fentartani úgy se lehetend. Azért ha az ottani forgalmi igények rakodó szinek építését kívánták: akkor nem ily időleges tűzfészkül szolgáló faszineket, hanem az új pályaudvar keretébe beilleszthető állandó kőszineket kell vala építeni, a melyek ott, hol a kő oly nagy bőségben és közelségben található, az ottani olcsó építkezési viszonyok mellett ezen összegért szilárd, maradandó alakban is előállíthatók lettek volna.

De hát én megtalálom ezek drágaságának indokát magában az indokolásban, a miből kitűnik, hogy innen a fővárosból szállították át a kiállításnál fungált épületeket oda, a hol a faanyag közelben és nagy mennyiségben található. Hasonlít ez eljárás a katonai kormányzat azon bölcs eljárásához, a midőn a katonai ágyak fenékdeszkáit Bécsből szállították Csikba s így egy deszka, a mit Csikban 16 krajezárért ki lehet vala állítani, belekerült 2 forintba.

A mi már a munkács-beszkidí vasutnál előforduló mintegy milliányi póthitelt illeti, azt sem hagyhatom szó nélkül, különben mi már e vasut megszavazásakor elleneztek azt, tüzetesen kifej-

tettük, hogy az egy nagyon sokba kerülő s soha jövedelmet nem hajtó vonal leend, a melynek kiépítését a Galicziával már létesített összeköttetéseink fölöslegessé teszik. Ámde akkor stratégiai szempontok hozattak előtérbe s a hadügyminister kívánata döntött e kérdésben. Tehát ez is a közösügyek szomorú következménye, ez is eredménye azon abnormis viszonyból eredő kényszerhelyzetnek, a mit nekünk kell mindig keservesen meg-sinlenünk és busásan megfizetnünk.

Kissé soknak tartom a Karlóczánál szükségelt parterősítésekre előirányzott és itt megszavaztatni kért 153,000 forintot is, annyival inkább, mert ez utóköltekezést abból eredettnek hiszem, hogy a pest-zimonyi vasut fővállalkozói elégtelenül teljesítették az ottani munkálatokat s a midőn az ő mulasztásaik helyrehozására ily nagy összeget akarnak elkölteni, másfelől nemcsak vissza akarják nekik adni a záridő meg nem tartásáért reájuk szerződésszerűleg kirótt 50,000 forint birságot, hanem ezenfelül 614,000 forint kárpótlást akarnak nyújtani; hogy miért, azt sem az indokolásból, sem az előadók beszédeiből ki-venni nem tudtam, legfőlebb csak azt, hogy abból valamicskét a szerb kormány megtérítend.

Szóval praemiumot akarnak adni a záridő meg nem tartása és rosszul teljesített munkáért. En, t. ház, ez esetnél is azt tapasztalom, hogy mint minden ily kérdésnél, ugy itt is az állam huzza a rövidebbet, a kormány túlengedékenysége által már rászoktatta a vállalkozókat igaztalan követelések támasztására, melyeket rendesen vagy egészben, vagy legalább részben, mindig érvénye-

síteni tudnak, mert minden magánember tud szerződésének érvényt szerezni, csak a magyar állam nem. Én az állam ily tekervényes úton való megkárosításához segédkezet nem kívánok nyújtani, sem e póthitelt megszavazni nem vagyok hajlandó.

T. ház! Hogy a közlekedési ministerium ezen és az ezt követő törvényjavaslatokban bemutatott túlkiadásai minő természetűek, leginkább megítélhetni abból, hogy csak az államvasutaknál 2 év alatt összesen több mint 9 millió túlkiadás fordul elő csak ez egy ministeriumnál. Jön nyomába a többi ministerium közel 7 milliónyi túlkiadással; de hát mire való akkor a költségvetés, miért vitatjuk itt meg lelkiismeretesen annak minden egyes tételeit, leszállítunk kis összegeket néha nagy vitatkozások után: a midőn a minister urak csak úgy dobálódnak a költségvetés keretén kívül eső 20—30 millióval, mintha valamely ártatlan labdajátékot üznének.

A pénzügyi bizottság e túlkiadások fogadatlan prócátorává szegődik s azt mondja, hogy 33 millióba kerülő munkálatnál 1.700,000 forint túlkiadás csekélynek mondható. Ez aztán nem is tévesztette el felbátorító hatását, mert a közlekedési minister ur azonnal előállott egy 878,400 forintnyi újabb számlával, mely ugyanazon munkálatoknál mutatkozó túlkiadások pótkiadásaként szerepel.

Hogy minő természetűek e túlkiadások, megítélhetni továbbá már csak abból is, hogy a budapesti főműhely és fűtőháznál félmilliónyi túlkiadás jelentkezik, tehát egyetlen gyári felszerelés ki-

bővítésénél nagyobb a túlkiadás, mint a mennyibe az egésznek észszerűleg kerülnie kellett volna. Ezt Madarász József t. barátom, mint az állam-gépgyár hivatott ellenőre jegyzékbe veheti.

A pénzügyi bizottság jelentésében legalább némi halvány szinezetét tüntette fel a megütődésnek s megpróbálta itt-ott — a helyzeténél fogva indicált — criticának némi szelidebb hangjait is gyakorolni; de ezen bizottság főelőadója Hegedüs Sándor ur tegnapi beszédében egészen kiesett előadói szerepéből s valóságos védbeszédet mondott a kormány igazolására, a mi legkevésbé illet az ő hivatásához és a jelen szomorú helyzethez, melynek előidézéséhez nem kis mértékben járultak hozzá a t. előadó ur korábbi véd- és dicsbeszédei, melyek a t. ház előtt elpalástolták azon szomorú helyzetet, a mi most egész borzasztóságában tűnik fel s az előadó ur itt festett rózsaszínű képeit fekete gyászlapokká változtatják át.

Azt mondá Hegedüs előadó ur, hogy ő csak formailag tudja elítélni a túlkiadásokat, mert azokat annak tudja be, hogy a közvélemény nem controlt, hanem pressiót gyakorolt a kormányra.

De hát a mi kormányunk nem igen szokott a közvélemény pressiójára valamit adni; de különben is a mi közvéleményünk túlszerűen szokott lenni és kevéssel beéri; de ha meg kívánt volna is itt-ott egy kis vasutat s másnemű beruházást, hát én azt hiszem, hogy 320 milliót meghaladó évi állami bevételből csak lehet egypár milliárdnak az ország javára való beruházását is kívánni.

Aztán én egyáltalában nem látom azt a ropant kiadásokat vasutainknál, a mik pénzügyi rom-

lásunknak kútforrásai lehetnének s hogy az előadó urak és a ministerek is azokba, mint a zavar előidézőibe oly nagyon belekapaszkodhatnak. Itt a dolgot szeretik nagyon felfujni, de az a közelebbi vizsgálatnál szappanbuborékként pattan szét; hisz Lukács László előadó ur adatai szerint 1884-ben 14 és 1885-ben 8 millió frtot adtak ki állami vasutak építésére, pedig a pénzügyminister szerint is ezek voltak vasutépítés tekintetében a legterhesebb évek. Nem tudom átlátni, hogy miként lehet ebből a vasutak terén valami oly lázas tevékenységet ki-magyarázni és a túlkiadásokat azzal igazolni akarni, hisz az állami bevételeinknek alig 3%-át teszi ki, szellemi befektetéseink még soványabb százalékot adnak. No ha ezt is lázas tevékenységnek nevezik, akkor valóban nem tudom, hogy a tespedésnek minő jelzöt adjunk.

De én, t. ház, egyáltalában nem tudom indokolni e nagymérvű hiteltúllépéseket és túlkiadásokat épen azon években, a melyeknek bevételi eredményei nagyon kedvezők voltak, hisz maga a pénzügyminister ur is tegnapi beszédében bevalani volt kénytelen, hogy az 1882—83-ik évek pénzügyi eredménye kedvezőbb volt az előirányzatnál, hogy az 1884-ik év plane 2 millió plussal multa fölül az előirányzatot és hogy az 1885-ik év sem mondható e tekintetben kedvezőtlennek. Miként lehet már most az ország jövedelmeinek ily minden várakozást fölülmuló pontos befolyása és az egyensúly helyreállításának folytonos hangoztatása után most 30—35 millió póthittel előállani, azt én véges emberi elmémmel felfogni másként nem tudom, minthogy költekeztek és építkeztek

hatra-vakra, minden tekintet nélkül a költségvetés korlátaira.

Azt mondja Hegedüs előadó ur, hogy e túlkiadások úgy észrevétlenül jöttek létre. Lehet, hogy ő sokoldalú elfoglaltsága közepette nem vette észre, de mi nagyon is észrevettük s folyton elleneztük, nem a hazai beruházásokat és befektetéseket, a melyek úgy is botránnyosan csekélyek voltak, hanem elleneztük az új hivatalok berendezését, a nyugdíjak kiterjesztését és főleg a közös ügyeknek folyton emelkedő kiadásait, melyek a jelen szomorú válságot szükségszerűleg elő kellett hogy idézzék.

És még e szomorú helyzettel szemben sem találunk őszinte beismerést és javulási szándékot, hanem csakis a Hegedüs Sándor előadó ur által hangoztatott két elvi határozatot, azt tudniillik, hogy az 1886-iki költségvetés normal budgetnek tekintessék és hogy minden törvénynél szem előtt tartassék annak pénzügyi hatása.

De t. ház, ilyen elvi „nesze semmi fogd meg jól“-féle határozatokkal nem segítünk a dolgon, itt csak rendszerváltozás segíthetne, erre pedig ily keserű csalódások után sem akar gondolni a közösuígyes csökönnyösség és megátalkodottság.

A ministeri felelősség most is csak fictio marad, sőt a pénzügyi bizottság a ministeri felelősség súlyát azon elmélet felállításával igyekszik gyengíteni, hogy az engedélyezett hitelek túlháladásának kérdésével majd csak akkor kell foglalkoznia a t. háznak, a midőn az 1885-ki zárszámadások a törvényhozás elébe terjesztetnek, most a kért póthiteleket egyszerűen meg kell szavaznunk.

Ámde ez valódi eső utáni köpenyeg lenne, mert ha most e póthiteleket megszavaznók, akkor azokat tacite helyeselnők s az által a fölmentvényt is jóformán megadnók a kormánynak.

Mi t. ház, nem tudunk ily engedékenyek lenni, mi ellenőrzési és felelősségre vonási jogunkat komolyan veszszük, itt az egyéni rokonszenveknek és hajlamoknak el kell némulniok, e kérdésnél a képviselő ítélőbiróként szerepel. A mi ítéletünk pedig csak marasztaló és kárhoztató lehet s azért a legszelidebb megtorlási módot alkalmazzuk akkor, a midőn a vád alá helyezést a vizsgálattól teszszük függővé s most megelégszünk azzal, hogy e törvényjavaslatokat visszautasítjuk s azokat általánosságban sem fogadjuk el a részletes tárgyalás alapjául. Csatlakozom a Helfy Ignác barátom által benyújtott határozati javaslatához. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső bololdalon.*)

Közösügyes póthitelek tárgyalásánál.

(1886. évi május hó 20-án)

T. ház! Már e törvényjavaslatnak első sorai is kell, hogy visszatetszést szüljenek, minden hivatását átérző képviselőnél, mert oly póthitelek fedezetéről szólnak, a melynek első tétele egy magában ugyan nem nagy összeget tesz ki, de az csak bevezetésül szolgál másik oly póthitelhez, a mely az előirányzat keretét csaknem 4 és fél millióval lépi túl és egy harmadik 465,173 forintoshoz s a melyek tanuságot tesznek arról, hogy önök ugy az előirányzatnál, mint a költekezésnél mily könnyelműen s nagyuri non chance-al járnak el.

A mikor mi a költségvetések tárgyalásánál annak realitását kétségbe vonjuk s a bevételek túlvérmes előirányzatát megtámadjuk, a hiánylat mesterkélt leszállítását kimutatjuk s azt valódi magasságában igyekezünk feltüntetni: rendesen a pénzügyminister urnak határozott tagadásával találkozunk, mire a pénzügyi előadó ur is nemes hévvel szokott contrázni s a helyzetet rozsás színben festeni; csak hogy a tények és a végleszámolás mindig minket szokott igazolni. *(Ugy van! a szélső balfelől.)*

És azt eredményezi nem az, mint ha az adók be ne folynának, mert szegény népünk fizet mint a köles, ott a hol nem tud fizetni, felhajtják kérlelhetlenül a pénzügyminister ur könnyörtelen adóvégrehajtói; hanem ered onnan, hogy ugy önök itt, mint a hadügyminister amott határt nem ismer-

nek a túlkiadásokban s már szokásukká vált, sőt mondhatnám rendszerré nőtte ki magát a póthitelek kérése, a mit a többség rendszerint komolyabb critica nélkül szokott megszavazni, a mi természetesen a pazarlásra csak felbátorítólag hathat. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Eredményezi ezen kívül az, hogy az ország lényegesebb jövedelemforrásait oda játszák az osztrák kincstárnak, mint például ez a vámjövdelemmel történik, a mi külön vámterületnél deficitünket elenyésztető jövedelmet biztosítana államunknak, míg most a közös vámterületnél aligjuttatnak koldus alamizsnaként valamicskét nekünk, vagyis 46.617,042 forint határvám bevételből, a miből a quota arányában 16 milliót kellene kapnunk adnak nekünk 1.517,417 forintot. Miután az osztrákok a maguk részére kezelésre és fogyasztási adó visszatérítések czímén visszatartanak közel 42 millió forintot, a mi aztán ily póthitelekkel való terheltetésünket idézi elő.

Furcsa lehet az a harmadfél millióba kerülő kezelés, a melynek egy érdekét elvitatni nem lehet: azt, hogy szépen ki tudják a mi szemeinket törölni és valóban csak kárhozatos lehet az a szövetség, a melyben akkor, a midőn az egyik fél visszatérítések czímén 39 és fél milliót elzsebel, a másik félnek alig juttat valamit. Ez valódi orosz-láni osztakozás, magának tulajdonit mindent, nem azért, mert erősebb, hanem azért, mert furfangosabb és azért, mert a balsors oly kormánynyal verte meg hazánkat, a mely kormányt csak az nem szedi rá, a kinek arra kedve nem támad. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Ha a határvám bevételek zárszámadásait összehasonlítjuk, felismerhetjük a fokozatos emelkedést a jövedelemnél és a folytonos kisebbedést a mi részesedési arányunkban és ezt valódi művészes, jobban mondva bűvészes fogással eszközlik, a fogyasztási adók visszatérítésének folytonos fokozásával, a mit a mi ellenőrizhetésünk teljes kizárásával ép úgy alakíthatnak, a mint nekik éppen tetszik; például a múlt évben az osztrákok fogyasztási adó visszatérítése 10.612,773 forinttal haladta túl az előirányzatot. E tekintetben, t. ház, oly merész haladást észlelhetünk, hogy a helyett, hogy a határvám bevételből osztalékot kapnánk, még maholnap rá kell fizetnünk. Vagyis 46 millió vámbevételből, a minek több mint fele része a mi zsebünkől kerül ki, mert hát itt fogyasztanak legtöbb külföldi cikket, a minek vámjából azonban nekünk semmit sem restituálnak, mi kapunk még most másfél milliócskát, rövid időn pedig fogunk kapni semmit, sőt valószínű, hogy még rá fogunk ezen amicabilis üzletre fizetni.

No hát kormány, a mely ily amicabilis kijátszatást eltűr, sőt azt a jövőre nézve is a vámszerződésnek ez alapon való megújítása által állandósítani akarja: az nem bizalmat, nem támogatást, hanem csufosan való elkergetést érdemel. *(Ugy van! a szélső balfelől. Mozgás jobbfelől.)*

Am legyenek önök eszközei ily kifosztatásunknak, mi nem leszünk s azért e törvényjavaslatot általánosságban sem fogadjuk el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A zárszámadási bizottság jelentésének tárgyalásakor.

(1886. május 22-én.)

T. ház! A zárszámadási bizottság 1884-ik évre vonatkozó nagy vaskos kötetet tevő jelentése fekszik előttünk, mely a vaskos visszaélések egy hosszú sorozatát és állami háztartásunk szomorú képét tárja fel. Nincsen annak 114 lapja közt egy sem olyan, a melyen 2—3 túlkiadás jelzése elő ne fordulna, kövér betűkkel szedve, hogy a birálatot mintegy felhivják. Én rászántam az összeszámitás fáradságát és úgy találtam, hogy összesen ki van mutatva 179 túlkiadás és — a mi azzal egyértelmű — 30 előirányzat nélküli elkezelés, egyenlő: 209, a mivel 57 kevesebb bevételi tétel áll szemben.

Nincs e 209 túlkiadási tétel között egy sem, a mely a komoly birálatot ki nem hívna maga ellen, mindenik egy-egy súlyos vádpont a kormány rossz gazdálkodása és tékozlása ellen. De nem szükség, hogy ezekből kovácsoljunk vádat, a zárszámadási bizottság által kiderített tények és az általa beterjesztett határozati javaslat önmagában is e kormány elítélését foglalja magában. Egy érzékeny és szemérmes kormányra nézve egy ily határozati javaslat elégséges lenne arra, hogy lemondását beadja. A mi kormányunk az ily alkotmányos illem szabályokon túlteszi magát, mert kezeit úgy összeszorította a hatalomvágy görcse, hogy ha talán még akarná, sem tudná

a bársonyszékek karjairól levenni. (*Derűtség a szélső baloldalon.*)

T. ház! Megdöbbenő képét nyújtja a zárszámadási bizottság jelentése a mi állami gazdálkodásunknak, a mely hasonlít a tönkrement pazarló utolsó kétségbeesett kapkodásaihoz és pénzhajhászatához. Abból azt látjuk, hogy a deficit — akár a fő számszék által kimutatott 41, akár a bizottság által helyesbített 39 milliót fogadjuk is el — nagyon megközelíti azon ropant összeget, a mennyire mi a költségvetéskor számítottuk s a miért minket pessimisticus túlkapással vádoltak. És azt látjuk, hogy ez nem kivételesen egy rossz évnek eredménye, hanem oly permanens csapás, a mely addig tartand, míg önök rendszere és uralma átokcsapásként nehézkezik e nemzetre. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

E permanens deficit természetesen kikerülhetlenül szaporítja államadóságainkat, a melyeknek kamat terhei az állami bevételek több mint harmadát emésztik fel. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) De a milliárdot messzetúlhaladó nagy államadóságaink mellett még van nekünk kétféle más elleplezett status adóságunk. Ezek az állami javakra felvett jelzálog kölcsönök, melyeket a kormány önkényesen az országgyűlés tudta és beleegyezése nélkül létesített és vannak a kormány építkezési szenvedélyéből származó tetemes adóságaink, a melyek annyival nyomasztóbbak és veszélyesebbek, mert nemcsak az ország vagyonát, hanem csaknem összes culturalis alapjainkat betemették a rideg falakba (*Tetszés a szélső baloldalon*) úgy, hogy a zárszámadási bizottság is az ily épít-

kezések eltiltását kimondatni szükségesnek véleményezi.

Ez az építkezési láz meglepte mindenik kormánytagot, mindenik építkezik, mindenik felül akarja mulni a másikat; de hát ez előbb-utóbb a szellemi és anyagi tönkrejutáshoz vezet, nagy paloták melletti nyomor szokott az ily túlkapások eredménye lenni, mert fényes paloták soha még nemzetet meg nem mentettek, sőt azok mindig a hanyatlás jelzői szoktak lenni.

És ez építkezési láz nemcsak itt a fővárosban, hanem a vidéken is tért foglal, alig van oly nagyobb városa hazánknak, a hol a kormány valamely pompás épületet, sőt épületeket ne emelne, ez aztán elragad a megyékre, a városokra, azok is mindenfelé contrahálják az építési kölcsönöket, emelnek pompás megye — és városházákat, nagyszerű bírósági épületeket, börtönöket, laktanyákat, s úgy beadosítják magukat, hogy késő unokáik is meg fogják sinleni. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Nem kívánok, t. ház, a zárszámadási bizottság jelentésének pénzügyi oldalával és a mesterkélt 5, illetőleg 7 millióra leszállítani akart túlkiadásokkal foglalkozni; a kérdés ez oldalát eléggé megvilágosították előttem felszólalt s arra sokkal hivatatottabb képviselőtársaim és feleslegessé teszik ezt a mult napokban letárgyalt póthitelek és a túlkiadások fedezetére megszavaztatott 21 milliós kölcsön, ezekkel szemben a csűrés-csavarás és oly soká gyakorolt szemfényvesztés mitsem használ s így áttérhetek a külön véleményben kifogásolt 130,653 forintra. *(Halljuk!)*

Az, hogy nálunk a képviselő választásnál katonai korhatalmat alkalmaznak, az nem egyéb párttaktikánál; a mi népünk békés, türelmes, a választásra úgy szokott menni, mint nemzeti ünnepeyre; igen sok helyt szokásban van, hogy magával viszi feleségét, gyermekeit, a mi a rendnek legfőbb garantiája (*Ugy van! a szélső baloldalon*) s nem egy helyen észleltem, hogy a nép neheztelt s mintegy megszegyenítve érezte magát a katonaság kiküldése által, a mi azon meg nem érdemlett feltevésből látszik kiindulni, mintha rendetlenkedni és törvénytelenkedni tudna. Nem is volt nálunk az ily katonaküldés divatban; egy néhány pandur, vagy csendőr elég volt a rend fentartására; sőt ha én választási elnök volnék, még csendőr nélkül is néhány polgári rendezővel kezeskedném a rend fenntartásáról.

A katonaságra tehát nem a rendért, hanem azért van szükség, hogy a kormány korteskedését támogassa, az ő törvénytelen erőszakoskodása, lélekvásárlása által keltett izgalmat fékezze s a választókat megfélemlítse.

A katonaság a választási elnökök feltétlen rendelkezése alatt állván, ezek azt a kormánypárt érdekében érvényesítik s akkor, a midőn a kormány korteseinek, hivatalnokainak szabad menés, jövést engednek, az ellenzékieket elzárják, visszaszorítják (*Ugy van! a szélső balon*) s nem egy helyt a vérontatástól sem rettennek vissza, úgy hogy igen sok helyt a szurony és kard segítségével ragadták ki a biztos győzelmet az ellenzék kezéből. Elég legyen itt a ferenczvárosi, doroghi, veszprémi, tasnádi kerületekre hivatkoznom.

Nem túlzok, ha állítom, hogy a kormány ezen katonai assistentiával legalább is 40—50 kerületet kaparított el, tessék tehát annak költségét a párt pénztárából fedezni, de ne fizetessék meg a nemzettel ezen polgári szabadsága ellen intézett merényletet. De különben sem értem, hogy a mikor mi oly roppant összegeket áldozunk a hadseregre, miért kelljen szolgálatait külön is megfizetnünk, ez mutatja leginkább, hogy azt önök idegen haderőnek tekintik, a melyet nekünk csak kibérelni lehet.

Ugy tessék pártcassából fedezni azon 13,893 forintot is, a mit pártérdek czéljából menesztett táviratokért felszámítanak. Mert megengedem, hogy a belügyminister pár száz hivatalos táviratot ugyan választások alkalmával szétküld; de a többi mind pártérdeknek szolgált, sőt oly nagy ez összeg, miszerint azt kell hinnem, hogy abba talán bele vannak számítva azon táviratok díjai is, melyekkel az otthon ülő kormánypárti képviselőket szavazáskor felcítálgják s talán azon járművek díja is, melyeken a hajcsárok az itt elszéledetteket összeterelik, a mikor szavazni kell. Mert én másként nem tudnám felfogni, hogy 13,893 forintot miként lehet elkopogtattatni.

Én az ily pártczélokra fordított kiadásokat az ország számlájára írni hajlandó nem vagyok s így sem ezekre, sem a túlkiadásokra nézve a felmentvényt meg nem adom, hanem csatlakozom a Madarász József képviselőtársam által benyújtott javaslathoz. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az erdélyi birtokrendezésről.

(1886. június 4-én.)

T. ház! A pénzügyminister ur vissza akarja vezetni a vitát a valódi mederbe, a jelenleg tárgyalás alatt levő szakaszra, azonban e szakasznak jelen szerkezetében való fentartása által nem fogja megoldani ezen nagyon fontos és valóban életbe vágó kérdést. Mert ha mi az erdélyi birtokviszonyok rendezésétől tesszük függővé az ottani állapotok javítását, akkor nem 50 évre, hanem talán egy századra kiható dolgot akarunk létesíteni, mert az erdélyi birtokviszonyok rendezése úgy, a hogy most van, képtelenség, azt államilag kötelezőleg ki nem lehet mondani, mert ha a tagosítás a székelyföldön nem vitetik keresztül, a mint hogy alig van egy pár község, a hol erőszakosan a nép egy részének pusztulása árán keresztül van vive és nem vitetik keresztül azért, mert ha mi azt forcirozni akarnók, akkor a Székelyföld lakosságának egyharmad része kénytelen lenne kivándorolni, mert ott sajátszerű viszonyok vannak, megengedem, hogy nem jogszerű viszonyok, de létező állapot, a melyekkel számolnunk kell. Például nincs olyan község, a hol a lakoságnak egy harmada, vagy egy negyede teljesen birtoktalan ne volna, van egy kis házikója, kertje, de egyebe kint a határon nincs, hanem fentartja magát úgy, hogy egy pár marhát tart, azt legelteti a közös legelőn és ezáltal a maga és családja életfentartására szükségést megszerzi.

Azonban, ha a birtokrendezés keresztül vetik, akkor megszűnik ezen megengedem praevariatio a mások jószágán való élőködés, de következik, hogy kénytelen lesz a székelyföldi lakosság legalább is negyed része kivándorolni, már pedig azt hiszem, hogy ezt az állam érdeke nem követeli, sőt ellenzi. Azért a székelyföldi birtokrendezést csak akkor lehet egész szigorral keresztül vinni, hogy ha gondoskodunk arról, hogy legyen nemzeti iparunk. A Székelyföld népe valójában par excellence a gyáripar folytatására van utalva, az valóban egy kis Svájcza lenne, a melynek népe jólétet tudna magának teremteni azon szorgalma, vas kitartása és ügyessége által, a melylyel önmaga házi ipart tud — daczára sanyarú viszonyainak — felmutatni; alig van olyan falú, a melynek valami házi ipari foglalkozása, mestersége ne volna, de a kormány nem arra iparkodik, hogy ezen házi ipart felemelje, hanem épen a pénzügyminister ur közegei a házi iparra kivetett magas adókkal, a helyett, hogy fölemelnék, megölik azt. Tudok számos helyet, a hol virágzó házi ipar volt és ma teljesen megszűnt, mert az adókivetők olyan adókat vetettek rá, hogy kénytelenek voltak a házi iparral felhagyni. Kétségtelen, hogy ha megteremtetik a magyar ipart, akkor a birtokrendezés keresztülvihető, mert akkor a megélhetés feltétele meg lesz adva a népnek. De magyar ipar addig nem lesz, míg önálló vámterületünk nem lesz, önök pedig arra gondolni sem akarnak. De ezen egyedüli eszközt, melylyel a birtokrendezés alkalmával elvonandó megélhetése a székely nép 100 ezreinek biztosíthatnák,

nem akarják önök megadni és míg ez meg nem adatik, addig a birtokrendezést mi magunk, a birtokosok sem kívánjuk, mert nem akarjuk, hogy azon nép egy harmad része kivándoroljon. Maga Horváth Gyula t. képviselő ur sem kíván különleges intézkedést, kijelentette, hogy megelégszik, ha az itteni állapotok ott alkalmaztatnak, ennél kevesebbet kívánni nem lehet. Megengedem, hogy e kérdés szorosán véve nem tartozik e szakasz keretébe, mindenesetre e törvényjavaslat keretébe tartozik és hogy ha ezt e szakasznál is, meg a többi szakasznál is mindenütt elmellőzzük, olymagot fogunk elvetni, a melynek gyümölcsetől, azt hiszem, még önök is majd vissza fognak rettenni.

A vámtariffa módosításáról szóló törvényjavaslat általános vitájakor.

(1886. június 8-án.)

T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Korunk emberies törekvései és szelidülő erkölcei még az állatkínzás meggátlására is figyelmet fordítanak, (*Derültség*) mindenhol társulatok keletkeznek e czélra; épen most olvashatjuk a főváros falain azon szép nemzeti szintű falragaszokat, melyekkel az állatvéd-egylet közgyűlését egybehívják. (*Derültség. Halljuk! Halljuk!*) E humanitarius törekvéssel szemben mintegy gúnyos ellentétként tűnik fel a mi kormányunk, mely megfeledkezni látszik a köteles emberkiméletről. Nem akarok itt czélozni a mult napokban végrehajtott dragonádokra, hanem csak arra, hogy a kormány együtt tartja a képviselőházat e meleg időszakban és e teremben, melyet közegészségi tekintetből orvosrendőrigileg kellene bezáratni. (*Derültség. Zaj.*) Ez valódi torturázás, ez valódi istenkisértés főleg akkor, a midőn a colera morbus itta szomszédunkban feni kaszáját.

És ha még valami elodázhatlanul fontos, valami életbevágó törvény letárgyalásáról lenne szó, mely elhalasztást nem tűr: akkor örömet hoznók meg az önfeláldozást, eltűrnők szívesen hazánkért e sanyargattatást; de t. ház, most egy oly törvény módosítását akarják áthajszolni, a mely jelen alakjában csak káros és veszélyes lehet hazánkra nézve.

Oly törvény megváltoztatásáról van szó, melynek bármily későn való megalkotása, mindig igen korán történik. De épen e javaslat rosszaságában vélem felismerni a sürgősség valódi okát, mert már megszokhattuk azt, hogy a mi kormányunk a reánk nézve hátrányos, de Austriára előnyös törvényjavaslatokat és minden reactionarius intézkedéseit rendszeren ily meleg időre eső időszakok végén szokta letárgyaltatni, a midőn a figyelem ki van fáradva, a midőn a haza siető képviselők, sietve örlik le, csak hogy szabadulhassanak. Így volt ez a bankszerződéssel, a 80 milliós bankadóssággal, a vámszerződéssel, a korábbi vámtarifák megállapításával, czukor- és petroleumadóval, 5 éves mandatummal stb. stb. Szóval minden oly javaslattal, mely alkotmányunkat csorbitá, mely magyar érdeket és jogot sértett.

E tacticának vagyunk mi most is elkínzott áldozatai, e tactica akarja lemorzsoltatni a vámtarifák olynemű módosítását, mely iparunkat, kereskedelmünket ismét contumacirozza, a nélkül, hogy mezőgazdasági miseriáinkon segítene, mert ez ismét csak az osztrák ipart védelmezi a mi rovásunkra. Olyan e törvényjavaslat, mintha a mi kormányférfiaink osztrák czéh mesterek lennének s úgy járt el e javaslattal szemben a mi közigazdasági bizottságunk többsége, mintha nem magyar államférfiakból, hanem osztrák nagy iparosok és gyártulajdonosokból lenne összeállítva.

Tisztelt barátom Enyedy Lukács szakszerű jeles beszédében oly meggyőzőleg, oly kézzelfoghatólag mutatta ki a tervelt új tarifa hátrányait hazánkra nézve; oly megczáfolhatlan érvekkel

dönté halomra a szakminister és az előadó hamis állításait, hogy e tekintetben kevés újat lehetne felhozni; én tehát csak is két példával kívánok a helyzet felderítéséhez járulni; a gyapjú- és textilárúk vámtarifájának megállapítása körüli fificus eljárással.

Tudjuk azt, hogy mi nyerstermelők vagyunk, a gabona mellett igen sok gyapjút termeltünk és jó árban értékesítettünk úgy, hogy abból volt a gazdának oly biztos és állandósított jövedelme, a mi az idő viszontagságainak nem volt kitéve s melylyel gazdaságát felszerelte és fejlesztette, azonban e jövedelem forrásunk is újabb időben nagy mérvben csökkent, ép azért, mert a gyapjú ára rohamosan hanyatlott. És miért hanyatlott? Azért, mert Ausztria nem elégedett meg azon nagy haszonnal, hogy gyapjunkat viszonylagosan olcsó árban megvásárolva, mint posztót és kelmét 5-rös 6-ros árban visszavásároltatta velünk; hanem a tarifát akként állapította meg, hogy az ausztráliai és spanyol gyapjú csaknem vámmentesen jöhet be Ausztriába, a mi természetesen a mi gyapjunk árát tetemesen lenyomta. De hát ezen — a mi gyapjunk árát lenyomó — szabad külföldi verseny fentartása csakis az osztrák gyáripar érdekében történik, a mi érdekünk az lenne, hogy a külföldi gyapjú behozatala magasabb vámtarifa megállapítása által megnehezíttessék, hogy ekként a mi gyapjunk előtérbe jutván, értéke emelkedjék. Itt egy kis érdekösszeütközés van; de a vámtarifa inkább kedvez a spanyol és ausztráliai gyapjútermelőknek, mintsem nekünk szövetséges társaiknak, kik az osztrákoktól e téren is csak egy

kis méltányosságot kívánunk és azt, hogy az ő felgazdagodásuk mellett, legalább mi is tengődhesünk. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Más oldalról posztóiparunk csekély és kezdetleges, annak fejlődéskéességét megöli az erős osztrák ipar egyedárúsága, a mit úgy érnek el, hogy a jó minőségű és tartós angol és francia posztót a roppant nagy, csaknem prohibiticus vámokkal kizárják hazánkból s minket rákényszerítnek, hogy a silány, rossz minőségű osztrák posztót fogyaszszuk, a miért évente 50—60 millió forintot adunk ki s mégis kopottan járunk, (*Élénk derűtség és tetszés a szélső baloldalon*) mert ez az osztrák posztó színhagyó és gyorsan szétfoszló. Ezért megérdemelnők, hogy legalább gyapjunknál némi recompensatiót nyerjünk, de a gyapjú vámtarifáját hagyjuk a réginél, a textil-árúk vámtarifáját emeljük, tehát mindkettőnél az osztrák érdekek érvényesülnek. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Szövetséges államok között főleg ha azok a fejlettség különböző fokán állanak egyszer másszor előfordulnak némi érdekösszeütkezések, azonban azokat kölcsönös jó akarattal ki kellett egyenlíteni; de Austria ily esetekben úgy szokta a kiegyenlítést eszközölni, hogy az alkudozásoknál mindig azt követeli, hogy folytonosan mi engedjünk és a mi kormányunk mindig és mindenben enged s folyton hátrál, míg teljesen kiszoríttatni engedi magát erős hadállásaiból.

Kormányunknak meg van nagy többsége a parlamentben, ez kellene, hogy ereje kútforrása legyen, azonban épen e többség tú lengedékenysége képezi a mi gyengeségünket, (*Igaz! a szélső bal-*

oldalón) mert Austriában tudják, hogy Tisza itt bármit keresztül tud vinni (*Ugy van! a szélső balon*) s ezért követelnek tőle igazságtalan s hazánk érdekeivel ellentétes dolgokat (*Igaz! Ugy van! a szélső balon*) s Tisza a helyett, hogy erős többségére támaszkodva ellent állana: rendszerint meghódol és vele együtt capitulál a többség is, mert e többség olyan, hogy azzal lehet szavaztatni, de jogokat oltalmazni nem. (*Helyeslés a szélső baloldalón.*)

Igy történt ez 9 évvel ezelőtt s előre láthatólag így fog történni most is; de akkor legalább előre fel lettek mondva a szerződések s utolsó remediumként oda volt állítva az önálló külön vámterület is, most azonban jó előre csakis a közös vámterület és közös bank alapján folytatják az alkudozást és kötnek szerződéseket s annak előlegeként elfogadtatni akarják e vámtarifa módosítást, a mely csak a közös vámterület keretébe illeszthető be, tehát már előre mintegy lekötik a törvényhozás elhatározási szabadságát. Itt felállítanak egy oly praemissát, a melynek consequentiája csak a közös vámterület lehet. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalón.*)

Igy sodortatik szégyenletes kényszerhelyzetbe a mi törvényhozásunk, így vágják be annak utját, hogy valaha magyar ipar és kereskedelem létrejöhessen; e vámtarifa és az azzal kapcsolatos közös vámterület annak megölő mérgét képezi. Ekként akarják megszavaztatni ily rögtönösen ezen törvényjavaslatot, a mely hazánkra nézve veszélyes. Beterjesztik akkor, a midőn tudják azt, hogy a képviselőház figyelme ki van merülve,

tudják azt, hogy mindenki haza iparkodik, hamar le-
 őrlik e fontos tárgyat, csak hogy szabaduljanak tőle.
 És épen ez mutatja leginkább ezen törvényjavaslat-
 nak veszélyességét, ezen sürgősségi eset mutatja
 tanusítja leginkább, hogy e törvényjavaslat nagyon
 rossz; mert igen jól ismerjük a kormánynak azon
 eljárását, mely szerint minden reactionárius intéz-
 kedést és minden hazánkra nézve káros, Austriára
 nézve előnyös javaslatot mindig ilyen időben, az
 ülésszakok végén szokott beterjeszteni. Így tör-
 tént ez a vámszerződéssel, a bankszerződéssel, a
 80 milliós bankadósság egy részének átvállalá-
 sával, az öt éves mandátummal, szóval mindazon
 törvényjavaslatokkal, a melyek alkotmányunkat
 csorbították, a melyek a nemzet jogait és érde-
 keit veszélyeztették. (*Helyeslés a szélső balon.*) Mi
 e kormánytól és e többségtől jogvédelmet és érde-
 keink felkarolását nem várhatjuk; az már rajtunk
 nem segít; de segíthet, vagy legalább a bajt
 enyhítheti a magyar társadalom; tegyen minden
 fia e hazának, gazdaga és szegénye egyaránt
 fogadalmat, hogy csak magyar posztóból,
 csak honi kelméből készült ruhát visel — a mint
 én 15 év óta teszem — (*Élénk éljenzés a szélső
 balon*) s akkor posztó és egyáltalában textil-iparunk
 fel fog virágozni, ez maga után vonandja a gyapju
 árának emelkedését is s benn marasztandja azon
 50—60 millió forintot, a mit minden évben e cik-
 kekért Austriának önkéntes adó fejében fizetünk.

Oly viszonyok közé sodortattunk, hogy csak
 az önsegély és a nemzet térfias elhatározása
 nyujthat mentőhorgonyt s óvhat meg a hajó-
 töréstől.

T. ház! Ha széttekintünk a continensen, azt látjuk, hogy hatalmas országok, mint Német, Franciaország, sőt még a gazdag és fejlett Anglia is szükségesnek látják a külverseny elleni védekezést, a kis Rumenia kész vámháborút kezdeni azon hatalmas szomszédja ellen, melynek köszönheti állami létét, melynek támogatása nélkül még ma is török hűbéri tartomány lenne, nemcsak, hanem a mi iparosainkat — kiket itthon a közös vámterület agyon nyom — és gyárosainkat — kiket pénzügyministerünk agyon adóztat — mindenféle kedvezményekkel magához édesgeti s a mi itthon megbénított munkás kezeinkkel teremt magának nemzeti ipart. A midőn Európaszerte minden ország védekezik a versenyelődözte válság ellen: akkor csak a mi kormányférfiaink, a mi közgazdasági előadókink hangoztatják a szabad kereskedelem elvét; a mi eddig ily egyoldalú alkalmazásában is megölője volt hazánk fejletlen iparának ép úgy mint mezőgazdaságának. Igen, mert ez volt azon egész szélességében felnyitott zsilip, a melyen szabadon özönölhetett reánk az osztrák verseny árja, elsodorva százados fáradalmaink és alkotásaink gyümölcsét, eltemetve oly foglalkozási ágakat, a melyek századok óta virágoztak nálunk s a melyeket tönkre tett az önök közösügyes bölcsesége, ezreit tevén földönfutóvá az azzal foglalkozott családoknak. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Állatkivitelünk meg van szoritva — mond az előadó ur — Német és Francia országoknak nemcsak vámtarifája, hanem egészségügyi intézkedései által is. Igaz, csakhogy ezen retorsionális

mozgalmat első sorban az osztrák ipar védelmére megállapított magas védvámok idézték elő. Ha nekünk önálló vámterületünk van: akkor alkalmunk lesz vala épen ezen — a mi mezőgazdasági terményeink fogyasztására utalt — országokkal oly kereskedelmi szerződéseket kötnünk, a melyek révén, bizonyos iparcikkek csekély megvámolása, avagy szabad beengedése árán: szabad gabona és marha kivitelünk számára ama piacokat biztosíthatnunk volna.

Gyenge vigasztalás reánk nézve az előadó ur azon állítása, hogy a német és francziaországi vámemelések nemcsak a mi, hanem az osztrák mezőgazdaságot is sújtják, mert a mások baja a mienket nem enyhíti, ámde másrésről az osztrák mezőgazdaság, ugy a gabona, mint az állattenyésztés terén nagyon korlátolt, elannyira, hogy saját belszükségletét sem tudván fedezni, kivitelre sohasem dolgozott; az ott mindig mellékes volt, az ipar vitte ott mindig a főszerepet s ezt vaskezekkel oltalmazták is a mi nemzetgazdaságunk rovására, a mely kivitelre dolgozik.

Ott van haldokló vasiparunk, melyet megfojt az osztrákok vas versenye, a melynek terményeit Erdély legszélső keletén a székelyföldön is használjuk, hol nem rég ideje, hogy öt hatalmas vasgyárunk dolgozott s látta el kelet tartományait. Ma e gyárakat mind megbuktatta vagy a bukás szélére sodorta az osztrák verseny. (*Zaj a jobboldalon. Elnök csenget.*)

Keletkeztek petroleum finomító gyárak Erdélyben s másutt is, a mikből az államnak is nagy

haszna volt, most ezt is agyon akarják vámoltatni a galicziaiak kedvéért.

A közigazgatási minister ur azt mondja, hogy e vámtarifa akként köttetett meg, hogy a magyar érdekek sértve ne legyenek s a mennyiben sértetnének s itt ott tőlünk áldozatot kívánnának, azért megfelelő compensatiót nyerjünk. A minister ur azt hiszi, hogy a kormány e törekvését siker koronázta s ép azért — hogy e sikert ne koczkáztassuk — kéri a törvényjavaslat elfogadását; de ép azért, mert én e vámtarifa módosításban az osztrákoknak nyújtott nagy előnyökért compensatiót nyujtva sehol se látok *(Ugy van! a szélső baloldalon)* s mivel meggyőződésem szerint a magyar érdekek csak is önálló magyar vámterület mellett elégíthetők ki, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* azért én e közös vámterületre fektetett javaslatot általánosságban sem fogadom el, hanem csatlakozom az Enyedi Lukács barátom által benyújtott határozati javaslatához. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A boszniai vasutak ellen.

(1886. június 11-én.)

T. ház! Anglia s minden más országok a gyarmatokat és hódított tartományokat egy kissé ki szokták zsákmányolni, mindenesetre az anyaország többet vesz a gyarmattól, mint a mennyit ad: míg mi ellenben a hódított Bosznia- és Hercegovinába temetjük a mi pénzünket. Építünk ott erődöket, erődített laktanyákat, palotákat, templomokat, ott, hol ezredéven át nem érkeztek még csak járható utakról is gondoskodni, csinálunk pompás kőutakat, behálózuk ama tartományokat vasutakkal s mindezt eszközöljük kölcsönpénzen; mert a mi jövedelem ott befolyik, az mind az ő közigazgatásukra fordíttatik.

Boldog országok azok, alig adnak valami csekély véradót — mert hát mi a saját zsebünkben tartunk ott hadsereget, a mely biztonságuk felett őrködik — összes jövedelmeiket saját jóllétükre fordíthatják, semmiféle quotával nem járulnak más ország költségeihez s mentek minden államadósságtól, a mit mi az ők érdekükben is folyton szaporítunk, melynek vasutait megépítik mások. Most ismét egy költséges hegyipályát akarnak építeni s arra a közös activák kamataiból egyelőre 2.800,000 forintot kölcsön venni.

El kell ismernem, t. ház, hogy a kormány indokolása valódi mesterműve az élénk képzelődésnek, (*Ugy van! a szélő baloldalon.*) az oly megkapó szinekkel tudja feltüntetni az e vasutal

egybekötött előnyöket, az az által előidézendő politikai és nemzetgazdasági vívmányokat, hogy az, a ki a dolog mélyére nem tekint, valóban könnyen felülhet. És e tetszetős képhez a színeket nemcsak a jelentől, hanem a jövőtől is kölcsönzik. Csudás dolgokat várnak a Szerajevóval és tengerrel való összeköttetéstől. Feltüntetik a nagymérvű fa- és gabonakereskedést, melyet Görögországig, sőt Egyiptomig hisznek kiterjeszteni, azon Boszniából, mely saját szükségletét se tudja fedezni, azon Egyiptomig, mely magtára keletnek. Kőszén, vas, ezüst, arany, mangán s más fémeket csillogtatnak előttünk. Mind oly délibábos káprázatok, melyek a közelebbi szemléletnél mind eltűnnek s marad a rideg való, az, hogy a most kért csaknem 3 millió forintot s a már korábban ott épült más három vasutara költött 5½ millió forintot oda ajándékozzuk.

Mert a kamatfedeztetül oda állított vasuti jövedelmek és a törlesztésre kijelölt jövedelem feleslege Boszniainak, az csak a képzeletben létezik, mert ama vasutak jövedelmezőségére nem számíthatunk, ama tartományok jövedelmét pedig felémészti a nagy lábon berendezett közigazgatás. Ez és más kölcsöneinket pedig megfizetendi a nagy harang, mert mi az oda befektetett és occupációjára fordított száz meg száz milliókból soha egy fillért se fogunk látni.

Itt ismét ismétlődik az Olaszországban követett bölcs osztrák politika, ahová szintén oly sok ott hagyni kellett száz milliót temettek el. Nekünk, t. ház, nincs szükségünk Boszniára, (*Igaz! a szélső baloldalon.*) ha Austria meg akarja magának tar-

tani, ám térítse meg eddigi hozzájárulásunkat, fedezze a magáéból az ottani uralom költségeit. Mi elleneztük az elfoglalást és ellenezzük az ottani befektetéseket s főleg tiltakozunk a közös activák ily módon való elpazarlása ellen. Mi azokból a mi részünknek kiadását követeljük. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A törvényjavaslat 3-ik § a ugyanazt mondja és a t. előadó ur is érinté, hogy e vasuti kölcsön ezen közös activák felosztásának kérdését semmi irányban nem érinti. Ez azonban oly jogfentartás, a melynek nincsen gyakorlati értéke, mert ha az még sokáig a közös hadügy-minister kezén hagyatik, félek, hogy nem lesz mit megosztani. E kérdést mihamarabb tisztázni, nem pedig még jobban összebonyolítani kellene. Különítsük el a mi részünket s aztán az osztrákok építsék be ha úgy tetszik Boszniába az ő részüket, ez ellen semmi kifogásunk sincsen. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Hazánkban vannak termékeny áldott vidékek közlekedés nélkül, egész országrészekben nincsen járható kőutunk, úgy hogy hónapokon át el vannak szigetelve. Vannak oly terjedelmes tájai hazánknak, hol a vasutat csak hiréből ismerik, mint például a székelyföld. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A midőn mi itt szorgalmazzuk az ottani vasútépítést, a midőn kifejtjük, hogy ama nép adójával hozzájárul más vidékek vasutaihoz, ha mondjuk, hogy ott a nép nyomorban van, éhezik, kivándorol, a midőn kifejtjük, hogy az a terület nagyon is fejlődésképes, hogy ott a vasut nyomán ipar, kereskedelem keletkezne, természeti gazdagsága, népének hivatottsága s hajlamainál fogva

egy második Svájczczá lenne átalakítható: mindig azon refraint halljuk, hogy nincsen az országnak pénze, építetek magatoknak vasutat ha boldogulni akartok. És a midőn az önsegély utját megkisértjük, akkor előáll a kormány mindenféle chicaneriákkal, megnehezíti az elsőbbségi kötvények illő árban való értékesíthetését, megtagadja a postaszállítás eddig fizetett díját.

Hazánk forgalmának, hazánk jóllétének előmozdítására nincs pénz; de Boszniára soha se hiányzik. (*Ugy van! a szélső balon.*) Pedig abból a Bosznia vasutaiba csak a közös activákból befektetett 8¹/₂ millió frtból, de sőt még a most megszavaztatni akart 2.800,000 frtból is ki lehetne építtetni a Székelyföldön elkerülhetlenül szükségelt vasutakat, pedig higgye el a kormány, hogy ama székely vasutak hadászati szempontból s főleg hazánk biztonsága tekintetéből oly végtelen fontossággal bírnak, hogy azok mellett a boszniai vasutak tizedrendűekké törpülnek.

De a hangoztatott és előtérbe tolt hadászati, nemzetgazdászati és politikai szempontok mind csak tetszetős ürügyek, én a valódi indokot megtalálom elburkoltan magában az indokolásban, ott a hol vonatkozás van arra, hogy e vasutak azért is szükségesek, hogy a monarchia iparczikkei odaszállíthatók legyenek; de miután nekünk, mint nyerstermelőknek odaszállítani való se nyers, se ipar terményünk nincsen, világos hogy ez újabb áldozatot is az osztrák ipar érdekében kell meghoznunk. Ez ráadás a most letárgyalt tarifára.

De, t. ház, mindezekről eltekintve, e vasut egyáltalában nincsen kellőleg előkészítve; maga

a ministeri indokolás is bevalja, hogy még nincsen megállapítva, hogy a magas vizválasztón, az Iván hegyen hol fogják átvinni, ez irányban csak most tesznek tanulmányokat, a tervezet még elkészítve sincsen; de míg az elkészül, addig a vasut könnyebb részeit ki lehet építeni. Ebből azt következtethetjük, hogy a most előirányzatba vett 2.800,000 frtban nincsen befoglalva a pályának legköltsége-sebb hegyi része, a mely alkalmasint újabb s talán még nagyobb áldozatokat fog tőlünk utólagosan követelni.

Azt mondja ugyan az indokolás, hogy ennek megszavazása nem prejudicál a tovább építésnek, én pedig ellenkezőleg, félek, hogy majd jönni fognak ennek folyományaként újabb költségek, hivatkozással a bosna-völgyi vasuttal való összeköttetés elkerülhetlenségére és ezen most kiépítendő pályarész folytatólagosságára.

Ily bizonytalanságba a törvényhozás bele nem mehet, közös activáink ily módon való eltékozlásához hozzá nem járulhat, ily nagy összeget nyakra-főre meg nem szavazhat, mi legalább részünkről meg nem szavazzuk, a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadjuk el a részletes tárgyalás alapjául s ezt ugy a magam, mint pártom nevében határozottan kijelentem. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az 1887. évi költségvetés általános vitája alkalmával.

(1887. január 17-én.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*)
Költségvetéseink tárgyalása a honfi kebelt mindenkor fájdalmasan érinti s a haza jövőjén csüngő lelkeket mély aggodalommal tölti el. És méltán, mert habár megszokhattuk is e kormány 12 éves uralma alatt, hogy költségvetéseink nem egyebek osztrák adólajstromnál; habár megszokhattuk, hogy hazánk minden más állami funkciójának s önrendelkezési jogának megszorításával, tisztán csak az osztrákoknak való vér- és pénzdó kiszolgáltatására szorítottatik; habár megszokhattuk, hogy parlamentünk jelenszerkezetében nem képes hazánk érdekei és jogai felett szigorúan őrködni és sikeresen védekezni, hanem minden ténykedése a párturalom és kormány fentartására irányul, a mely kormány a hatalmat nem a népfőnség erősítésére, hanem inkább annak gyengítésére használja, mert megmaradása támaszát nem a nemzet elégségében, jólétében, szabadságában, erejében, hanem ott fenn keresi, a hol ez istápnak igen nagy és magas ára van.

Habár mindezekkel rég tisztában voltunk és vagyunk s habár e kormánytól magasabb irányt és jobb útra térést nem vártunk és nem várhattunk: még sem tudjuk magunkat mentesíteni azon megdöbbenéstől, a mi mindig ránk nehezedik, valahányszor a mi költségvetéseink szomorú képe előnkbe tűnik, a melyből a mi tervszerű kizsákmányoltatásunk világlik ki.

Mert ha bevételi tételeinkben keressük azon jövedelmi ágakat, melyek minden más országnak fő bevételeit adják, mint például vám, bank jövedelmek, indirect adók stb., azokat sehol se találjuk, miután oda ajándékozták az osztráknak azért, hogy a hatalmat kezükön tarthassák.

Ha kiadási tételeit vizsgáljuk, azt látjuk, hogy 322 milliót kitevő állami bevételeink több mint $\frac{2}{3}$ -da nem hazánk szükségleteire, hanem az osztrákok hasznára fordítatik, úgy hogy a mi közművelődési igényeinkre, égető belső szükségleteinkre alig juttatnak alamizsnaként roppant bevételeinkből valamicskét. Az aratás haszna e téren az osztráké, nekünk a munkálás fáradalmaiért csak némi tarlózás és a hulladékok felszedése engedtetik meg.

Avagy merne-e valaki ebben kételkedni? Avagy ha merne, nem lenne-e könnyű feladat épen e költségvetés kiadási tételeivel megczáfolni.

Avagy a mit az udvartartásra, a mit a mi hatáskörünk és befolyásunk alól teljesen elvont hadseregre adunk, a mit a quotába, a mit az osztrákoktól átvett és érettük szaporított államadósságaink kamataiba fizetünk, a mit vasutaink kamat garantiájába adunk, nem mind osztrák kézbe megy-e? és nem oda megy-e mind az, a mit földtehermentési és dézsma kárpótlás fejében adunk, miután e kötvények leginkább az ő kezeik közt vannak. Nem oda megye-e, mit velünk Boszniára fizettetnek? Avagy azt a 40—50 milliót, a mit az osztrák vámsorompóknál külföldi czikkek után szednek, nem ők élvezik-e? s még egyszer nem rántják-e fel az e czikkeket leginkább fogyasztó magyar közönségen? Avagy az az adórestitutio, a

mit a külföldre vitt osztrák czikkeknél megtérítenek — s a mi csak a czukornál 28 milliót tesz ki — nem a mi rovásunkra esik-e? Tehát a mit külföldről behoznak s a mit oda kivisznek, annak terheit mind általunk fizettetik. Hát ez nem valódi gyarmati helyzet-e? s az a körülbelől évente tőlünk ily módon kicsikart 200 millió forint nem valódi gyarmatadó-e?

Méltóztassanak összeadni e kiadási és jövedelem kimaradási tételeket s meg fognak győződni, hogy hazánk iszonyatos sarcot fizet Austriának, a miből alig folyik valami vissza s a mi természet-szerűleg a mi elszegényedésünket, a mi végkimerülésünket kell, hogy előidézze.

És ez történik azért és hazánk e roppant gyarmatadót fizeti azért, mert 1867-ben tetszett néhány irányadó kishitű embernek a nemzet rovására nagylelkűsködni. És a minden tíz évben előforduló alkalmat annak megváltoztatására fel nem használhatjuk azért, hogy a mi gyámoltalan kormányunk — melynek épen gyámoltalansága képezi az osztrákok erős oldalát — fenntarthassa magát a nemzet akarata ellenére.

Mert e kormány — érdekkörein kívül — senkinek sem kell ez országban. Ha behoznók a képviselő választások szabadságát biztosító titkos szavazatot; ha nem tipornák lábbal a hivatalnokok, hatósági közegek a törvényt, ha a kormány nem vásárolná a szavazatokat, nem itatná le választásokat előzőleg és folyama alatt a választók kétharmadát, hogy azok lelkiismeretét mámorba fulassza; ha a választási névsor egybeállításánál nem fosztanak meg az ellenzéki választók százezreit

törvényadta választási joguktól; ha a tisztviselők nem kozákoskodnának, hatalmukkal a legundokabb módra visszaélve; ha a törvény megtartása feletti örködésre utalt választási elnökök nem erőszakoskodnának s mindenféle banalis ürügyek és csselfogások által a választók, de csak ellenzéki választók, ezreit ki nem küszöbölnék; ha csendőrséget és katonaságot nem alkalmaznának pártszempontból s ha itt a választási visszaélések el nem símittatnának: akkor nem lenne 20 Tiszapárti képviselő, mert a nemzet méltó felháborodása s minden rétegét áthatott undora oly szégyenletesen fogná lesújtani ezen magyar felelős ministeriumnak gunyolt osztrák helytartóságot, ezen érdek consortiumot, a mint még soha kormányt el nem kergettek.

E kormány létalapját az erőszakoskodás, a törvénytíprás, az erkölcstelenség, a lélekvásárlások, az elvetemült orgiák, a vagyonbukottak assotiatiója képezi; mind oly tényezők, melyek az erkölcsi renddel homlokegyenest ellenkeznek; a melyek egy ideig felszinen maradhatnak ugyan; de a melyek mulhatatlanul előidézendik az erkölcstelenség azon krachját, mely elsodorandja azokat, kik ez egykor szép és boldog hazát; a nyomor és siralom völgyévé változtatták át.

T. ház! Minden alkotmányos országban a költségvetés alkalmat szolgáltat a kormány eljárása feletti bírálatra és ítélethozatalra; a mi bírálatunk a mi ítéletünk, t. ház csak kárhóztató, csak lesújtó lehets ha bár itt a mi ítéletünk végrehajtást nem nyerhet, azért merem állítani, hogy a mi gyenge szavunkban a nemzet érzelme, a nemzet ítélete nyil-

vánul, mert ne kecsөгtesse magát a kormány azzal, hogy a nemzet összevásárolt, erőszakkal összeterelt többségével érez és annak magatartását, eljárását helyesli; ellenkezőleg, a kormányt és az annak kifolyását alkotó többséget egyaránt perhorreskálja. Ha e többség helyesli a kormány eljárását s bizalmát nyilvánítva elfogadja e költségvetést, az csak annyi erkölcsi nyomatékkal bír, mint a midőn a pazarló s az ősi vagyont tékozló uracs könnyelmű költekezéseit és mulatozásait cselédsége kedveli, mert a morzsákból nekik is jut valami, a banquettek pohárfenekén szüresölhetnek az asztalterítők is.

A midőn én mindennek daczára kötelességszerűleg mégis a költségvetés felett bírálatot gyakorolok, nem lehet még az általános vitánál sem feladatomban, hogy az egyes ministeriumok költségelőirányzatát bonczkés alá vegyem, nem mintha azokban kifogásolni valót nem tudnék találni, hanem főleg azért, mert beszédem hosszúra nyúlását kerülni óhajtom. Mindazonáltal a kirívóbbakra mégis megteszem szerény észrevételeimet s mindenekelőtt a hadügyi kiadásokra kívánok röviden reflectálni.

Sajnos, hogy önök hamis elmélete szerint az, mint a delegatio bevégzett ténye csak annyiban tartozik állítólag hatáskörünkbe, a mennyiben a hadsereghez kívánt ujczokat és költségeket meg is tagadhatjuk; de a delegatio által elfogadott tételeket egyszerűen csak beilleszthetjük költségvetésünkbe.

Ez bizonyítja leginkább, hogy az önök egész közösügyes szervezete, az ő már már comicussá válni kezdő delegatiójával együtt minő absurdum.

Parlamentünknek van joga megtagadni azt, a mi a hadseregnek éltető lelkét alkotja, az ujonczokat és a mi éltető levegőjét alkotja: a költségeket; de már arra nincsen joga, hogy a pénz elköltésébe, az ujonczokkali bánásmódba, a hadsereg szervezetébe bele szóljon, hogy a minden évben ismétlődő fegyver, gomb és gallér cserékre kidobott milliók elpazarlását meggátolhassa. Ha valamely puskaműves fel talál valamely új szerkezetű puskát, a hadügy-minister ur — a ki az új találmányok szenvedélyes támogatója — azonnal dobja el az eddig legjobbnak ítélt fegyvereket s 40—50 millió kidobásával az új találmányt alkalmazza, addig, míg valamely puskaműves még újabbat fundál ki s ez így megy a végtelenig. 10 év alatt ez a harmadszori fegyvercsere.

A gazdának szabad az ebédre valót kiadni, de hogy a szakács abból mit főzzön, hogy el ne kozmásítsa, el ne égesse, abban nem szabad disponálnia. (*Halljuk! Halljuk!*)

De higyeje el a t. ház, hogy bármiféle fegyvercsere-bere nem fogja a közösnek mondott, de valóban osztrák hadsereg harczképességét emelni, higyjék el uraim, hogy az a magyar alkotmányra felesketett, az a magyar zászló alatt szolgáló, magyar tiszteinek magyar vezényszavára hallgató, hazaszeretetben nevelt s a nemzet életével összeforrott, a nemzet szív-
lűktetését érző magyar hadsereg régi gyújtós vagy kovás puskával is jobban és biztosabban meg fogná verni az ellenséget, mint a nagyobb számú osztrák hadsereg, ha minden legényének

egy-egy uchatius ágyut adhatnánk is a kezelése alá. (*Élénk tetszés és derűlttség.*)

Mert nem a fegyver kitünősége, hanem a lelkesedés, az eszme hatalma, a nemzet inspirációja az, a mi a katonát hőssé, a hadsereget legyőzhetlenné teszi. Ma, midőn néphadseregek léteznek, a pusztá fegyelem, az idegen nyelven irt reglementok nem képeznek elég erős rugót az önfeláldozó hősiesség kifejtésére a mi nélkül győzelmet vívni nem lehet.

De hát önök nem tudnak a történelem intelmeiből okulni, nem látják isten intó ujját az események árnyában? Nem látják-e, hogy azt a csak fegyelem és reglement által vezetett hadsereget bárminő nagy volt, sőt a mikor legnagyobb volt, annál könnyebben verték meg mindig, míg a magyar hadsereg, a midőn külön volt szervezve, mindig győzött, az igaz azért, hogy győzelmeinek hasznát és babérait mindig az osztrák élvezze. Nem látjuk-e a nemzeti önérzet és hősiesség előidézte győzelmeket — hogy csak az újabb időre hivatkozzam — a Mária Theresia alatti és legujabb szabadságharcunk csodás harczaiban.

És nem látják-e, hogy mindig megverték s a tartományokat egymás után kelle feladni akkor, a midőn az osztrák hadseregbe mereven beolvasztották a magyar hadsereget. Így volt ez II. József alatt, a napoleoni harcokban, a porosz és olasz hadjáratokban.

Azt hiszik, hogy ez csak esetlegesség; azt hiszik, hogy ez csak a hadi szerencse forgandóságában rejlik; azt hiszik, hogy osztrák tábornokok

vezetése alatt és osztrák intendatura élelmezése mellett lehet győzni? Minő tragediája a tévedéseknek, minő ignorálása a történelem komoly intelmeinek, minő megtagadása a tények logikájának.

És a midőn mi a hazánkat környező vészszel szemben aggodalomteltlen vissza akarjuk adni hazánknak törvényeinkben, sőt még az önök közös-ügyes szerződésében is biztosított hadseregét és e nemzeti hadseregnek a győzelem varázsát, a midőn követeljük a módokat, a melyekkel egyedül lehet hazát és trónt biztosítani: akkor előáll a mi honvédelmi ministerünk s úgy állít minket oda, mint a kik folyton kisebbítjük a hadsereget, mint a kik ellenségei vagyunk a hadseregnek; de nem mi, hanem önök ellenségei a hadseregnek, önök meggátlói a haza és a trón biztosításának, a kik erőnek erejével, hazánk alkotmánya ellenére körömszakadtig tartanak fenn egy oly kórállapotot, mely hazát és trónt a válságok folytonosságának tesz ki, mely mint eddig, úgy ezután is csak catastro-fákhoz vezethet.

Ma, a midőn a világ minden országa nemzeti hadseregeket alakít, midőn még az ind gyarmatok Austrália, Canada is birnak ilyennel; ma, a midőn a hősiesség rugóját mindenhol a hazaszeretetben: ez egyedül természetes tápláló elemében keresik, ma a midőn a világ minden országában, az ország *(Halljuk!)* intelligentiáját csoportosítják a tisztikarban, hogy szív és értelem kezét foghasson; akkor önök erőlködnek fentartani egy oly közép-kori állapotot, a melyben a katonának nem akarnak más eszményt adni a fegyelemnél, más felsőbb-séget a hadurnál, a melyben azt követelik, hogy a

hadseregbe sorozott nép milliói ignorálják a hazát, annak törvényeit, alkotmányát, nyelvét, a házi tüzhely melegét.

Azt hiszik, hogy mind ezt pótolni tudja a reglement és a tábornokok sokasága, kik 477-en vannak, tehát csaknem annyian, mint a continens összes hadseregeiben. Nekünk 1848/9-ben csak 18 tábornokunk volt s mégis győztünk a 477 felett. És a midőn kizárják mesterkélten s elriasztják durva módon a tisztikarból a nemzet intelligentiáját; azt hiszik, hogy azt helyrepótolhatják a Soldatenkindek, kikkel tele tömik katonai nevelőintézeteiket s magyar ezredeinket, ezen cosmopolitákkal, a kiknek hazájuk, tüzhelyük, otthonuk a hadsereg, kiknek vagyonuk a tiszti fizetés, kiknek eszményük a külföldön elköltendő nyugdíj s azt akarják, azt kívánják, hogy a hadseregbe bevont nép milliói, a kiket a szeretet a haza rögéhez köt, úgy érezzenek, úgy cselekedjenek, mint azok, kiket a sors mostohasága megfosztott attól, hogy tudhassák, érezhessék, mi a tüzhely, mi a haza, mi az alkotmány, mi a szabadság, mi az őseik porával és vérével vegyült haza földje, a melyen és a melyért élni, halni kell.

Ily elemek által vezénylet zsoldos hadseregekkel lehetett győzni régen, a midőn nem hazáért, nem elvért, nem szabadságért: hanem zsákmányért harczoltak; de ma már a vezényletnek, a haderőnek a nemzetből kell folynia, a nemzetbe kell beolvadnia, mert a haderőnek a nemzettől való merev elkülönítése s eltiltása mindattól, a mi előtte szent és drága: csak a vereséget fogná biztosan előkészíteni.

Higyjék el, hogy az a szellem, a melylyel saturálni akarják a magyar nemzetnek — ma már a hadseregbe bevont — csaknem összes férfi népességét, az azok keblében nem talál termékeny talajra. A népek már túl vannak a bálványozás korszakán, őseink — kik Istenüket Hadurnak nevezték — győztek annak egise alatt; de a kereszténység magasztos elmélete s a Krisztus tanaiban gyökerező *democratia* térfoglalása, ledönték mindenütt s így nálunk is a bálványokat, a *mythos* regényes korszaka lejárt, a ki erővel oda-vissza akar ugrani, az menhetetlenül veszve van, az mulhatlanul elbukik.

De mi nem akarunk bukni, mi nem akarjuk az osztrák Zopf és az osztrák maradonctság máglyáján hazánkat is elégetni és a midőn szorgalmazzuk a hadseregnél azon reformokat, a melyek nélkül nincs a chaosból való kibontakozás, nincs fenmaradás, nincs üdv: akkor önök *non possumus*-sal felelnek.

Pedig a mi napjainkban nem alkalmazkodik a korszellemhez és nem hajlik, az törik; minden oly intézmény, a mely a reformokat kizárja, tartatatlan, a mi helyt akar maradni, azt elsodorja a korszellem rohanó mozdonya. Mi e mozdonyon nem türkölni, hanem arra felülni akarunk, hogy azzal haladjunk más mívelt és zsabád népek versenyterén.

Mi azokért a pár évtizeddel, hogy ne mondjam pár századdal hátramaradt jó öreg osztrák tábornokok csökönösségeért és a Soldatenkindek elhelyezkedéseért nem akarjuk se hazánkat, se a magyar trónt védtelenül hagyni, mi eszményt

akarunk adni hadseregünknek a reglement helyett, mi magyarul akarunk szólni hozzájuk, hogy azt megértsék, mi 8—10,000 német tisztért nem akarjuk 2 millió hadkötelezettünket német szóra szorítani, mit önök rádisciplinázni akarnak; mi nemzeti zászlót akarunk előttük lobogtatni a fekete-sárga helyett, a mely nem nemzet, nem is uralkodóház: hanem a meghalt római császárság és szent birodalom jelvénye.

Mi hadseregünknek nem egy halotti szemfedőt, hanem élő nemzetünk jelvényét akarjuk kezébe adni, mert halottakért nem szokták magukat nemzetek feláldozni, csak élők és az életre jogosultakat tartják a küzdelem általi fentartásra méltó tárgynak. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Mi élővé akarjuk tenni e hadsereget; de az csak úgy történhetik meg, ha a nemzet testével, a nemzet életével összeforrasztjuk, ha a nemzet lüktető szívével összekötjük, mert különben tápanyagot nem lelő véredényei elpetyhüdnek, erős izmai megbénulnak, az osztrák vér, az osztrák szellem átömlesztése azt nem pótolhatja, mert eczet és olaj nem vegyül. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Önök — a kik mereven visszautasítják az erőnyerésnek, a győzelemnek ez egyedüli biztosítékát — önök valódi ellenségei a hadseregnek és a trón biztonságának és nem mi, kik felismerjük a veszélyt és azt elhárítani akarjuk, önök ellenségei a hadseregnek, kik továbbra is fenn akarják tartani annak izoláltságát, a mely a legelső komoly időben keserűen fogja megboszulni magát, mi háttért, mi háttámaszt akarunk adni e hadseregnek

a nemzetben, önök ez egyedül biztos háttámaszt elveszik, a mi nélkül e korhatag alkotmány összeomlik. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Az ellensége a jónak, a ki a tarthatatlant fel akarja tartani és az barátja a jónak, a ki a tarthatatlant a korszellemhez idomítani, azzal kibéki-teni, azzal összhangba akarja hozni. Erre törek-szünk mi itt e padokon s tiltakozunk az ellen, mintha mi a hadsereggel — hol hazánk fiainak százezrei szolgálnak — ellenséges álláspontra helyezkedni tudnánk, sőt ellenkezőleg, mi vagyunk azok, kik a győzelem varázsát vissza akarjuk adni, kik azt ismét nagygyá, hatalmassá akarjuk tenni. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De ép azért, mivel a megrögzött rosszat holmi palliativ szerekkel kiirtani nem lehet, ép azért, mert a régi slendriánt csak úgy akadályozhatjuk meg, ha a táplálékot megvonjuk tőle, azért mindaddig, míg e rendszer fennáll, nem szavazhatjuk meg a had-ügyi kiadásokra előírányzott költségeket, valamint megtagadjuk a hadi tengerészetre elfecsérelni akart milliókat is, mert mi, mint szárazföldi hatalom, nem vállalkozhatunk tengeri kalandokra, főleg akkor, a midőn azok oly roppantba kerülnek. Hisz a hadi tengerészetnél a kiadások ép oly mérvben emelkednek, mind a száraz hadseregnél; daczára, hogy kimondatott az, hogy az csak fentartatik, de nem fejlesztetik. Hazánk fiai ép úgy háttérbe szo-rittatnak, mint a hadseregnél, például a tengeré-szeti akadémia 105 növendékeközt csak 11 magyart találunk. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A mi a külügyeket illeti, az kezeltetik a mi befolyásunk kizárásával és érdekeink ellenére, a

három császár szövetség népeket ignoráló bamba modorában; a népek ma már kimaradnak a számításból, csak a dinastiák érdekei uralják a helyzetet s midőn látjuk keleten hazánk biztonságát, az ottani népek, a mi természetes szövetségeseink függetlenségét s hazánk önállóságát alá-
 ásva s hazánk veszélyeztetésére az aknákat készülni s a midőn e miatt a nemzet közvéleménye háborog: akkor a mi miniszterelnökünk felolvass nekünk itten a bécsi külügyminiszteriumban kieszelt oly fufurfangos nyilatkozatokat, melyek rendesen a nemzet felültetésére és jóhiszeműségünk kijátszására vezetnek.

Kereskedelmi érdekeinknek ápolásáról szó sem lehet; a követségek és consulatusok — melyeknek költségeihez mi 300,000 forinttal járulunk — a kétféjű sasos címerek és pecsétek firmája alatt ép úgy ignorálják Magyarország közjogi helyzetét, érdekeit, ép úgy sértegetik, üldözik s védelem nélkül hagyják a külföldön élő magyar honpolgárokat, mint akár Bach, akár Schmerling idejében. Itt is, miként a hadseregénél, ha boldogulni akar, meg kell tagadni magyar voltát.

A t. ház kegyes engedelmével már most áttérek a belügyminiszterium költségvetésére. A mi e tárcza kiadási előirányzatát illeti, azt tapasztaljuk, hogy annak költségei úgy a közigazgatásnál, mint a közbiztonsági közegeknél tetemesen növekedtek; nem azért, mintha ezen intézmények fejlődtek és javultak volna, hanem főleg azért, mert mindinkább szaporították a korteskedésre nagyon alkalmas vagyonbukottakat befogadó hivatalok számát, kiket a miniszter ur oly előszeretettel s mindenféle új állomások kigondolásával alkalmaz; de azért,

sőt talán ép ezért közigazgatásunk minden kritikán alól marad. Pedig ez a hivatal-szaporítás és folytonos fizetésemelések iszonyatos összegeket emésztenek fel, a pénzügyminister is exposejában kénytelen volt bevallani, hogy az administratio költségei 1878. óta 15 millióval emelkedtek, a minek több mint fele, az 1883 utáni időre esik.

Az a roppant közigazgatási apparatus — néhány város és még meg nem ronthatott törvényhatóság tiszteletreméltó kivételével — leginkább abban mesterkedik, hogy a törvényeket kijátszva, e kormány pártjának többségét az 5 éves cyclusra biztosítsa. Hihetetlen dolgok és elnézések történnek; a főispán a jó kortes hivatalnoknak, ezek meg a községi előljáróknak mindent elnéznek, mindent megengednek, feltéve, hogy jó kortesei voltak a kormánynak s ilyenekül ígérkeznek a jövőben. Ha itt interpellálunk, ha itt vádat emelünk, a minister ur concret eseteket kíván, ha ilyeneket felhozunk, akkor azt rosszalja, hogy olyanokat támadunk, kiknek nincs alkalmuk magukat védelmezni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Én magam hoztam fel concret esetet, hogy egy 12 bűnvádi keresettel megtámadott polgármester azzal fedeztetik, hogy a közigazgatás és a törvény-szék már évtized óta veszekedik az illetékeség felett (*Derültség a szélső baloldalon*) s ő ott grassál hivatalában ad majorem Tisza gloriam.

A miket a képviselő-választók összeírásánál elkövetnek és hivatalosan hamisítanak, az minden fogalmat felülmul; a censust nem a törvény, hanem a pártérdek szabja meg; kihagyatnak a jogosultak és bevétetnek a jogosulatlanok, a

mint azt a kormány pártérdeke dictálja; nagy vagyonos magyar községben összeirnak 30—40 választót, mert azok nem eladó portékák, kis szegény oláh községben összeirnak százakat, bevesznek pásztorokat, szolgákat, teljesen birtoktalankat, mert azok olesó árúczikkek, néha egy bocskorért is eladják szavazatukat a kormány részére. *(Derűltség a bal- és szélső baloldalon.)*

A mi a községi választásoknál történik, az valóban hajmeresztő, az túlszárnyalja a lehetőség határait. E tekintetben egyik mintamegyére: Bács-Bodrogh megyére mutatok rá, a hol legújabbban Zenta városában, a közgyám, az alispán tilalma daczára, 360 árva nevében szavazott a kormányjelöltekre és rámutatok az ó-becsei esetre, a hol halottak és özvegyek nevében szavaztak hamisított felhatalmazásokkal — mi a választás folyama alatt be lett bizonyítva — a kormányjelöltre; de azért az évek előtt történt választás meg nem semmisítettett, hanem megtörtént az, hogy 12 polgárt, mert ez ellen fel mertek az alispánhoz folyamodni, ez őket hatóság sértése czímén 1,200 forintra büntette s azt minden forum helybenhagyta egynek kivételével, a kinek, mert felcsapott kormánypártinak, elengedettett bírsága.

Az ily példák aztán kihatnak a szomszédba, sőt távolabb is követőkre találnak, mint legújabbban Dorozsmán, hol a visszaélés ellen felszólalókat még vasba is verette a jelenlevő főszolgabíró ur, ad majorem Tisza gloriam. Udvarhely megye egyik szolgabirája, ki képviselőjelölt, a községi birákat egész járásában egyszerűen kinevezte fő-főkortesei közül.

Ily s hasonló eseteket százat meg százat lehetne felhozni az ország minden részéből; de hát hova vezet, t. ház, az ily pártcomplot, a mely aláas közigazgatást, törvényt, alkotmányos jogrendet, a mely mindent pártérdekből ítél és zsákmányol ki; hisz ez, ha gát nem vettetik, oly hivatalos anarchiává növi ki magát, a mi keservesen fogja magát megboszulni, hisz ez oly felbomlása minden erkölcsi rendnek, a mi az állam alapjait ingatja meg. Ha e gazdálkodás, vagy jobban mondva garázdálkodás tovább folyik: akkor maholnap Törökország előtt is meg kell szégyenelnünk magunkat, mert mi leszünk a betegebb ember, ad majorem Tisza gloriam.

A mi a közbiztonsági közegeket illeti, a csendőrség kegyetlenkedik, torturáz, a választásoknál pártérdeket szolgál s e mellett roppant sokba kerül, mert költségvetése ez évre felülmulja a 3.200,000 forintot, csak nyug- és kegydíja 52,000 forintot tesz ki, a mi ezen pár éves intézménynél — midőn még rokkantjai nem lehetnek — valóban megmagyarázhatlan. Az államilag kezelt fővárosi rendőrség stagnál s ha a régibb botránysos üzelmek és üzérkedések némileg megszűntek is, az még sem képes a közbiztonsági igényeket kielégíteni. Olvassuk ugyan és a költségvetésben is kinyomatát találjuk annak, hogy kiküldenek egyéneket Londonba, Párisba tanulmányi útra; de azt meg sehol se látjuk, hogy azt, a mit ott tanultak és észleltek, itthon hasznosítani is tudnák.

A mi fővárosi rendőrségünk főhibája, hogy az csak nappali, mert éjjel, a midőn nagyobb éberségre van szükség, nyugszik. A mi fővárosi rend-

őrségünk helyhez kötött, a menyiben bizonyos pontokra van consignálva, a tolvajok pedig sokkal eszélyesebbek, hogy sem oda mennének bűnös cselekményeik végrehajtására, ha csak viczezből nem.

Volt szerencsém már egy más alkalommal tüzetesebben kifejteni, hogy a londoni rendőrség aránylagos csekély létszáma mellett is mindenütt ott van, mert mozgó. Például, ha egy utcában két rendőr van, az nem ácsorog a szögleteken, hanem folyton czirkál, addig megy, míg a másikkal s ez a szomszéd utca őrszemével találkozik. Előadtam, hogy éj idején a rendőrség kétharmada van mozgósítva, hogy ekkor az őrjáratok mellett vannak stabilek is, kik házak kapui, azok kiszögelléseinél meglapulnak s láthatlan oduikból akkor toppannak elő, a mikor legkevésbé sejtik. Előadtam, hogy bizonyos műveltségi fokot megkövetelnek a rendőrtől s bizonyos szakképzettséget, hogy minő humanusok, minő szolgálatkészek, minő előzékenyek.

Hát azok az államunk költségén utaztatott kiküldöttek, miért nem látják mindezeket, miért nem applicálják? Miért nem igyekeznek legalább utánozni, ha maguk kezdeményezni képtelenek. Azzal, hogy a minister ur a közigazgatást és a közbiztonsági szolgálatot drágábbá tette, hogy a fizetéseket felrugtatta, egyszersmind jobbá nem tette, a mint szomorúan tapasztalhatjuk.

A mi már most a vallás- és közoktatási minister ur költségvetését illeti, nem tehetem, hogy annak kapcsán megütközésemnek kifejezést ne adjak; hisz elég baj az, hogy nevelésügyünkre, az önök által megteremtett szomorú pénzügyi helyzet ólom-súlyként nehézkedik, hogy az ország törvény-

hozása e terén, hol legkevésbé lehetne, kénytelen szükmarkuskodni s megelégedni annak megszavazásával, a mit a minister előirányoz s a mi állami bevételeink alig egy százalékát teszi; holott más országok 20—25 százalékát fordítják erre: de a minister ur ez alamiznaszerű csekélységet is elvonja hivatásától s önkényűleg vagy visszatartja, vagy talán egyébre fordítja, mert tény az, hogy az államilag segélyezett községi iskolák szegény tanítói nem kapják ki silány fizetéseiket. Ez nem kivételesen egyes helyeken, hanem — a mint a sajtóban megjelent nyilatkozatok tanúsítják s a mint személyesen is meggyőződtem — az ország legtöbb részében megtörtént. Legyen elég itt csak Csikmegyére hivatkoznom, a hol, a mint a megyei közigazgatási bizottsághoz intézett s kezeim közt levő kérvényből kiűnik, 22 községi tanítónak 7,745 forintnyi fizetéséből 3,982 frt 90 krajczár, tehát az összes fizetés 55°/_o-a lett visszatartva és még nem is aránylagosan, egyiknek levonták fele fizetését, másiknak ²/₃-át és így tovább. Itt van a homoródköri tanítók kérelme a belügyministerhez, melyben hozzá folyamodnak, mert a közoktatási minister nem méltatja válaszra sem könyörgésüket, ebben mondják, hogy éheznek, nyomorognak, vagy a torda-marosközi tanítóké, kik kavicstöréssel keresik kenyerüket.

És ez történik azért, mert a minister ur törvény és szerződés ellenére a községi tanítók fizetésének 50°/_o-át visszatartja, a mint sejtem, a tanítói nyugdíj-alap részére, mit, ugy rebesgetik, hogy felépített. De ez, t. ház, valódi kormányi anarchia, ez a tulajdon szentségének egyenes megtá-

madása, ez a falat kenyérnek az éhező szájából való kirántása, ez valódi szerződésszegés; hisz szegény községi tanítóink a nemzetnek leghűbb, legtevékenyebb napszámosai, különben is oly szegényesen vannak dotálva, hogy egész fizetésükből is nem megélni, hanem csak tengődni tudnak s a midőn a minister ur e silány fizetés felét, sőt $\frac{2}{3}$ -át elvonja s a fenmaradó részt csak év végén adja ki, akkor azokat az éhezésnek dobja oda; hisz ez nemcsak embertelenség, hanem valódi paczkázás a jogerejű szerződésekkel, hisz községi iskoláink tanítóinak fizetése kétoldalú szerződés alapján lett megállapítva a közoktatási kormány és a községek közt s a midőn azt a minister ur egyoldalul megszegi: akkor az állam tekintélyét, méltóságát és hitelét ássa alá s nagy hivatású községi iskoláinkat — melyeknek ugy is sok ellenségei vannak — buktatja meg; hisz ily községi iskolák leginkább oly kis községekben állittattak, a hol állami segély nélkül azok, vagy semmi másféle iskola fenttartható nem lesz vala, már most a betevő falat kenyértől a minister ur által megfosztott szegény tanítók azon kényszerhelyzetbe sodortattak, hogy a községeket voltak kénytelenek beperesíteni, a mi miatt tanító és község közt oly sajnós meghasonlások és surlódások támadtak, a mik a gyermekek visszatartását és népnevelésügyünk compromittálását idézik elő, másutt a sötétség barátai és az állam ellenei felhasználták arra, hogy visszatereljék a felekezeti iskolákhoz.

Ugy látszik, a minister ur kezére játszik azon ultramontanoknak és nemzetiségi agitatoroknak, a kik a községi iskolák ellen ugy is elkekeredett

hadjáratot folytatnak s így az állam és műveltség ellenes velleitások előmozdítójává szegődik.

Én sokszor hallottam itt a házban, magától az öndicsérő minister urtól is, hogy ő mily meleg barátja a művelődésnek, a népnevelésnek s hogy mily sokat tett e téren; elismerem, hogy lehetnek érdemei, de ha voltak, azokat ez egyetlen tényével mind halomra döntötte. Itt e téren kellene építenie oly lázas mohósággal és szenvedélylyel, a mint más téren teszi; mert czifra falak nem viszik előbbre a nevelésügyet, hanem inkább eltorlaszolják, eltemetik. Én félek, hogy ha a minister ur így halad, szép felczifrázott épületei nevelésügyünknek nem csarnokai, hanem mauzoleumai lesznek. Hiába ad a minister ur sok munkát a kőműveseknek, ha a szellem munkásait kiéhezteti.

Költségvetésünk jellegét és az önök szomorú gazdálkodását leginkább a pénzügyminister ur exposéjából ítélni lehet meg. Sokszor vetették szemünkre, hogy mi túlszigorúan ítélünk s pessimisticus álláspontról bíráljuk meg a kormány eljárását, hogy túlsötéten szinezünk. Pedig, t. ház, a mi birálatunknál sokkal szigorúbbat találunk magában a pénzügyminister ur exposéjában, mely megengedem akaratlanul — oly súlyos önvádat foglal magában, a mely mellett a mi legélesebb támadásunk is szentelt vízzé változik át.

A pénzügyminister ur által ottan tett összehasonlításából kitűnik, hogy a bevételek az előirányzatnál rendesen kedvezőbben alakultak. Így 1885-ben az eredmény 7.600,000 frttal volt kedvezőbb. Csaknem minden adónemnél több folyt be, mint a mennyi váratott; magánál a pénzügyi

tárczánál elszámolt bevételeknél 13.700,000 frttal folyt be több, mint az előző évben, tehát a bevételi előirányzat több mint realis volt. A mult 1886 ik év 9 havi mérlege szerint a bevétel 8.600,000 frttal kedvezőbb az előző évinél s a végeredmény mégis az, hogy a deficit rendesen kétszeresét teszi az előirányzottnak.

Ez kétségtelenül azt bizonyítja, hogy a mi szegény népünk a pénzügyminister ur legvérmesebb reményét is felülmuló pontossággal fizet; de hiába fizet, mert önök költenek eszeveszetten, minden számítás nélkül, az ország erejét messze túlhaladó mérvben. Mutatja azt, hogy hiába folynak be rendesen, sőt a vártnál is kedvezőbb arányban az ország jövedelmei, mert fölemésztí azt a közösügyek telhetetlen molochja és a folyton szaporodó államadósságok kamatterhe. Egyet e kormánytól elvitatni nem lehet, azt, hogy az adósságcsinálás mesterségét oly ritka tőkélyre vitte, hogy Bach és Schmerling homályba tűnnek mellette.

De az adósságcsinálás csak egyik szép tulajdonsága a mi kormányunknak, ehhez társulnak most a költségvetés keretén kívül eső újabb keletű póthitelek. A midőn a kormány a mult évben ugy izlelítőül, a 22 milliós póthittel meglepte a törvényhozást, még a kormánypárt higgadtabb és gondolkozóbb elemei sem tudták megbotránkozásukat leküzdeni, a közvélemény országszerte fellázadt, ámde ez sem tudta e kormányt jobb utra terelni, mert ily póthittel most is biztat a pénzügyminister ur, a miből az 1885-ik évre mintegy 3 millió fogna esni, a 22 milliós póthitel póthiteleként s még ehhez kell adnunk — a mint mondja —

a vámjövedelem visszamaradásából eredő hiányt, a mit még a múlt évre most meghatározni nem tud; de a jelen évre 7.200,000 frtban szab meg. Vagyis ennyivel fog elnyelni többet az osztrákok által élvezett adóvisszatérítés. Mondhatom, hogy a paritásnak gyönyörű egy jelensége ez s mégis önök ez alapon akarják megkötni a vámszerződést s még arról sem akarnak gondoskodni, hogy ezen a mi vámbeli részesedésünket fölemésztő — adó-restitutio az osztrákok osztalékából fedeztessék.

E kormány pénzügyi politikájának megítélése és elítélésére nem szükség más cynosurát keresnünk annál, hogy most 8.606,111 forinttal több bevétel és 2.592,776 frttal kevesebb beruházás van előirányozva a múlt évinél s a bevallott deficit mégis 8 millióval haladja túl a múlt évi hiánylatot, holott az a valóságban kétszeresét is fogja kitenni.

Odáig jutottunk már, t. ház, hogy a pénzügy-minister ur az eladásra kitézött államjavak el nem pocsékolhatását a rendes bevétel visszamaradásának mondja. A pénzügyminister ur mosakodásának ez egy kitétele is elégséges lenne másutt a kormány csúfos megbuktatására, mert a midőn az ősi vagyon elpusztítása rendes bevételi rovatot képez, akkor már bekövetkezett a pazarlásnak azon állapota, a midőn a tékozlóvá való nyilvánítást és gondnokság alá helyezést még a magánembernél is hatóságilag szokták elrendelni és a beszámíthatlanság esetét kihirdetni, hogy minden állású ember tudja, hogy az ily pusztítóval szóba állani, azzal bárminő üzletet, alkut kötni nem lehet. (*Derültség.*) Pedig pénzügyministerünk még ezen

szégyenpoleczot is túlhaladta már, mert a t. háznak tudomására kívánom hozni, hogy a vevő hiányában el nem pocsékolhatott államjavakra, az itteni földhitelintézeteknél s más pénzüzeteknél igen sok millióra rugó jelzálog-kölcsönt contractuált a törvényhozás tudta és felhatalmazása nélkül. Ezt a műveletet a minister ur az eladásra való előkészítésnek mondja indokolásában. (*Derültség.*) Nagyon helyén lenne, ha a t. ház ez alattomos művelet kipuhatolására egy bizottságot küldene ki és a felelősségre vonást elrendelné, mert t. ház, itt nem csekély összegekről, hanem, ha jól vagyok informálva, 10—15 millió jelzálog-kölcsönökről van szó. Ezt valószínűvé teszi az, hogy e jelzálog-kölcsönök kamataira 500,000 frt van felvéve. Ez új adósság legnagyobb részét, a földbirtokos-osztály hitelgényeinek kielégítésére hivatott földhitelintézeteknél contractuálta a kormány s így a magánhitel forrásait is kimerítve, a köznyomort még ez által is tetézte.

És pénzügyminister ur, a ki ily leleményes a kölcsönök felvételében, az adósságok felhalmozásában, sokkal kevesebb leleményességet tanúsít a deficit fedezése módjának kieszelésében, a mi pedig a pénzügyerek kiváló tulajdonát szokta képezni. Én figyelmesen áttanulmányoztam exposéjának és indokolásának erre vonatkozó részét, de abban nagyon sovány vigasztalást találtam; mert azon mentő gondolata, hogy a szállítási adót úgy a személy, mint teherforgalomnál emelni szándékozik, valódi absurdum, hisz nálunk a vasúti tarifák már is oly magasak, hogy nagyobb terméjű nyersterményeinket már is alig lehet vasuton

szállítani. Az már is érezteti hatását a gabona és marha árának hanyatlásában. A szállítási adó emelése tagadhatlanul ismét gazdaközönségünkre fog nehézkedni s a földadó indirect fölemelését eredményezendné s már is megdöbbsentő nemzetgazdasági kalamitásunkat csak növelné. Mig ellenben a midőn a csaknem adómentes nagy tőke megadóztatásának kiségitő módszerét: abörze, szelvény s más ily adónemeket hangoztatjuk és indítványozzuk: akkor a pénzügyér ur eliszonyodik. Én nagyon jól értem ennek okát, mert akkor a kölcsönző urak felmondhatnak a hazánkra nézve oly átkos barátságot s azonnal cserben hagyná a minister urat adósságcsinálásban culmináló bölcsesége. Hej pedig jó lenne, ha felmondának kölcsöneiket, mert így hamar megmenekülhetnénk e párturalom csapásaitól.

Másik mentő gondolata a törvénykezési bélyeg fölemelése. Hisz ez még nagyobb absurdum; hisz már is 10 év alatt több mint megkétszerezedett a bélyegjövdelem 12 millióról 26-ra fokoztatván s igazságszolgáltatásunk egyszerű jövdelmi forrássá degredáltatott. Már is a szegényebb osztály nem tudja épen a bélyegek sokasága miatt az igazságszolgáltatást megközelíteni. A pénzügyminister ur rideg fiscalis szempontokból kész az ország fundamentumának e sarkkövét kiemelni helyéből. Hisz ez valóban örülettel határos inventio; ha így halad a minister ur, még azt is megérhetjük, hogy justitiánk bérbeadását fogja indítványozni. Ily előzmények után minden lehetséges.

Harmadik mentő gondolata a postadíj-mentesség megvonása oly jótékony és emberiségi társulatoktól, melyek az állam elhanyagolt teen-

dőit végzik. Ez lenne aztán az igazi koldus-alamizsnára vetett adó és a nyomornak kizsákmányolása, a mit különben a pénzügyminister ur az adót fizetni nem tudókra kivetett késedelmi kamatokkal és végrehajtási költségekkel már ugy is gyakorlatba hozott.

És végre a mentő gondolata culminál egy 36 milliós újabb kölcsönben és a pénztári hiány fedezésére egy másik 18 milliós kölcsönben, sőt van leleményességének még egy másik háttére is, a kisebb fontosságú vasutak eladása. Nagyon figyelmes előgondoskodás az esetre, a midőn államjóságainkon már mind túladott, a mi a jelenlegi gazdálkodás mellett hamar be fog következni. No ehhez nem kell valami nagy államférfiúi bölcsesség, az ily mentő gondolatokat ki tudja sütni bármelyik szatócs is. Adósságot csinálni s minden megcsiphetőt eladni, elpazarolni: ahhoz ért bármelyik könnyelmű uraság és végzett földesur is.

Még lehetne más ministeriumok előirányzatát is bonczolnom s eljárásaikat kifogásolnom, legyen azonban ez alkalommal elég ennyi szemelvényül; talán a részletes tárgyalásnál fogok még egyre s másra észrevételeket tenni, most szorítkozom annak kijelentésére, hogy e kormány iránt — a mely ily pénzügyi helyzetet teremtett s mely az abból való kibontakozás helyet a mindinkább való bebonyolítást eszközli — bizalommal nem viseltetvén, a költségvetést általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául, hanem csatlakozom a Helfy képviselőtársam határozati javaslatához. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Interpellatio a bács-bodrog megyei éjjeli őrök kegyetlenkedése tárgyában.

(1887. január 22-én.)

T. képviselőház! A belügyminster úrhoz vagyok bátor egy interpellatiót intézni oly köz-igazgatási túlkapások ügyében, a melyeket én is hihetetleneknek tartottam mindaddig, míg azokról részint személyesen, részint a kezeim közt levő számos bizonyítvány alapján meggyőződést nem szereztem. Az eset a következő.

Bács-Bodrogmegyének több községében, nevezetesen Zsablyán, Goszpodiniczán, Nádalyon, Gyurgyevon, Csurogon, Szent-Tamáson, B.-Földváron, Petrovoszelon a régi felelős őrök, nagyon üdvös és czélszerűnek mutatkozott, intézményének megszüntetésével, éjjeliőr-biztosnak egy hajdani kegyetlenségéről ismeretes, kicsapott csendbiztost, Ivanics Sándort neveztek ki, a ki mindenféle gyanús egyénekből szervezett magának fülíg felfegyverzett őrsegeket. Ezek valódi rémeit képezik a vidéknek, nincs az a basibozuk banda, a mely kegyetlenségben ezeket csak megközelítené is, tuczat számban vannak nevezett községekben oly békés polgárok és családapák, kiket a náluk divatos torturázás által nyomorékká, munkaképtelenné tettek, sőt többeket agyon is kioztak.

Soha a középkori condottierik vagy tatár martalóczok oly rémtetteket el nem követtek, mint ezek — többnyire börtönökben kiművelt és idomított — söpredék. A kit ezek akár zsarolási szándékból, akár ellenségeik általi felbérletés kö-

vetkeztében kezeik közé csipnek, az vagy halál fia, vagy teljes életére nyomorék lesz s nem használ itt semmi panasz, semmi vizsgálat, mert iszonyatos torturáikat önmaguk közt zárt helyiségben végzik tanútlanul, a bizonyíthatás kizárásával.

Ama falukban, ha valamelyik kalandornó férjére ráunt, nem kell válópert indítania, csak Ivanicsot vagy valamelyik őrmesterét kell megnyerni ügyének s az útban levő férj eltéttetik láb alól.

Ha valakinek pikje van valakire, egy kis borra való vagy ajándékért nyomorékká vereti Ivanics legényei által.

Néha befognak embereket csak azért, mert pénzt sejtenek annál, pénzét elveszik s agyba, főbe verik.

Valakitől pénzt kérnek kölcsön, ha nem ad, nyomorékká verik.

Kinzásaikban iszonyú kanibáli kegyetlenséggel járnak el, a kezükbe került szerencsétleneket felakasztják, midőn elalél, akkor leeresztik, hideg vízzel felébresztik s ismét felhuzzák, talpaikat verik, késsel szurkálják s így tovább.

És mindezt teszik ártatlan emberekkel, pusztá gyanúokokra vagy személyes ellenségeik besugásaira, a mit bizonyít leginkább az, hogy a bíróságok még mindig felmentették az általuk megkínzottakat.

Az ilyenek aztán sehol igazságot, védelmet és elégtételt nem találnak, mert az azokat beállított közigazgatási hatóságok pártfogolják — mivel kittinő kortesek — sőt fel is használják őket az ellenzékiek terrorizálására.

Itt van egy halom bizonyítvány, melyeket a minister úrnak interpellatióm kapcsában be fogok nyújtani, azonban a mielőtt ezt tenném, szükségesnek tartom, hogy a t. ház előtt is egynémelyiket kivonatban ismertetni, hogy fogalmat szerezhessenek a nemzet képviselői arról, hogy az alkotmányos szabadságot, a családi szentélyt és a honpolgárok testi épségét miként szokták déli megyéinkben respectálni és tiszteletben tartani. Hadd tudhassák és ismereteket szerezhessenek a nemzet képviselői azon állapotokról, a melyek a középkor legvadabb századait is megszegyenítik és túlszárnyalják, hadd megítélhessék, hogy minő azon haladás közigazgatásunk terén, a mire a ministerelnök úr nem rég oly eléggülten és öntelten hivatkozott.

Bátor leszek mindenekelőtt egy bizonyítványt felolvasni, mely szerint Balázs György lakásába 1886. január havában Kozarszki, Ráda és Isza Ivanits-féle legények be akartak hatolni; ez két ízben nem sikerült, da a harmadik ízben ismét visszajöttek éjjeli 3 órakor, a ház és a konyhajtaját bezúzták, puskával felfegyverkezve bejöttek, megfogták Balázst és ismert durva eljárásuk szerint letéperték a földre és kezénél fogva felakasztották a gerendára. „Ott lógtam — szól a panaszos — puska tusával vertek, lökdöstek hátba és mellbe; midőn már elhaltam, akkor leeresztettek, hogy életre hozzanak, hideg vízzel fellocsolván, életre jövén, a Führer Horváth Ferencz nagy bajszomat kétkézzel szétrántotta felém kitépvén, erre felöltöztettek, el akartak kísérni. — Feleségem segítségért kezdett kiabálni, de

valami Ördög István, Ivanits-féle legény leteperte az ágyra, száját befogta, hogy ne kiabálhasson; engem ez alatt elvonszoltak a tanyájukra, elhoztak egy nagy kést is tőlem, lakásomról, ezzel az uton hátulról megszúrta vagy Kozárszki Iszó, vagy Ördög István Ivanits legény. A tanyáikon kezeim ismét hátra kötvén, ennél fogva a falba vert szegre akasztottak, csizmám lehúzták és talpamat verték mindenféle eszközzel, mikoron puskával fejem is betörték, az orvosi látélet szerint a nagy késszúrásan urináltam és nem a rendes helyén. Midőn felocsoltak, megújították a kinzást, 8-an voltak kinzóim. Azért haragudott meg, mert Kozárszki Radó biztos nemcsak tőlem, de a többi pásztoroktól is 20—20 frtokat kért, a többi társaim már megadni akarták, de én azt mondám: miért adjunk mi 20—20 frtot, jobb lesz az családunknak, azért tették ezt rajtam, mit kinzatasomkor meg is mondtak, azt mondván, ha be próbálom panaszolni őket, elpusztítanak.“

Itt van egy másik, szintén bácsföldvári lakos, Tomics Vida, a községi választmányinak tagja volt, Ivanics őrmester pedig elnöke. Ott is sok rendetlenség adta elő magát. Itt előadja, hogy utjában megtámadták, leütötték, száját befogták, rátérdelek, puskatussal verték. Most teljesen nyomorék, 65 éves ember.

Itt van Haris Arkádia vallomása, a kit azért vertek és pofoztak összevissza, mert Ivanics Radót nem őrmester urnak, hanem csak Radó néven nevezte.

Itt van Fülöp Pál vallomása, a kit Ivanics legényei megfogtak, társaimat elbocsátották s

midőn magamra voltam, mondja, földre nyomtak, puskatussal vertek, kiabálni kezdtem, segítségemre jöttek s erre ők eleresztettek.

Bognár Mátyás bács-földvári lakos, 39 éves. Azt mondja, hogy a csendőrök elfogták gyanu alapján, a csendőrök nem bántották, de Ivanics legényei 3 éjen át laktanyájukon fogva tartották, éjjelenként össze-vissza vertek, kinozták, azután bevitték a járásbirósághoz, de ott szabad lábra helyezték.

Itt van a hatodik eset, t. ház, melyre interpellatiom vonatkozik. Magyar Illés szenttamási lakos, a ki itt hosszasan előadja ügyét, a melyet én csak pár szóban foglalok össze. Előadja, hogy neje őt elhagyván, Ivanits őt magához hívatta, ő azonban tudva, hogy mit jelent ez az Ivanits elé hivatás, nem ment el. Akkor Ivanitsnak két legénye egész éjjel lesett rá töltött fegyverekkel, de mivel ő elrejtezett, nem tudták meglőni. Reggel azután felpakolta a mi csekély holmija volt s elmenekült O-Becsére, hogy azon kinzátásoknak, melyekre számíthatott, ki ne tegye magát. Azonban utána mentek, elfogadták, tömlöczbe vetették és megkinozták. Végre, midőn a járásbiróságnak átadatott, az rögtön szabadon bocsátotta.

T. ház! Ezen bizonyítványokban tanukra történik hivatkozás. E bizonyítványok minden esetre alapul szolgálhatnak arra, hogy a minister ur a szigorú vizsgálatot megindítsa. Én nem kétlem, hogy a minister ur a vizsgálat megtartását kilátásba fogja helyezni, hanem mivel szomorúan tapasztaljuk, hogy az ilyen vizsgálatok főleg akkor,

a midőn ha nem is hibás, de elnéző hatóságok által hajtathatnak végre, nem az igazság kiderítésére, hanem a bűntények ambicabilis elfedésére szoktak vezetni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Én előre látom, hogy ha a minister ur a vizsgálatot az illető szolgabíróval fogja megtartatni, azzal egyáltalán semmi eredményt nem fogunk elérni. Hiszen százával adattak be hozzá s a megyei hatósághoz a panaszok. Az illetők válaszul nem kaptak egyebet durva kiszidásnál.

Az ügy elég fontos t. ház. Az állam becsülete és jó hirneve van ama határszéli megyékben megtámadva. Elvárjuk és elvárhatjuk a minister urtól, hogy részrehajlatlan vizsgálatot fog tartani. De ezt csak úgy tarthatja meg, ha vagy innen fog egy vizsgáló bírót kiküldeni, vagy delegálni egy más törvényhatóságot, mert az ottani hatóságok, ha nem bűnösök is, de mindenesetre bűnpalástolók voltak. Arra is felkérem a t. minister urat, hogy ezen a községek akarata és tudta nélkül beállított éjjeli őrcsapatokat méltóztassék feloszlatni s a rendes, szokásos felelős éjjeli őroket beállítani azok helyébe. Ez szükséges, mert ilyen állapotokat civilisált országban megtűrni nem lehet s mert az igazságos vizsgálat vezetésének is ez egyik feltételét képezi.

Kérem interpellatiomat felolvasni s t. minister urral közölni.

A honvédelmi ministerium palotája kibővítéséhez szükségelt telkek megvétele ügyében.

(1887. január 28-án.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*)
 A mi roppantba kerülő állami építkezéseinknél rendszerint elő szokott fordulni mindenekelőtt az, hogy a szerződésileg kikötött időt nem szokták megtartani és ennek következtében elő fordul másodsorban az, hogy a megszavazott összeget nemcsak túl szokták lépni, hanem igen gyakran annak kétszerese, háromszorosa költetik el, a mint az a vámpalotánál és a kiállítási épületeknél, a kereskedelmi ministerium palotájánál és csaknem minden más állami épületnél előfordul. És ez történik azért, mert az a consortium, a mely az ilyen állami építkezéseket és vállalatokat monopolizálja; már megszokta azt a többség dispositiója folytán, hogy mindent megszoktak utólagosan szavazni és így számláját rendszerint dupla krétával szokta elkészíteni.

Az is rendesen elő szokott fordulni, hogy midőn nagy költséggel felépítünk ily állami épületet, utólag mindig kicsinek bizonyul; annak a célnak, melyre határozva van, nem felel meg. Így volt a postapalotánál, egyetemi könyvtárnál kereskedelmi ministeri palotánál és honvédelmi ministeri palotánál is. Valamint ahhoz is hozzá vagyunk szokva, hogy rendesen eleinte csak kisebb összeget szokott a kormány kérni és ez által szokta

mintegy beleugratni a törvényhozást a későbbi tetemes összegek megszavazásába.

Itt is most egy telekre akarnak tőlünk csekélyebb összeget. Jó azután a második telek megvétele és utána az építkezési költség és az elmaradhatlan túlkiadás és fájdalom, hogy ezen műfogás daczára, a mely mindenütt mutatkozni szokott, a többség rendesen fel szokott ülni. Mi azonban nem ülünk fel ezen műfogásnak és nem is szavazzuk meg ezen kért költséget. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Thaly Kálmán t. képviselő ur egy feltételhez kötötte, hogy ő egyénileg hajlandó volna megszavazni az összeget, ha t. i. a nemzetet méltán sértő és megalázó botránykő onnan eltávolíttatnék. Én még ez esetben sem volnék hajlandó megszavazni; hanem mégis van egy feltétel, a mely alatt ezt készséggel megszavaznám, t. i. ha a magyar önálló hadsereg felállíttatnék, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) a mely esetben elismerem azt, hogy a honvédelmi, illetőleg akkor magyar hadügyminister a jelenlegi helyiségekben elférni nem tudna.

Ezen feltétel alatt én is örömet megszavaznám, de miután nem remélem, hogy e feltétel megadassék, tehát nem járulok e törvényjavaslat elfogadásához. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A választók névjegyzékének hamis szerkezete ügyében és a belügyminister költségvetéséről.

(1887. február 3-án.)

Tisztelt képviselő ház! A miniszerelnök ur tagadja azt, hogy Biharmegyében az összeírások oly módon hajtottak volna végre, miként azt itt Lukáts t. barátom előadta. Az egyszerű tagadás nem bizonyít semmit, főleg a miniszerelnök tagadásai nagyon kis mértékben bírnak nyomatékka. *(Derűtség balfelől.)*

Magam is ismerem azon kerület összeírását, melyről t. barátom szólott és hiába tagadja a miniszer ur, mert például Kismarja város tekintélyes vagyonos magyar községből 35 választó van összeírva akkor, a midőn a szomszéd kis román községben, melyben alig van 100 házsám, össze van írva 150 szavazó. Ezek tények, t. ház, a melyeket egyszerű tagadással nem lehet elűtni. De nemcsak azon kerületből vannak ily szomorú tapasztalataim, hanem saját kerületemből is, például ott van Bedő nevezetű kis román község, melynek házszáma 45 és össze van írva benne 95 szavazó.

Van egy másik, nem is falu, hanem Vekerd nevű kis pusztá, hol alig van néhány ház és össze van írva benne 130 szavazó, gyermek, szolga és vagyontalan ember.

Mikor ily tények vannak, akkor azt egyszerű tagadással elűtni nem lehet. Fájdalom, hogy ezek nemcsak egyes helyeken, hanem igen sok helyt országszerte előfordulnak, mint arról minden egyes ellenzéki képviselő meggyőződést szerezhet.

Már most, t. ház, miután a miniszerelnök ur azt mondta, hogy tulajdonképen költségvetésével egyáltalában nem foglalkoztak, bátor leszek ezen térre is néhány szóval áttérni. (*Halljuk! Halljuk!*)

A belügyminister ur költségvetési indokolása csaknem minden tételénél hangoztatja a józan takarékossgot; de ha nem az elsurranó szót, hanem a tényeket vizsgáljuk, annak épen ellenkezőjét: a takarékossg elvének teljes mellőzését találjuk. És ennek megítéléséhez a kulcsot maga a belügyminister ur nyújtja költségvetése indokolásához a 46. lapon csatolt táblázatos kimutatásában, a melyből azt látjuk, hogy a belügyministerium tényleges költségei, melyek 1868-tól 1878-ig 7—8 millió közt váltakoztak, má a 11 milliót meghaladják, csak a mult évivel szemben mintegy 400,000 frttal emelkedtek. Ugyanezen táblázatos kimutatásból tanuljuk azt is, hogy a mig 1868-tól 1878-ig az előirányzattal szemben százezrekre menő megtakarításokat találunk, 1878. óta mindig nagy túlkadások merültek fel, melyek 1881-ben az egy milliót, 1883-ban a félmilliót megközelíték. Ezt pedig eredményezte leginkább az, hogy minister ur a közigazgatás terén folyton experimentál, folyton alkotja az új hivatalokat, folyton emeli a fizetéseket. Ily előzmények után józan takarékossgal kaczerkodni, valóban oly szójáték, a mi komoly államférfiakhoz nem épen illik.

Ezen helyreigazítás előreboocsátása után most röviden reflectálni akarok a közigazgatásnál divó slendrian pénzkezelésre. (*Halljuk! balfelől.*)

Az árvapénztáraknál oly gyakori hítlensége-

ket, sikkasztásokat — mint a kellő ellenőrzés hiányának szomorú tüneteit — most mellőzöm, csakis a közigazgatás külső hivatalnokai által kezelt közmunka-váltás és büntetés s más pénzekkel való elbánásra nézve kívánok most észrevételeket tenni.

Eznkre nézve az elszámolás úgy történik, hogy az alispán egyszerűen fölemlíti évi jelentésében, hogy közmunka-váltásból befolyt ennyi; büntetéspénzekből ennyi és punctum. De miután az reszletezve ki nem mutattatik, senkinek nincsen módjában az ellenőrzés s épen ezen ellenőrzés hiánya teszi azt, hogy a szolgabírák becsületeségétől függ, hogy főleg a büntetéspénzeket beszolgáltassák-e mind, avagy csak részben. Az ellenőrzés e hiánya idézhette elő azon köztudomású eseteket, hogy némely közigazgatási tisztviselőnek évtizedekre kiható s 40—50,000 forintra menő sikkasztásait csak az illetőnek öngyilkossága, avagy megszökése nyomán fedezték fel.

T. ház! Pedig itt nem csekély, hanem milliókra menő összegekről van szó; a kihágásokról és a rendőri bírásokokról szóló törvények igen terhes birságokat szabnak meg. A mi tisztviselőink azokat néha igen is túlszígorúan alkalmazták, főleg az ellenzéki érzelmi honpolgárokkal szemben; csak hirlapokból, vagy ide felterjesztett kérvényekből értesülünk, hogy itt e városban a hivatalnokok basáskodása és törvénytíprása ellen felfolyamodókat 1200—2000 forintig birságolták meg, hogy ez s ez ellenzéki községben a hivatalos akadékoskodás a kavicsthalmok állítólagos hiányosságáért vagy késedelmes

kihordásáért 500 s több forintra büntette a szegény népet s csak akkor látjuk, hogy e birságok alkalmasint valahol a magánpénzzel összekeveredhetnek, a midőn az alispáni jelentésben feltüntetett összeg alig tesz ki többet, mint a mennyit néha egy két községben felhajtottak.

Ezek, t. ház, országosan ismert tények, melyeket ignorálni lehet, de egy polgárosodott államban megtérni nem szabad. Már egy más alkalommal is rámutattam ezen közigazgatásunk testén rágódó rákfenére s most ismételten felhívom a belügyminister ur figyelmét és kötelességérzetét, hogy annak elhárítására a szükséges intézkedéseket tegye, ha szükségét látja törvényhozásilag, ha kielégítőnek véli rendeleti uton.

Én azt hiszem, hogy egyelőre elégséges lenne, ha a minister ur rendeletileg kötelezné arra a szolgabirákat, főszolgabirákat a megyéken, rendőrkapitányokat a városokon, hogy a közgyűlés elébe ne csak általános összegekben szóló megemlést, hanem községenkénti vagy városrészekkénti részletes kimutatást terjesztenének, hogy ez s ez községben meg lettek birságotva ezek s ezek, ennyi s ennyi összeg erejéig, közmunkaváltság begyűlt ez s ez községből ennyi, jótékony adakozásból befolyt ez s ez községből ennyi pénz, ennyi gabona, ennyi tojás, mert nálunk a naturalékban való gyűjtés is dívik. Ily módon aztán számonkérő szék és a bizottmányi gyűlés tagjai is azon helyzetben lennének, hogy ellenőrzési kötelességüket komolyan gyakorolhatnák; míg most az általános összegekben való elszámolás, illetőleg bejelentésnél senki sincsen azon helyzetben, hogy e közpén-

zek híj kezelése felett örködjék s azok elkezelését megakadályozza.

Felhívom azért a minister ur figyelmét ezen kóros állapotok orvoslására s valamely ellenőrzési rendszer meghonosítására. (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

Az új divatú közigazgatásnak másik rákfenéje a commissiózás és a külön napidíjak szedése. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ez közigazgatásunknak, sőt igazságszolgáltatásunknak is egy oly vad kinövése, a mely már-már valódi üzletté nőtte ki magát s valamely hivatalos állás jövedelmezősége akként becsültetik, hogy rendes fizetés például 1000 forint, commissióból és külön napidíjból 1500 forint, mert ez a hivatalos zsarolás már-már rendszerré nőtte ki magát s miután az illető hivatalnoktól vagy bírótól függ annak meghatározása, hogy a commissio kiszállása szükséges-e? s miután az ő érdeke úgy kívánja, hogy szükséges legyen, tehát a commissióknak, külön napidíjas kiszállásoknak hosszavége nincsen.

A commissiózás napirenden van urbéri, birtokháborítási, foglalási s más peres kérdésekben, hol gyakran a per tárgya nem éri meg a commissio költségeit, de valódi harácsolássá és sarczolássá fajul az árvaszékeknél és más közigazgatási hivataloknál. Az árvaszékek rendszerint kiküldenek valakit az árva vagyon registrálására; ha nincs a hagyatékban készpénz, eladatnak egy-két darab fekvőséget s addig commissióznak, még a kisebb hagyatékok elolvadnak e hivatalos buzgólkodás folytán. Ha hirtelen nem lehet pénzzé tenni az ingatlant, a gyám kölcsönt vesz a hagyaték terhére s akkor az adósság eszi meg a hagyatékot. (*Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.*)

De még inkább be vannak gyakorolva a hivatalos harácsolásba a szolgabírák s ezt egyesekkel s községekkel, sőt az állammal szemben is üzik. (*Halljuk!*)

Például a szolgabírák kezelnek sok nemírovatalt, például közmunkaváltságot, körorvosi, jegyzői, stb. fizetést; ezek begyűjtésére rendszeren rövid határidőt tűznek ki, a mely alatt be nem gyűjthető, ekkor kiszáll commissióba a szolgabíró, vagy hivatalszemélyzetének valamely tagja s a szegény község előljárósága fizeti a fuvardíjt s busás napidíjakat, de ezt eszközli ugyanazon napon 4—5 községben s mindenütt üti a zsebét a külön fuvar- és napidíj. (*Igaz! a szélsőbalon.*) Természetes, az ily költségeket a községi számadásokba nem veszik be, mert a felülvizsgálatnál a sok commissiózás feltűnhetne, hanem kivetik a szegény népre ugy mellékesen.

A kiszállásra ürügy a korcsmárlás, községi javadalmak, birtokok haszonbérének elárverezése, ezeket a szolgabíró a helyszínére tűzi ki, bár megtörténhetnék a központon is, de akkor nem lenne commissio-költség, kiszáll tehát, végzi egy napon 4—5 községben s felszámít ugyanannyi fuvar- és napidíjt. Ezt ugyan látszólag a bérlő fizeti, de felrántja aztán a községen.

Ugyanily alkalommal, vagy külön kiszállással intézkednek az adóhátralékok, egészségügyről stb. Az ilyen commissiózás költségei az állam számlájára iratnak.

Sőt ilyenkor végeznek magántermészetűeknek keresztelt hivatalos teendőket s a fuvar- és napidíjt felrántják a szegény magánoson is. Ily

módon van nap, hogy commissiózásból kikerül 50—60 forintoska mellékjövedelem is s van olyan szolgabíró, a ki a sorozásnál való mellékjövedelmek hozzáadásával 5—6,000 forint jövedelmet teremt magának.

Hát ez egész cynismussal üzetik, azt mindenki tudja a vidéken, nemcsak tudja, de keservesen sínyli is, csak a kormány ignorálja.

Ezen országossá vált visszaéléseknek korlátokat kell vetni, ki kell mondani rendeletileg, vagy ha szükség, törvényhozási uton, hogy árvaszék és szolgabírótság intézze el az ügyeket a központon s ha multhatlanul szükséges a kiszállás, azért külön fuvar- és napidíjt ne számíttassanak, hisz azért van utazási átalányuk, lótartási költségük, de különben is a szolgabírói hivatal ambulans, annak, ha törvény szabta hivatását betölteni akarja, mozogni kell a községekbe. Régen elvégezte azt egy szolgabíró, most van segéd-szolgabíró, írnök, gyakornok, szóval egész irodaszemélyzete s így a kiszállások sokkal könnyebben eszközölhetők. Mondassék ki, hogy a kisebb hagyatékok és árvaügyeket lássa el a közgyám, ki arra van szervezve, a községi bérbeadásokat eszközölje az előljáróság s a szolgabíró csak vizsgálja felül külön díj felszámítása nélkül, úgy végezze külön díjazás nélkül az állami teendőket, miután az állam ugy is hozzájárul a törvényhatóságok költségeihez, valamint felmentendők a magánosok is a külön díj- és fuvarfizetéstől, hisz a szegény adózó polgárok ugy is eléggé túl vannak terhelve mindenféle állami, községi és törvényhatósági adókkal, hogy az ily önkényes kizsarolá-

sok ellen fedezzük, hisz a hivatalnok fizetése is az ő zsebükből kerül ki, illő, hogy ezért szolgálják is.

Szóval nagyon is eljött az ideje, hogy az ily commissiózási túlkapásoknak ugy a közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás terén gát vettessék s a szegény községek, magánosok és az állam is, az ily hivatalos pumpolások kinövései ellen megvédessenek.

Ezeket kívántam a t. minister ur figyelmébe ajánlani, mint oly dolgokat, a melyeknek orvoslása halasztást nem tűr. A minister urat pártfelei erélyes belügyérnek tartják; itt e téren mutassa ki erélyét, mert én eddig erélyének nyilvánulását csak a korteskedés terén és a párturalom szervezésénél tapasztaltam, az pedig közigazgatásunknak nem javítására, hanem felforgatására és megrendítésére vezetett s mert az előírányzott százczeket nem óhajtom e célra kidobni, azt meg nem szavazom.

És most a t. ház kegyes engedelmével még pár szóban visszatérek a Bács megyében szervezett éjjeli őrségek kegyetlenkedéseire, a kik daczára annak, hogy a botbüntetés törvényeink által el van törölve, a 25 és 50 botot ép oly hífségesen rámerik a kezeik közé kerülő szerencsétlenekre, mint akár az osztrák káplárok a régi vadkorban rászabták a kötéllel fogott szegény katonákra.

Az ily kegyetlenkedéseket — a mint multkor tett interpellatiómban felhoztam — zárt helyiségben végzik s ép ez az oka, hogy a bíróságok — miután a törvény értelmében két tanu bizonyí-

tása szükségeltetik a tényállás kiderítésére — nem tudják kisütni az ily büntényeket, mert hát azok a botozó és botoztató éjjeli örök sokkal inkább tudnak magukra ügyelni, hogy sem tanukat hívnának ily cselekvényeik szemmel tartására.

Ámde azért ama vidéken mindenki tudja, hogy ott a botozás napirenden van, mert igen nagy azok száma, kiken az ily embertelenség elkövetetik s vajjon azért, mert formailag tanukkal nem bizonyítható s vajjon azért, mert a törvény betűi szerint az óvatos gonosztevők utol nem érhetők, lehet-e ily állapotokat — a miről ott mindenkinek tudomása van — eltűrni és leplezni.

A multkor tett interpellatióm alkalmával a belügyminister ur nem fogadta el bizonyítványul a szegény megkinzottaknak sajátkezűleg aláirt nyilatkozatát, most azok támogatására itt bemutatom az ottani körorvosnak két eredeti látleletét, a melyekben a botozás kétségbevonhatlanul constatálva van. A látleletek így hangzanak *(olvassa)*:

„Látlelet. Kocsis Antal kishegyesi szül., de jelenleg szt.-tamási tanyai lakos, ma este sértése végett jött hozzám, állítja, hogy ma minden ok nélkül Ivanits biztos legényei őt a szt.-tamási község ház börtönében bikacsökkal és nádpálczával verték.“ Kérem az igazságügyminister urat, méltóztassék ezt meghallgatni. A minister ur, ugy látszik, nem ide hallgat, mert conversál.

Elnök: Kérem a képviselő urat, ne tessék a minister urat apostrophálni, hanem méltóztassék folytatni.

Orbán Balázs: „A megsértetten — így szól továbbá a látlelet — a következőket találtam: 1. A jobb seggpofa közepén egy dió nagyságú kékes-vöröses folt mutatkozik, a hol a felhám egészen lefoszlott. 2. A bal seggpofán nagyobb terjedelmű kékes-vöröses foltot látunk, a folt akkora, mint egy régi tallér, ezen is a felhám teljesen levált. 3. A háton jobb és baloldalt az ágyék és csipők tájékán több kettőztetett tollvastagságú folt észlelhető, a mely élénk piros szinezetel bir.

Vélemény: Az első pontban leirt sérelem egy kis terjedelmű bőrlehorzsolást mutat, ez mindenesetre tompa eszköz következtében létrejött; ilyen bőrlehorzsolás többnyire botozás alkalmával tapasztalható. A sérelem nem nagymérvű és bizton állítható, hogy 6—7 nap alatt meggyógyul a megsértett. A 2-ik pontban említett sértés már nagyobb terjedelmű bőrlehorzsolást tüntet elénkbe, ezen sértés szintén tompa eszköz és jelen esetben botozás által valószínűleg létrejötnék tekinthető, a sértés teljesen 8 nap alatt visszafejlődik. A 3-ik pontban vázolt sértések elegendőleg bizonyítják, hogy az illető bottal veretett. Az ágyék és csipők tájékán kettőztetett foltok tanúsítják ezt, a foltok gyorsan 3—4 napi tartam alatt, vagy még előbb elenyésznek. A megsértett ilyen sértések mellett egy pár napig mindennapi foglalkozásában gátolva lesz. Szeghegy, 1885. június 3. Dr. Engler József s. k., körorvos.“

A másik látlelet a következő. „Látlelet: Freidinger János szeghegyi születésű, de jelenleg

szent-tamási tanyai lakos, ma estve sértései végett jött hozzám; állítja, hogy ma minden ok nélkül Ivanics biztos legényei a szent-tamási község házában nádpálczával verték.

A megsértetten következők tapasztalhatók: 1. a bal arczon, az arcz közepe táján egy vöröses folt látható; 2. a bal felkar melső-felső és külső felületén kettőzöttetett vonalalakú vörös foltok észlelhetők, ugyanaz látható a bal alkar alsó felületén; 3. a baloldali lapoczsont mellett, a lapoczsont alsó tájékán haránt irányban egy élénk piros színű folt mutatkozik; 4. a háton jobb- és baloldalt az agyék tájékán keresztül kettőzöttetett vörös színű foltok húzódnak végig; 5. a bal seggpofán egy nagyterjedelmű vöröses-kékes színű folt látható.

Vélemény: Az első pontban említett sértés tompa eszköz, valószínűleg bottal létrejöttek állítható. Ezen könnyű testi sértés 2 nap alatt az arcz niveaujáról eltűnik, azaz meggyógyul. A 2. pontban több vonalalakú és vastagságú foltok érintetnek, a melyek kettőzöttetett alakban látszanak az alkar és felkaron. A sértések rövid idő alatt gyógyulni fognak 2—3 napi tartam után és bizton constatálható, hogy ezen foltok tompa eszköz, illetve botozás által létrejöttek. A 3. pontban leirt sértés tompa eszköz által létrejött, a sértés 2—3 nap alatt végképen gyógyul. A 4. pontban leirt sértések szintén tompa eszköz által, de itt határozottan mondható, hogy botozás következtében létrejöttek, tanúsítják már ezt elegendőképen a foltok irányai és kiterjedései. A foltok 3—4 nap alatt a bőrről eltűnnek. Az 5.

pontban vázolt sértés tompa eszköz által létrejött, a sértés 4—5 nap alatt gyógyulni fog. Szeghegy, 1885. június 3. Dr. Engler József s. k., szeghegyi körorvos.“

T. ház! Ezen megkinzottak felfolyamodtak úgy a belügyminister urhoz, mint az igazságügyminister urhoz. És itt van a szolgabírónak egy eredeti communique-je, a melyben tudatja, hogy nevezettek amagyar királyi igazságügyi ministeriumhoz benyújtott s onnan a magyar királyi belügyministeriumhoz áttett s az által mult évi november hó 9-én 58,155. szám alatt törvényszerű intézkedés végett a megye közönségéhez leküldött folyamodványát, melyben a Szent-Tamás községi bíró és Ivanics rendőr ellen a vizsgálatnak elrendelése iránt előterjesztett kérelmük sikeretlenségét panaszolván, oltalomért esedeznek: oly felhívással küldöm meg czímnek, értesítse folyamodókat ide beterjesztendő elismervény mellett, miszerint panaszos ügyük a megejtett vizsgálat alapján mult évi július 26-án 15,362. szám alatt a megyei alispán ur által érdemlegesen elintéztetett és ezen határozatok, a törvényes határidőben felebbezés elene meg nem tétetvén, jogerőssé váltak s így ez ügyben újabb vizsgálat elrendelése és esetleg újabb határozat hozatalára alapos indok hiányában magát jogosítottnak nem tartja. Miről czímedet panaszkönyv és több iratok visszaküldése mellett további eljárás végett tudósítom.

Tehát a volt igazságügy- és a jelen belügyministereknek is tudomása volt az esetről s meggyőződést szerezhettek az orvosi látletelekből a botozásról s még is megelégedtek az alispán által

megejtett vizsgálattal s a határidő meghaladásának formalitásába kapaszkodás indokolásával panaszosokat elutasíták.

T. ház! Ezen ma beterjesztett bizonyítványok kétségtelessé teszik a botozást s Ivanics embereinek durva kegyetlenkedését, valamint azt is, hogy eddig se a hatóságok, se a bíróságok, se a ministerium nem tették meg kötelességüket, hanem formalitásokba kapaszkodva, az ügyet elejtették.

Lehet, hogy a belügyér ur ma is az igazságügyér urhoz fog utasítani, holott az ő közgei a vétkesek s mivel a házszabályok nem engedik meg a viszontszólást, bátor vagyok már most felkérni az igazságügyministert, hogy kegyeskedjék ezen nemcsak a törvényeket, hanem hazánk becsületét és a humanismust mélyen sértő ügyet érelyesen felkarolni s ne engedje, hogy a formalitások ürügye alatt a bűnösök ismét meneküljenek. Az interpellatióm kapcsán beterjesztett hét megkínzottnak nyilatkozata és az általuk hivatolt tanuk eskü alatt való kihallgatása, valamint ezen most beterjesztett és átadandó bizonyítványok alapján könnyű leendő itt procedálni és az elsimított bűntényeket kideríteni, *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Lelencz házak ügyében.

(1887. február 5-én.)

T. képviselőház! Itten egy évente előforduló 73,000 frtnyi kiadás stereotyp előirányzatával állunk szemben, a mit a száz milliók kidobásához hozzá szokott s mintegy neki fásult többség könnyűszerűleg szokott megszavazni s fatalisticus önmegadással átsurrani felette, pedig, t. ház, ezen kidobott összeg sokkal fontosabb kérdéssel függ össze mint első tekintetre hinni lehetne. *(Halljuk!)* A közvélemény, annak tolmácsa a sajtó, sőt a szakkörök is már évek óta eléggé behatóan foglalkoztak e kérdéssel, hogy a törvényhozás becses figyelme is egyszer már rá tereltessek s a nemzet képviselői is észre vegyék, hogy itten egy oly öngyilkos eljárással állunk szemben, a mely egykoron valóban megbélyegző vádként fog terhes kötelesség mulasztásunkra nehézkedni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Én már most érzem annak szívszorító szemrehányását, mert soha e szégyenletes kiadás, fajgyilkosságunknak e rabszolga adója elő nem fordulhat a nélkül, hogy a vért arczomba ne kergetné s hazafias szívemnek legfájóbb húrjait ne érintené. Hisz miről van itt szó? Arról, hogy mi évente 73,000 frt praemiumot tűzünk ki arra, hogy néhány ezer magyar lelencz idegenné, leginkább osztrákká idomittassék át.

T. ház! Ez még a közöstudott pénz és véradó-nál is szégyenletesebb emberadó; mert a pénz

még szorgalom, munkásság s főleg szerencsésebb nemzetgazdasági fejlemény folytán pótolható, a hadseregbe besorozott fiaink is megmaradnak magyar honpolgároknak, mert ma az általános hadkötelezettség és a terjedő műveltség meghiúsítja, vagy legalább kis térre szorítja a militarizmus azon separatisticus tendenciáját, (*Mozgás a szélső baloldalon*) a mely a katonából kiirtani törekszik az ember és a hazafi fogalmát; de külföldre dobott lelenczeink végképen és menthetetlenül elvesznek a magyar hazára és a magyar társadalomra nézve nemcsak, hanem gyarapítják a mi elleneinknek számát (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) ép úgy, mint mikor a törökök elrablott keresztény, leginkább magyar fiukból egészítették ki janicsáraikat s így saját szülötteinkkel támadtak ránk és győztek le.

És miért történik mind ez, miért viszik a magyar lelenczeket Bécsbe és máshova, hogy azok ott elvesszenek a hazára nézve? Azért, mert Magyarországnak nincsenek lelenczházai. (*Helyezés a szélső baloldalon.*) Azért, mert a mi kormányunknak nincsen érzéke még a legelementarisabb kötelességek iránt sem. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Most, a midőn a legcsekélyebb nemzetiség is kezd itt önálló faji életet tamasztani: addig a mi kedves kormányunk hidegvérrel engedi mindenhol az állam alkotó elemet szétzülleni és elpusztulni; (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) és a midőn a társadalom kezébe ragadja az önvédelmet, a kormány köteles támogatás helyett magukra hagyja és sinlődésre kárhoztatja. Történik pedig ez azért, mert kormányunk csak névleg magyar;

(*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) de valóban magyar lenni nem mer s saját többségéből alakított delegatiójával szavaztatja le azon indítványt, hogy legalább az alsóbb katonai intézetekben a magyar nyelv és történelem figyelemben részesüljön s az államilag segélyezett községi iskolákban a szegény tanítók fizetését visszatartja, hogy nemzetiségünknek e szerény védbástyái összeomoljanak s elpusztuljanak a föld színéről.

Természetes, hogy egy ily kormánytól — a mely párt uralmának fentartásán kívül más nemesebb és hazafiasabb céljt nem ismer — lelelenzházak állítását nem várhatjuk, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) mert ez arra, hogy pár ezer magyart megtartsion a haza számára, vagy hogy a haza vágyódó bukovinai és romániai testvéreket itt elhelyezze a potom áron elpazarolt államjóságokon, nem fektet annyi súlyt, minthogy pár ezer oláhnak a szavazatát biztosítsa a kormánypárt számára. Pedig lelelenzházakat minden nagyobb pénzbeli áldozat nélkül szervezhetett volna, mert az a 73,000 frt egyenesen kidobatik, mert a bevételként szereplő 40,000 frtot nem Bécs, hanem községeink térítik meg s így ha azt a mintegy másfél millió frtot, a mit 19 év óta a Bécsben és másutt ápoljt magyar lelelenzházakért fizettünk, lelelenzházak állítására fordították volna, ma már lehetnének az ország különböző, de különösen határszéli részein lelelenzházaink, a melyek nemcsak a magyar fiuk elfajulását akadályozták volna meg, hanem még másokat is magyarrá idomítottak volna. A kormány nem mentheti magát azzal, hogy nagyobb gondjai közt erről megfeledke-

zett, mert itt e házban én és mások is több alkalommal felhívtuk e fontos ügyre figyelmét s a házon kívül egész kis szakirodalom szellőztette és tartotta folytonos evidentiában ez életbe vágó kérdést, mert, t. ház, lelenczházak felállításával nemcsak most külföldre sodort lelenczeinket fogók megmenteni a haza számára, hanem egyszersmind gátat vetnénk azon gyalázatos angyalsinálás mesterségének, a mi itt fővárosunkban és környékén üzletszerűleg folytattatik a polgárosodás szégyenére s fővárosunk népességének több százalékát emészti fel minden évben. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Most is czélszerűbb lenne, ha másként nem lehet, kölcsönpénzből emelni lelenczházakat s ezt a minden évben kidobott 73,000 frtot ily felveendő kölcsön törlesztésére fordítani. Elég lealázó ugyan, hogy 322 millió állami bevételünkből az ily nemzeti és culturalis czélokra nem tudnak juttatni; de ha már hozzá szoktatotte kormány ahhoz, hogy országházat, egyetemet, műegyetemet, iskolákat, rendőrkaszárnnyát, ministeri palotákat s más állami épületeket mind ily törlesztési kölcsönökből építünk; ha csak a cultusminister ur költségvetésében, vagy 20 ily építési kölcsönnek találjuk kamatait és törlesztését előirányozva, egygyel több vagy kevesebb, már nem fogja a mi szégyenünket és megalázásunkat fokozni.

Ha másként nem lehet, szüntessenek be minden ménlő-telepet, minden lóversenyt, minden bikatelepet, *(Derűltség. Felkiáltások a szélső baloldalon: Operaházat)* a melyek minden évben milliókat emésztenek fel; mert inkább történjék kár

az állatokban mint az emberekben, vagy ha az állatnemesítés oly magas színvonalon áll önök előtt, hogy az ugynevezett emberanyagnál többre becsülik s ha már erre felcsigázott állami bevételeinkből mit sem tudnak vagy akarnak juttatni, akkor vegyenek fel kölcsönt, *(Ugy van! a szélső baloldalon)* de lelenczházakat, itt a fővárosban. Pozsonyban, Sopronban s más határszéli városokban mulhatatlanul és rögtön állítsanak, mert minden elveszett év kipótolhatlan veszteségeket von maga után, mert lelenczügyünknek ily stagnálása és figyelembe nem vétele, nemcsak a kormány soha le nem törülhető szégyenét, hanem oly égbekiáltó bünt alkotand s oly nemzeti öngyilkosságot képez, a mely magára a nemzetre is árnyat fognavetni.

A kért 73,000 frtot ily alakban meg nem szavazom, legfőlebb csak úgy, ha az lelenczházak építésére fordítandó kölcsön törlesztésére fordítottik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A törvénytár szerkesztése ügyében.

(1887. évi február 5-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) Nem az ellen szólalok fel, mintha a segédszerkesztő fizetés-emelését ellenezni akarnám, mert minden szellemi munka illő díjazását helyénlevőnek tartom, hanem kifogásolnom kell azt, hogy törvényeink négy nyelvre való fordítására tetemes összeg fecséreltetik el.

Ez tudtommal, csakis nálunk fordul elő, másutt megelőgesznek azzal, ha a törvények az állam hivatalos nyelvén adatnak ki, mert azon józan feltevésből indulnak ki, hogy az állam nyelvét köteles minden honpolgár ismerni, csak nálunk fordul elő azon abnormis helyzet, hogy némely elkapatott henczegő (*Derültség*) demonstrative ignorálni akarja az állam hivatalos nyelvét s még ha tudja is, azt eltagadja. Az ilyeket nem államilag dédelgetni, kedvükért az államot nem költségekbe verni, hanem szigoruan büntetni kell s államellenes merényleteiket könyörtelenül megtorolni, mert az ily kedveskedések, az ily kényeztetések csak szarvaikat növelik. (*Derültség.*) Aztán nincs az ilyen extra Wurschtoknak (*Derültség*) határa, mert ha négy nemzetiségnek lehet igénye a fordításra, akkor lehet tiznek is s ma-holnap még a cigányok is követelhetik a lefordítást nyelvükre, grammaticájuk már ugy is van. (*Élénk derültség a szélső baloldalon.*) Hisz az ily eljárások az állam méltóságát sértik s megdöntik azon nagy jogi axiomát,

hogy senki azzal nem mentheti magát, hogy a törvényt nem ismerte. Próbálnák meg csak a lengyelek követelni, hogy a német törvényeket lengyelül, az elszásziak, hogy kedvükért francziául fordítsák le, vagy Romániában, hogy a csángók kedvéért magyarul, az ott lakó igen nagyszámú szerbek, bulgárok és görögök kedvéért ezek nyelveire is fordítsák le állami költségen a törvényeket és kormány-rendeleteket: tudom, hogy az ilyet követelők furcsa elbánásban részesülnének. Még a legparányibb állam is tud hivatalos nyelvének uralmat szerezni, csak nálunk engedik azt iskola, közélet, sőt még a törvény-kezelés terén is háttérbe szoríttatni. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Továbbá én az országos törvények és rendeletek tárából befolyó 45,000 frt jövedelmet keveslem, mert miután a hatóságokat és községeket kötelezik azok megvételére, a befolyó jövedelemnek tetemesnek kellene lennie; de leolvad azáltal, hogy némely kedvezményes könyvkereskedők bizománya annak több mint felét felemészti. Méltóztassék a községi példányokat saját közegei által kezelteni s akkor a jövő évre legalább is két annyira fog a bevétel emelkedni, míg a fordítások mellőzésével a kiadást felényire szállíthatja. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A dohány egyedárúság ellen.

(1887. február 8-án.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk!*) A dohány-monopolium egy oly átkos hagyománya az önkény uralomnak, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) a mely ellen harczot kell folytatnunk szakadatlanul, szünet nélkül, elkeseredetten, engedékenységet nem ismerve mindaddig, míg az el nem tűnik a mi szabad földünkről, melynek fogalmával összeegyeztethetlen. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A mi kormányunk előtt csak a financialis tekintetek az irányadók, ezen bálványnak képes feláldozni mindent, nemzeti haladást, jólétet, nemzetgazdasági fejlődést. Ezt műveli az utált dohánymonopoliummal is, a mely nemcsak azért kelt élénk visszatetszést a nemzetben, mert mintegy identificálva s össze van forrva az idegen önkény uralom gyászos emlékével, nemcsak azért is, mert a honpolgárok szabad önrendelkezési jogát sérti s a szabad föld szabad használatának nagy elvét megtámadja: hanem főleg azért, mert mindenki mintegy ösztönszerűleg érzi, hogy ezen egyedárúság torlaszt képez a nemzetgazdasági válságból való kibontakozás terén s a jövőbeni kimenekülhetés reményét is elhomályosítja.

A dohánymonopolium elleni nemzeti ellen-szenvünk ered kétségtelenül nemzetünk szabadsági hajlamaiból is, a mely nem tűri az embernek veleszületett szabadságában való korlátozását; de bizonynyal fokozta és fokozza ezt azon öntudatos

előgondoskodása is a mi józan ítéletű népiünknek, hogy napjainkban, midőn az őstermelés kezdi felmondani a szolgálatot, midőn a föld hozadéka kezdi a ráfordított munkát és szorgalmat meg nem fizetni, a szabad dohánytermelés és ipari feldolgozás képezné az átmenetet azon belterjesebb gazdaságra, mely a jelen nemzetgazdasági válságból való kibontakozásnak a mi viszonyaink köztegyik fő fő feltételét képezi, nemcsak azért, mert a dohánytermelés a föld jövedelmét minden nagyobb befektetés nélkül megnégyszerezné, hanem főleg azért, mert a dohány feldolgozás akár mint nagy, akár mint kis házi ipar százezereknek adna foglalkozást és nyereséymes keresetmódot; a nép oly százezreinek, asszonyoknak, gyermekeknek, kik most foglalkozás hiányában mit sem produkálnak, hanem csakis fogyasztják azt, a mit a családfentartók erősebb keze beszeréz.

Az, hogy a dohány szabad termeléséhez és ipari feldolgozásához minden gondolkozó ember öntudatosan és a nép ösztönszerűleg oly nagy reményeket köt s minden másnemű megterheltetése és megszorítása mellett első sorban a dohányegyedárúság ellen emel legérzékenyebben panaszt; az a helyzet felismeréséből ered, mert a continentalis államok közt egy sem tűz kiterjedt dohánytermelést, miután arra földje és éghajlata nem alkalmas, míg ellenben hazánk annyira hívatott e czikk termelésére, hogy még most is, a midőn a kincstári silány egységi árak mellett nem a minőség, hanem inkább a mennyiségre kénytelenek tekintettel lenni, midőn tehát senki költséget és fáradságot nem fordít arra, hogy dohányleveleink

jól és szépen száradjanak, mégis azt látjuk, hogy a continentalis s főleg szivargyártással foglalkozó országokban keresett cikk a magyar dohánylevél, sőt azt még Amerikába is exportálják.

Több mint bizonyos, hogy ha hazánkban a dohánytermelés felszabadíttatnék az egyedáruság békóiból, az oly lendületet nyerne, a minek hatását pénzértékben kifejezni alig lehetne, mert több mint valószínű, hogy szabad termelés mellett Magyarország válnék rövid idő alatt az összes európai dohánygyárak szállítójává s ide özönlene az a sok száz millió, a mit most Európából dohányért Amerikának minden évben kiadnak s ez egyszerre a mi szenvedőleges kereskedelmi mérlegünket activvá tenné.

Ez csak nyerstermelésünk kínálkozó előnye, a mit a száz milliók hasznával mérlegelhetünk; de a szabad termelés és a nyerskivitel mellett kétségtelenül természetszerűleg kifejlődne nálunk is a dohány ipari feldolgozása, a mi hogy minő hasznokkal kecsegtethet, elég lesz a kis Badenre és Svájcra hivatkoznunk, hol a kívülről, leginkább Amerikából importált nyers dohány feldolgozása a jólétnek oly nagy fokát idézte elő.

Ezzel a kormány az ő 20—30 millió fiscalis hasznát és az ő gyártását állítja szembe; de hiszen az a fiscalis haszon — a mit a kezelés és ellenőrzés költségei nagy mértékben devalválának — könnyen biztosítható lenne mindenkinek kielégítésére a dohányadó contingentálása által, a mint azt Móricz Pál képviselő ur oly szakszerűleg kifejtette, mielőtt elveit a szegre akasztotta volna. *(Élénk derűtség a bal- és szélsőbalon.)* A mi pedig

az állami gyártást és feldolgozást illeti, arra is elmondhatjuk, hogy ments meg uram minket, mert a mellett, hogy az állami kezelés regieje és költséges ellenőrzése minden hasznot felemészt, még a dohányt is úgy tönkre silányítják, hogy a drágább szivarok is élvezhetlenek, a közönségesebb dohányféléket pedig úgy tönkre rothasztják és páczolják, hogy azoknak elárusítását közegészségi tekintetből egyszerűen el kellene tiltani, mert az, a mit a szegényebb osztálylyal, tehát a nép millióival a pénzügyminister ur 3 és 4 krajczáros dohány címén elszívat, az valóban minden fogalmon alól áll, az oly rothadt undokság és büzhödt utálatosság, miszerint megérdemelné ez a drágalátos kormány, hogy abból rakjanak máglyát, ha nem is elégetésére, de hogy azzal füstöljék ki ez országból, (*Derültség a szélsőbalon*) melynek 15 millió emberét drága pénzért ily silánysággal nyomorgatja. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azonban, t. ház, mi a kormány cynicus megátalkodottságának nem dobhatjuk oda továbbra is zsákmányul hazánk legvitálisabb érdekeit. Az őstermelés föltételei egymás után siklanak ki lábaink alól, 7—8 forintos búzával s negyedrésze lehanyatlott marhaárakkal ma már existálni nem lehet. Ha az állam nagy adókat ró az állampolgárokra, ám gondoskodják arról is, hogy azok képesek legyenek azt előteremteni (*Ugy van! a szélső baloldalon*) s ha a közös vámterülettel tönkretette iparunkat, megbénította mezőgazdaságunkat és a földmivelő kezéből kivette a kenyeret, ám gondoskodják arról is, hogy e nép megélltetési módot találjon s ne tiltsa el oly czikk termelésétől,

a mi belterjesebb gazdaszat folytatására s a csütörtököt mondott gabnatermelés pótlására képesíti. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Nekünk, az ország törvényhozásának e kérdést meg kell és pedig gyorsan oldanunk, mert minden évi halogatás a Sybilla könyveinek veszélyével fenyeget. Ez nem pártkérdés, ez nemzetünkre nézve életkérdés, a melynek alá kell rendelnünk a kormány rideg fiscalis nézpontját s fel kell áldoznunk, ha kell, magát a ministeriumot is *(Helyeslés a szélső baloldalon)* s olyat tenni helyébe, a mely tud és akar is fenyegető nemzetgazdaszati válságunkon segíteni, a mely nemcsak deficiteket tud összehalmozni, hanem meg tudja ragadni a bajból való kivezésnek eszközeit is.

A dohány-egyedáruságot eltörlendőnek tartván, az előirányzatot nem szavazom meg. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az államjavak eladása és költséges kezelése ellen.

(1887. évi február 8-án.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk!*) Nagyon fájó hurt érintenek lelkemben azon indokok, a melyekkel mostani felszólalásomat támogatnom kell; de az emberi természetnek jóra törekvő hajlamaiban van az, hogy a rosszból is igyekezzünk valami jót levonni és leszármaztatni.

Igy fájdalmas az a tapasztalat, hogy önök államjavainkat — melyeket őseink ezer év viszontagságaival s a külzsarnokság kapzsiságával szemben is megtartottak s a miket még Bach és Schmerling se mert eladni — most önök félelmes rohamossággal s oly mohósággal kótyavetyélik el, hogy maholnap csak emlékezetben s az utódok átkában fog fennmaradni az a tudat, hogy Magyarországnak voltak még a forradalom után is száz milliókat érő fekvőségei, a melyeket Tisza átkos áramlata mind elsodort. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ezt most csak érintve, nem zárkozhatom el annak szomorú hatásától sem, hogy a mily mértékben fogynak a mi állami javaink, a kezelési költségek ép oly mértékben emelkednek a helyett, hogy — a mint a dolog természetében fekszik — aránylagosan alább szállának. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Igy a pénzügyi igazgatóságok és számvevő osztályok költségeire mult évben elő volt irányozva 130,198 frt, jelen évre elő van irányozva 151,983 frt, tehát 21,785 forinttal több. És nagyon

jellemző ezen számadásnál, miszerint a számvevő osztályok közel egy harmadát emésztik fel e nagy összegnek, holott a múlt évben ez osztály beérte 29,234 frttal. Hát ugyan mi idézhette ezt elő, miután az állag fogyása okszerűleg e költségeknek fogyását és nem emelkedését kell vala, hogy eredményezze.

És ha már így van ez az igazgatóságoknál, nincsen különben a gazdálkodás kezelésénél sem, a hol 970,428 frt van előirányozva, tehát 44,538 frttal több a múlt évi előirányzatnál, a mint a következő fejezetben majd látni méltóztatnak.

A jószág fogyással szemben a költségek ez emelkedését talányszerűnek kellene tartanunk, ha nem tudnók, hogy az államjavak is ép úgy mint színházaink s más állami intézményeink refugiumát képezik a saját vagyonukat elprédált egyéneknek. A ki egy kissé bepillant a coulissák mögé, csak elbámul, hogy állami gazdaságaink élén milyen sokan vannak a magukat elgazdálkodott egyéniségek, valamint a bérleteknél is, mily sok az ily protegált bukott nagyság. Ha ezt tudjuk, akkor nem fogunk csodálkozni, hogy az igazgatóságok és a kezelés költségei ily rohamosan emelkednek a javak fogyása daczára, valamint azon sem, hogy államjavaink oly keveset jövedelmeznek s a bérhátralékok mégis oly nagyok.

Én az ilyen gazdálkodást csak rosszalhatom s azért tovább folytatására a költséget meg nem szavazom. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A közlekedési ministerium tárczájánál előforduló oknélküli kiadások leszállítása tárgyában.

(1887. február 9-én.)

T. képviselőház! (*Halljuk!*) Én tudom, hogy közlekedési ministerünk, mint hivatalában egészen új ember, nem tehető felelőssé a ministeriumában felmerült eredendő bűnökért, sőt még e költségvetésben előforduló visszasságokért sem, miután e költségvetést hivatalba léptekor már szintén készen találta; de ép, azért mert munkakedvének, jóakarátának és buzgalmának már is mindenki által méltányolt tanujeleit adta, rá akarok mutatni költségvetése némely hibáira és félszezségeire azon reményben és feltevésben, hogy azokon segítsen s a providentalis ember által agyon boldogított e szegény hazát sok szükségfeletti pénz kidobásától ha lehet, mentesítse.

Én e költségvetésben sok és okadatolatlan nagy kiadást látok előirányozva. Így a többek közt az államvasutak felügyelete és beutazására 64,870 forintot, ismét az államvasutak igazgatóságánál utazási és költözési költségekre 90,800 forintot, ismét az üzletvezetőségénél e czímeken 148,000 forintot, ismét a külszolgálatnál ugyan e czímeken 328,000 forintot, tehát összesen 631,670 forintot.

No hát ez túlságosan nagy összeg, főleg ha tudjuk, hogy a vasuti hivatalnok urak akár hivatalos szemlét tartanak, akár költözködnek, ingyen jeggyel szoktak utazni. Így utazik a felügyelő személyzet is, aztán ha a költözködés ily roppant-

jába kerül az államnak, jól fogja tenni a minister ur, ha nem költözteti őket oly gyakran, mikor ez egy czímnél pár százezeret talán egy félmillió forintot meggazdálkodhat.

Vannak más czímetek e költségvetésben, a melyek annak minden lapján átvonulnak; mindenütt ott találjuk a legcsekélyebb hivatali testületnél is: ezek a jutalmak, segélyezések, vegyesek, előre nem látott kiadások, különfélék elnevezése alatt szereplő — részletesen ki nem mutatott és nem indokolt — ártatlanak tetsző czímetek; de a melyek végösszegükben nagyon sokra rugnak. Én fáradságot vettem magamnak az összegezésre s úgy találtam, hogy azok közel egy millió forintot tesznek ki. Én azt hiszem, hogy e czímeteknél is egy kissé több szigor mellett tetemes megtakarítást lehetne eszközölni.

Vannak még más kifogásolható és megrovandó oknélküli és értelmezhetlen költségek, a mik ugyan nem a közlekedési minister ur tárczájánál vannak elszámolva, de közvetve azt is érintik; ezek az állami és vasuti kölcsönök kezelési költségei és az jellemzi az önök takarékoskodási jelzését leginkább, hogy a midőn a pénzügyminister urnak a hivatalnokok egy egész dandára áll rendelkezésére, mégis a kölcsönök kamatainak kezelésére 208,352 forint van felszámítva, illetőleg a budgetben úgy eltüntetve, hogy az könnyen észrevehető ne legyen. Én összeszámítottam s úgy találtam, hogy a vasuti kölcsönök kezelésére abból 51,963 forint jut. Ebből kitetszik, hogy e kormány még az adósságot is mily drágán csinálja; ad a felvételnél horrend összegeket kitevő provisiókat

és a kamat fizetésnél felszámít százezrekre menő kezelési költségeket.

E kezelési költségekkel rokon természetűek a felügyeletre előirányzott nagy összegek. Ugyanis, t. ház, nálunk divatba jött azon nagy terjedelmű és közéletünk minden terét behálózó visszaélés, mely szerint felügyelet czímén, igen nagy összegeket falatnak fel a kormány protegáltjai által. Nincsen oly állami vállalat, a melynél ott ne talál-nánk egy-egy felügyelő bizottságot, nincsen oly vasut — bár mily parányi legyen is — melynek ne lenne igazgató tanácsa, nincsen oly folyamszabályozási szakasz és ártér, a melynek ne lenne kormánybiztosa, felügyelő-bizottsága.

Ha valaki fáradságot venne magának s ha lehetséges lenne, hogy a költségvetés tömkelegében kifürkészsze az ily kormánybiztosságok, igazgató-tanácsosok, felügyelő bizottságok költségeit, illetőleg presence markjaiknak ott elburkolt díjait: bizonyynyal megdöböntő nagy összeget tudna felmutatni.

Én a közmunka- és közlekedési ministerium költségvetésének csak egy jelentéktelenebb rovatánál, a folyamszabályozások beruházási rovatánál számítottam össze a felügyeleti költségeket s találtam 108,000 forintot. Pedig ebben aligha benne vannak a kormánybiztosságok költségei, semmi esetre nincsenek benne a Rába és Rábca szabályozásánál alkalmazott felügyelőségeknek tetemes költségei.

Még visszatetszőbbé válik e pénzpazarlás, ha tudjuk, hogy ezek a sok százezreket felfaló presence márkos urak, azok a kormánybiztosok és

csakis presence márkukra ügyelő felügyelő bizottságok tagjai, mint a t. ház most fungáló vagy kibukott tagjai közül kerülnek ki, kiknek az nagyon jövedelmes mellék keresetet biztosít, természetesen függetlenségük rovására, mert én azt igen természetesnek találom, hogy az ilyenektől viszonzásul megkívánják a kormány feltétlen támogatását.

Ezt az egész berendezkedést és elhelyezkedést bizonyos titokszerűség köde burkolja körül, úgy hogy a legodaadóbb kutatással is bajos a mellék javadalmas képviselők számát kisütni. Én egykor ráadtam fejemet az utánkutatásra s találtam, részint a fenjelzett állásokban, részint állami protectióval nyert társulati vállalatoknál, pénzügyzeteknél, biztosító s más társulatoknál 169 illet, azok közt olyanokat, a kik 3—9 ily mellékhivatalt élveznek, (*Élénk derűtség a szélső baloldalon. Felkiáltások: Kik azok!*) pedig e számban nincsenek benne a vidéki javadalmazottak. Ez nekem eszembe juttatja azokat a sokkezű indiai bálványokat, a különbség csak az, hogy ama bálványok helyett ott a papok kaparják be a hívők adományait, itt nálunk magok a sokkezűiek.

Azt hiszem, hogy hazánk szomorú pénzügyi helyzete komolyan megköveteli, hogy a kormány az ily költséges felügyeleti rendszerrel már egyszer szakítson s a felügyeletet gyakorolja mindenhol hivatalos alkalmazottjai által külön napidíjak felszámításának kizárásával. Hisz a ministeriumokban — e költségvetésből kitetszőleg — és a vasuti s más ilynemű állami vállalatoknál, folyamszabályozásoknál a fenn jellemzett presence markosok mellett, a felügyelők, ellenőrök, számvizsgálók

nagy sokaságát találjuk, kik bizonyosan behatóbban, mindenesetre több szakértelemmel végeznék a felügyeletet, mint a mostani műkedvelők, a kik ily állásaikat sine curáknak szokták tekinteni s inkább a jelenléti díjak felvételével törődnek.

Nem hozom javaslatba a kifogásolt ily tétel törlését, mert ugy se érhetnék czélt; de felkérem a közlekedési minister urat, hogy legalább jövő évi költségvetése összeállítása alkalmával legyen szives egy kissé censura alá venni azokat az összegeket, a melyek kezelés, felügyelet, vegyesek, előre nem látott kiadások s különfélék rovatai alatt vannak előirányozva, én meg vagyok győződve, hogy azok legnagyobb részét törölheti az ügymenet hátránya nélkül s így költségvetése kiadási előirányzatát tetemesen szállithatja, míg viszont a vasutak jövedelmezőségét nagy mérvben emelheti. Ezeket vagyok bátor a minister urnak becses figyelmébe ajánlani. Az ország rokonszenvesen fogadta kinevezését, óhajtom, hogy azt ilyenmű reformok által megtartani és gyarapítani iparkodjék. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az országos kiállítás túlkiadásainak fedezésére kért póthitel tárgyalásakor.

(1887. évi márczius 4-én.)

Tisztelt képviselőház! Bizonytalán nincsen e háznak olyan elfogult tagja, a ki az országos kiállítás szükségességét és annak erkölcsi sikerét kétségbe akarná vonni, mert ha annak semmi más eredménye nem lesz vala is, mint az, hogy a művelt népek figyelmét ránk vonta s a velünk való érintkezésre, a mi megismerésünkre, hazánk természeti kincseinek s népe iparkodásának felmutatására kedvező alkalmat nyújtott: már ez is nagy előnynek tekinthető, mert fájdalom, a mi közjogi viszonyaink, a mi külképviseletünk oly szánalmas alakot öltött, hogy azon a réven ugyan hazánk lételéről s nagy jelentőségéről a külföld magának fogalmat egyáltalában nem szerezhethet, avagy ha szerezhethet, csakis balfogalmat. A kétfejű sas szárnyaival oly láthatatlanul elfedi mindenhol a mi címerünket, hogy országunk jelvényei és színei az ismeretlenség homályába vesznek; a mi érdekeink nemcsak elhanyagoltatnak, hanem mesterkélten és tervszerűleg elnyomatnak s mi oly jó bolondok vagyunk, hogy mind e kegyességet 300,000 forint hozzájárulással még meg is fizetjük és jutalmazzuk.

Kiállításunk kétségtelenül hozzájárult a diplomatiánk által mesterkélten hazánkra nehezített homály eloszlatásához s azoknak érdemeit, kik azt létesíték, mi kétségbe vonni nem akarjuk, sőt örömmel áldozunk az elismerés adójával; ámde ezek

közé nem számíthatjuk a jelenlegi kereskedelmi minister urat, a ki tárczája elfoglalásakor már készen találta azt s legfőlebb a megnyitásnál való tapintatlansága és önmegfeledkezése által compromittálta állásának méltóságát.

Hát az sérthette a nemzet — melynek képviselője volt az alkalommal a minister ur — önéreztét, de nem ártott az ügynek, hanem az a roppant deficit, a melylyel most betetőzi a kiállítás sikerét, az nagyon is árt s nagyon is keserves utómelegletésben részesíti az országot.

Azt hiszem, t. ház, hogy a most feltáruló roppant utódeficittel szemben, jogosítva, sőt kötelezve is vagyunk, e deficit főfőindokait keresnünk és felötlőbb tételeit birálat alá a felhozott enyhítő körülmények tekintetbe vételével azokat bonczkés alá vennünk.

A mint méltóztatik tudni, az országos kiállításra eredetileg 400,000 forint állami hozzájárulás, illetőleg előleg lett megszavazva, azonban a mutatkozó örvendetes érdekeltség folytán csak hamar feltűnt, hogy sem az eredetileg contemplált tér, sem a kiuntalt állami előleg elégséges nem leend s így már az 1885-ik év elején, a végleg megállapított tervezet alapján még 600,000 forint újabb állami előleg kéretett, a mit a törvényhozás minden ellenvetés nélkül készségesen meg is szavazott. A miből kitűnik, hogy a törvényhozás nem szükmarkuskodott; de talán épen a törvényhozás e készsége nyújtott felbátorítást a nemcsak kétszeres, hanem négyszeres hitel túllépésre és egy oly túlkiadásra, a minőnek hasonlóját az

állami számadások történetében sehol e világon — természetesen hazánk kivételével — feltalálni nem tudjuk. Mert hisz másutt is tévedtek egy pár ezer forintban, de hogy egy ministeri szakértők által készített, vagy felülvizsgált és véglegesített tervezetnél a kiadások előirányzatában 2.800,000, a bevételi előirányzatnál 1.158,000 forinttal tévedjenek, ez csakis nálunk s nálunk is csak ezen közösügyes aerában fordulhatott elő, e kormány fényüzési hajlamai, nagyzási hóbortja és a t. háznak az elszámolásnál mindig tanusítani szokott engedékenységének természetes folyományaként. *(Egy hang a szélső baloldalon: Igaz!)*

Nem történt ez újabb aerában olyan állami építkezés, melynél az engedélyezett hitel és a törvényhozásilag elfogadott előirányzat sokszorosán túl ne lépetett volna; itt áll előttünk szomorú élő és intő példaként a vámház, posta-palota, államasutak központi indóháza, a cultus minister ur régibb építkezései, legújabban a kereskedelmi ministerium palotájának famosus ügye, melyeknél az állam nem ezekkel, nem is százezrekkel, hanem milliókkal lett megrövidítve. De nincsen az állam által kiadott vállalatok közt, le egy utolsó utestig, le egy utolsó hid, vagy átereszig, a hol a szerződések megtartatnának, a hol az engedélyezett hitel túl ne lépetnék. Ez nem esetlegesség, ezek nem kivételes esetek, ez egy rendszer kifolyása. Egy nyereszkes consortium alakult a protectio titkos árnyában, a mely minden ilyenmű vállalatot egyedárúskodó markába kaparít s a mely rá van szoktatva, hogy benyújtott számláit minden körülmények közt ki szokták egyenlíteni s a szerződések

meg nem tartása mellett felhozni szokott banalis mentségeinek mindig érvényt tud szerezni.

Ha már a szerződésileg megkötött és korlátolt állami vállalatoknál ily hitel túllépésekkel találkozunk s ha az ily számlák mégis mindig kiegyenlítést nyernek: elképzélhetjük, hogy minő gazdálkodás folyik az oly építkezéseknél, a hol sem előirányzat, sem meghatározott terv által nem látja ez államkárosító consortium magát korlátozva. Erre nézve nagyon tanulságos példát találhatunk a lipótvárosi basilikánál, a mely egyszer egészen fel volt építve, ha jól tudom 2 millió forintból; de a szerencsétlen kupola bedőlés alkalmat szolgáltatott arra, hogy a kiigazításra és kitatarozásra milliókat pazaroljanak úgy el, hogy még ma sincsenek ott, a hol a kupola bedőléskor voltak, mert minden évben többet bontottak, mint a mennyit visszaépítettek, most a cultus minister ur ezen nagyon is hazard játék folytathatására sorsjátékot rendezett; de félek, hogy az abból befolyt tetemes összeget is a folytonos bontás segélyezésével felfogják emésztetni, a nélkül, hogy az a szerencsétlen épület befejezést nyerjen.

Az országos kiállításnál előforduló roppant túlkiadásokat és aszámlák kielégítésében tanusított ezen lascivitást is a komoly ellenőrzés hiánya eredményezi. E túlkiadás bár a személyi kiadásoknál is megdöbbenő arányokat tüntet fel; de első sorban mégis az építkezéseknél jelentkezik legszembeötlőbben, a hol az előirányzatot épen ötszörösen látjuk túlhaladva s mégis az állandó megmaradásra számított iparcsarnok is oly silá-

nyul férczeltetett össze, hogy az első nagyobb eső mindenfelé becsurgott a fedélzeten és a vízlevezető csatornákon.

De eltekintve ettől, a kiadási tételekben találhatunk még számos oly tételt, a melyeket indokoltul el nem fogadhatunk, például azt, hogy parkirozás és vízvezeték költségei 228,353 frtra rugnak. Hisz ezzel egy középszerű városnak új vízvezetékét berendezni s tereit parkirozni lehet vala. Ehhez csatolhatjuk mindjárt a rozoga deszka-kerítésnek 28,000 frt díját, az installatio és diszítés 200,000 frtos számláját. Mindezeknél látszik, hogy duplán, triplán fogó krétát használtak.

Ámde mindezt túlszárnyalják merészségben a személyi kiadások, a melyek a legtovább menő liberalismus határain is messze túlesapongnak, úgy, hogy az e téren felmerülő számok valóban megdöbbentők.

Administratio, tűzbiztonsági és rendőri kiadások költségei egymagukba 607,115 forintra rugnak, hisz ezzel egy kisebb szabásu országnak lehetne administratióját és közbiztonsági szolgálatát berendezni. E megdöbbentő összegből az őrszemélyzet maga 180,000 forintot, a rendőri személyzet 104,000 frtot emésztett fel. Hisz ezt még meggondolni is borzalmas, főleg akkor, a midőn az állam csaknem egy milliót költ az államilag gondozott fővárosi rendőrségre. Miként lehetett így mellékesen néhány havi időre ily roppant összeget elherdálni, a melylyel egy egész hadtestet lehet vala mozgósítani?

S miként lehet ily roppant administrationalis

és személyi kiadások mellett, pénz és jegykezelési jutalék fejében — a mi szintén administratio — mégis 127,000 forintot kiadni, azt véges emberi észszel felfogni nem lehet. Alkalmasint ugy történt, hogy az örökös tracták, banquetirozások és mulatozásoknak százezerekre menő kiadásait, valahol itt e hihetetlen tételeknél számolták el átruházás által, a mire feljogosítványt nem nyertek ugyan, de elleplezték mindenesetre valamely ily nagyobb tételnél, mert a zene és ünnepevényekre felvett 30,000 frt bizonyosan nem futotta ki azon egészen az émelységig vitt szakadatlan köztractálódzásnak számláit. És a mily arányban növekedtek a kiadások, ép oly arányban fogyott az előirányzott bevétel, például a kathalogusok eladásából várt nagy bevétel 85,000 frt kiadással szemben leolvadt 19,000 frtra, mert hát a nagy cathologus csak a bezárás idejére készült el.

De nem folytatom, pedig még lehetne sok nagyon tanulságos példát felhozni, hanem levonom a fentebbiekből azon következtetést, hogy kiállításunk erkölcsi sikerét bizonynyal nagyon drágán fizettetik meg az országgal s hogy a most benyújtott számlában oly tételek foglaltnak, a melyeket lelkiismeretesen egy képviselő sem szavazhat meg a nélkül, hogy az ország iránti kötelességével ellentétbe ne helyezkedjék. Én részemről azt megtagadom s ezt azon óhajtásom kapcsában teszem, vajha e deficit előterjesztése legyen utolsó nyilvános ténykedése a kereskedelmi minister urnak, hogy ő 700,000 frt túlkiadással felépített ministeri palotáját ezen túlkiadások súlyával meg ne szállja, mert rövid ministerségének önkényes

tényei, szakértelem nélküli ide-oda kapkodása s türes önelbizakodottsága; már is oly destructiv irányban kezd jelentkezni, a minek tovább folytatása, helyrepótolbatlan károkat fogna az országra hozni. A minister ur sokat rontott, keveset épített, mit épített, azt is oly méreg drágán építette, hogy azt nem egy hamar fogjuk elfeledni és kiéptülni.

A pénzügyi bizottság indokolása azt mondja, hogy nem érezte magát hivatottnak arra, hogy a részletekre kiterjeszkedjék, minden egyes szám-tétellel foglalkozzék, főleg azért, mert tudta, hogy a kiállítás összes zárszámadásai át fognak menni azon utólagos elbiráláson, melyre államszámveteli rendszerünk értelmében az állami számvevőszék, a képviselőház zárszámadási bizottsága s általán az országgyűlés hivatva van. De hát ez az okoskodás egy kissé sántikál, mert hát hiába találna hibát az állami számszék, mert mi egy oly bevégzett ténytet alkotnánk most, a mely az utólagos feleletre vonást kizárná, avagy illusoriussá tenné, mert mostani szavazatunkkal tacite megadnók már előlegesen a felmentvényt. Pedig addig jöhet más minister, kit előde tényeiért felelősségre nem lehetne vonni.

Azt mondja az indokolás, hogy a kiállítók számának váratlan megszaporodása, mely az eredeti tervezésnél számításba vett létszámot szinte háromszorosan felülhaladta, kikerülhetetlené tette a kiállítás arányainak ugyanily mértékű megnövekedését is. Nem háromszorosan növekedett a költség, mert az eredetileg kért 400,000 frtnak

tizszeresét teszi a kiadás, a mi egy kissé kedvezőtlenebb világításba helyezi a bizottság okoskodását s engem arra késztet, hogy megtagadva a fedezetet, csatlakozzam Enyedi Lukács barátom határozati javaslatához. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A kézdi-vásárhelyi posta ügyében tett interpellatióra adott válaszra tett viszontválasz.

(1887. évi márczius hó 19-én.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Igen sajnálom, hogy a tisztelt minister ur válasza határozottan és ridegen visszautasító, mert én azt hiszem, hogy ilyen érdekösszeütközések esetében leginkább a méltányosságnak kell irányadó-nak lenni és ha valahol, itt bizonyára áll az elv, hogy az erősebbnek kell engedni, (*Derültség jobbfelől*) főleg, midőn, mint a jelen esetben az erősebbnek, a kincstárnak engedékenysége semminemű hátránnyal és kárral összekötve nincsen. Mert mi a sérelem? A sérelem az, hogy az ottani postahivatalnok urak nagyon kényelmesnek találják, hogy a posta-kocsi közvetlenül küszöbük elé álljon.

Amde azt hiszem, hogy az nincsen ugy sehol, legalább én oly postahivatalt nem ismerek, még itt a központban sem, hol a posta-kocsik közvetlenül a hivatalos helyiségek elé állnának; az a 22 méternyi távolság pedig, melyről itt szó van, oly csekélység, hogy itt a központon sem lehet közelebb a hivatalos helyiséghez állani.

A t. minister ur mintegy hibául tudta be nekem, hogy én a tulajdonjogszentségének lábball tiprását említettem. Ugyan minek nevezzem másnak azt, midőn egy udvartelken, mely 10 társ-tulajdonosnak magánbirtokát képezi, mely rájuk van telekkönyvezve s melyre korlátolt használati joga van minden egyes birtokosnak, a kincstár ki-

zárólagos birtokjogot követel magának. Igaz, hogy szolgálmi joggal kötötte meg ezen bérletet, de ezen szolgálmi jog nem terjedhet tovább, mint az egyes birtokosnak szolgálmi joga, tudniillik, hogy ő is használhatja időnként az udvart akkor, midőn más valaki ott nem rakodik, vagy szekérrel ott nem áll, de mihelyt valaki már a közös udvaron helyt foglalt, neki addig a sorrendre várakozni kellett. Ez ott bevett szokás. Most, midőn a postakocsik az udvarra bemennek, nemcsak egyes ember jogát bitorolják, hanem a többi társbirtokost is kiszorítják saját közös udvaruk használatából.

A t. minister ur azt mondja, hogy én mellékleteket nem adtam az interpellatiómhoz. Én a t. elnök urnak át akartam adni a mellékleteket, de a t. elnök ur azt mondta, hogy ez nem szokásos, azután magát a t. minister urat kináltam meg az irományokkal, hogy ha szükséges, itt vannak, de a minister ur azt mondta, hogy azok nem szükségesek, mert ismeri az ügyet. A mellékletek nem egyebek, mint felfolyamodások a postaigazgatósághoz és a ministeriumhoz és egy térkép, mely azon udvartelek rajzát mutatja. (*Felkiáltások jobbfelől: Haladunk!*)

Én, t. ház, nem vagyok abban a helyzetben, hogy a t. minister ur válaszát tudomásul vehessem, mert itt a postaigazgatóság hibája szépítettik. Régebben, midőn magán postakezelés volt, a postahivatal igen alkalmas helyiségben volt elhelyezve a piacszoron nagy udvarral, úgy, hogy semmi ilyen inconvenienciák nem merültek fel. Ezt a régi épületet megtarthatta volna a postaigazgatóság

abban az árban, sőt olcsóbban is, mint a mostani épület bére, mely épület szűk helyen van.

Nem tudom, miért kellett a régi alkalmas épületet elhagyni és a postát most, midőn az államilag kezeltetik, beszorítani egy szűk udvarra, mely csakis két és fél méternyi szélességű. (Zaj.)

Én ebben a magánjog megsértését látom és a per útjára való utalást nem találom helyénlevőnek. Azok a szegény, nyomorgatott emberek megkisérelték a közigazgatási uton való orvoslást, de ha rideg visszautasítással találkoznak, más módot, mint a per útjára való lépést maguk előtt nem találhatnak.

A választ nem veszem tudomásul és kérem annak tárgyalásra való kitzűzését.

A katonai nyugdíjtörvény általános vitájánál.

(1887. márczius 26-án.)

Tisztelt képviselőház! Én nagyon szomorúan jellemző kórtünetnek találok, hogy épen most, midőn államháztartásunk pénzügyi zavarai a legaggasztóbb mérvben mutatkoznak; most, a midőn a haderő készenlétét is csak újabb meg újabb adósságok contrahálása által eszközölhetjük; most, a midőn oly pénztári miseriák merülnek fel, hogy a cultus-minister ur a szegény néptanítók csekély fizetését sem tudja fedezni; most a midőn közel száz millió forint deficittel állunk szemben: a mi drága kormányunk abban találja sportszerű gyönyörűségét, hogy a kiadásainkat hatványozó nyugdíjtörvények egész sorozatát terjeszti a törvényhozás elé oly gavalléros bőkezűséggel, mintha az ország úszna a bőségben s könnyűszerűleg elajándékozható fölösleggel rendelkeznek. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Olyanforma eljárás ez, mint a midőn a lelkiismeretlen gyám, akkor vesztegeti és terheli adósságokkal gyámoltjának vagyonát, a midőn ez nagykorúsága küszöbén, maga fogja átvenni ügyeinek vezetését. Ezen jóhiszeműségében elaltatott nemzet is nagykorúsága előestéjén van, a midőn a rosszul sáfárkodó gyámokat elfogja mozdítani helyükből. Azért gondoskodik a hűtelen gyám, jelen esetben kormányunk, jó előre magáról s szavaztat meg önmagának s mindennemű creaturáinak busás nyugdíjakat, hogy azok kényelmesen

felvetett ágyában kipihenhessék e haza hagyatékának elpazarlásában kifejtett fáradalmaikat. (*Helyeslés a szélső balon.*) Ezt a helyzet jellemzésére előrebocsátva, áttérek a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatra. (*Halljuk!*)

T. ház! A törvényhozás régibb tagjai emlékezni fognak, hogy honvédségünkön minő — már a mult dicső emlékei által is igazolt — előszeretettel csüngtünk s annak fejlesztésére bárminő áldozatot is készséggel meghoztunk; mert abban nemcsak a régi dicsőség letéteményezését, elődeiknek szabadságszeretetét véltük feléledni, hanem abban kerestük a magyar hadsereg magvát és jegecedési pontját.

Fájdalom, ez újabb regime alatt s főleg mióta e hazát az a csapás érte, hogy Szende honvédelmi ministert — ki a multat a jelennel oly előnyösen kötötte össze — elvesztettük, egy oly nemzetellenes tendenciát ismerhetünk fel, a mely honvédségünk fejlődését akadályozza, mely annak törvény megszabta létszámát csökkenteni törekedik s a mi mindezeknél veszélyesebb, a honvédséget és az annak tartalékát képező népfölkelést a közös hadseregbe beolvasztani, azt annak segéd csapatjává akarja degredálni. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Ez akna-munka folyamatban volt kéz alatt. Láttuk, hogy lassanként csempészik át a közös hadseregből a tiszteket, hogy a mily arányban jönnek át ezek, oly arányban küszöbölik ki a szem szurásból alkalmazott csekély számú 48-as honvédtiszteket; láttuk, hogy a honvédség tüzérségét is a mitralliesökkel raktározták, hogy az egyen-

ruha is kezd mindinkább közelíteni a közös hadseregéhez; s mivel mindezt türte a magyar törvényhozás, most már nyíltan ki mernek rukkolni leplezett szándékaikkal s a nyugdíjazásnál már egy kalap alá huznak közös hadsereget, hadi tenge-részetet, honvédet és népfölkelőt. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Elismerem, hogy a fogás eléggé fificus és az időpont is nagyon alkalmas erre, hisz a magyar törvényhozás hangulata olyan most, hogy csak fel kell egy kis muszka mumust mutatni s azonnal az önvédelemre még többet is megszavaz, mint a mennyit kérnek. Aztán a dolog humanitarius szinezetet nyerhet; ki lenne oly rideg, hogy a harc-téren elesettek özvegyei, árváitól megtudná ta-gadni a gyámolítást? hisz az lelketlenség lenne stb. Aztán szépen kicalculálják, hogy az tulaj-donképen nem is fog áldozatot róvni az országra, kifutja azt a tőkésítendő hadmentességi adó.

No már én az önök számítására mit sem adok, mióta a rendes kiadásokban plust mutattak ki akkor, midőn 44 millió deficittel és 22 millió pót-hittel zárták be az évet.

Aztán a tetszetős ürügyek bő palástja alól nagyon kitűnik a lóláb, az, hogy ugyanazon tör-vénnyel kössünk össze közös hadsereget, honvéd-séget, népfölkelést s így sanctionáljuk azon uni-ficaló tendentiát, mely e hazát feltétlenül kiszol-gáltatja az osztrák generalis uraknak.

Ha nem ez a cél, akkor fogadják el Hoitsy indítványát s mi készségesen megszavazzuk a hon-védek és magyar népfölkelőkre vonatkozó részt; a

közös hadseregről majd gondoskodik az engedelmes delegatio.

De hát a közös hadseregnek különben is volt száz milliókat kitevő nyugdíjalapja. Hát hova tették azt? Avagy az szabad zsákmány volt, a mit el lehetett herdálni minden elszámolás, minden feleletre vonás nélkül?

Pedig az a nyugdíjalap is legnagyobb részben hazánkból került volt ki, mert régebben a vagyonos magyar nők tették le a cautiót a férjül választott katonatisztekért; de hát az elolvadt, láthatatlanul eltűnt. Nem akarhatjuk most ismét hasouló sorsnak kitenni honvédeink és népfölkelőink özvegyeinek, árváinak nyugdíjalapját. Válasszák külön a kérdést; bocsássák a hadmentességi adóból befolyó összegeket a magyar kormány kezelése és parlamentje ellenőrzése alá, avagy akár tegyék le a magyar jegybank ércalapjául: s mi akkor készségesen megszavazzuk; de semmi szin alatt bele nem egyezhetünk se a bécsi hadügyminister ur beavatkozásába s még kevésbbé abba, hogy e törvényjavaslat elfogadása által helyeseljük és sanctionáljuk honvédségünk absorbeálását. (*Ugy van! a szélső balon.*)

De eltekintve ezen fontosnak elismerni kellett elvi álláspontunktól, még az önök közös, ügyes szempontjából is visszautasítandó e törvényjavaslat, mint a mely evidens megrövidítésünket, hogy ne mondjam, rászédetésünket vonja maga után. A pénzügyi bizottság indokolásában kimutatja, hogy a nyugdíj teher most első évben 1.336,999 forintot tesz ki s 68 év alatt 3.793,403 forint maximumra fogja magát kinőni. A nyugdíjalaphoz mi

a hadmentességi díjból 857,000 forinttal, a birodalmi tanácsban képviselt országok pedig 1.143,000 forinttal járulnak, a mi korántsem felel meg a 30 és 70%-os quota arányának, mert a mi 857,000 hozzájárulásunknak közel 2 millió forint felelne meg a 70% szerint s így Austria itt is több mint egy millió forintot gazdálkodik meg évente a mi rovásunkra, a mi a tervezett 68 év alatt ennyi millió forintnak felel meg. Az ily atyafiságos osztályt helyeselhetik önök, kik két hazáért tudnak lelkesedni; (*Ugy van! a szélső balon*) de mi, kik csak egy hazát szeretünk, azt botrányos rászedetésnek tartjuk. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Sőt e törvényjavaslatnak van egy a törvényhozások történelmében páratlanul álló tulajdona: az, hogy visszaható erővel ruháztatik fel, ezt enyhíteni vagy inkább szépíteni igyekeznek a pénzügyi bizottság határozati javaslata, mely a tetteges szolgálatauk ideje alatt nősült tisztek magasabb nyugdíjaira nézve a másik állam kormányával való egyezkedésre utalja a mi kormányunkat.

Tehát nyitva hágy egy oly tág kaput, a melyen a visszaélések egész legiója toluhat és fog is betolulni, vagyis alkalmat nyujt arra — a mi különben az eredeti javaslatban benne is volt — hogy e törvény, valamint a hadmentességi díjról szóló törvény is visszaható erővel ruháztassék fel. S mivel e törvény minden kedvezményei a tisztekre és azok családjaira hárul s mivel a szegény közlegények özvegyei, árvái vajmi édes keveset kapnak s mivel a közös hadsereg és hadi tengerészet tisztjei, fájdalom, idegenek; (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) tehát itt is az osztrákokért

hozzuk leginkább e nagy áldozatot s még arról sem gondoskodik e törvény, hogy a nyugdíjainkat élvezők itt a hazában lakjanak s itt költsék el a tőlünk kapandó pénzt, még arról sem intézkedik, hogy megszüntesse a hálátlanság azon anomaliáját, hogy ezek az élvezményesek ne Görzben, Bécsben költsék el — minket szidva és gyalázva — a mi pénzünket.

Arra sem látok a törvényjavaslatban semminemű provisiót, hogy a tőkésítendő alap miként, hol kezeltek? Miként, mily arányban oszlik annak kamatja a hadsereg, honvédség és népfölkelés hátrahagyottjai között? A hadmentességi adó legtetemesebb részét eddig a közös hadügyminister kezelte a közös pénzügyministerrel. No hát én, t. ház, semminemű biztosítékot nem látok ezen — a mi parlamentünk által felelősségre nem vonható — közegek igazságos kezelése és az iránt, hogy méltányosak lesznek a kiosztásban. Előre bizonyosak lehetünk, hogy a német folyamodványokban esdeklendő honvédek és népfölkelők özvegyei és árvái bizonynyal a rövidebbet fogják huzni s részrehajló mellőzésnek lesznek kitéve, a mint ezt már minden téren megszokhattuk. No hát így az abderiták szoktak csak eljárni.

A pénzügyi bizottság egész melegséggel, mondhatnám költői lelkesedéssel tárja fel e törvény szükségessége melletti indokait, a többek közt felhossa, hogy miután a hivatalnokok és családjaikról az 1885: XI. törvényczikkben az állam nagylelkűleg gondoskodott, gondoskodnia kell azok családjairól is, kik nemesak ismereteiket és tudományukat, hanem vérüket is áldozzák a hazáért.

Hát ez mind szép s helyes is akkor, a midőn az állam oly helyzetben van, hogy megteheti; de a mi szomorú viszonyaink közt, azt hiszem, hogy első sorban és mindenekelőtt gondoskodni kötelességünk az adózó honpolgárok sorsáról és azok családjai megélhetéséről, gondoskodnunk kell a népről, mely a roppant hivatalnok hadat és a még roppantabb hadseregeket nem tudja eltartani, ezek munkájának gyümölcsét úgy felemésztik, hogy családjaik fentartására mi sem marad s vajjon államunk gondoskodik-e az agyonexequalt száz-
ezrek családjainak existenciájáról és gyámolításáról, állított-e ezek számára szegényházakat? Avagy nem követ-e el mindent a közgazdasági egyezkedéseknél, hogy ezek keresetforrásai elapadjanak, hogy az osztrák ipar versenye által agyonnyomassanak s vajjon akkor, a midőn a családfentartók kidőlnek, az állam nem jelenik-e meg gyámolító helyett osztályos atyafiként s örökösödési illeték és hagyatéki tárgyalások czímén nem viszi-e el a keveset is, a miből az özvegyek és árvák fentartatnák magukat?

Szép az a humanismus s az annak nevében követelt áldozat; de a humanismus első törvénye magára az emberiségre alkalmazandó, az azt parancsolja, hogy ne tartsanak annyi hivatalnokot, annyi katonát, hogy azok egészen kiéljék a nemzet többi részét s hogy ne tegyenek ministert, államtitkárt, főispánt, ezek titkárait nyugdíjképekké. Megkezdték ezeken s most jön utána a többi logikai consequentia. Hisz ha így haladunk, maholnap a nyugdíjállomány oly tömegeket fog felölelni, hogy minden dolgozó és minden adózó

ember mellé vagy egy hivatalnok, vagy egy-egy nyugdíjas jut.

Ez egy oly meredély, a melyen nincs megállapodás s a mely nyugat államait eljuttatta a proletariatus és anarchiához, Muszkaországot a nihilismushoz. Vigyázzanak, ne fessék az ördögöt a törvénykönyv tábláira, mert az hamarabb megjelenhetik, mint a hogy gondolnák, a mi népünk türelmes; de nem mindent tűrő.

A törvényjavaslatot így, a hogy beterjesztetett, nem fogadom el; én is azt visszautasítandónak vélem a hadsereg és honvédség s népfölkelés elkülönítése céljából s azért csatlakozom Hoitsy Pál barátom indítványához. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A 32 milliós kölcsön ellen.

(1887. május hó 3-án.)

T. képviselőház! Mély felháborodást kell, hogy keltsen nemcsak a törvényjavaslat, a mely végkimerültségbe jutott hazánkat újból 32 milliós akarja megsarczolni; hanem megbotránkozást kell, hogy keltsen minden kötelességérzettől áthatott képviselőben a pénzügyi bizottság vékony dongájú indokolása is, a melylyel e roppant összeg megszavazását ajánlja, oly könnyűvérúséggel, mintha 32 forintról lenne szó, sőt még egy jóra való falusi számadásban is alaposabban szokták okadatolni bármily csekélyke összeg kiadását is, mint a mi pénzügyi bizottságunk teszi e roppant összeggel, a mi csaknem összes földadónkat emészti fel. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Erre is alkalmazható a magyar példabeszéd, hogy a zsák megtalálta foltját. Kormány, mely 30—40 millió deficit mellett egy rövid félév alatt egy 22 és nem sokára rá egy 32 milliós póthittel áll elő. Kormány, mely pár év alatt — oda véve a 18 milliós, az építkezési és közösügyes póthitelek is — mintegy 75—80 millióval ad ki többet, mint a mennyire a költségvetés megállapításakor felhatalmazást nyert és egy pénzügyi bizottság, mely a kötelességszerű szigorú számonkérés és feleletre vonás helyett amicabilis bizalomtól áradozva csak hozsánnákat tud zengeni, az alkotmányos budgetjogot ily konokul, ily szemérmetlenül, ily lelkiismeretlenül kijátszó kormány-

nyal szemben: az valójában a cynismusnak oly conglomeratióját képezi, a minőt csak nálunk gyülemlihetett össze a közösügyes rendszernek ez erkölcsfertőztető korszaka. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Hallottunk a tegnapi napon a minisiterelnök és satellesei részéről nagyon szép körmönfont sophismákat, a melyekkel a túlkiadásokat szépítgetni s a felzúdult közvélemény élesen látó szemét porhintéssel elhomályosítani törekedtek. Hallottunk ez és más alkalommal is dicséneket zengeni, az e kormány által eszközölt nagy befektetésekről, melyekkel e túlkiadásokat igazolni erőlködnek; ámde e befektetésekkel szembeállíthatjuk azon mintegy 127 milliónyi jövedelemszaporulatot, a mit az állambháztartás egyensúlyát adóemelés nélkül rendezni vállalkozott Tisza-kormány e nemzet-től évente felcsikar; de azért a deficit ma sem kisebb, mint volt a megbuktatott kormány alatt, sőt e póthitelek odaszámításával azt jóval túlszárnyalja. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Aztán, t. ház, ideje, hogy már egyszer tisztába jöjjünk azokkal az annyit hánytorgatott befektetésekkel, a melyekkel minden bűneiket takargatni iparkodnak. Egy más alkalommal a pénzügyi bizottság előadója és ismét a kormánypárt más pénzügyi capacitásai a deficitekkel és adósságokkal szembe állították — ha jól emlékszem — 360 millió beruházást vasutak és egyebekbe. Láng Lajos képviselő ur plane 900 milliónyi befektetést csillogtatott itt. No hát, mi e fenhéjazva hirdetett beruházásokkal szembe állíthatjuk azon közel 6 milliárd összeget, a mit 20 év alatt a nemzettől

felcsikartak adó s más állami bevételek czimén, azon 100 milliót túlhaladó állami jószágot, a mit elfecséreltek s azon másfél milliárdnyi adósságot, a mit azóta összehalmozta s akkor kitűnik, hogy az elköltött és a közösügyes moloch által elnyelt milliárdoknak vajmi számbavehetetlen csekély százalékát képezik azok a hánytorgatott beruházások és befektetések. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

A pénzügyi bizottság is töredelmesen bevallja indokolásában, hogy a kormány a vizszabályozási kölcsönök s más alapokból 7.750,000 forintot egyebekre használt fel. Tette pedig ezt minden felhatalmazás és a törvényhozás beleegyezésének kikérése nélkül, tehát önkényüleg, saját szakállára. Hisz ez oly hallatlan visszaélés, a mi más alkotmányos államok életében példátlanul áll. Hisz ez az alkotmány felforgatása; ily cselekedetért másutt a kormányt nemcsak csufosan elcsapnák, hanem vagyoni felelősségre is vonnák.

Nálunk a pénzügyi bizottság a helyett, hogy a vád alá helyezést kezdeményezné: a 32 millió fedezetének megszavazását ajánlja, még pedig ajánlja el nem fogadható banális ürügyek alatt, mert azt, hogy ez által véget akar vetni az idegen pénzek felhasználásának, indokul nem, legfeljebb vádpontul fogadhatjuk el. Hisz idegen pénzek felhasználását a magán életben és a büntető eljárás terén is sikkasztásnak minősítik s nehéz bürtönnel büntetik; az ily tény az államéletben még terhelőbb beszámítás alá kell hogy essék; hisz elnézés, elsimítás esetében nem a bűnező, hanem maga az állam lakol meg érte, mert tegyük fel, hogy a kormány elbukik, vajjon az ország felmentve

lesz-e azáltal, hogy a céljaitól elvont pénzeket és elkezelt alapokat visszatérítse?

Továbbá a pénzügyi bizottság a 32 millió megszavazását azon bizalom által akarja indokolni, a melylyel a pénzügyek jelenlegi vezetője: már tudniillik Tisza Kálmán iránt viseltetik. No hát én nem tudom felfedezni, hogy ez a szeretetteljes bizalom honnan nyeri táplálékát? Mert a miniszterelnök ur pénzügyi szakképzettségét a képzelődés százszor nagyító üvegén sem tudná más halandó felfedezni, hisz maga is elég szerény volt korábban bevallani, hogy e téren az ismeretlenség régióiban tapogatódzik. Már pedig a kész Minervák korunkban nem szoktak a fájós fejekből kiszökelni; de különben is a bizottság és a többség e feltétlen bizalmát alig lehetne a helyettes pénzügyér ur ez első műveletéből, a mi 32 millió új adósságcsinálásban jelentkezik, kimagyarázni, hisz az adósságcsináláshoz elődei is jól értettek. *(Derültség a szélső balon.)*

A helyettes pénzügyér ur ezen első műkedvelői szárnypróbálgatásában gyönyörködhetik a pénzügyi bizottság t. előadója; de mi, a szegény fizető nép és annak megbizottai, korántsem tudunk annyira lelkesedni, sőt az ily drága bizalmaskodást határozottan elítéljük.

Wekerle t. képviselő és államtitkár ur óvatosságból tartja szükségesnek az összeg megszavazását, mi ezen 32 millióba — illetőleg a beszerzési ár és provisióval együtt 34 millióba — kerülő óvatosságot egy kissé túldrágának találjuk. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A képviselő urnak azonban köszönettel tar-

tozunk, hogy minket megnyugtadni sziveskedett az iránt, hogy az állam kincstáraiban — a vasuti forgalmi tőkéken felül — még vagy 20 milliányi készlet van, bár megvallom, hogy ezt nem tanácsos nagyon hangosan emlegetni, mert ha a bécsi hadügyminister ur meg találja hallani, valamely harczias felleget varázsol a láthatárra s nyomban elviszi a készlet szükségleteire. No de ha meg van ez összeg, hát akkor mi szükség van arra, hogy ily rögtönözve az országgyűlés végnapjaiban nyakra-főre, derűre-borúra megszavaztassák ezt a 32 milliócskát? Avagy az illemérzet és a politikai eszély nem azt parancsolják-e, hogy ezen — az államtitkár ur felfedezése után — most ugy sem szükséges kölcsön megszavazását a jövő országgyűlésnek hagyják fenn, hogy a választók ez újabb 32 milliós óvatosság tudatával adhatták volna be szavazataikat. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A ministerelnök urat most is kihozta sodrából és nemes haragra gyujtotta Hoitsy Pál barátom azon állítása, hogy hazánk népe szegényedik s ijesztő lépésekkel halad a kimerülés felé. A ministerelnök ur most ismételtén az ellenkezőjét állítja. Ugy látszik, hogy a minister urat e tekintetben mámorban ringatják s azon sajnós rögeszmében szenved, hogy népünk fejlődik, vagyosságban gyarapodik. Ezt a ministerelnök ur személyes tapasztalatból nem állíthatja, hisz a mint tudjuk, legfőlebb a Rózsabokorig és szomszédos birtokáig terjednek személyes tapasztalatai és a kétségtelenül haladó fővárosról von következtetést a vidékre is. Az ily rögeszmék, ha nagyon

megrögződnek, az elmebetegek közé vezetnek. Jelen esetben a miniszerelnök ur e rögeszméje az adóprás csavarjának szorításához és ez a már már fizetni képtelen nép újabb sanyargatásához vezet. Igyekeznünk kell tehát emberiségi és nemzeti szempontból is a miniszerelnök urat e sajnos rögeszméjéből kigyógyítani, a mire elég hathatós gyógyszernek ítélem azt, ha az ő gazdagodási rögeszméjével szembe állítom azon legújabb statistikai adatot, hogy a közösügyes kiegyezés óta csak Amerikába 200,000 magyar honpolgár vándorolt ki. Ennyire bizonyosan felmegy azok száma, kik kelet felé húzódtak s a kik itthon iparuk és kereskedelmük által megélni nem tudván, Bécsbe, Párisba s más városokba tették át üzlet helyiségeiket.

A magyar szivósan és kegyelettel ragaszkodik őseinek hazájához — melyhez annyi dicsőség annyi szent fájdalom, annyi martyromság emléke köti — mely őseink vérével és porával vegyült. A magyar nép nem egy könnyen cserél hazát, hisz a honvágy képes megölni, a mint számtalan menekült esete bizonyítja. A magyar soha se vándorolt ki, hanem mindig kivándorlókat fogadott be s a szabadság áldásaival árasztá el azokat is. A magyart innen e hazából se mongol, se tatár, se török, se osztrák zsarnokság nem tudta kizavarni, meghalt inkább a szent rögök védelmében, mintsem innen kizavartatni engedje magát. Önök közösügyes rendszerének tartatott fel az a szomorú Herostratesi dicsőség, hogy a magyar kivándorlók százezzeivel népesítsék be a földteke minden tájait.

T. ház! Engem végtelenül elszomorít, a midőn látom, hogy ezen Bécshez szegődött kormány vezetése alatt miként pusztul nemzetünk; mikor látom, hogy az a nemzet, a melyet ezredév viharjai, világdúló harczi nem tudtak megtörni, sőt megizmosították és megedzették; most mint oldott kéve széthull és pusztul; egymásután vetkőzi le ősi erényeit és önbizalmát, a mi a multban élteté; a mikor látom, hogy miként csepegteti e rendszer mesterkéltén a kishitűséget az önerejében való bizalmatlanságot ez egykor világrettegte s világot rettegtető hódítókat megállított nemzetünkbe, hogy miként szegényítik el túladóztatás, közösügyek és közös vámterület által, hogy így az önbizalomvesztettet és koldussá tettet könnyen leigázhassák.

De nem kisebb fájdalom önti el lelkemet, a midőn látom azon fatalismust, a melynek nyomása alatt maga a törvényhozás is szenved s nem önhatalmától, hanem a providentiától várja a megmentés csodaszerét, a midőn providentialis férfiak szikár alakjából alkot magának bálványt és azt vakon imádja s így lassanként kihal lelkéből az önsegélynek minden hite, a jobb érzések minden ellenhatása. Hisz nem rég, a midőn a 18, utóbb a 22 milliós póthitel a törvényhozás élibe hozatott: megdöbbsent az egész ország, megdöbbsentek még a túloldali képviselők jobbjai is. Én soha annyi a lelkiismeret furdulásai által meggyötrött, megviselt embert nem láttam mint azon napokban itt a folyosókon. Látszott, hogy a becsületérzés erős tusát vívott a pártfegyelemmel, a férfiui méltóság a vak engedelmességgel.

Ma már nem látom a megütődésnek az önvádnak s így a megtérésnek e kecsgetető jelenségeit, úgy látszik, hogy az a lelkiismeret utolsó fellélegzése volt, most már mindenki türelmetlenül, lázas sietséggel akar szavazni, most a választások előestéjén, mintha e szavazatuktól függene újbóli megválasztatásuk subventiója. *(Derűtlenség.)*

Mondhatom, hogy szomorú előképe, vagy jobban mondva előrevetett sötét árnya az öt éves jövő országgyűlési többségnek.

Nem szavazom meg a törvényjavaslatot, csatlakozom Helfy Ignác barátom határozati javaslatához. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

